

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ РИНКУ І ЕКОНОМІКО-
ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНИ»**

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

***СУЧАСНІ ДОМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ З УРАХУВАННЯМ ПОВОЄННИХ
ВИКЛИКІВ***

**Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної
конференції**

м. Одеса, 14-15 вересня 2023 року

**Одеса
2023**

Редакційна колегія:

Борис БУРКИНСЬКИЙ	д-р екон. наук, проф., академік НАН України, директор ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
Олена ЧЕПЕЛЮК	д-р техн. наук, проф., ректорка Херсонського національного технічного університету
Олександр ЛАЙКО	д-р екон. наук, проф., заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
Віра ФОМШИНА	д-р екон. наук, проф., завідувачка кафедри зовнішньоекономічної діяльності Херсонського національного технічного університету Міністерства освіти і науки України
Ніна ХУМАРОВА	д-р екон. наук, проф., заступниця директора з наукової роботи ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Матеріали подаються мовою оригіналу. За достовірність фактів, статистичних та інших даних, точність формулювань і висновків несуть відповідальність автори матеріалів

Рекомендовано до друку та публікації у мережі Інтернет Вченою Радою Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної Академії Наук України» (протокол № 13 від 22.09.2023р.)

Сучасні домінанти трансформації економіки з урахуванням повоєнних викликів : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 14-15 вересня 2023 р. / [ред. колегія : Буркинський Б.В. та ін.] ; ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», Херсонський нац. тех. ун-т. – Одеса : ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2023. – 181с.

У матеріалах конференції розглядаються актуальні питання формування стратегічних і оперативних рішень забезпечення повоєнного відновлення та сталого розвитку економіки України в контексті ефективного використання вітчизняного потенціалу та допомоги міжнародних партнерів. Запропоновані заходи, інструменти та механізми стимулювання розвитку економіки у відповідності до визначених домінант відбудови численних руйнувань, покриття збитків, нанесених воєнними діями, формування національної моделі резильєнтної системи господарювання, стійкої до негативних впливів і ефективної для суспільства, інвесторів, держави, міжнародних партнерів, дружньої для довкілля і перспективної для майбутніх поколінь.

Збірник розрахований на науково-педагогічних працівників, здобувачів наукових ступенів, студентів закладів вищої освіти, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівців-практиків.

© ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України», 2023

© Херсонський національний технічний університет, 2023

© Автори статей і тез, 2023

ЗМІСТ

Секція 1

Теоретичні основи розвитку ринкового середовища та бізнес-процесів в умовах повоєнного стану

Анатолій ЩЕРБАК ЯК ПОЛІПШИТИ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ.....	9
Andrei MULIC ANALYSIS OF THE INVESTMENT CLIMATE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH DETERMINANTS FACTORS	12
Денис БОЧКАРЬОВ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ МОЛОКА В ВОЄННИЙ ПЕРІОД	15
Володимир ТОРГАН РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА РОЛЬ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.....	18
Влада БАРАНОВА, Світлана КУШНІР АКТУАЛЬНІ РІЗНОВИДИ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	21
Денис ГУЦОЛ, Наталія ЯКИМОВА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	25
Boris CORETCHI, Tatiana BUJOR MANAGEMENT APPROACHES AND PRACTICES IN THE MERGER PROCESS OF THE COMPANIES	28
Лариса КУШНЕЦЬ, Ольга ШЕРШУН НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ РОЗВИТКУ	31
Ярослав СІНЧЕНКО, Світлана КУШНІР ОБҐРУНТУВАННЯ ВАЖЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ	34
Алла ТАРАСЮК, Олександра ДОРОГАНЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	37
Наталія ШАНДОВА, Руслан НАБОКА, Ростислав ШАНДОВ ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ФОРМ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ.....	41

Секція 2

Наукові засади резильєнтного розвитку та процесів згуртованості в макро-, мезо-, мікро- економічних системах

Олександр ЛАЙКО, Александер ПРОКОПЮК ОРГАНІЗАЦІЙНО- ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ В КОНТЕКСТІ	45
--	----

ПОЛІТИКИ ЗГУРТОВАНOSTI	
Ірина ЦИНАЛЄВСЬКА ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTI В РЕГІОНАХ ТА ГРОМАДАХ УКРАЇНИ	49
Михайло ЄЖОВ ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ТЕХНОЛОГІЇ КОНСЕНСУСУ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ.....	51
Петро ГУДЗЬ, Марина ГУДЗЬ ДОМІНАНТИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗА УМОВ ВОЄННИХ І ПОВОЄННИХ ВИКЛИКІВ	54
Вячеслав ФАДЄСВ АКТИВІЗАЦІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	58
Ніна ЛЬВОВА ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СТРАТЕГУВАННІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	61
Наталія КЛЄВЦЄВИЧ ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	64
Юлія РОГОЗЯН ДОМІНАНТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ЧАС	67

Секція 3-4

Механізми та пріоритети для інноваційного розвитку промисловості, агропромислового комплексу, інфраструктури тощо. Трансформаційні вектори соціо-економіко-екологічних відносин в умовах цифровізації

Ольга ЄРМАКОВА КУМУЛЯТИВНА МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	70
Ганна ТЮТЮННИК РЕЦИРКУЛЯЦІЙНІ СИСТЕМИ В ГАЛУЗІ АКВАКУЛЬТУРИ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	73
Maria HĂMURARU, Veronica BULAT THE SYNERGY OF EXPERIENTIAL MARKETING IN STRATEGIC PLANNING.....	76
Оксана ЗГУРСЬКА, Ярослава ЛАРІНА ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	78
Павло САДОВИЙ, Тетяна МЕЛІХОВА ОСОБЛИВОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	81
Дмитро МУШКА ЩОДО ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ГАЛУЗЬ АКВАКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ.....	83

Дмитро МАСЛОВ Е-ГРИВНЯ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	86
Павло БУЛАНОВИЧ ПРОБЛЕМАТИКА СТАНУ КИСЛИЦЬКОГО РУКАВА Р. ДУНАЙ.....	89
Люмила ГЕЙКО, Ольга БОЙКО ПРО ОЦІНКУ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ.....	91
Вікторія ГОРБАНЬОВА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГАЛУЗІ ОСВІТИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	93
Ганна ДРОБОТЕНКО, Тетяна ОГОРОДНИК . АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ВИРОБНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ НА ЗАКОРДОННИХ РИНКАХ.....	96
Дмитро ДЕГТЯРЬ, Наталія ЯКИМОВА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ГЕОРОЗПОДІЛЕНИМИ КОМАНДАМИ В ІТ-СФЕРІ.....	99
Світлана ІЛЬЧЕНКО, Юрій КОСТЮК ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЬКИХ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ.....	101
Альона ПЛЯСКІНА ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ТРАНСПОРТНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ..	104
Наталія СМЕНТИНА, Анастасія ФІАЛКОВСЬКА ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ НА ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ ..	106
Ганна ШЕВЦОВА, Ірина ПІДРИЧЕВА, Роман ЛИТВИНСЬКИЙ ПІДХІД ДО ВИМІРЮВАННЯ ЦИФРОВОГО СКЛАДНИКА РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ..	110
Тетяна ЯКИМЧУК ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ.....	113
Ярослав ПУШАК, Наталія ТРУШКІНА КЛАСТЕРНА ФОРМА ПАРТНЕРСТВА ЯК ДОМІНАНТА ПОВОЄННОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ.....	116
Roman SASS WPŁYW WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ NA ZMIANY STRUKTURALNE W POLSKIM ROLNICTWIE ..	119

Секція 5-6

Раціональне використання природних активів та розвиток природо-ресурсного потенціалу галузей національної економіки

Ніна ХУМАРОВА УПРАВЛІННЯ МОРСЬКИМИ РЕКРЕАЦІЙНИМИ	123
---	-----

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМИ АКТИВАМИ	
Наталія ВЕРНІГорова ПРИНЦИПИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЬКИХ ПАРКІВ.....	126
Ангеліна ДОКУС, Олег РУБЕЛЬ ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПОШУКУ ДОДАТКОВИХ ДЖЕРЕЛ ПОПОВНЕННЯ КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ ПРІСНОЮ ВОДОЮ «ДОБРОЇ» ЯКОСТІ	129
Валерій БОГУШЕВИЧ, Олександр ВОРОНІН, Зоя ЧЕХОВИЧ ШЛЯХИ І ПРОПОЗИЦІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ	133
Олександра ВОРОБІЙОВА СУЧАСНИЙ СТАН ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ В РОЗРІЗІ ПРИМОРСЬКИХ ТА НЕПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	136
Катерина КОСТЕЦЬКА СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КУРОРТНІЙ ЕКОНОМІЦІ НА ЗАСАДАХ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ....	139
Секція 7	
Ризики та конкурентні стратегії розвитку водного транспорту в умовах глобалізації світової та національної економіки.	
Галина АЛЕКСЕЄВСЬКА ВНУТРІШНІЙ ВОДНИЙ ТРАНСПОРТ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	143
Дмитро ЛЕВІН, Олена АНІСКОВА ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО СТАНУ	146
Ольга КАЛУЯН ОБҐРУНТУВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ МОРСЬКИМИ ПОРТАМИ «ПОРТ-ЛЕНДЛОРД» В УКРАЇНІ	149
Вадим ГРИЩЕНКО ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	152
Ірина ПАВЛОВА УРЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ ШЛЯХОМ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ В РОЗРІЗІ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	155
Секція 8-9	
Домінанти відновлення та розвитку людського капіталу в Україні. Міжнародне співробітництво як домінанта трансформації соціально-економічного розвитку України	
Лариса ЧЕРЧИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ РИНКУ ПРАЦІ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ САМОЗАЙНЯТОСТІ З УРАХУВАННЯМ ВОЄННИХ ТА ПОВОЄННИХ ВИКЛИКІВ	159
Андрій ГАЛАЦАН, Наталія ЯКИМОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЕРСОНАЛУ В	162

УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	
Тетяна НЕБОГА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	164
Інна УХАНОВА, Костянтин МЕЛЬНІК СТИМУЛЮВАННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ АКТИВІЗАЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ	167
Надія ФЕДОРОВА, Дмитро ЛЕТЮК ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЯПОНІЄЮ: АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ.....	169
Віра ФОМШИНА, Руслан ОГОРІДНИК МАКРОЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ.....	173
Ольга ЧАЙКА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ	176
Лілія ЧАЙКА-ПЕТЕГИРИЧ СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ	178

Секція 1
Теоретичні основи розвитку ринкового середовища та
бізнес-процесів в умовах повоєнного стану

ЯК ПОЛІПШИТИ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Анатолій ЩЕРБАК

к.е.н., науковий співробітник

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Поширена думка, що в умовах перехідної економіки, коли не повністю сформовані ринкові механізми, державне регулювання має здійснюватися активніше, ніж у розвинених країнах. Проте слід врахувати, що для країн із перехідною економікою характерні більш низька компетентність чиновників, високий рівень корупції. Тому регуляторні акти нерідко приймаються на користь певних груп. Л. Бальцерович зазначав, що під гаслом державного регулювання часто пропонують ліки гірші, ніж хвороба. «Держава всепроникливого та надміру ретельного регулювання обмежує або й взагалі усуває змагання між виробниками і стимулює інтенсивну боротьбу за централізовано розподілені привілеї». [1, с. 75] А на думку експертів Світового банку, у країнах, де можливості виконання норм і правил особливо слабкі, слід у якомога більших масштабах впроваджувати конкуренцію в ті сектори економіки, де вона може замінити системи регулювання та контролю. [2, р. 151]

Зараз активно обговорюються шляхи повоєнного відродження та розвитку України. У науковій доповіді, підготовленій Інститутом економіки та прогнозування НАН, представлено концептуально-практичний план повоєнного відновлення економіки України. Він передбачає запровадження стратегічного індикативного планування, зміцнення державного сектору економіки, розширення державної допомоги тощо. Автори доповіді спираються на досвід Франції, Японії та інших країн. [3]

Але до вироблення економічної політики не можна підходити так само, як у 1990-ті роки. Тоді Україна йшла непротореним шляхом, орієнтуючись на найкращий світовий досвід. Було чимало помилок, невдач. Але були й вагомі здобутки, вдалі реформи. І в основі сучасних реформ має лежати неупереджений аналіз власного досвіду, визначення тих заходів, які справді були ефективними, та тих, що не прижилися. Цей досвід переконливо свідчить, що заходи державного активізму: субсидії, пільгові кредити, вільні економічні зони, податкові пільги здебільшого негативно впливали на економіку в цілому, збагачуючи лише окремих осіб. Це значною мірою пов'язано з ефективністю управління в нашій країні.

Світовий банк здійснює проект «Світові індикатори управління» (The Worldwide Governance Indicators). 6 Індикаторів, що відображають ефективність управління в більш ніж 200 країнах, розраховуються за 100-бальною шкалою на основі даних, підготовлених міжнародними організаціями, аналітичними центрами, недержавними організаціями, приватними фірмами. Як видно з таблиці 1, ефективність управління в Україні низька. Незважаючи на її певне зростання порівняно з 1996 та 2013 роком, вона суттєво нижча, ніж у Польщі та Казахстані, не кажучи про розвинені країни.

Таблиця 1

Індикатори управління Світового банку

Індикатори	Україна			Казахстан	Польща
	1996	2013	2021	2021	2021
Врахування думки населення та підзвітність державних органів	39,5	37,5	49,28	18,84	63,77
Політична стабільність та відсутність насильства	42,55	20,85	11,79	37,74	61,32
Ефективність роботи уряду	27,87	29,85	36,54	57,21	63,46
Якість законодавства	33,7	30,13	42,79	56,25	75,96
Верховенство закону	22,61	22,53	26,44	34,13	65,38
Стимування корупції	13,44	10,9	24,52	48,08	70,19

Джерело - [4].

Які ж заходи виявлялися в нашій країні ефективними? У сучасній історії України найбільш успішним був період з 2000 по 2008 рік. За цей час ВВП збільшився майже вдвічі, суттєво підвищився рівень життя населення. Рушійною силою підйому став комплекс радикальних реформ, спрямованих на дерегулювання економіки, розвиток конкуренції, вирівнювання її умов, здійснений у 1999-2000 роках.

Було запроваджено спрощену систему оподаткування, обліку та звітності для малого бізнесу. Закон про ліцензування підприємницької діяльності встановив чіткий порядок ліцензування, кількість підприємців, яким необхідно було отримувати ліцензії, скоротилася в кілька разів. У ході аграрної реформи було ліквідовано державні та колективні сільгосппідприємства, а землю передано селянам. Одні з них збільшили присадибні ділянки, але більшість здала землю в оренду. Реформа дала значний поштовх розвитку сільського господарства та АПК загалом. Масштабні реформи було проведено в енергетиці. Скасування необґрунтованих пільг, перехід на оплату виключно «живими» грошима замість грошових сурогатів сприяли стабілізації галузі, припиненню відключень електроенергії.

Зараз у нашій країні активно здійснюється дерегулювання. Утворено Міжвідомчу робочу групу з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності. Вона пропонує скасувати більше 200 таких інструментів, багато інших змінити або оцифрувати. Однак слід врахувати, що такі заходи здійснювались і раніше, не тільки у 1999-2000, але й у 2005, 2015, 2019 роках. Звідки же знову з'явилося так багато неефективних, застарілих норм та як запобігти їх появі?

Щоб відповісти на ці питання, варто придивитися до досвіду розвинених країн, насамперед членів ЄС. У сучасних документах Євросоюзу мова йде не про дерегулювання, а про найкраще регулювання (better regulation). Це не просто зміна термінології. Керівництво ЄС прагне не до разового перегляду норм, а до створення системи регулювання, яка забезпечує досягнення намічених цілей та мінімізує ризики прийняття актів, які негативно впливають на економіку та життя громадян. Наріжним каменем такої системи є аналіз регуляторного впливу (далі – АРВ). Це – формалізований процес експертизи проектів нормативних актів, покликаний забезпечити, щоб регулюючі заходи вживалися лише у тому випадку, коли отримані здобутки перевищують пов'язані із ними витрати.

Але навіть у тих випадках, коли правила ретельно перевіряються перед запровадженням, не всі їхні наслідки можуть бути передбачені. До того ж ринки, технології, моделі поведінки людей змінюються і деякі правила через кілька років можуть не досягати мети. Тому невід'ємною частиною процесу регулювання має бути оцінка постфактум. У багатьох країнах ЄС перевірка регуляторних актів здійснюється кожні 3-5 років.

Велика увага приділяється забезпеченню відкритості та прозорості за рахунок консультацій із зацікавленими особами та громадськістю під час підготовки нових пропозицій, а також під час проведення «перевірки придатності» чинного законодавства. Більшість країн ЄС вклали значні кошти у створення урядових онлайн-порталів, які дозволяють краще спілкуватися із зацікавленими особами під час розробки регуляторних актів. Водночас активно використовуються і традиційні форми – формальні і неформальні консультації, слухання тощо.

В Україні ще 2003 року ухвалено Закон «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Він передбачає обов'язковий АРВ для регуляторних актів, що розробляються на всіх рівнях державного управління. З метою отримання зауважень та пропозицій оприлюднюються проекти таких актів, проводяться консультації з підприємцями та громадськими об'єднаннями. Однак ефективний механізм врахування їх думки відсутній. Закон передбачає відстеження результативності регуляторних актів на основі кількісних та якісних показників. Однак воно здійснюється лише щодо частини таких актів, до того ж більшість звітів складено формально і не дозволяють зробити висновок, чи досяг такий акт своїх цілей.

Зараз у владних структурах усвідомили, що не можна обмежуватися черговою кампанією з дерегулювання, а слід здійснити регуляторну реформу, суттєво поліпшити

якість регулювання. 26 липня 2023 року на сайті ДРС оприлюднено проект змін до Закону «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Передбачається створення Регуляторного порталу, на якому мають розміщуватись проекти регуляторних актів, АРВ, звіти про відстеження результативності та інші документи. Планується зобов'язати розробників регуляторних актів складати протоколи розгляду зауважень та пропозицій, оприлюднити їх на Регуляторному порталі та подавати до ДРС разом із проектами відповідних актів. Пропонується запровадити жорсткий контроль заходів з відстеження результативності: при їх невиконанні у встановлені терміни дія регуляторного акта зупиняється.

Однак запропоновані заходи дозволяють вирішити далеко не всі проблеми. Необхідно забезпечити безумовне виконання заходів з відстеження результативності, але набагато важливіше домогтися того, щоб відомства не готували відписки.

Доцільно, щоб регуляторні органи затверджували та оприлюднювали не тільки плани діяльності з підготовки ними проектів регуляторних актів, а також плани заходів з відстеження їх результативності. З метою поліпшення якості звітів про відстеження результативності регуляторних актів доцільно оприлюднювати на Регуляторному порталі їх проекти з метою отримання зауважень та пропозицій. Протоколи розгляду зауважень та пропозицій також необхідно оприлюднювати та подавати до ДРС разом із відповідним звітом.

Досвід свідчить, що регуляторні органи не завжди зацікавлені у перегляді власних актів, навіть за умов, коли вони призводять до непотрібних витрат. Важливо організувати незалежну перевірку нормативних актів, які суттєво впливають на економіку та добробут або відносно яких є інформація щодо існуючих проблем. Пропонується доручити ДРС здійснювати відстеження результативності таких актів з залученням експертів та консультативних фірм. Витрати на виконання таких заходів повинні бути передбачені у кошторисі ДРС. Перелік регуляторних актів, заходи з відстеження результативності яких здійснює ДРС, повинен щороку затверджувати Кабінет міністрів України.

Для зменшення регуляторного навантаження доцільно використати компенсацийний підхід. Відповідні норми є у законодавстві низки розвинених країн, а також у Підприємницькому кодексі Казахстану. Запровадження нових регуляторних актів, що передбачають додаткові витрати підприємців щодо їх виконання, повинно супроводжуватися скасуванням або корегуванням інших актів, яке повинно забезпечити зменшення відповідних витрат у розмірі, що вдвічі перевищує розмір витрат, пов'язаних з новим регулюванням. Однак ця вимога не повинна стосуватися регуляторних актів, які приймаються на виконання міжнародних зобов'язань держави, стосуються національної безпеки, регулюють податки та збори, регулюють надзвичайні ситуації, пов'язані з відповідальністю за невиконання вимог законодавства або приймаються терміном до одного року.

Міжнародні експерти наголошували: ключова проблема України в тому, що держава функціонує настільки неякісно, що не лише не здатна виконувати свої обов'язки перед громадянами, а й заважає громадянам вирішувати свої проблеми самостійно. Тому дієва регуляторна політика – необхідна умова швидкого повоєнного відродження України.

Література

1. Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економія вільного ринку - Львів: І, 2000 – 332 с.
2. World Bank. World Development Report 2002: Building Institutions for Markets. - New York: Oxford University Press, 2002.
3. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь /НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2022. – 305 с.
4. The World Bank Worldwide Governance Indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators#>

ANALYSIS OF THE INVESTMENT CLIMATE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH DETERMINANTS FACTORS

Andrei MULIC¹,
PhD in economics, associate professor,
Faculty of Economics Science, Department of Finance and Banking,
Moldova State University,
Chişinău, Moldova

Abstract The purpose of the research is to assess the investment climate in terms of the determinant factors according to the level of manifestation and to establish practical recommendations for improving the business environment in order to increase the investment attractiveness. Objectives of the research: to identify coercive factors in the development of the business environment, to appreciate the potential of the Republic of Moldova to attract foreign direct investments, the analysis of strategies to attract investments and the elaboration of

Keywords: *investment climate, determinants, investment attractiveness, investment policy, foreign direct investment, business environment, national economy, investment potential.*

Introduction Analysis and assessment of the investment environment is very important at this point because the investment environment relies mainly on the country's asset attractiveness and the method of bringing overseas investment to its environment over the totality of favourable and unfavorable variables. The investment environment is an aggregate of features for each region variables that determine business possibilities and provide incentives for productive investment, job creation and expansion of business. The main objective of the research is to assess the investment climate in order to identify coercive factors in the development of the business environment, to appreciate the potential of the Republic of Moldova to attract foreign direct investments, to establish the strengths and weaknesses and the opportunities and threats of the investment climate, strategies to attract investment and develop practical recommendations to improve the current investment climate.

Literature review According to the Moldova independent analytical center "Expert Grup" the investment climate includes country or region objective possibilities (investment potential) and the conditions of activity of the investor (investment risk). [1, p.130]. In the same context, we consider that the investment climate is an environment in which investment processes take place. The investment climate is formed under the influence of political, economic, legal, social and other factors that determine the conditions of investment activity in the region and determine the degree of investment risk. In a narrow sense, "the investment climate depends on a large number of factors, including three main blocks – the macroeconomy, institutions and infrastructure", reports Andrew H.W. Stone, the specialist in the Investment Climate Unit of the Private Sector Advisory Services Department of the World Bank. [2]. The World Bank's 2005 World Development Report defines the investment climate as a set of location-specific factors shaping the opportunities and incentives for firms to invest productively, create jobs, and expand. A good investment climate is not just about generating profits for firms-if that were the goal, the focus could be limited to minimizing costs and risks. That means that some costs and risks are properly borne by firms. [3, p.18]

Research design and methodology The methodological and theoretical-scientific basis of the research were the works of local and foreign scholars in the field of investments as well as the manuals elaborated in the field of investment activity. Initial material for carrying out the work were the laws and decisions adopted by the Parliament and Government of the Republic of Moldova, the normative and reference acts, as well as the statistical data of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, etc.

The result and discussion In the absence of domestic economic opportunities, massive labor

¹ ©Andrei MULIC, E-mail: andrei.mulic@usm.com

migration abroad is an absolutely natural and rational strategy for survival. But the phenomenon has reached threatening proportions for the economic security of the Republic of Moldova, its positive aspects being overcome by the negative consequences. In the data released by the World Bank for 2022, the Republic of Moldova lost three positions, ranking 47th out of 190 states of the world in the ranking of Doing Business report. In the past two years, our country has stagnated in 44th rank in the report showing where it is easiest to do business in the world.

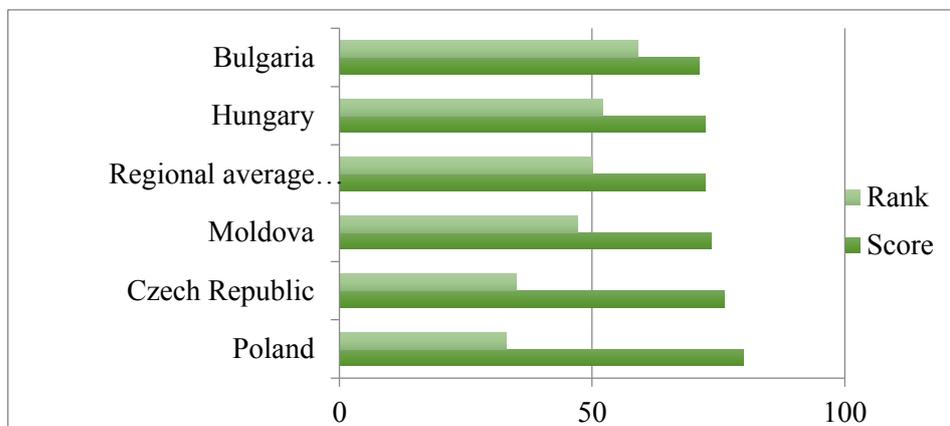

Fig. 1. Ease of Doing Business Score in 2022

Source: Drafted by the author based on data from the Doing Business Report 2022,

According to the ranking in Figure 1., the Republic of Moldova are best in business registration and we rank 14th in this ranking. As regards the registration of property, Moldova ranks 22, the protection of minority investors - 33, cross-border transactions - 35, the payment of taxes - 35, the contracting of loans - 44, the closure of the business - 68, the execution of contracts - 69, the obtaining of electricity – 81. The lowest position we have in terms of obtaining building permits - 172.

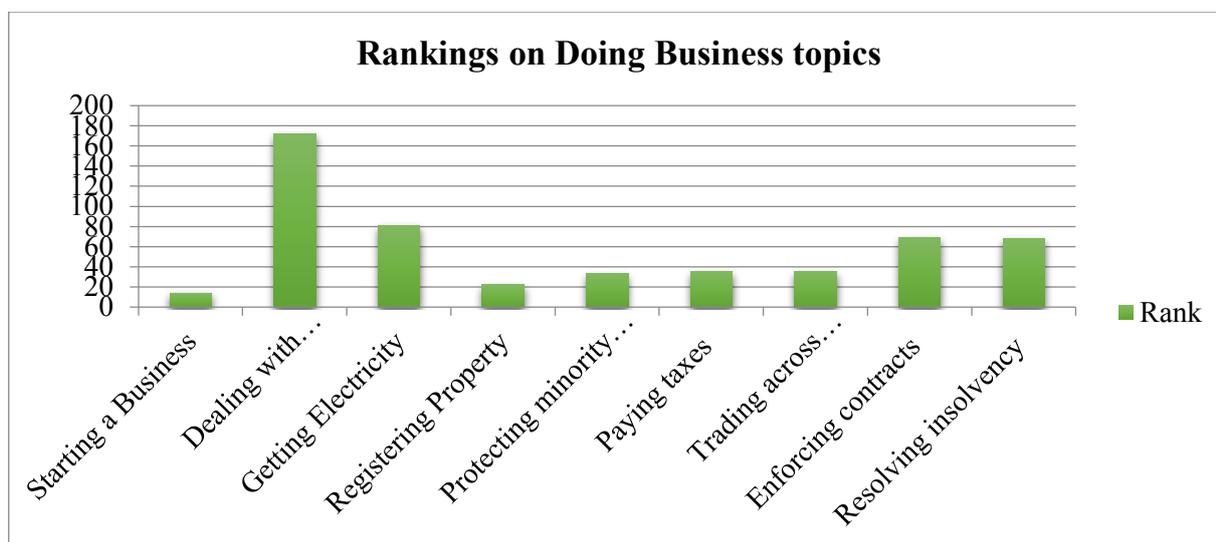

Fig. 2. Rankings on Doing Business topics for 2022

Source: Drafted by the author based on data from the Doing Business Report 2022,

In general, the perception of the business environment worsened in 2022 compared to 2021. The study also noticed improvements, but persists certain deficiencies in building permits, unfair competition and unofficial payments. Moldova has simplified the start of a business by canceling the minimum capital requirement. Therefore, it has come close to best global practice, moving from

the 55.9 indicator in 2006 (the oldest available) to 92,32 in 2022. Later changes have centered on streamlining different aspects of company foundation and operations, including beginning a commerce and getting licenses, recording taxes and enrolling property.

Table 1

The structure of investments in fixed capital by sectors, %				
	2019	2020	2021	2022
Total, mln. lei	21158,5	21123,3	19664,1	23498,3
Agriculture, forestry and fishing	11,0	8,5	9,8	9,8
Manufacturing	11,1	12,0	12,7	13,3
Electricity, gas, steam and water	5,5	3,3	6,1	5,0
Constructions	11,3	8,5	8,7	15,2
Wholesale and retail trade	11,9	13,5	12,1	11,3
Accommodation and food service activities	1,2	2,3	1,7	0,7
Transportation and storage	5,0	4,9	6,0	5,7
Financial activities	1,0	2,0	2,5	2,1
Real estate activities	13,5	15,1	17,0	4,5
Other service activities	0,3	0,6	0,6	0,4

Source: Calculations of the author based on data from the National Bureau of Statistics

From a structural point of view, the investments recorded a very large dispersion. Sectors with a relatively large number of jobs (agriculture, construction) have benefited from relatively fewer investments, this has led to a deeper deprivation of employees in these sectors and a greater emigration of workers in these sectors to other countries. Also, in the absence of an efficient redistribution policy and a large informal sector, these investment disproportions have accentuated income inequality in the trade and transport sectors, with investments being much more cost-effective and with shorter recovery times than in agriculture and manufacturing.

Conclusion

The analysis carried out in the previous sections shows the unfavorable situation of the Republic of Moldova in attracting foreign direct investment. This can be seen from the comparison with the countries in the region and the low economic performance of the national economy. However, the need to attract investment in the national economy arises for the following reasons:

1. Potential of reduction of investments in the Republic of Moldova, insufficient internal resources of the private sector;
2. Creating a competitive environment with the participation of foreign investors, increasing the competitiveness of national production;
3. The existence of a large number of public enterprises operating at a loss, ie the high degree of indebtedness of the state budget. Their privatization and the healing of foreign investors will bring a new culture of business and the concept that an enterprise must earn money, otherwise it is not for the benefit of society;
4. The need to integrate the Republic of Moldova into the world economy;
5. The need to implement advanced technologies and know-how in the Moldova economy, which becomes possible with the arrival of foreign investors.

References

1. Andreeva T., "Current approaches to the investment climate and its evaluation in the context of the territorial integration of the Republic of Moldova", Scientific-practical Review No. 2/2015, p.126-136G.
2. Batra, D. Kaufmann, A. H. W. Stone, "Investment climate around the world: voices of the firms from the World Business Environment Survey", The World Bank, Washington 2003, vol.151
3. World Bank, "A better investment climate for everyone", 2005, vol.288 p.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ МОЛОКА В ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Денис БОЧКАРЬОВ

к.е.н., науковий співробітник

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса,

За умов гармонізації національного законодавства до положень норм європейських стандартів у воєнний період, актуальними визначаються питання впливу регулювання на виробництво, переробку та реалізацію молочних товарів за масштабами виробництва та на структуру молочного ринку, обсягів пропозицій на ньому, вартості молочної продукції та формування конкурентоспроможних позицій на внутрішньому державному ринку.

Існуюча нормативно-правова база у воєнний період не сприятлива до врегулювання правовідносин його функціонування для забезпечення життєдіяльності людини з метою підтримання продовольчої безпеки та для сталого розвитку економіки.

У зв'язку з чим, молочний ринок вимагає розгляд урегулювання проблем його функціонування не тільки за рахунок правовідносин його учасників, фінансування, а й за вирішенням актуального питання – державного регулювання підтримки функціонування продовольчої безпеки у воєнний період.

За аналізом діючих норм законодавства України та проектних законодавчих пропозицій у воєнний період, не визначаються засади державної політики щодо забезпечення якості та безпеки молока та молочних продуктів, орієнтовані на:

- забезпеченні внутрішніх потреб держави в молочних продуктах широкого асортименту та нарощування їх експорту;
- здійснення контролю за якістю та безпекою молока, молочної сировини і молочних продуктів;
- сприяння розвитку інтеграційних процесів між виробником, переробником та реалізатором;
- проведення моніторингу ринку молока та молочної продукції;
- удосконалення митно-тарифної та цінової політики у частині захисту вітчизняних виробників молока та молочної продукції;
- розроблення загальнодержавних програм розвитку селекційно-племінної справи.

У воєнний час, для забезпечення доступності до життєво необхідних молочних товарів для широких верств населення та попередження занепаду вітчизняного тваринництва, до регулювання правовідносин на молочному ринку, необхідні зміни до національного законодавства в частині сприяння в підтримці та розвитку молочного ринку, пов'язаними з регулюванням наступних правовідносин (Таблиця 1).

Таблиця 1

Пропозиції змін до національного законодавства щодо підтримки та розвитку молочного ринку у воєнний час

зз/ п	Пропозиції	Зміни до законодавства	Механізми реалізації	Очікуваний результат
1	Фінансування програм з просування молочної продукції та інновацій у виробництві	Розробка норм щодо фінансування програм розвитку інновацій та просування молочної продукції як корисної та необхідної продукції для підтримки життєдіяльності людини	запровадження відрахування певної частки виручки від реалізації сирого молока та молочних продуктів на фінансування програм просування молочної продукції та розвитку інновацій	Поліпшення умов просування молочної продукції та запровадження інновацій, спрямованих на зростання конкурентоздатності молочної продукції

2	Оновлення програм державної підтримки виробництва молока та молочного скотарства	Розробка та ухвалення змін до закону «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про дитяче харчування» та «Про молоко та молочну продукцію».	запровадження держпідтримки– банківське спів фінансування, при розподіленні держ підтримки надання пріоритету кооперативам, що об'єднують виробників молока.	будівництва нових об'єктів, що відповідають сучасним економічним та екологічним вимогам; створення підприємств, які зможуть працювати рентабельно; вирішення проблеми дефіциту інвестиційного капіталу; забезпечення сталого довгострокового розвитку молочного ринку.
3	Запровадження обов'язкової фортифікації молочних продуктів	Розробка й ухвалення змін до чинних технологічних процесів виробництва молочної продукції.	Забезпечення споживачів необхідними мікронутрієнтами, особливо тими, споживання яких на окремо взятій території є недостатнім через додавання окремих мікронутрієнтів, які природно містяться в сировині, але були втрачені або їх кількість зменшена під час виробництва, так і тих, що не містяться в природному вигляді продукту;	забезпечення дітей та дорослих мікронутрієнтами (йод, вітаміни, А і D); ставлення населення до молочних продуктів як до необхідних для забезпечення здоров'я, а також безпечних та корисних і, як результат, ріст попиту на натуральні молочні продукти;
4	Запровадження саморегулювання та передача частки регулювальних функцій від держави виробникам молочного ринку	Розробка й ухвалення закону «Про асоціацію виробників молока та молочних продуктів» на виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Регламент № 1308), яким передбачається:	Посилити інструменти впливу на просування молочної продукції на споживчі ринки	Збалансування попиту та пропозицій на молочну продукцію
5	Затвердження нових державних норм з виробництва молочної продукції, норм з будівництва основних фондів та технологічних процесів. Розроблення рецептур виготовлення молочних продуктів та їх патентування.	Розробка й ухвалення законопроекту «Про організацію виробничих процесів молочної продукції».	Упровадження стандартів та рецептур запатентованими державою	здешевлення та прискорення, відповідно до кращого світового досвіду: будівництва тваринницьких комплексів; організації технологічних процесів переробки сирого молока та виробництва молочних продуктів;

Очікуваним результатом в державній підтримки учасників молочного ринку визначається у здійсненні умов для підтримки розвитку виробництва молочного ринку, створення умов для добросовісної конкуренції, забезпечення планування виробництва, концентрація пропозиції та введення в обіг продуктів, оптимізація виробничих витрат та стабілізація об'ємів виробництва та цін виробників, стимулювання до створення високоефективних та фінансово стійких підприємств, вирішення проблеми дефіциту

інвестиційного капіталу в умовах післявоєнного відновлення, забезпечення сталого довгострокового розвитку молочного ринку, через забезпечення молочними товарами програм державного замовлення та продовольчої безпеки.

Література

1. Мовчанюк А.В. Проблеми розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області / Економіка АПК. 2012. №10. С. 146-151.
2. Ібатулін М.І. Інституційне середовище продовольчого ринку: заручи досвід і вітчизняне сьогодні / Вісник Аграрної науки – 2015. №10. С. 64-68.
3. Ільчук М.М. Розвиток ринку молока і молочної продукції: моногр. / ЦП «Компринт», 2012. С.428.
4. Бутило Р. Світовий ринок молока і молокопродуктів / Молоко і ферма. 2014. №4. С. 32-38.
5. Гурська І.С. Розвиток регіонального ринку молока і молочної продукції / Наук. Вісн. Націон. У-ту біоресурсів і природокористування України. 2013. Вип. 181. ч. 1 – с. 31-37.
6. Сальман І.Ю. Основні тенденції розвитку світового ринку молока та молокопродуктів та місце України в ньому / Агросвіт. 2015, №21. С. 8-11.
7. Ткачук С.П. Розвиток ринку молока та молокопродуктів України в умовах його адаптації до вимог європейського Союзу / Юіоресурси і природокористування. 2015-т.7. №1/2. С. 145-151.
8. Тюха І.В. Стан ринку молока: світовий та вітчизняний аспект / Інвестиції: практика та досвід. 2016. №2. С. 33-37.
9. Малік М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємства / Фінанси України. 2004. №5. с. 47-53.
10. В.А. Мамчур Інституційно-економічний механізм розвитку ринку молока і молокопродуктів / Економіка АПК. 2017. №4, с. 41-49
11. Закон України «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 року № 1870-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1870-15#Text>
12. Профільної аналітичної презентації «Аграрне портфоліо 2021», Українська асоціація бізнесу й торгівлі (UBTA) Мінагро та Мінекономіки. 2020/ URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1179-moloko-ta-molochni-produkti-geografiya-prodajiv-importeri-obsyag-eksportu-i-virobnitstva>.
13. Кернасюк Ю.В. Молочний сектор: реалії і перспективи / Агробізнес сьогодні: інтернетжурнал. 2015. № 6. URL:<http://www.agro-business.com.ua/ekonomichni-gektar/2805-molochnyi-sektoi-geaiiii-i-perspektyvy.html>
14. Про дитяче харчування Закон України від 14.09.2006 р. № 142-V // Законодавча база. Верховна рада України: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-16>
15. Про стандартизацію : Закон України : від 05. 06. 2014 р. № 1315-VII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
16. Про безпечність та якість харчових продуктів : Закон України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 січ. 2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА РОЛЬ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Володимир ТОРГАН, аспірант

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Протягом останніх трьох років в силу дестабілізуючих факторів господарська діяльність в сфері індустрії туризму в Україні зазнала значних втрат. Туризм в Україні, як сфера економічної діяльності зі створеною доданою вартістю, генерував прямий внесок у ВВП на рівні 3,9%, а загальний у розмірі 12,6%, виступав каталізатором соціально-економічного розвитку та одночасно стимулював позитивну трансформацію супутніх секторів.

Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 року офіційно визначено, що сфера туризму в Україні пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей, її розвиток сприяє підвищенню рівня зайнятості, диверсифікації національної економіки, збереженню і розвитку культурного потенціалу, збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища, а також підвищує рівень інноваційності національної економіки [1].

В умовах триваючого військового конфлікту, обмеженої доступності окремих видів ресурсів, логістичних маршрутів, внутрішньої та зовнішньої міграції населення, туристична галузь зазнала трансформаційних змін: відбулось значне падіння туристичних потоків, структура попиту внутрішніх споживачів на туристичні послуги змінилась, скоротилась чисельність функціонуючих суб'єктів господарювання, знизилась інвестиційна привабливість туристичної сфери. Наслідками виключення традиційного туристичного потенціалу південно-східних і центральних регіонів стали просторові зміни можливої географії туризму, в тому числі релокація туристичного бізнесу у західні регіони України.

Разом з тим, вже через рік після початку бойових дій на території України, індустрія туризму продемонструвала свою життєздатність та адаптивність. За даними досліджень Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ) за перше півріччя 2023 року відбулось зростання податкових надходжень від туристичної галузі у 14 областях України[2]. Зростання податкових надходжень від туристичної діяльності до бюджетів різних рівнів відбувається за рахунок надання послуг з тимчасового проживання та розміщення, а також збільшення попиту на внутрішні тури, лікувально-рекреаційні, гастрономічні та подієві заходи. Поступова активізація внутрішнього туризму в умовах обмежень демонструє результат збереження функціональних можливостей та адаптації регіональних туристичних дестинацій до нових тенденцій ринку.

Аналізуючи дані Державної служби статистики про кількість туристів, що обслуговувались туроператорами та турагентами [3] у період з 2000 по 2019 роки у поєднанні з періодами дій дестабілізуючих факторів в Україні, можна дійти висновку, що туристична індустрія України демонструвала динаміку відновлення з інтервалом, в середньому, 2-3 роки. Так, після економічної кризи 1998-1999 років в 2000 році загальна кількість туристів складала 2,01 млн. осіб на рік. В 2001-2003 роках відбувалось поступове збільшення туристів до 2,85 млн., проте, внаслідок активних політичних зрушень у 2004-2005 роках сталося падіння до рівня 1,82 млн. осіб. З 2006 по 2008 роки відбулось зростання до рівня 3,04 млн., а за наслідками економічної кризи у 2009 році сталось падіння до 2,29 млн. туристів на рік. Політичні та економічні процеси впродовж 2010-2011 років пригальмували туристичну галузь на рівні 2,2 млн. туристів, а з 2012 року почалось зростання до 3,45 млн. туристів на рік. У 2014-2015 роках в наслідок початку військового конфлікту та тимчасової окупації Криму, частин Донецької та Луганської областей в Україні відбулось зменшення кількості туристів до 2,01 млн. В умовах відносної стабілізації соціально-економічної ситуації в країні та запровадження дієвих заходів державної політики з розвитку туризму та курортів з 2016 до 2020 року відбувалось поступове зростання

кількості туристів до 6,13 млн на рік, яке припинилось у зв'язку із запровадженням жорстких карантинних обмежень задля протидії поширенню інфекції COVID-19.

Вищенаведені результати досліджень вказують на існування в умовах кризових явищ в Україні потенціалу «резиліентності» туристичної галузі, тобто здатності зберігати функціональність та швидко відновлюватися після стресових подій, криз і негативних впливів дестабілізуючих факторів.

Як показує досвід світової індустрії туризму на прикладі Хорватії, Грузії, Кіпру, Єгипту, Ізраїлю, за наявності підготовлених туристичних дестинацій та підтримки з боку держави, відновлення туристичних потоків відбувається швидкими темпами [4].

В Україні нормативними документами офіційно [5] визначено принципи державної регіональної політики, серед яких визначальними для індустрії туризму є принцип співробітництва, координації, згуртованості, історичної спадкоємності, етнокультурного розвитку, сталого розвитку, об'єктивності, інтегрованого розвитку.

Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 року визначено, що єдиним шляхом розв'язання системних проблем у сфері туризму є стратегічно орієнтована державна політика, визначення туризму одним з основних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України. Одним з основних напрямів реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів визначено напрямом «Розвиток туристичної інфраструктури» шляхом забезпечення комплексного розвитку територій [1]. Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки визначені завдання за напрямом «Розвиток внутрішнього туризму» [6].

Сьогодні в Україні активно формуються засади повоєнної відбудови та відновлення територій, переглядаються шляхом внесення змін державні та регіональні стратегії розвитку. Запроваджується інструментарій системного забезпечення територіально-господарського розвитку - комплексний план просторового розвитку території громади, який передбачає узгоджене прийняття рішень щодо цілісного (комплексного) просторового розвитку населених пунктів з усією економічною складовою та інфраструктурою, як єдиної системи розселення і господарювання в громаді та на прилеглих територіях. У кожній громаді та на регіональному рівні формуються плани просторового розвитку та набір конкретних інструментів для забезпечення реалізації цих планів з індивідуалізацією в залежності від потреб та переваг громади [7]. Але внаслідок нестачі системних досліджень процесу прийняття управлінських рішень, оцінки їх результатів та економічного ефекту від вдосконалення умов існування туристичної сфери в територіальній громаді, сталося закріплення за цілями та завданнями з відновлення та розвитку туристичної галузі ярлику «зараз не на часі».

Для швидкого повоєнного відновлення та комплексного розвитку регіональних економічних систем необхідно в обов'язковому порядку враховувати пріоритет ролі туризму та включати цілі та завдання розвитку туристичної галузі при розробленні та оновленні стратегічних документів територіальних громад та на регіональному рівні, що сприятиме підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіонів на основі забезпечення спільної участі в реалізації проєктів з повоєнного відновлення, співпраці територіальних громад та регіонів за рахунок створення нових та розбудови існуючих функціональних можливостей туристичних дестинацій.

Для таких цілей пропонується розглядати туристичні дестинації як поліфункціональні просторові структури, до складу яких входять туристично-рекреаційні ресурси, об'єкти туризму та супутня спроможна інфраструктура, які знаходяться в рамках обмеженого територіального об'єкту, з адміністративним підпорядкуванням одній або декільком суміжним територіальним громадам чи областям. Сприйняття туристичних дестинацій саме в такому контексті дозволить в повній мірі застосовувати механізми для їх стратегічного розвитку, сприятиме порозумінню у питаннях визначення приналежності прав власності на

складові та туристичну дестинацію в цілому, що підвищить рівень відповідальності власників туристичних об'єктів, сприятиме соціально-економічному розвитку регіонів і стимулюванню розвитку регіональних економічних систем.

Для максимального використання туристичного потенціалу при плануванні та впровадженні заходів повоєнного відновлення та розвитку запровадження співпраці територіальних громад та регіонів у сфері повоєнного розвитку туризму можливо використовувати наступні інструменти: 1) укладання договорів в сфері міжмуніципального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва; 2) укладання програмних документів, стратегій з врахуванням аспектів участі в міжрегіональному, міжнародному розподілі праці, в проєктах спільного скоординованого розвитку територій [7]; 3) спільна участь у створенні організаційно-господарських одиниць, зокрема у вигляді кластерів та туристичних дестинацій.

Потреба в постійній генерації фінансових ресурсів в умовах військового стану та після його скасування завжди залишатиметься однією з основних потреб для забезпечення відновлення та стійкості розвитку регіональних економічних систем.

На нашу думку, за рахунок трансформації підходу до визначення туристичної дестинації від як «основне місце призначення подорожі» до як «поліфункціональна просторова структура», дозволить сприймати туристичну дестинацію, як об'єкт у формі «економічного агента», що здатний генерувати економічні та інвестиційні блага у вигляді туристичного продукту, інвестиційної привабливості, пізнаваності та позитивного іміджу територіальної громади, регіону, держави, де розташована туристична дестинація.

Саме тому аналіз потенціалу туристичних ресурсів, врахування цілей та завдань розвитку туризму та можливостей для комплексного інноваційного розвитку територій за рахунок створення та/або розбудови туристичних дестинацій, необхідно обов'язково враховувати при розробці планів просторового розвитку, стратегічних документів відновлення та повоєнної відбудови територій. Що у середньостроковій перспективі на етапі відновлення стимулюватиме позитивні зміни засновані на інноваціях, підвищенні інвестиційної привабливості та підтримуватиме стабільність економічної спроможності територіальних громад та регіонів.

Література:

1. «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 №168-р Урядовий кур'єр 2017 №70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p#Text> (дата звернення 10.09.2023)

2. Динаміка податкових надходжень від регіонів за I перше півріччя 2023 року: Офіційний сайт Державного агентства розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nahodzhen-vid-regioniv-za-i-pershe-pivrichchya-2023-roku> (дата звернення 10.09.2023)

3. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму: Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm (дата звернення 10.09.2023)

4. Носирев О, Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України//Соціально-економічні проблеми і держава. - 2022. - Вип. 1 (26). - С. 55-68.: URL:<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>

5. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015, № 156-VIII : станом на 10.09.2023, підстава - 2710-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 13, ст.90). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення 10.09.2023)

6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. Урядовий кур'єр. 2020. №156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.09.2023)

7. Laiko O.I., Yezhov M.B., Tsynalievskaya I.A. Mechanisms and instruments for promoting of intermunicipal economic cooperation in territorial communities of Ukraine. *Regional aspects of productive forces development of Ukraine*. 2022. Issue 26. P. 28-40

АКТУАЛЬНІ РІЗНОВИДИ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Влада БАРАНОВА

Запорізький національний університет,

Світлана КУШНІР,

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Запорізький національний університет, м.Запоріжжя.

Банки в своєму арсеналі мають багато видів банківських кредитних операцій. Вони розрізняються за напрямками – для юридичних осіб та для фізичних осіб. Також кожен банк самостійно здійснює розподіл на підсегменти зважаючи на різні внутрішні фактори, як правило за розмірами річної виручки від реалізації товарів, робіт, послуг для юридичних осіб та річного об'єму надходжень, обороту та зберігає сум на поточних рахунках для фізичних осіб.

Розглянемо основні види кредитів для фізичних осіб (табл.1). Їх можна також розділити на кредитування так званих ВІП-осіб та кредитування масового сегменту.

В сьогоденній умовах пріоритетним напрямком банківського кредитування є інвестиційні проекти, оскільки саме вони є запорукою майбутньої стабілізації економіки, в тому числі і іпотечні кредити, енергозберігаючі, кредитування житлового будівництва. Як правило, це більші суми кредитів, довші строки та для надання такого кредитування банк має більший спектр вимог до позичальника. Важливу роль у побудові ринкових відносин в Україні відіграє іпотечне кредитування, оскільки нерухоме майно, що знаходиться у заставі банку, виступає надійним засобом виконання зобов'язань.

Таблиця 1

Види банківського кредитування фізичних осіб

№	Назва	Особливості	Сегмент клієнтів
1	Овердрафт на банківській картці	поточний рахунок з кредитним лімітом, який автоматично погашається з кожним надходженням коштів та автоматично поновлюється після погашення заборгованості	ВІП-сегмент, мас-сегмент
2	Кредитна картка	фінансовий інструмент, який одночасно забезпечує доступ до банківського рахунку та до кредитування. Кредитка обслуговує інтереси трьох учасників економічних відносин – кредитора, позичальника й продавця споживчих товарів	ВІП-сегмент, мас-сегмент
3	Іпотечний кредит	довгостроковий цільовий споживчий кредит на придбання нерухомості (земельної ділянки, квартири, будинку) з оформленням об'єкту купівлі в заставу	ВІП-сегмент, мас-сегмент
4	Кредит на придбання автомобіля	кредит надається на придбання нового або вживаного як правило легкового автомобіля	ВІП-сегмент, мас-сегмент
5	Інвестиційний кредит	кредит надається однією сумою або у вигляді кредитної лінії домогосподарствам на будівництво або ремонт	ВІП-сегмент, мас-сегмент
6	Кредит на розвиток	на придбання техніки, кормів, худоби, матеріалів, тощо	мас-маркет

	приватного господарства		
7	Кредит на побутові товари	на придбання побутової техніки, меблів для дому тощо	мас-сегмент
8	Споживчий кредит на оплату будь-яких товарів чи послуг	для особистих потреб без необхідності їх вказувати	мас-сегмент
9	«Енергоефективне» кредитування	кредити на заміну вікон, утеплення будинків, заміну опалювальних систем тощо	мас-сегмент

Згідно ст. 1 Закону України «Про іпотеку» від 05 червня 2003 р. № 898-IV іпотека є видом забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом [41].

У ст. 575 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями зазначено, що іпотекою є застава нерухомого майна, яке залишається у володінні заставодавця, або третьої особи [40].

Споживче кредитування регулюється Законом України «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 № 1734-VIII [41], де зазначається, що «споживчий кредит – грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника». Зазначений Закон визначає загальні правові та організаційні засади споживчого кредитування в Україні відповідно до міжнародно-правових стандартів у цій сфері.

Усіх юридичних осіб банки класифікують на малий, середній та корпоративний бізнес. Також, ФОПів та самозайнятих осіб, ОСББ, як правило, виділяються в окремий сегмент, зважаючи на особливості діяльності, звітності, і для них банки мають окремі пропозиції щодо кредитування, дещо відмінні від кредитування середнього та корпоративного бізнесу. Таке кредитування називається мікрокредитуванням. Таке кредитування після надання пакету необхідних документів позичальником дає можливість отримання достатньо великої грошової суми на тривалий термін кредитування за індивідуальними умовами співпраці та виключно на договірних умовах.

Розподіл на підсегменти кожен банк здійснює виходячи з власних розрахунків та можливостей обслуговування. Варто відмітити, що більшість банків для юридичних осіб малого та середнього сегменту мають пропозиції пакетного обслуговування – тобто більш стандартизовані та уніфіковані пропозиції щодо кредитування. До корпоративних клієнтів підхід індивідуальний, відповідно, і кредитні продукти мають набір індивідуальних особливостей (табл.2).

Таблиця 2

Види банківського кредитування юридичних осіб

№	Назва	Особливості	Сегмент клієнтів
1	Овердрафт	розрахунковий рахунок з кредитним лімітом, який автоматично погашається з кожним надходженням коштів та автоматично поновлюється після погашення заборгованості	Малий, середній та корпоративний бізнес
2	Кредитна лінія	позичальник отримує право на отримання і використання кредиту у відведений термін, при	Малий, середній та

		цьому встановлюється ліміт видачі та/або ліміт заборгованості переважно на поточні потреби	корпоративний бізнес
3	Іпотечний кредит	довгостроковий цільовий кредит на придбання нерухомості з оформленням об'єкту купівлі в заставу	Малий, середній та корпоративний бізнес
4	Кредит на придбання автомобіля	кредит надається на придбання легкового, вантажного автомобіля	Малий, середній та корпоративний бізнес
5	Інвестиційний кредит	кредит надається однією сумою або у вигляді кредитної лінії юридичним особам на будівництво, ремонт, під цільові інвестиційні проекти	Малий, середній та корпоративний бізнес
6	Цільові кредити	на придбання техніки, кормів, худоби, матеріалів, тощо	Малий, середній та корпоративний бізнес
7	Кредити на створення бізнесу	кредитування бізнес-плану нового підприємства	Малий, середній бізнес
8	Лізинг	фінансування придбання техніки переважно спеціалізованого призначення	Малий, середній бізнес
9	Факторинг	переуступка банку дебіторської заборгованості підприємства за здійсненими поставками, облік стану дебіторської заборгованості та контроль своєчасності розрахунків дебіторів з підприємством (адміністрування)	Малий, середній та корпоративний бізнес
10	Авалювання векселів	оформлення банком вексельної поруки	Малий, середній та корпоративний бізнес
11	Акредитиви	використовується з метою забезпечення надійності виконання зобов'язань сторонами контракту та збільшення обігових коштів компанії (у разі непокритого акредитиву) без залучення або з залученням фінансування у вигляді кредиту	Малий, середній та корпоративний бізнес
12	Банківська гарантія	спосіб забезпечення виконання зобов'язань Клієнта (Принципала за гарантією) перед його контрагентом (Бенефіціаром за гарантією), відповідно до якого банк бере на себе грошове зобов'язання перед Бенефіціаром сплатити кошти в разі настання гарантійного випадку	Малий, середній та корпоративний бізнес
13	Інкасо	форма розрахунків між покупцем і продавцем, коли банк покупця (представляючий банк) інкасує суму, яку повинен заплатити покупець проти отриманих від банку продавця (банк-ремітент) відповідних документів.	Малий, середній та корпоративний бізнес
14	Галузеві рішення	Кредитування по індивідуальним умовам, з врахуванням особливостей окремих галузей (наприклад, сільського господарства, торгівлі, ІТ-компаній, фармакологічна галузь тощо)	Малий, середній та корпоративний бізнес

Також варто згадати про Генеральні угоди, коли в рамках однієї угоди підприємства можуть користуватися різними видами кредитного фінансування або синдикативне кредитування, коли різні банківські установи беруть часткову участь в фінансуванні великого корпоративного проекту підприємства.

Як бачимо, перелік кредитних операцій банків досить широкий та в змозі задовольнити потреби фізичних та юридичних осіб. Зростання економіки держави невід’ємно пов’язане з посиленням кредитних процесів, навіть у такий непростий час як зараз. Активізація сьогодні державних програм кредитування надає змогу банкам України нарощувати об’єми кредитних операцій та є вагомим фінансовою допомогою для суб’єктів господарювання.

Література:

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.00 № 2121-III, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#n869>
2. Вовчак О. Д., Руцишин Н. М., Андрейків Т. Я. Кредит і банківська справа: Підручник. Київ : Знання, 2008. 564 с.
3. Конспект лекцій з дисципліни "Банківська система" для студентів напрямів підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит», 6.030509 «Облік і аудит». Укл.: Золотарьова О. В., Дніпродзержинськ, ДДТУ, 2016, 112с.
4. Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. Банківські операції : підр. 2-ге вид., випр. і доп.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. Київ : КНЕУ, 2009. 476 с.
5. Бечко П., Герасімова Т. Банківське кредитування аграрного виробництва: монографія. Умань: вид.-поліграф. центр «Візаві», 2013. 189 с.
6. Глущенко С. Гроші. Кредит. Кредитний ринок: підруч. Київ: НаУКМА, 2015. 300 с. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/9082/Glushchenko_Groshi.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
7. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?find=1&text=%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82#n4901>

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Денис ГУЦОЛ, аспірант, Донецький національний університет імені Василя Стуса
Наталія ЯКИМОВА, д.е.н., доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м.Вінниця*

В сучасних умовах тема розвитку підприємництва, підтримки безперервності та відновлення бізнесу є дуже актуальною для України. Сучасні виклики, а саме військові дії та проблеми внутрішньо переміщених осіб, створюють додаткові причини щодо активізації певних соціальних ініціатив. Наразі соціальне підприємництво є відносно новим та затребуваним напрямом економічної діяльності, що створює інноваційні рішення сучасних соціальних проблем із використанням бізнес-підходів. За таких умов розвиток соціальних підприємств в Україні сприятиме залученню до сфери зайнятості соціально вразливих категорій населення, виробництву продукту або послуг, призначених для вирішення соціальних проблем.

Стратегія розвитку соціальних підприємств в Україні в період військового стану має свої особливості. Однією з найбільших проблем є затратність бізнес-процесів, зокрема з огляду на підвищення енергоємності в процесах виробництва та забезпечення роботи інфраструктури. Україна, як країна зі складною економічною та політичною ситуацією, потребує ефективних стратегій розвитку соціальних підприємств. Особливо актуальною проблема постає в період військового стану, коли зростає потреба в розвитку соціальної інфраструктури та забезпеченні населення необхідними товарами та послугами.

В Україні соціальні підприємства відіграють важливу роль у вирішенні соціальних проблем, забезпеченні зайнятості та забезпеченні підтримки потребуючим верствам населення. Соціальні підприємства мають потенціал стати інструментом соціальної реабілітації та економічного розвитку країни, але їх функціонування може бути ускладненим в умовах військового стану, коли країна знаходиться в напруженій політичній та економічній ситуації, діяльність соціальних підприємств може зіткнутися зі значними викликами та проблемами.

Однією з головних проблем розвитку соціальних підприємств є їх фінансування [1]. Україна має низький рівень розвитку соціальних підприємств, що пов'язано з недостатнім фінансуванням з боку держави та відсутністю інвестицій з боку приватного сектору. Військовий стан ще більше ускладнює ситуацію, оскільки держава змушена зосередити свої ресурси на військових потребах.

Створення та розвиток соціальних підприємств потребує значних інвестицій, тому важливо надавати державну підтримку такому виду діяльності підприємців. Одним із джерел фінансування соціальних підприємств є інвестиційні фонди. На сьогоднішній день в Україні функціонує кілька десятків соціально-інвестиційних фондів, що сприяє розвитку соціального підприємництва в країні [2].

Одна з основних проблем у реалізації стратегії соціальних підприємств в Україні в період військового стану полягає у погіршенні економічної ситуації, яка ще не «оговталась» від пандемії COVID-19. У зв'язку з цим, важливо уважно оцінювати кожен інвестицію та правильно розподіляти кошти між проектами.

Окрім проблем з економічною ситуацією в Україні, перед соціальним підприємством в умовах військового стану постають нові виклики. Наприклад, менші кошти на професійний розвиток, загроза для безпеки працівників та для реалізації соціальних проектів, втрата партнерських відносин від постраждалих в наслідок військових дій спонсорів та організацій. У зв'язку з цим, важливо враховувати особливості розвитку соціальних підприємств в період військового стану при удосконаленні їх діяльності.

Також важливо враховувати зміни в соціальному середовищі і надавати підтримку тим, хто потребує допомоги. У такому випадку, соціальні підприємства зможуть успішно

реалізувати свої проекти та допомогти населенню в умовах військового стану.

Одним із головних викликів для соціальних підприємств є забезпечення безпеки працівників та збереження продуктивності в діяльності підприємства. Військовий стан часто супроводжується загостренням безпекових проблем, зокрема збільшенням кількості надзвичайних ситуацій, терористичних актів та загроз для функціонування підприємств. Це створює небезпеку для працівників соціальних підприємств, які можуть опинитися в зоні активних бойових дій та наслідками ведення військової кампанії. Необхідною умовою є забезпечення їх безпеки та захисту прав людини в таких умовах, що є першочерговою задачею. Оскільки безпека працівників і збереження продуктивності стають особливо важливими, пропонуємо виділити ряд рекомендацій, які можуть допомогти соціальним підприємствам:

оцінка ризиків на підприємстві, що потрібно зробити звертаючи особливу увагу на можливі загрози, пов'язані з військовим станом. Варто ідентифікувати потенційні небезпеки та їх вплив на працівників та їх продуктивність;

розробка і реалізація плану заходів з безпеки, що включає процедури евакуації, доступ до укриттів та інші заходи, які зменшують ризик для працівників. Потрібно забезпечити регулярне навчання працівників з питань безпеки та надання першої медичної допомоги;

забезпечення ефективної системи комунікації з працівниками, щоб оперативно повідомляти про зміни ситуації та надавати інструкції з безпеки. Використання мобільних додатків або систем оповіщення, які дозволяють швидко проінформувати всіх працівників;

створення можливостей для роботи віддалено з метою зменшення потенційного ризику. Можливе встановлення систем та інфраструктури для підтримки віддаленої роботи, забезпечення доступу до необхідних ресурсів.

Також одним з ключових факторів успіху соціальних підприємств є встановлення ефективних зв'язків з різними зацікавленими сторонами. Партнерство є важливою складовою розвитку соціальних підприємств:

партнерство з громадськими організаціями, які мають спеціалізовані знання та досвід у роботі зі специфічною соціальною проблемою. Це може допомогти соціальним підприємствам отримати додаткову експертизу та ресурси, а також розширити свій вплив на спільноту;

партнерство з бізнесом може стати важливим чинником для фінансової підтримки та розвитку соціальних підприємств. Це може включати фінансову підтримку, спільні проекти або навіть включення соціальних підприємств у постачальницький ланцюг бізнесу;

партнерство з державними органами та органами місцевого самоврядування. Державні органи можуть бути важливими партнерами для соціальних підприємств у відношенні політичної підтримки, доступу до фінансування та можливостей впровадження соціальних проєктів. Партнерство з державними органами та органами місцевого самоврядування може допомогти створити сприятливе середовище для розвитку соціального підприємництва [3].

Таким чином, розвиток соціального підприємництва на території України є важливим напрямом. Міжнародна співпраця та адаптація стратегії соціальних підприємств до поточної ситуації в Україні, включаючи військовий стан, дасть можливість побудувати чітке та стійке соціальне підприємство, яке забезпечить збалансований розвиток усіх сфер життя в країні. Розвиток соціального підприємництва в Україні має потенціал для покращення життя громадян, підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу та досягнення сталого розвитку України. Важливо продовжувати підтримку та сприяння соціальним підприємствам для їхнього сталого росту та позитивного впливу на українське суспільство за будь-яких умов.

Література:

1. Білик О. І., Корецька Т. М. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7587>.

2. Ачкасова О. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. №37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>.

3. Шаульська Л. В., Кабаченко Г. С. Розвиток соціального підприємництва як напрям державного регулювання ринку праці. *Економіка і організація управління*. 2016. № 2 (22). С. 299–308.

MANAGEMENT APPROACHES AND PRACTICES IN THE MERGER PROCESS OF THE COMPANIES

Boris CORETCHI,

PhD, Associate professor, Doctor of Philosophy in Economics

Head of Business Administration Department

Faculty of Economic Sciences Moldova Moldova State University, Moldova

Tatiana BUJOR,

PhD, Associate professor Universitatea Agrară de Stat din Moldova, Moldova

Abstract. In the process of reorganizing the company, the merger becomes a sustainable development opportunity. This approach has many benefits that can come with a company's growth. The rationale for applying this procedure depends on the long-term goals of the benefiting companies. Currently, the reality shows that companies operating within a competitive framework put pressure on each organization, urging it to improve the environment and develop. So, for these reasons, companies use different methods to develop their business.

Key-words: merger, merger by absorption, reorganization, performance, competition.

Mergers create a new economic entity through absorption or resource combination.

They can be of several types, depending on the purpose and structure of the transaction:

1. **Merger by Absorption:** One company (the absorbing) takes over another's activities and assets, making the absorbed company cease to exist.
2. **Equal Merger (Merge-into-Equality):** Two similar companies unite to form a new one, with shareholders from both companies having roughly equal stakes.
3. **Merger by Creating a New Entity (Merge-into-New):** Companies merge to create a distinct new entity, with different structure and activities, rendering the original companies non-existent as separate entities.

The mergers and acquisitions (M&A) activity is transformative, with business consolidations intimately impacting not only the global business landscape but also society as a whole. The unprecedented times we are going through are reshaping the M&A activity, creating a distinct cycle in the history of this field [4].

Motive for mergers vary, including economic growth, cost savings, strategic expansion, and organizational improvements. Mergers are complex, involving financial, legal, and regulatory considerations. These motives can be categorized into strategic, behavioral, economic, and organizational.

Merging motives are often interconnected, aimed at maximizing benefits through integration. They can serve as a lifeline for financially distressed or poorly managed businesses, offering advantages like immediate fund mobilization [3]. Additionally, mergers enjoy tax neutrality, avoiding taxation.

Of course, in addition to advantages, mergers can also have disadvantages, which can be evaluated from the following three perspectives:

1. For companies involved, mergers amid financial difficulties may worsen their situations, potentially disadvantaging minority shareholders.
2. Employees may face job cuts due to mergers, even with enhanced protections, leading to unemployment for economic reasons.
3. In the public interest, mergers between competing firms can raise prices or lower product quality.

Nationally and internationally, there is a growing trend to encourage these operations. Recent legal amendments in the Republic of Moldova [1-2] aim to simplify the merger process by providing clear rules for approving merger plans, protecting creditor and minority shareholder rights, and managing assets and liabilities during mergers.

Legal Impact: Laws can aid or hinder mergers, affecting financial reporting and international ownership, especially for market leaders.

Economic Factors: Favorable laws and a robust economy boost confidence in mergers, improving success chances.

Mergers reduce costs, but they bring risks when entering new areas. They offer resources, increase market share, and boost productivity, addressing management issues and revitalizing the business.

In this context, we'll provide a simplified example of the merger process between two security service companies, Company A and Company B:

1. Pre-Merger Assessment:

➤ both companies evaluate their financials, assets, liabilities, revenues, expenses, and market strategies.

➤ they analyze potential synergies, operational benefits, and expected cost savings from the merger.

2. Merger Planning:

➤ transaction structure: absorption merger or equal merger via new entity creation;

➤ teams formation: legal, financial, and operational teams are created to manage merger aspects;

➤ both companies perform detailed due diligence to assess activities, risks, assets, and liabilities. Due diligence is crucial for an accurate evaluation and avoiding inflated prices, ensuring a successful merger.

3. Negotiating Terms and Conditions:

➤ companies A and B negotiate terms, including share proportions in the new entity.

4. Obtaining Approvals:

➤ The transaction is subject to approval by the shareholders of both companies and other relevant parties, if applicable.

➤ regulatory or antitrust authorities' approval may be necessary, and in some cases, regulatory authorities may require additional assessment.

5. Implementing the Merger:

➤ after obtaining the necessary approvals, the companies finalize the transaction according to the negotiated terms.

➤ in the case of a merger through absorption, company A takes over the entire structure and assets of company B, and the latter ceases to exist as a separate entity.

➤ in the case of an equal merger or creating a new entity, a new company is formed that combines the resources and operations of both companies.

6. Operational Integration:

➤ after completing the merger, the process of operational integration begins, involving aligning the activities, processes, and systems of both companies to operate within the new entity.

➤ effective communication with employees, customers, and other stakeholders is ensured to reduce confusion and ensure a smooth transition.

7. Monitoring and Evaluation:

➤ post-merger, performance and synergies are monitored for long-term success. Synergies drive acquisitions, reducing operational costs through complementary organizations, yielding substantial gains.

Next, we will analyze the merger of companies A and B based on one of the decision-making factors in this process, such as „Net Profit”.

Company A - has recorded an average net profit (loss) of (-366948) lei in the last 2 years.

Company B - has recorded an average net profit (loss) of 175426 lei in the last 2 years.

In this case, the question is, how will we calculate the share of each company in the social capital when one of them records losses?

In cases where both companies record profits, the calculation is straightforward, as shown in the following table:

To answer the above question, we will present the methodology for calculating the share in the social capital of companies when company A records losses, as reflected in the table below.

Table 1.

Determining the share in the social capital of merging companies based on net profit

Indicators	Average annual profit, lei	Share in the social capital, %
Company A	366948	67,66%
Company B	175426	32,34%
Total	542374	100,00%

Source: Compiled by the authors based on the data of the analyzed companies

Table 2.

Determining the share in the social capital of merging companies based on net profit, when one of the companies records losses

Indicators	Average annual profit, lei	The difference in absolute value from the sum of the profit of both companies, lei	Share in the social capital, %
Company A	-366948	175426	32,34%
Company B	175426	366948	67,66%
Total	-191522	542374	100,00%

Source: Compiled by the authors based on the data of the analyzed companies.

Next, we will present the correct method for calculating when one of the companies records losses:

- For Company A, we determine the absolute difference from the combined profit of both companies $(-191522 - (-366948)) = 175426$ lei.
- For Company B $(-191522 - 175426) = (-366948)$ lei.

Since our goal is to determine the deviation from the combined profit of both companies, the negative value will be considered as +366948 lei. In this way, the total value of the difference in absolute value from the sum of the profit of both companies will be 542374 lei, and the share in the social capital will be calculated according to the data in table 2:

- For Company A $(175426/542374 = 32,34\%)$;
- For Company B $(366948/542374 = 67,66\%)$.

After the merger, due to cost reductions and increased sales, the new company will achieve an annual profit of 1,5 million lei.

Conclusion. Research findings on the merger of two security service companies: merging two companies is a complex process with significant impacts on various aspects, including employees, customers, and the market; motivations for mergers can vary, such as economic growth, cost savings, synergies, competition reduction, and portfolio expansion; mergers can also rejuvenate a business and are often driven by interconnected motives for integration and maximum benefits; the merger led to reduced fixed personnel costs, increased sales through more guarded sites, and an anticipated annual profit of 1,5 million lei.

Literature

1. Codul Civil al Republicii Moldova. Publicat: 01-03-2019 în Monitorul Oficial Nr. 66-75 art. 132. Republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132.
2. Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, nr.845 din 03.01.1992. În: Monitorul Parlamentului nr. 2 art. 33. Modificat LP181 din 07.07.23, MO272-273/27.07.23 art.470.
3. Lupulescu, A. M. Reorganizarea societăților comerciale în contextul integrării europene. Strategii și cadru juridic. București: Ed. Wolters Kluwer România, 2008, p.173.
4. Meglio, O., Risberg, A. Mergers and Acquisitions-Time for a methodological rejuvenation of the field? În: Scandinavian Journal of Management, 2010, no.26, p.87-95.

НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ РОЗВИТКУ

Лариса КУПНЕЦЬ, д.е.н., проф.

Ольга ШЕРШУН, м.н.с.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Передумови вибору сучасної базової економічної стратегії розвитку сектору економіки. Агропромисловий комплекс України розглядається як стратегічний сектор національної економіки, який здійснює виробництво сільськогосподарської продукції, її промислову переробку та реалізацію споживачеві. Сільське господарство забезпечує продовольчу, економічну, екологічну й енергетичну безпеку, розвиток технологічно пов'язаних галузей та сільських територій.

За оцінками уряду візія цього сектору розглядається з точки зору місця країни як лідера в системі глобальної продовольчої безпеки та постачання продуктів харчування з високою доданою вартістю [1].

Будь-якому сектору економіки, як соціо- економіко-екологічній системі та елементу загальної економічної системи, притаманні високий рівень складності, швидка зміна факторів впливу, що визначають динаміку його розвитку та чисельні ризики, обумовлені невизначеністю економічних процесів. В той же час, сама економіка, як система великої складності, є підсистемою суспільства, поряд із політичною, соціальною, культурною підсистемами, залежною від всіх інших його складових.

Аналітика цієї проблематики у науковій літературі базується на визначенні щонайменше чотирьох складових, які в сукупності формують вплив на економіку та її сектори: ефективність управління, ступінь розвинутої суспільства та пріоритети його розвитку, інвестиційна привабливість країни, політична система, ефективність влади.

Крім того, економіка ієрархічна як за рівнями управління, так і за місцем в глобальній економічній системі. З позиції системного розгляду глобальні фактори впливу на національну економіку розглядаються як зовнішні, а стан національної економіки є результатом впливу— як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Слід враховувати й те, що національна економіка в перехідний період відчула суттєві інституціональні провали, відсутність компліментарності окремих інститутів. Вони зберігаються до теперішнього часу та обумовлюють детермінізм на мікрорівні та невизначеність на макрорівні, які провокують виникнення конфлікту між окремими підсистемами та елементами. Ступінь гостроти конфлікту, що визначається складною ієрархію зв'язків і функцій між підсистемами, може наростати або спадати, але відповідно до теорії складних систем, саме він є рушієм розвитку економіко-екологічних систем. Існує і певна невизначеність стосовно того, чи буде знайдена потрібна стратегія розвитку для відповідного сектору економіки та відповідні підходи до зміни управління ним [2]. Систему аксіоматичних підходів до розвитку складних систем доповнює відсутність: чіткого розуміння можливості реалізації визначених цілей умовам, що склалися у відповідному секторі економіки, достовірного знання щодо дії тих чи інших процесів, можливих ризиків, очікуваних ефектів та витрат, умов реалізації управлінських рішень, розуміння векторів зміни параметрів системи в результаті управлінських впливів за відсутності інформації або браку знань.

З цього випливає, що процес формування мети, її розгортання в часі та в даному інформаційному просторі і, нарешті, її реалізація (цілепокладання) також має певну невизначеність і тому потребує корегування у відповідності до змін, що сталися, безпосередньо в період, коли такі корегування потрібні. В такому разі говорять про різновиди поняття невизначеності.

Окрім зовнішньої невизначеності, існує і внутрішня невизначеність розвитку системи,

обумовлена відсутністю уявлення щодо майбутнього її розвитку в залежності від рішень, які мають прийматися. Також ступінь невизначеності залежить від правильності визначення критеріїв вибору стратегії розвитку та передбачення можливих факторів протидії її реалізації.

Таким чином, визначення процедури пошуку нових цілей в процесі реалізації стратегічних завдань – це ще один з аксіоматичних постулатів теорії складних систем, на якому наголошувалось в економічній літературі останніх років, але реалізовано не було в жодній управлінській ініціативі на будь-якому ієрархічному рівні управління стосовно будь-якого сектору. Це в певній мірі зрозуміло, оскільки чим вищий ступінь невизначеності, тим складнішими будуть управлінські рішення. І це наступна управлінська аксіома.

Таким чином, на будь-якому рівні управління підприємницьким сектором потрібно не тільки очікувати появи зовнішніх та внутрішніх ризиків, притаманних як національній економіці, так і даному виду діяльності, але й генерувати превентивну стратегію уникнення їх негативної дії. Характерним для цих процесів є фактор певного суб'єктивізму та впливу факторів інформаційної протидії (відсутність або прихованість інформації, дезінформація), різноманітності ризиків, недостатність кваліфікації осіб, які задіяні в управлінському процесі. Послаблення дії суб'єктивізму можливо за умов покращення інформатизації управлінських рішень, визначення характерних рис невизначеності (перелік подій, частота їх виникнення, ступінь повторюваності, несподіваність появи), впровадження секторальних шаблонів управління та попередження можливих ризиків.

В класичному розумінні в складних системах відсутній чіткий взаємозв'язок стану системи та векторів їх зміни і тому передбачити стан системи досить складно. В той же час сектор є складовою економічної підсистеми, яка відчуває вплив інших підсистем (політичної, соціальної, культурної), які, в свою чергу, взаємодіють у складі найбільш узагальненої системи, якою виступає суспільство. Існуючі визначення соціальної системи, яка розглядається як цілісне утворення, не спростовує факт того, що суспільство перебуває у стані відносної рівноваги, яка постійно порушується та відновлюється [3]. Вся система знаходиться у стані невизначеності, розуміння суті якого є багатовимірним (від браку інформації до низького ступеня передбачуваності), що веде до виникнення безлічі варіантів можливих результатів (наслідків) тих чи інших ситуацій або рішень, коли неможливо передбачити або навіть розрахувати ймовірність їх виникнення.

Для постановки цілей та реалізації перспектив їх досягнення потрібно розуміти причини невизначеності, усвідомлювати та впорядкувати свої дії, мінімізуючи зусилля. Здатність пристосовуватися до змін, що спричиняє невизначеність, як фактор виникнення ризику, є основною умовою успішної діяльності підприємницького сектору.

Тому доцільно визначити особливості притаманні агропромислому сектору, виділити та систематизувати фактори впливу з метою вибору потрібної стратегії та розробки ефективної системи управління.

Як відомо, теорія підприємницької діяльності та практичний досвід передбачають чималу кількість базових економічних стратегій, які забезпечують досягнення відповідних цілей розвитку на основі комплексу певних дій та установок. В сукупності існуючих стратегій найважливішою виступає спроможність конструктивно виходити з кризових ситуацій. Така здатність суб'єкта підприємницької діяльності отримала назву резильєнтність, яка передбачає наявність певних можливостей, сукупність яких формує здатність підтягуватися до найбільш ефективних акторів ринку.

Формування такого роду стратегій – це відносно новий напрямок діяльності, який ще не отримав повного теоретичного визначення в економічних дослідженнях, але сутність такої стратегії зрозуміла – формування моделі управління та превентивних механізмів протидії дестабілізуючим факторам розвитку секторів економіки.

За існуючим визначенням резильєнтність – це така стратегія, яка здатна зберегти збалансований розвиток та успішно протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам; передбачати й нейтралізувати ці виклики [4]. Для економіки ця дефініція достатньо нова, але

виходячи із сенсу цієї категорії можливо сформулювати напрямки економічного тлумачення цього терміну, визначивши його економічну сутність за наступними напрямками: передбачення несприятливих для сектору економіки подій та вихід зі стану їх впливу з певним потенціалом на відновлення, активація факторів захисту та адаптація до змін (саморегуляція), реалізація механізмів захисту від факторів, що загрожують функціонуванню сектору економіки, як системи з її складовими, адаптація до реалій з орієнтацією на позитивні зміни, результат тих чи інших процесів в певному часовому вимірі, запобігання втрат у відсотках від потенційних втрат.

Реалізація такої стратегії базується для будь-якого сектору економіки на обґрунтованому цілеполюванні та висновках глибокого аналізу сучасних викликів та перетину інтересів гравців ринку. Задача доволі складна, але актуальна, оскільки результатом стане свого роду прогностична модель управлінських впливів, формуючих розвиток сектору економіки у форматі економічної безпеки та сталості.

Економічно безпека – багаторівневе поняття і передбачає стійке економічне зростання; всебічне задоволення економічних потреб; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях. Тому економічна резильєнтність є функцією багатьох складових, які формують її вимір. Не всі складові можуть бути рівнозначно оцінені, тому є багато причин. Але вибір траєкторії аналізу повинен бути таким, який передбачає настання будь-яких криз, які руйнують або гальмують досягнення мети. Саме тому резильєнтність слід розглядати як запоруку економічної безпеки для розвитку секторів економіки.

Іншою стороною процесу формування стратегії є обґрунтоване цілеполювання, яке передбачає використання певних методичних підходів.

Технологія формування цілеполювання передбачає виконання наступних дій:

- формулювання мети повинно пов'язуватися з результатом, тобто мета діяльності визначається як випереджаюче відображення майбутнього результату функціонування сектору економіки, і як фінальний результат – ефекти, які отримає суспільство;

- очікуваний результат повинен бути вимірним та обґрунтованим з точки зору ресурсної забезпеченості;

- результат повинен відповідати потребам часу і бути обмеженим в часі досягнення.

Реалізація цих напрямків передбачає: визначення необхідності мети, максимальну конкретизацію результату, оцінка умов досягнення очікуваних результатів, визначення індикаторів досягнення мети.

В контексті визначених стратегічних напрямків тактика економічної стійкості передбачає низку секторальних напрямків, які для умов країни, що знаходиться у стані війни, мають окрім загальних специфічні ознаки, що формуються на основі аналізу економічних наслідків, а саме: збереження рівня виробництва, економія критично обмежених ресурсів, переміщення ділової активності в інші місця, підвищення ефективності бізнес-операцій, використання імпортозаміщення, укладання нових контрактів, створення нових партнерств, центрів обміну інформацією, укріплення інститутів та створення необхідних інституцій з метою інклюзивного та стійкого розвитку секторів економіки.

Як видно з наведеного переліку заходів, вони спрямовані на попередження та швидкий вихід суб'єктів господарювання з будь-яких кризових ситуацій у разі їх виникнення. Безумовно вони знижують темпи зростання і тому потрібно визначити найбільш ефективні дії в контексті структурних перетворень або в інших напрямках, що мають вплив на структурну політику.

Література:

1. Вектори економічного розвитку 2030: матеріали для обговорення. Центр економічного відновлення. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>
2. В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С. Наконечний. Економічний ризик: ігрові моделі: Навч. посібник ; За ред. В. В. Вітлінського. К.: КНЕУ, 2002. 446 с.
3. Дворецька Г.В. Соціологія: навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероб.і доп. К.: НЕУ, 2002. 472 с.
4. С. Божок, С. Пирожков, Н. Хамітов. Резильєнтність: Стратегія виживання в умовах гібридних загроз. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265105-rezilentnist-strategia-vizivanna-v-umovah-gibridnih-zagrozh.html>

ОБҐРУНТУВАННЯ ВАЖЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Світлана КУШНІР, д.е.н., доцент

Ярослав СІНЧЕНКО студент

Запорізький національний університет, м.Запоріжжя

Фінансові ресурси підприємства забезпечують можливості проведення діяльності будь-якого підприємства, можливості його розвитку, удосконалення продукції, впровадження інновацій, забезпечення конкурентоспроможності, тобто одним з необхідних факторів діяльності бізнесу на конкурентних ринках. Наявність ресурсів підприємства забезпечують роботу з метою задоволення конкретних вимог споживачів, адаптації продукції до умов ринку, дотримання параметрів якості, технічних параметрів, економічності, вчасної сплати податків, комунальних платежів, а також оплати праці. Достатність та вдалі економічно обґрунтовані підходи до формування фінансових ресурсів прямо пропорційно відображаються на подальшій роботі підприємства та його можливостях.

Тобто стратегія формування фінансових ресурсів компанії означає поєднання економічно обґрунтованої потреби в грошових коштах і можливостях забезпечити таку потребу зважаючи на вартість та умови, які визначають ринок.

Сьогодні в Україні йде війна. Звісно, зважаючи на складні умови функціонування агропромислового комплексу спостерігається не лише нестача фінансових ресурсів у багатьох суб'єктів господарювання, багато підприємств просто знищено вщент. Південні та східні території знаходяться і надалі на лінії вогню, багато підприємств разом з технікою та сировиною розікрадено, багато розгромлено, надалі бомбляться українські порти, зерносховища, українське збіжжя або спалюється або викрадається рф та надалі продається як російське.

Нажаль, знову світ зіштовхнувся з проблемою штучного голоду, тому питання виживання, стійкості та подальшого розвитку підприємств АПК сьогодні являються одними з пріоритетних як для України, так і всього світу.

Підприємства, які забезпечують населення першочерговими продуктами харчування в цих умовах мають мати стратегію роботи, незважаючи на перешкоди та проблеми, які постійно супроводжують сучасне виробництво. Однією з найвідоміших приказок є «Хліб – всьому голова». Відповідно, підприємства, що забезпечують населення хлібом, мають першочергово бути забезпечені ресурсами для безперебійної діяльності.

Зважаючи на це, перед підприємствами постає задача розробки стратегії формування фінансових ресурсів, тобто формування в достатньому обсязі фінансових ресурсів підприємств. Тут варто зважати на деякі моменти: наприклад, недосконалість системи оподаткування підприємств, що впливає на іммобілізацією їх фінансових ресурсів, збиткову діяльність, втрату ресурсів через війну, інфляцію, інші проблеми, високу вартість залучення позичкових коштів.

З цією метою підприємства розробляють ефективні стратегії формування фінансових ресурсів, методи підвищення якості та тривалості використання грошових коштів, залучаються спеціальні програми та ефективні можливості підтримки існуючих і нових підприємств галузі. Дослідження в цій галузі вкрай необхідні для пошуку нових джерел поповнення та використання фінансових ресурсів підприємств з огляду на інвестиційні можливості та існуючі тенденції ринку.

Центральним органом виконавчої влади, діяльність якого координується Кабінетом Міністрів через Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, який реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, формує, розмішує, зберігає та поновлює (освіжує) запаси державного резерву, є Державне агентство резерву України (Держрезерв), створене ще 1 листопада 1991 року.

З метою реформування системи Держрезерву з 2015 р. ведеться нормативно-правове забезпечення впровадження реформ, створені робочі групи з реформування системи Держрезерву із залученням експертів з Європейських країн. Агентство резерву України знаходиться на етапі свого реформування в сучасну модернізовану структуру західного зразка.

Держрезерву належать більше 30 підприємств, що працюють в сфері прийому/зберігання/переробки зерна, борошномельних послуг, що володіють складськими і холодильними приміщеннями, а також об'єктами зберігання нафтопродуктів.

Серед аграрних активів Держрезерву ДП «Куліндорівський КХП», ДП «Златодар», ДП «Хлібна база № 85», ДП «Хлібна база № 77», ДП Хлібна база № 76», ДП« Хлібна база № 73», ДП« Чортківський КХП», ДП «Стрийський КХП № 1», ДП «Кіровоградський КХП №2» є і ДП «Охтирський КХП», Елеваторна потужність активів Держрезерву складає більше 1 млн. тонн.

Нажаль, за результатами перевірок було виявлено багато фактів розкрадання запасів державних резервів, неефективного використання державного майна тощо. Також, виявлено факти управлінського недбальства пов'язані з відсутністю стратегії розвитку підприємств, формування фінансових ресурсів, інноваційно-інвестиційних рішень. В результаті багато державних підприємств мають негативні результати роботи, значні об'єми простроченої дебіторської та кредитної заборгованості за товари, роботи, послуги.

Закон України «Про державний матеріальний резерв» [1] та постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р. № 1129 «Про затвердження Порядку формування, розміщення та проведення операцій з матеріальними цінностями державного резерву» [2], а саме засади функціонування державного резерву, порядок його формування та використання ґрунтуються на застарілих принципах і не враховують сучасних змін у ситуації, в якій перебуває Україна; формування та використання державного резерву здійснюються без визначеної стратегії його розвитку. В результаті державою було прийнято рішення щодо реформування Держрезерву, про що викладено в Стратегії реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року, затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.08.2022 № 771-р [3].

В Стратегії зазначається, що окреме місце займають проблеми Держрезерву під час здійснення управління підприємствами, установами і організаціями, що входять до системи державного резерву. Зокрема, до сфери управління Держрезерву належить 13 державних організацій, одна державна установа та 22 державних підприємства, що провадять фінансово-господарську діяльність, сім суб'єктів господарювання, що надають послуги складського зберігання, дев'ять підприємств, що займаються зберіганням та переробкою зерна, п'ять комбінатів, що надають послуги з приймання, зберігання та відпуску нафтопродуктів, та один науково-дослідний інститут.

Натомість зазначеним документом зважаючи на типові проблеми державних підприємств передбачено ліквідацію Держрезерву та передачу суб'єктів господарювання до сфери управління інших центральних органів виконавчої влади протягом 2022-2025 років та здійснення кроків, направлених на врегулювання ефективної діяльності.

Враховуючи складність проблем у сфері державного резерву і безальтернативну необхідність здійснення реформування системи державного резерву, прийнята Стратегія реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року реалізовуватиметься шляхом виконання таких завдань:

- прийняття Закону України «Про державні резерви»;
- видання відповідного акту Кабінету Міністрів України про утворення центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Першого віце-прем'єр-міністра України - Міністра економіки і який реалізує державну політику у сфері державного резерву, та затвердження Кабінетом Міністрів України положення про цей орган;

- визначення порядку формування, перегляду та оперативної актуалізації номенклатури матеріальних цінностей державного резерву;
 - розроблення та затвердження номенклатури матеріальних цінностей державного резерву;
 - на підставі затвердженої номенклатури матеріальних цінностей державного резерву визначення переліку суб'єктів господарювання, які доцільно передати із сфери управління Держрезерву (що ліквідується) до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного резерву;
 - передача суб'єктів господарювання, які залишаться у сфері управління Держрезерву, до сфери управління інших центральних органів виконавчої влади або їх ліквідація;
 - ліквідація Держрезерву.
- Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.01.2023 року № 37-р [4] прийнято рішення про передачу єдиних майнових комплексів державних підприємств, установ та організацій із сфери управління уповноважених органів управління (самоврядних організацій) до Фонду держмайна.

Література:

1. Закон України «Про державний матеріальний резерв» від 24.01.1997 № 51/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/97-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про затвердження Порядку формування, розміщення та проведення операцій з матеріальними цінностями державного резерву. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.1997 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-97-%D0%BF#Text>
3. Стратегії реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року, затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.08.2022 № 771-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2022-%D1%80#Text>
4. Деякі питання управління об'єктами державної власності. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.01.2023 року №37-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-2023-%D1%80#Text>

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Алла ТАРАСЮК., к.е.н., доцент

Олександра ДОРОГАНЬ студент

Херсонський національний технічний університет, м. Херсон

Важливість проєктів розвитку для економіки будь-якої країни обумовлена їх спроможністю забезпечувати економічний розвиток. Така здатність особливо важлива для економіки України, котра несе важкі втрати в результаті дії воєнного стану, розрухи частини виробничого потенціалу, значних втрат робочої сили. Отже, успішна реалізація проєктів розвитку покликана створити умови для вирішення основних проблем як у суспільстві, так і в економіці. Тому дослідження можливостей застосування проєктів економічного розвитку актуальне в умовах відбудови і розвитку України.

Значний внесок в дослідження засобів управління проєктами зроблено вченими Будинським Р.З., Верба В.А., Краснокутською Н.С., Куліченко В.О., Овечькою О.В., Шпаком Н.О. та ін. Разом з тим в економічній літературі ще недостатньо розроблені засади створення і управління ефективними проєктами розвитку повоєнної економіки України.

Мета полягає у всебічному дослідженні особливостей застосування проєктів економічного розвитку в процесі розбудови України в умовах післявоєнного відновлення економіки.

В умовах воєнного стану однією з найбільш нагальних проблем підприємств в Україні, які продовжують функціонувати, попри всі виклики сучасності, є формування позабюджетних інвестицій.

З метою забезпечення сталого функціонування проєктів економічного розвитку доцільно оптимально поєднувати такі складові: команду, що реалізує проєкт, процедурну модель та програмне забезпечення.

Проєкти розбудови і розвитку, спрямовані на досягнення економічних та соціальних цілей. Особливостями проєктів розвитку є те, що цілями являються не тільки кінцеві результати проєкту, але й обрані шляхи досягнення цих цілей (наприклад, застосовані в проєкті технології). Досягнення цілей проєкту може бути реалізоване різними способами.

Оцінити ефективність використання цих способів допоможуть критерії успішності досягнення поставлених цілей.

Основними критеріями оцінки виконання проєкту являються терміни та вартість (цільова функція проєкту), а заплановані цілі та якість є основними обмеженнями при розгляді та оцінюванні різноманітних варіантів.

З метою забезпечення ефективного управління проєктами розбудови та розвитку необхідно активно використовувати економічні важелі. Технологічна складова та ресурсне забезпечення являються запорукою успіху, дозволяючи впливати на результати: якість, строки та вартість виконання робіт.

Невизначеність умов реалізації проєкту потребує застосування додаткових заходів, які забезпечують ефективність проєкту: відповідних методів обліку, раціональне планування проєкту, оптимальні умови укладання контрактів. Обов'язковим, в умовах невизначеності, являється аналіз ризиків.

Детальний аналіз ризиків дозволяє забезпечити управління ними від нівелювання до попередження ризиків проєкту.

Успіх реалізації проєктів розвитку, значною мірою, буде визначатись досконалістю застосованої організаційної структури. Найбільшої уваги вимагають склад елементів системи управління та зв'язки між ними. Посадові та структурні одиниці, зв'язки які виникають між ними, а також процеси прийняття рішень, визначають ефективність прийняття рішень і виконання робіт.

В умовах невизначеності зовнішнього середовища основною вимогою до організаційних структур управління є забезпечення динамізму, оскільки проєкт живе й

розвивається впродовж життєвого циклу як відкрита система, активно взаємодіючи із зовнішнім середовищем. Таким вимогам відповідає матрична і функціональна структури.

З метою забезпечення успішної реалізації на етапі організаційного проектування рекомендується розробка організаційної, методичної та довідкової документації, а саме:

- найбільш ефективну для кожного конкретного проекту організаційну структуру управління;

- планування і оцінка складу структурних одиниць;
- розробка детальних посадових інструкцій (регламентів, рольових інструкцій);
- точні технологічні карти процесів (організаційна структура управління проектом).

Етапи життєвого циклу проекту розвитку можна представити як послідовність 4 етапів:

- 1 етап. Здійсненність. Включає: формулювання проекту, аналіз здійсненності, розробку стратегії та її затвердження.

- 2 етап. Планування та розробка. Включає: базовий план, витрати та розклад, умови та строки контракту, планування.

- 3 етап. Виконання робіт. Включає: виробництво, поставки, виконання робіт, випробовування, тестування.

- 4 етап. Включає: введення в експлуатацію, остаточні випробовування, обслуговування.

Управління проектами розвитку доцільно здійснювати через використання прийомів управління проектом.

При цьому кожен процес управління представляє послідовність взаємопов'язаних заходів, виконання яких забезпечують досягнення запланованого результату проекту.

Процеси управління пов'язані своїми результатами – результат виконання одного стає початковою інформацією для іншого.

Алгоритм процесу управління проектом розвитку слід розпочати з:

Процесу ініціації проекту розвитку проектною групою, місцевими органами самоврядування та прийняття інвестором рішення щодо початку виконання проекту.

Процес ініціації містить в собі:

- ідею щодо створення проекту розбудови та розвитку;
- оцінку його економічної і соціальної значущості (відповідності стратегії розвитку регіону) обґрунтованості проекту (ціноутворення, звітність, ризики);

- узгодження плану реалізації проекту розвитку (потреба в ресурсах, робочій силі, фінансуванні);

- юридичне забезпечення успішної реалізації проекту.

Планування проекту розвитку передбачає оцінку і вибір найбільш значимих критеріїв успіху проекту розвитку як економічного так і соціального характеру. Визначення шляхів їх досягнення, розробка плану управління проектом розвитку, визначення значущих складових проекту та розрахунок сітьового графіку проекту.

Планування проекту розвитку передбачає:

- розробку організаційного плану проекту (формалізовану модель проекту);
- технічний план проекту розвитку (цифрова модель проекту).

Формалізована модель проекту розвитку відображає реальну та бажану картину взаємодії внутрішніх та зовнішніх учасників. Її мета – впорядкувати процес управління проектом і розподілити зони відповідальності ключових учасників проекту.

1) бізнес – процеси – ряд сервісів, які забезпечують роботи по реалізації проекту розвитку відповідно до сітьового графіку виконання робіт. При цьому значна увага приділяється відповідальності виконавців.

2) рольові інструкції – детальний опис обов'язків підрозділів та відповідальних осіб усередині етапів реалізації проекту;

Такий опис складається для запобігання дублюванню робіт і відповідальності.

3) регламенти взаємодії - опис функцій виконавців, які взаємодіють у межах етапів проекту з чітким описом вхідних даних та вихідних результатів, а також термінів виконання;

4) шаблони звітів: екран виконання сіткового графіку робіт; екран використання ресурсів; екран виконання умов договірної вартості; екран поставки основних матеріалів;

5) система мотивації – система заходів, які стимулюють мотивацію учасників до творчого і відповідального виконання своїх обов'язків;

6) оргструктура управління проектом – затверджений документ, закріплює ієрархічну структуру робіт проекту, допомагає визначати набір функціональних обов'язків та необхідних повноважень на кожному з етапів для кожного з ключових учасників проекту;

7) складові процедурної моделі проекту: типові договори, типові ризики.

Забезпечення виконання проекту розвитку включає координацію наявних ресурсів для виконання плану. Процеси виконання покликані поєднати облік процесів виконання, тобто збір та розподіл інформації про використання ресурсів для досягнення поставлених цілей між учасниками проекту. Інформація надається у вигляді звітів.

У якості складових звіту застосовують:

- звіт первинних підрозділів про обсяги, терміни і вартість виконання робіт;
- звіт про терміни і вартість поставки матеріалів на об'єкт;
- звіт про дотримання норм використання матеріалів;
- звіт про обсяги і терміни фінансування та таке інше.

Процеси аналізу передбачають визначення відповідності плану та виконання проекту встановленим цілям та критеріям успіху, прийняття рішень щодо необхідності використання коригуючих впливів.

Запорукою успіху реалізації проекту є аналіз виконання проекту розвитку. Аналіз виконується економічною службою проекту та містить в собі оцінку відхилень планових і фактичних показників складених на базі поданих звітів, що дозволяє вчасно розробляти та впроваджувати заходи, необхідні для компенсації наслідків відхилень.

5. Процеси управління – розробка заходів корекції. Основними важелями управління є ресурси та цілі проекту. Скорочення строків виконання фази проекту відповідно до затвердженого сіткового графіка забезпечується:

- за допомогою залучення додаткових ресурсів;
- зміною графіків роботи.

6. Процеси завершення - закінчення всіх операцій у проекті.

Куратори проектів координують основні аспекти реалізації проекту: строки, витрати та якість результату. Як правило саме ефективне управління строками робіт є запорукою успішної реалізації проекту. Тож основну увагу приділяють календарному плануванню робіт та контролю виконання сіткового графіку.

Підсумовуючи викладене приходимо висновку, що управління проектами розвитку – це система, яка містить в собі правила та процедури управління, а також засоби планування й контролю виконання проектів розвитку. Встановлено, що основними інструментами системи управління проектами розвитку є: команда управління проектом розвитку; процедурні моделі; програмне забезпечення для управління проектами розвитку.

Запропонований алгоритм використання засобів управління проектами для забезпечення економічного розвитку в Україні набуває особливої актуальності в умовах післявоєнного відновлення економіки. Для забезпечення розбудови і повоєнного розвитку доцільно об'єднати зусилля держави і суб'єктів господарювання в спільній програмі розвитку національної економіки.

Література:

1. Батенко Л., Лезіна А., Москалюк В. Забезпечення зрілості управління проектами: методичні підходи та практична реалізація. Економічний аналіз. 2020. Т. 30. № 1. Ч. 1. С. 22–37. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.01.022>

2. Будинський, Р.З. та Шпак, Н.О. Вітчизняний та іноземний досвід управління бізнес-проектами підприємств. Інфраструктура ринку. 2020. 43. С. 313-318.

3. Верба В. А. Передумови успішної реалізації проектів розвитку. Вісник Криворіз. екон. ін-ту КНЕУ. 2009. № 3 (19). С. 34–39.
4. Лезіна А. В. Управління цінністю проектів: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Київ. 2018. 20 с.
5. Овецька О.В., Бабчук О. Дослідження стратегічного потенціалу промислового підприємства на прикладі ДП ВО «Карпати». «Креативність, підприємництво, інновації: управлінські та освітні тренди майбутнього» (IMPULSE 2021): Матеріали міжнародної науково-технічної конференції, КПІ, 26-27 травня 2021 р.: Збірник матеріалів. Харків, 2021. – С. 29-32.

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ФОРМ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ

Наталія ШАНДОВА, д.е.н., проф.

Руслан НАБОКА, к.е.н., доц

Ростислав ШАНДОВ,

Херсонський національний технічний університет, м. Херсон

Формування глобальних ринків, висока конкуренція між виробниками товарів, тривалий воєнний конфлікт на території країни надали поштовху стрімкому розвитку інтеграційних процесів. Відповідно, важливими завданнями для господарюючих суб'єктів стають розробка нових стратегій і пошук більш ефективних шляхів підвищення конкурентоспроможності, що є частиною безперервного процесу удосконалення бізнесу з метою досягнення цілей підприємницької діяльності у довгостроковій перспективі.

Одним з надважливих аспектів управління підприємницькими структурами в сучасних умовах вважаємо принцип орієнтації на формування і розвиток партнерських відносин з використанням альтернативних організаційно-економічних форм і механізмів інтеграційної співпраці.

Інтеграційна співпраця сьогодні присутня на багатьох ринках і в галузях: динамічні ринки продуктів та технологій у поєднанні зі зростаючими витратами ведення бізнесу призвели до збільшення зацікавленості у формуванні партнерських відносин. Дослідження, проведене Forbes [1] показало, що 76% бізнес-лідерів вважають, що бізнес-моделі, що існують сьогодні стануть невпізнаними протягом п'яти років. Основними агентами змін стануть екосистеми та стратегічні альянси.

У світовій практиці виділяють наступні етапи розвитку інтеграційних об'єднань суб'єктів господарювання:

- 50-60-ті роки. XX ст. – даний період відзначається розвитком концернів-об'єднань різних компаній, діяльність яких здійснюється в галузях, що доповнюють їх основну спеціалізацію;

- 70-80-ті роки. XX ст. – в даний період утворюються конгломерати-об'єднання, куди входять підприємства, які не мають виробничих зв'язків, також у цей період інтеграційні процеси переходять від національного рівня до глобального, тобто співробітництво компаній не обмежується внутрішніми ринками, а виходить на новий рівень взаємодії з суб'єктами господарювання інших країн. У цей час провідні позиції серед великих світових компаній займають транснаціональні корпорації;

- кінець 80-х – початок 90-х років. XX ст. – починається сучасний етап у розвитку міжнародних інтеграційних процесів, який у порівнянні з попередніми періодами відрізняється інтенсивністю виникнення і новими якісними характеристиками об'єднань, що з'являються. Широку популярність у цей період здобули стратегічні альянси високотехнологічних компаній провідних країн [2, 3, 4, 5].

Наукові праці зарубіжних та вітчизняних авторів дозволяють зробити висновок, що значний вплив на швидке зростання та розвиток такого виду інтеграції, як створення стратегічного альянсу, надали: глобалізація, технологічні зміни, політика держав, а також альтернатива жорсткішим процесам інтеграції, наприклад, таким як злиття та поглинання [4, 5].

Найбільш прийнятним визначенням стратегічного альянсу, на нашу думку, є таке: «це угода про співпрацю двох чи більше незалежних фірм задля досягнення певних комерційних цілей, щоб одержати синергію об'єднаних і взаємодоповнюючих стратегічних ресурсів цих компаній» [6]. Робота з партнером преміум-класу може призвести до більш високого прибутку, більш швидкої розробки продуктів або технологій, а також отримання більш суттєвих компетентностей. Стратегічний альянс передбачає об'єднання кількох суб'єктів господарювання з метою здійснення конкретного виду виробництва, у рамках якого

партнери альянсу взаємовигідно обмінюються знаннями, досвідом, компетенціями, ресурсами та технологіями. В результаті учасники альянсу отримують конкурентні переваги на ринку та досягають стратегічних цілей своєї діяльності.

З наявної у відкритому доступі інформації, можна говорити, що темпи зростання кількості стратегічних альянсів у різних галузях економіки постійно варіюються. Наприклад, у перше десятиліття XXI ст. лідерами щодо зростання кількості цих спілок стали фармацевтична та біотехнологічна галузі, і в цей же період у наукомістких галузях економіки, пов'язаних з інформаційними та комунікаційними технологіями, спостерігався спад темпів зростання інтеграційних об'єднань. Але можливості та переваги, які можуть отримати учасники стратегічних альянсів, все ж таки є вагомим фактором, що зумовлює розвиток виробничої кооперації та науково-технічного співробітництва, у зв'язку з чим утворення альянсів стає характерним для таких галузей, як ІТ-галузь, автомобілебудування, військово-промисловий комплекс, хімічна, фармацевтична галузі та багато інших.

Серед факторів, що спричиняють появу стратегічних альянсів, можна виділити ринкові умови господарювання, швидкий розвиток технологій, а також обумовлене цим скорочення життєвого циклу продукції, що спонукає виробників якнайшвидше виходити на ринок з новим товаром. Створення стратегічного альянсу дозволить компаніям швидше масштабуватися, створювати інноваційні рішення для клієнтів, об'єднувати цінний досвід, виходити на нові ринки, створювати спільне бізнес-середовище тощо

З цієї точки зору, вертикальний стратегічний альянс з дистриб'юторами формує можливість доступу до обмеженого ринку, швидкого та ефективного просування нових продуктів чи послуг, що в свою чергу не потребує великої кількості витрат.

До основних мотивуючих чинників створення горизонтальних стратегічних альянсів між промисловими виробниками відносяться зниження витрат та отримання додаткових ресурсів. Дані фактори певною мірою пов'язані між собою, це можна пояснити таким чином: кошти, які підприємство витрачає на процес виробництва, що включають витрати на НДДКР, сировину, матеріали, обладнання, комплектуючі, систему збуту готової продукції, тощо, можна компенсувати за рахунок отримання доступу до ресурсів партнера. Учасники альянсу в рамках, встановлених угодою про співпрацю, можуть обмінюватися технологіями, використовувати обладнання та виробничі площі партнера, здійснювати додаткове фінансування за рахунок вільних коштів партнера, а також отримувати доступ до нових ринків збуту продукції за рахунок реалізації товару каналами дистрибуції партнера.

Створення стратегічних альянсів надзвичайно актуальне і зустрічається як у виробничих галузях так і у фінансовій сфері. Одним із найпоширеніших видів альянсу є співпраця між банками та страховими компаніями, що можна віднести до одного з видів стратегічного альянсу між неконкуруючими організаціями, а саме міжгалузевою угодою. Метою створення такого стратегічного альянсу є диверсифікація діяльності, відповідно і ризиків, а також отримання вигоди для всіх його учасників.

Практика створення стратегічних альянсів у різноманітних галузях, а також всілякі коопераційні види та форми існуючих альянсів, дозволяє виділити найбільш значущі аспекти, що виявляються в процесі створення та функціонування стратегічних альянсів:

- отримання значних переваг серед конкурентів на ринку;
- отримання можливості ефективно подолати торгові обмеження цільового ринку з меншими втратами для виробника;
- найефективніше просування нових продуктів чи послуг, що виробляються учасниками альянсу, можливість виходу на нові ринки з більш швидкими темпами і меншими витратами;
- отримання можливості знизити витрати зі збільшенням обсягів виробництва та збуту, тобто досягти так званого позитивного ефекту масштабу;
- збільшення фінансового потенціалу, можливість задіяти додаткові фінансові активи партнера;

- розширення технологічних можливостей учасників альянсу, за рахунок можливості отримання доступу до наукових досліджень та розробок партнера;
- зниження ризиків при виході на нові ринки.

Однак не варто забувати, що, крім позитивних аспектів створення стратегічних альянсів, існують деякі перешкоди у розвитку цієї форми інтеграції. Наприклад, вітчизняні підприємства можуть зіткнутися з проблемою відсутності надійного партнера, а також фінансовими проблемами, такими як контроль результатів, забезпечення повернення інвестицій, розподіл доходів партнерів. Існують проблеми, пов'язані з розбіжністю стратегічних інтересів партнерів, бюрократичні та законодавчі проблеми, перешкодою розвитку альянсу може стати нестабільність партнерських відносин у принципі. В стратегічному альянсі обидва партнери залежать від кінцевих результатів діяльності, обидва партнери ризикують втратити репутацію якщо у виробничому процесі виникне збій і це викличе невдоволення клієнтів. Невизначеність відносних вкладів партнерів та розподіл кінцевого результату є однією з головних проблем створення та розвитку стратегічних альянсів.

До інших недоліків стратегічних альянсів можна віднести:

- проблеми якості, пов'язані з виробництвом товарів, наданням послуг;
- інституційні і культурні відмінності у веденні діяльності;
- партнери можуть викривлювати інформацію про себе і свої можливості.

Таким чином, враховуючи питання оцінки та розподілу між партнерами ризиків, завдяки стратегії альянсу підприємницькі структури отримують можливість швидкого доступу до ринків, обміну технологіями, формування захисних блоків акціонерів, виходу на треті ринки в об'єднанні з іншими партнерами, можливість мати непомірно дорогі технології, виробничі потужності тощо. Перевага стратегічних альянсів полягає в тому, що їх відносно легко створювати та розформовувати, а вступаючи до численних альянсів, фірми можуть обмежувати ризик та знижувати витрати.

Література:

1. The evolution of partner ecosystems and how businesses can build them successfully in a digital world. URL : <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2021/08/03/>
2. Gulati R. Alliance and Networks. *Strategic Management Journal*. 1998, № 19. P. 293-317
3. Beck M., Schenker-Wicki A. Cooperating with external partners: the importance of diversity for innovation performance. *European Journal of International Management*. 2014. №8(5). P. 548–569.
4. Belussi F., Orsi L. Innovation, Alliances, and Networks in High-Tech Environments. Abingdon: Routledge. 2016.
5. Bogers M., Lhuillery S. A functional perspective on learning and innovation: Investigating the organization of absorptive capacity. *Industry and Innovation*. 2011. №18(6). P. 581–610.
6. Козаченко Г.В., Шульженко Л.Є. Стратегічні альянси: дуальний характер. *Економіка*. 2018. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2018_27_1/Zb27_1_07.pdf

Секція 2
**Наукові засади резильєнтного розвитку та процесів згуртованості в макро-, мезо-,
мікро- економічних системах**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ЗГУРТОВАНOSTI

Олександр ЛАЙКО, д.е.н., проф.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м. Одеса

Протистояння війсьній агресії, забезпечення продовольчої, економічної, гуманітарної, оборонної безпеки, підтримка Збройних сил України потребують генерації суттєвих фінансових ресурсів та збільшення обсягів створюваної доданої вартості, для чого повинні ефективно використовуватись всі наявні в територіальних громадах ресурси та активи. Тому проголошені цілі і завдання державної регіональної політики [1] мають виконуватись в тісній зв'язці із задачами та програмами Плану відновлення України [2], з врахуванням реальних потреб щодо активізації ефективного використання потенціалу громад і територій, оскільки підтримка економічного розвитку під час війни та повоєнного відновлення потребують поєднання просторового та господарського факторів для раціонального розміщення виробництв, об'єктів інфраструктури та інших підприємств з метою отримання ефекту найбільш можливої стійкості та підтримки безпеки. Ключовими проблемами, які повинні бути вирішені в процесі повоєнного відновлення є: планування раціонального розміщення підприємств, ефективне використання наявних ресурсів, вирішення спільних проблем розвитку територіальних громад, яке має здійснюватися у форматі співробітництва, забезпечення збалансованого (згуртованого) розвитку різних функціональних типів територій; підтримка розвитку точок економічного зростання як центрів генерації доданої вартості та ресурсного забезпечення повоєнного відновлення.

Багаторічний досвід проведення політики регіонального розвитку країн ЄС [3] свідчить про необхідність поєднання просторового та господарського аспектів, оскільки ефективність саморозвитку та включення в міжнародний економічний обмін локальних господарських систем залежить від ефективності залучення ресурсного потенціалу територій в процесі суспільного виробництва, від раціональності розміщення об'єктів господарювання в залежності від заздалегідь визначеної та науково-обґрунтованої спеціалізації території. Інтеграція різних вимірів та характеристик регіонів для розбудови індивідуальних профілів підтримки економічного розвитку є одним з основних підходів до реалізації європейської політики згуртованості (так званій, *tailored approach*) [3]. Для сучасних умов протистояння війсьній агресії та ефективного розміщення виробництв, а також закладення фундаментальних засад для подальшого повоєнного відновлення з перспективами забезпечення довгострокового економічного зростання, необхідним є застосування системного підходу до планування розвитку територіально-господарських систем, який має поєднуватись із організаційно-економічними заходами щодо реалізації конкретних поточних та стратегічних задач регіонального розвитку. Тобто необхідним є складання комплексних планів територіально-господарського розвитку регіонів і громад.

З липня 2021 року Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» для громад запроваджено інструментарій системного забезпечення територіально-господарського розвитку - комплексний план просторового розвитку території громади, який передбачає узгоджене прийняття рішень щодо цілісного (комплексного) просторового розвитку населених пунктів з усією економічною складовою та інфраструктурою, як єдиної системи розселення і господарювання в громаді та на прилеглих територіях. Однак системний та визначальний документ потребує конкретних інструментів для забезпечення реалізації планів просторового розвитку з індивідуалізацією в залежності від потреб та переваг громади.

Нормативними документами офіційно [4] визначено такі 4 типи функціональних територій: території відновлення; регіональні полюси зростання; території з особливими

умовами для розвитку; території сталого розвитку. Для всіх перелічених типів функціональних територій важливо зберегти та забезпечити збалансованість розвитку та достатньо високий рівень згуртованості в економічному, соціальному та інших вимірах, тому для кожного типу має бути розроблений індивідуальний профіль організаційно-економічних заходів забезпечення просторово-господарського розвитку. Проводячи аналогію з класичною матрицею БКГ, можна відобразити концептуальні засади забезпечення розвитку функціональних територій в Україні, в сучасних умовах (рис. 1).

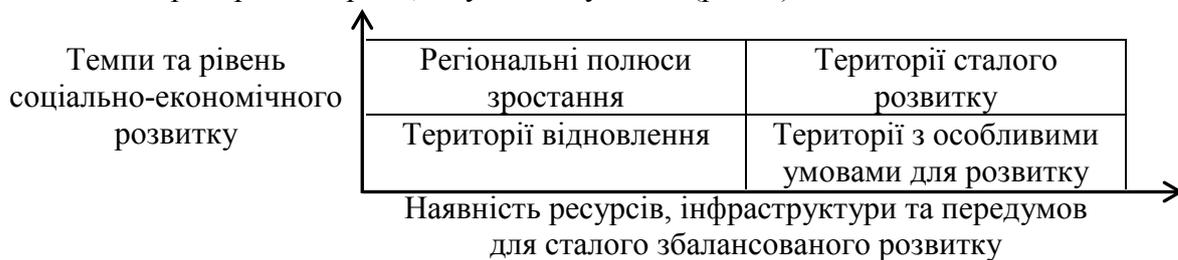

Рис 1. Типи функціональних територій в Україні за ознаками ресурсної забезпеченості та темпами і результативністю соціально-економічного розвитку

*- укладено автором, відповідно до [4, ст.11]

Ключовою ідеєю при розробці та імплементації заходів державної регуляторної політики має стати забезпечення підвищення рівня соціально-економічного розвитку на основі ефективного використання наявних ресурсів та інфраструктури, їхнього збереження та примноження завдяки наближенню до цільових значень показників сталого розвитку. Особливо актуальною категорією функціональних територій, на нашу думку, є регіональні полюси зростання, які можуть бути створені на територіях з особливими потребами та, в деякій мірі, на територіях відновлення, і завдяки високим темпам економічного розвитку та сприятливим передумовам в контексті ресурсного, кадрового, інфраструктурного та іншого забезпечення, спроможні генерувати значні обсяги доданої вартості та фінансово-бюджетних ресурсів, які вкрай необхідні для підтримки протистояння збройній агресії, підтримки належного рівня безпеки та забезпечення повоєнного відновлення. Участь всіх регіонів у відновленні постраждалих від воєнних дій територій можна вважати однією з форм міжрегіонального співробітництва та шляхом зміцнення територіально-господарської згуртованості завдяки зміцненню економічних зв'язків на рівні горизонтальної взаємодії.

Положення сучасної регіональної політики в Україні є актуальними і визначають об'єкти, суб'єкти, рівні, форми, принципи, методи, функції, повноваження, ресурси забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів і громад. Однак, вважаємо, що недостатньо розкритими і деталізованими залишаються питання міжрегіональної, міжмуніципальної взаємодії, в тому числі в транскордонному аспекті і у вимірах взаємодії держави з регіонами та регіонів між собою. Для забезпечення відновлення та розвитку на засадах економічної згуртованості територіально-господарських систем в повоєнний період необхідним є налагодження взаємодії та економічного співробітництва на міжмуніципальному, міжрегіональному, транскордонному, міжнародному рівнях. Практика застосування угод співробітництва громад свідчить про результативність даного інструменту переважно в сфері публічних послуг та адміністрування, що дозволило суттєво підвищити якість державних сервісів для населення, однак нереалізованим залишився економічний потенціал угод міжмуніципальної співпраці. Відносно низькою є активність використання громадами договорів як інструментів взаємної підтримки в сфері економічного розвитку. За період з 2014р. до 2021р. було укладено близько 1800 угод, нині в реєстрі значиться 980 договорів, з яких не більше 5% безпосередньо стосуються сфери економічного розвитку [5, 6]. Призначенням інструменту співробітництва є підвищення відносно низької спроможності окремих громад, при об'єднанні зусиль яких в рамках договору співпраці, їхня спроможність суттєво зростає. Однак для умов повоєнного відновлення потрібною є консолідація ще

більших ресурсів і зусиль, тому доцільним вважаємо запровадження інструментарію регіональних угод (між областями та урядом, та між регіонами), що дозволить на довгостроковій основі реалізовувати масштабні економічні проекти, та підвищуватиме впевненість потенційних інвесторів щодо безпеки капіталовкладень в проекти економічної співпраці на рівні регіонів на основі закріплення за ними певних спеціалізаційних профілів. Реалізація цілей відновлення, підвищення рівня згуртованості та соціально-економічного розвитку регіонів на основі забезпечення спільної участі в реалізації проектів з повоєнного відновлення, співпраці територіальних громад та регіонів, створення і стимулювання розвитку регіональних полюсів зростання можуть відбуватись із застосуванням таких офіційно визначених в національному законодавстві форм як:

- укладання договорів в сфері міжмуніципального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва;

- укладання програмних документів, стратегій з врахуванням аспектів участі в міжрегіональному, міжнародному розподілі праці, в проектах спільного скоординованого розвитку територій;

- спільна участь у створенні організаційно-господарських одиниць, зокрема у вигляді індустріальних парків та інших незаборонених законом, але, навіть, чітко не регламентованих форм, таких як кластери.

Для втілення в життя перелічених форм співпраці та стимулювання соціально-економічного розвитку в контексті забезпечення повоєнного відновлення, пропонуємо звернути увагу на застосування таких інструментів організаційно-економічного характеру:

- залучення до процесів розробки та прийняття стратегічних документів громад- та регіонів-партнерів з метою розширення співпраці та подовження ланцюгів кооперації з врахуванням аспектів матеріально-ресурсного, фінансового, кадрового та іншого забезпечення;

- здійснення інвестиційно-орієнтованого використання понадпланових надходжень до місцевих бюджетів на забезпечення розвитку оборонних виробництв;

- залучення коштів міжнародної програмної та технічної допомоги до процесів підтримки розвитку підприємництва в громадах за цільовими напрямками;

- виконання координаційно-забезпечувальної, організаційної функцій суб'єктами державної регіональної політики, стимулювання міжмуніципальної, міжвідомчої та міжрегіональної кооперації й підтримка проектів транскордонного, міжнародного співробітництва.

Реалізація зазначених організаційних і економічних заходів рекомендується до розгляду та впровадження в діяльність суб'єктами державної регіональної політики, якими є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи. Однак, керуючись актуальним для України та ЄС принципом субсидіарності, вважаємо за доцільне більшість заходів запроваджувати саме на локальному рівні, окрім випадків, коли виникає потреба у вирішенні задач на більш високому рівні.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. *Урядовий кур'єр*. 2020. №156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.07.2023)

2. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua>. (дата звернення 30.07.2023)

3. COHESION POLICY 2021-2027 A further step towards flexibility & simplification. URL: <https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/3%20DG%20Regio%20Post2020%20-%20Maria%20Soumela.pdf> (дата звернення 30.07.2023)

4. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015, № 156-VIII : станом на 21.07.2023, підстава - 2710-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 13, ст.90). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення 30.07.2023)

5. Співробітництво громад. Прес-центр ініціативи "Децентралізація": Офіційний сайт децентралізації в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua/cooperation/gallery#gallery> (дата звернення 30.07.2023)

6. Laiko O.I., Yezhov M.B., Tsynalievskia I.A. Mechanisms and instruments for promoting of intermunicipal economic cooperation in territorial communities of Ukraine. *Regional aspects of productive forces development of Ukraine*. 2022. Issue 26. P. 28-40

ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ В РЕГІОНАХ ТА ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

Ірина ЦИНАЛЄВСЬКА, к.е.н.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Забезпечення згуртованості в регіонах та громадах України є актуальним завданням, як з точки зору того, що «формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах» зазначено першочерговою стратегічною ціллю Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021– 2027 років (ДСРР), ухваленої в 2020р. Кабінетом міністрів України[1]. Разом із тим, з початком повномасштабної військової агресії на території України з 24 лютого 2022 року дана стратегічна ціль набуває нового значення, зважаючи на виникнення необхідності імплементації заходів підвищення згуртованості в державі, як в де-окупованих регіонах, так і на території усієї держави, зважаючи на прямі та опосередковані витрати через відтік людського та фінансового капіталу, втрати природних ресурсів, матеріальні втрати в державному, підприємницькому та приватному секторах, упущені фінансові вигоди для бізнесу, демографічну кризу воєнного та повоєнного періоду, що неодмінно матиме подальший пролонгований вплив на економіку держави. В контексті активної фази війни, питаннях безпеки території набуває нового актуального значення, обумовлюючи вплив на інші сфери забезпечення функціонування держави, разом із тим, вже на сьогоднішній день необхідним є закладання концептуального, інституційного та практичного підґрунтя відновлення економіки в повоєнний період.

Поняття територіальної згуртованості є похідним із інтегрального поняття згуртованості, адже у відповідності до концепції політики згуртованості Європейського Союзу, згуртованість має три площини: економічну, соціальну та територіальну (просторову) [2]. Вивчення досвіду застосування різних інструментів політики згуртованості ЄС постає надзвичайно важливим завданням, адже накопичених за роки впровадження політики згуртованості ЄС (EU Cohesion policy) дає змогу оцінити дієвість тих чи інших інструментів у відповідності до різних просторово-часових контекстів. Політика згуртованості ЄС спрямована на виправлення дисбалансу між країнами та регіонами в ЄС, що в практичній площині означає фінансову підтримку сотень тисяч проектів у регіонах і містах ЄС в рамках реалізації політичних пріоритетів Союзу, особливо зеленого та цифрового переходу. Еволюціонування інструментарію в політиці згуртованості відбувається у відповідь, як на зміни перспективного бачення парадигми розвитку ЄС, так і в результаті виникнення конкретних викликів, що постають у різних просторових та часових контекстах, зокрема таких, як: глобальна фінансова та економічна кризи; міграційна криза внаслідок бойових дій на Близькому Сході; криза, спричиненої пандемією COVID-19; а також криза напливу біженців та суб'єктів тимчасового захисту на території країн ЄС, прибуття яких є обумовленим повномасштабним вторгненням РФ на територію України, як країни-сусіда ЄС. Саме багатоаспектність забезпечення реалізації політики згуртованості обумовлює складність формування єдиного загальноприйнятого визначення територіальної згуртованості, що було з'ясовано у результаті наукових досліджень європейських вчених в ракурсі аналізу концептуальних основ політики територіальної згуртованості[3;4;5].

Вивчення досвіду Європейського Союзу надає можливість визначити та адаптувати інструменти забезпечення територіальної згуртованості саме для України. Зокрема, на нашу думку, для забезпечення територіальної згуртованості в Україні необхідним є застосування наступних інструментів: (1) кооперація або територіальне співробітництво, (2) координація між різними секторами формування державної регіональної політики та політики місцевих органів влади, (3) стимули, зокрема фіскальні та фінансові, (4) покращення інституційного середовища для стимулювання розвитку точок економічного зростання та забезпечення умов їх практичної діяльності, (5) ефективне управління спільними ресурсами, (6) підвищення

обізнаності щодо сутності та цілей згуртованості в рамках реалізації державної регіональної політики, (7) інформація - створення та накопичення інформаційної бази для оцінки динаміки забезпечення територіальної згуртованості, (8) освіта - організація покращення освітніх схем для фахівців з державного управління, територіального розвитку та просторового планування, (9) бенчмаркінг прогресу в кращому використанні недовикористаного територіального потенціалу та подоланні проблем території, (10) діалог і консультації - формування платформи для обговорень / семінарів для робочих груп стейкхолдерів суміжних громад та інструментів погодження для пошуку консенсусу у спірних питаннях забезпечення територіального розвитку, (11) побудова інтегрованих стратегій розвитку та (12) цифровізація.

На нашу думку, вищезазначені інструменти є аплікативними у різних комбінаціях до використання в рамках реалізації 6 оперативних цілей, що є похідними вищезазначеної пріоритетної стратегічної цілі Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 рр. щодо формування згуртованої держави. зокрема: 1) стимулювання центрів економічного розвитку (агломерації, міста); 2) збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів, посилення можливостей розвитку територій, які потребують державної підтримки (макро- та мікрорівень); 3) створення умов для інтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях в український простір; 4) розвиток інфраструктури та цифрова трансформація регіонів; 5) формування єдиного освітнього, інформаційного, культурного простору в межах всієї території України; та 6) та ефективного використання економічного потенціалу культурної спадщини для сталого розвитку громад.

Що стосується практичної імплементації вищезгаданих інструментів, то на практиці інструментарій політики згуртованості реалізується в Україні не повною мірою. Так, недостатньо уваги приділено інструментам стимулювання та побудови інтегрованих стратегій. Інструменти регіонального менеджменту необхідно втілити в конкретний територіальний контекст для формування ефективних та життєздатних стратегій як регіонів, так і окремих громад. Крім того, заохочення через різні види фінансування (в тому числі грантові проекти розвитку територій) слугувало б необхідною передумовою активного залучення зацікавлених сторін у розробку та реалізацію проектів розвитку територій, формуючи ініціативу знизу, а не в рамках Державного фонду регіонального розвитку, як це здебільшого реалізується на практиці в Україні.

Література

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f3/40c/c1e/5f340cc1e0f9e216385973.doc>.
2. CEC (2022) Eighth report on economic, social and territorial cohesion: Cohesion in Europe towards 2050 Reports from the Commission. EC, Brussels.
3. Medeiros E. (2018) Territorial Cohesion: a conceptual analysis Available from: <https://www.regionalstudies.org/wp-content/uploads/2018/07/medeiros.pdf>
4. Abrahams, G. (2014). What “is” territorial cohesion? What does it “do”? Essentialist versus pragmatic approaches to using concepts. *European Planning Studies*, 22(10), 2134-2155.
5. Akademie für Raumforschung und Landesplanung (Ed.) (2008): The Territorial Cohesion Principles: Position Paper to the EU Green Paper on Territorial Cohesion, Position Paper from the ARL, No. 78, Verlag der ARL - Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover, Available from: <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0156-00786> .

ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ТЕХНОЛОГІЇ КОНСЕНСУСУ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Михайло ЄЖОВ, к.фіз.мат.наук, с.н.с.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Регіональні економічні системи (РЕС) є цеглинами, з яких будується вся будівля національної економіки. Тому дослідження механізмів побудови і розвитку РЕС є актуальним завданням у контексті планування повоєнного відновлення економіки України та її подальшого розвитку.

У попередніх публікаціях [1; 2] автором виділялися такі основні принципи побудови та розвитку РЕС:

1. Принцип структурності.
2. Принцип мережевого управління.
3. Принцип економічної згуртованості.

Вони узагальнюють більшість принципів, присутніх у нормативних актах України та документах регіональної політики ЄС, тобто інші принципи значною мірою з них випливають. Одним із таких принципів є принцип консенсусу. Наша мета - показати значення принципу консенсусу, його зв'язок з іншими принципами, його сфери застосування та реалізацію за допомогою певної інформаційної технології.

Принцип структурності означає, що РЕС повинні мати мережеву структуру. Відповідна мережа має бути розгалуженою та включати замкнені шляхи. Подібна структура РЕС обумовлює часткову автономність системи і, як наслідок, її стійкість до зовнішніх збурень.

Принцип мережевого управління слід розглядати у контексті завершення реформи децентралізації. Децентралізовані регіональні економічні системи вимагають особливого підходу до управління. Мережева структура разом із відсутністю єдиного центру управління призводять до розгляду задачі управління РЕС з точки зору мережевого управління. З погляду теорії управління [3] системи управління РЕС мають бути децентралізованими та частково розподіленими. Такий вид управління ще називають кооперативним. Консенсус є важливим чинником такого управління. Він є ключовим фактором для координації та ефективної роботи системи в цілому, дозволяє врахувати інтереси та потреби всіх учасників системи, що сприяє більш ефективному та стійкому управлінню.

Принцип економічної згуртованості грає у діяльності РЕС особливу роль. Економічна згуртованість, яка у нашому розумінні означає взаємну допомогу, кооперацію - це той «клей», що допомагає зберігати цілісність та стійкість РЕС. Вона забезпечується різними механізмами, одним з яких є впровадження процедур консенсусу. Консенсус можна розглядати як демократичну процедуру, що є альтернативою голосування, яке передбачає прийняття рішень більшістю голосів. Голосування не передбачає компромісу, тому часто призводить до так званої тиранії більшості [4], яка порушує згуртованість спільноти та знижує її ефективність. У свою чергу, рішення, прийняте в результаті досягнення консенсусу, створює ґрунт для подальшої співпраці. На наш погляд, підвищення у групі рівня згуртованості та її здатності приймати колективні рішення є не менш цінним результатом використання алгоритму досягнення консенсусу, ніж самі ухвалені рішення.

Одним із найпоширеніших алгоритмів досягнення консенсусу є метод Дельфі. Це колективний процес, що використовує експертні знання та досвід для вироблення рішень. Метод був розроблений у 1950-х роках у дослідному центрі RAND Corporation як метод прогнозування військових дій, але після того, як у 1960-х програма була розсекречена, він став популярним інструментом бізнес-прогнозування.

Метод Дельфі полягає в наступному: це процес досягнення консенсусу за допомогою контрольованого зворотного зв'язку з групою, що складається з експертів, обізнаних з даного питання [5]. З формальної точки зору метод являє собою процес вирішення задачі

багатокритеріальної оптимізації шляхом послідовних наближень. Алгоритм методу виглядає наступним чином.

1) Формування експертної групи. Експерти можуть бути обрані з різних сфер діяльності, які стосуються вирішуваної проблеми.

2) Формулювання питань. Питання мають бути досить конкретними, щоб експерти могли висловити свою думку на основі власного досвіду та знань. При цьому експертам повинні бути запропоновані варіанти відповідей. Питання можуть передбачати кількісну або якісну оцінку об'єкту, процесу чи явища.

3) Запитання розсилаються експертам, яким пропонується анонімно дати на них відповідь згідно з певною формою. Отримані відповіді обробляються і експерти отримують зворотний зв'язок у вигляді статистики відповідей групи. Статистична характеристика групової відповіді дозволяє оцінити ступінь узгодженості думок експертів, тобто згуртованість групи.

4) Експерти повторно надають відповіді з урахуванням даних попереднього опитування і процес повторюється. Кожне повторне опитування описується як один раунд. Метою багаторазових ітерацій методу Дельфі є скорочення діапазону відповідей та досягнення консенсусу на основі заздалегідь визначених критеріїв. У кожному раунді експерти мають можливість уточнити і навіть повністю змінити свою думку.

Додатково слід відзначити зв'язок множин, оптимальних за Парето, з Дельфі-процесом. Нами було помічено [6], що такі множини можуть бути використані в цьому процесі. Парето-оптимальна множина - це множина рішень задачі багатокритеріальної оптимізації, які не можна покращити для одного критерію без погіршення за іншим критерієм. Вона має бути основою для визначення множини варіантів вибору та дозволить експертам, які беруть участь у процесі Дельфі, зосередитися на розгляді найбільш ефективних варіантів. Тобто нами пропонується, щоб варіанти вибору для методу Дельфі були вибрані з множини, оптимальної за Парето.

Існують автоматизовані версії методу Дельфі, які передбачають реалізацію методу як комп'ютерної програми. Прикладом такої реалізації є проєкт Welphi [7].

Програма Welphi передбачає різні варіанти запитань та відповідей:

- 1) Якісна оцінка за шкалою Лайкерта;
- 2) Кількісна оцінка;
- 3) Ранжування;

Шкала відповідей і одиниця вимірів створюються організатором опитування. Кількість раундів у кожному процесі Дельфі не обмежена. Експерти можуть супроводжувати свої відповіді коментарями для обґрунтування своєї думки або для аргументування своєї незгоди з альтернативною думкою.

Метод Дельфі може застосовуватися для вирішення широкого кола проблем у різних соціальних групах включаючи регіональні спільноти, в яких співпраця та згуртованість відіграють важливу роль. Це має відбуватися відповідно до принципів мережевого управління та економічної згуртованості, що передбачає досягнення певного консенсусу.

У деяких європейських країнах процедура досягнення консенсусу є суттєвою та впливовою формою демократичного процесу. Як приклад можна навести процеси формування широкої парламентської коаліції у Швейцарії і Бельгії [4]. Принцип широкої коаліції передбачає формування урядової чи парламентської коаліції, до якої входять представники різних політичних партій, щоб забезпечити стабільність, широку підтримку та представництво різних інтересів. Широка коаліція будується на основі компромісів та угод між учасниками, щоб досягти ширшої згоди та представництва у прийнятті рішень.

Згідно із законодавством України найпоширенішим методом прийняття рішень є голосування. Хоча в деяких випадках можливе прийняття рішень шляхом досягнення консенсусу (наприклад, при розробці законопроектів у рамках комітетів або робочих груп), сфера застосування процедури консенсусу залишається досить вузькою. Водночас процедура консенсусу може застосовуватись як підготовка громадської думки до голосування.

Ефектом цієї процедури має обізнаність учасників та більш свідоме ставлення до голосування.

Визначимо галузі застосування методу Дельфі у регіональних економічних системах.

• Прогнозування та планування соціально-економічного розвитку регіону, шляхи покращення якості життя людей, що може включати заходи щодо розвитку кооперації, залучення інвестицій та створення робочих місць, раціонального розподілу ресурсів, розвитку інфраструктури, зміцнення соціального захисту населення, розширення доступу до ресурсів та послуг, розвитку освіти та охорони здоров'я, боротьби з бідністю та дискримінацією.

• Вибір видів діяльності, розміщення виробничих підприємств.
• Розробка довгострокових стратегій розвитку громад, районів та областей, в тому числі проведення форсайтів [8].
• Прогнозування майбутніх потреб, проблем та тенденцій розвитку регіону, оцінка ризиків.

- Оцінка ефективності проєктів, програм та технологій.
- Розвиток горизонтальних зв'язків між громадами.
- Розробка законопроектів та політик (інвестиційної, податкової, демографічної тощо).
- Громадські слухання і громадські обговорення.
- Розподіл коштів місцевих бюджетів.

Зважаючи на все вищевикладене, приходимо до висновку, що використання методу Дельфі у регіональних економічних системах є доречним і цей метод може бути ефективно застосований для прийняття рішень в громадах та для співпраці між громадами.

Література:

1. Лайко О.І., Єжов М.Б., Чехович З.В. Принципи і механізми формування регіональних економічних систем. Економічні інновації, 2021. V.23, Issue 4 (81)
2. Laiko O.I., Yezhov M.B. Principles and mechanisms of regional economic systems recovery and development. ЕКОНОМІКА: реалії часу, 2023. № 3 (67)
3. Åström K. J., Murray R. M. Feedback Systems: An Introduction for Scientists and Engineers, 2008. URL: http://www.cds.caltech.edu/~murray/books/AM08/pdf/am08-complete_28_Sep12.pdf
4. Lijphart A. Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries/ Yale University Press, 2012
5. Harold A. Linstone, Murray Turoff. The Delphi Method: Techniques and Applications/ Addison-Wesley, 2002
6. Yezhov M.B. On the determination of the multiple selection options for the Delphi method/Матеріали 79-ї науково-технічної конференції професорсько-викладацького складу академії 18 - 19 травня 2023 року, Одеса, ОДАБА, 2023, с. 144 URL: https://odaba.edu.ua/upload/files/Zbirnik_Prof_viklad_2023_4.pdf
7. Welphi. The Survey App To Build Consensus. Режим доступу: www.welphi.com
8. Білоус О.Ю. Стратегічне планування інноваційного розвитку регіону на основі форсайт- технологій. Теорія та практика менеджменту: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (24-26 травня 2023 року) / Відп. ред. проф. Л. Черчик. Луцьк, 2023. с.32-36.

ДОМІНАНТИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗА УМОВ ВОЄННИХ І ПОВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Петро ГУДЗЬ, д.е.н., проф.,

Марина ГУДЗЬ, проф.,

Національний університет Запорізька політехніка, м. Запоріжжя

Військові дії з визволення території України тривають, але уже зараз необхідно мати чіткі уявлення та робити попередні дії з відновлення зруйнованого господарства громад тимчасово окупованих територій (ТОТ). Адже лише в Запорізькій області більшість ТОТ, а це понад 80 % території області є замінованими, розграбованими, зруйнованими повністю або критично; чисельність мешканців, яких на ТОТ на добровільній чи примусовій основі зросійщено, складає від 25 до 30 %, переважно людей пенсійного віку; чисельність переселенців, які повертатимуться у звільнені населені пункти, за різними оцінками, коливатиметься в межах 50-70 % і різними хвилями; багато інструментів місцевого економічного розвитку громад, в т.ч. прикордонних регіонів заблоковано; на деокупованих територіях пріоритетним постане питання створення військових адміністрацій; період повної інтеграції деокупованих територій області складатиме не менше двох років (розмінування, очищення владних структур від колаборантів, екологія тощо). Тобто для місцевого економічного розвитку виклики носять інтегрований характер, їх багато і вони є системними, процесними, ситуаційними тощо.

Власне, під місцевим економічним розвитком розуміється процес формування та використання залучених ресурсів і можливостей громади для забезпечення зайнятості, розвитку економіки домогосподарств і малого бізнесу з метою підвищення добробуту і якості життя мешканців громад. При цьому маємо розуміти, що територіальні громади є неоднорідні не лише за традиційними ознаками, але і в силу відношення до війни: маємо територіальні громади чотирьох типів – тилові, в зоні бойових дій і тимчасово окуповані (ТОТ), окуповані, а в області – три типи громад, які потребують різновекторної реабілітації та модернізації. Звісно, це вимагатиме різних підходів, механізмів, інструментів до відбудови, модернізації економіки громад. Окрім того, в різних областях використано різні практики і не завжди дотримана логіка, закладена законодавцем щодо утворення старостинських округів, вимог до таких округів та затвердження старост. У 24 областях загалом створено 7494 старостинських округи. Найбільшу кількість старостинських округів створено у Вінницькій області – 507, Львівській області – 485 та Житомирській області – 465, а найменшу – у Чернівецькій області – 188, Донецькій області – 157 та Луганській області – 118. Із 1428 територіальних громад щодо яких надано інформацію про створення старостинських округів, взагалі не створено старостинських округів у 136 територіальних громадах, що становить 9,5% [1]. І це є перша детермінанта – інституційне забезпечення місцевого економічного розвитку.

Показовим є приклад Бердянської РДА, яка 1.03.23 першою в Запорізькій області створила відділ деокупації та відбудови території з розробкою цілей, завдань, планів, проектів в межах Плану комплексного відновлення територій Бердянського району та курування процесу відбудови після деокупації. На підготовчому етапі розроблено проект візії відбудови територій Бердянського району, який взято за основу керівниками інших районів Запорізької області; визначено кадровий резерв для оперативного призначення на керівні посади об'єктів критичної інфраструктури територіальних громад Бердянського району; сформовано пул спеціалістів усіх необхідних напрямків для робочої групи з розроблення програми комплексного відновлення району (за наслідками деокупації після збройної агресії російської федерації); підготовлено три глобальні проектні ініціативи у сфері соціально-економічного розвитку, інфраструктури, курортної галузі (вони відповідають 17 Цілям сталого розвитку) [2].

Друга детермінанта пов'язана із соціальною енергією, кумулятивним її характером, здатним генерувати креатив, дію, проєкти, зміни. Джерелом енергії змін є соціальний капітал та згуртованість як форма його функціонування. Сучасний французький соціолог і філософ П'єр Бурдьє стверджує, що для соціальних відносин чи як він називає «соціального поля», «найважливішою характеристикою є форма взаємодії між агентами впливу...» [3]. Стійкість соціального поля забезпечується згуртованістю його учасників.

Згуртованість - якісна характеристика зрілості громадянського суспільства, яка відображає усвідомлення людиною власної ідентичності, як громадянина та її здатності навколо певної ідеї до спільної дії у складі спільноти на принципах довіри, взаємодії, власної приналежності до окремої соціальної групи, участі. Відповідно, згуртованість громади – це об'єднаність територіальної громади на основі ідеї місцевого розвитку, за якої мешканці усвідомлюють власну приналежність до малої батьківщини через спорідненість і уособлення себе на рівні індивідумів та груп як частини спільної локальної території проживання, роду (родів), культури, релігії, історичних витоків, героїки відомих діячів, традицій і звичаїв, консолідованого бачення майбутнього, та здатних до активної рефлексії в публічній діяльності та управлінні з метою організації сприятливого середовища для життєдіяльності, безпеки і добробуту.

Як інтегрованому за своїм змістом поняттю, згуртованості властиві інтерпретації з різних предметних областей знання – соціології, публічного управління та адміністрування, політології, маркетингу, права тощо. Проф. Жаліло Ярослав виділяє наступні характеристики згуртованості громади: якісні транспортні та інформаційні комунікації; залучення членів громади до процесів управління та функціонування громади як цінність; поєднання інтересів членів громади на основі взаємної довіри; спільний образ майбутнього, який знаходить втілення у спільній діяльності; спільні практики – механізм повноцінної реалізації соціального капіталу громади [4].

Беручи до уваги принципи розвитку громадянського суспільства, вважаємо за необхідне розширити зазначений перелік за рахунок економічної складової згуртованості, а саме: наявність індивідуальної майнової чи земельної власності як елементу внутрішньої, економічної свободи громадянина та консолідуєчої спільної власності (права привласнення, володіння, розпорядження, використання) землі, нерухомого майна членів громади; щільність господарської території, розміщення продуктивних сил, доступність транспортного сполучення, цифрового забезпечення, гуманітарного простору та інфраструктури; зрілість громади у створенні інститутів громадського суспільства – громадських організацій та органів самоорганізації мешканців громади як неформальних організацій, що функціонують на засадах добровільності, довіри, лідерства та інклюзії; здатність згуртованої громади ідентифікувати себе як органічну частину згуртованої громади регіону та країни.

Більшість авторів-дослідників явища згуртованості визнають, що інструментом формування згуртованих спільнот різного рівня є практика участі, спільна дія. Оскільки згуртованість громади формується на виключно добровільних засадах навколо певної ідеї, то сталість і зрілість згуртованості залежить від наявності та активності публічних неформальних лідерів. Відомий англійський соціолог і урбаніст Чарльз Лендрі за результатами чисельних досліджень дійшов висновку, що для суспільного руху і бік досягнення позитивних змін у містах достатньо 1 % активних мешканців цих громад [5]. Реалізація цілей згуртованості в ході відновлення економіки територіальних громад спрямована на: визначення потреб громади, побудову засад стійкості, у т.ч. продовольчої, комунальної, соціальної, побутової сфер, транспортної логістики, забезпечення безпеки і порядку, застосування оптимальних управлінських моделей. Робочою є гіпотеза, згідно якої побудовані на основі довіри членів громади комунікацій на засадах публічності, демократії і колективізму всередині групи є інструментом перетворення індивідуальних пропозицій у колективні рішення з упровадження змін у громаді.

Отже, наступна детермінанта - налагоджені процеси і практичні кейси локального, громадівського і міжгромадівського виміру. Вбачається першочерговим одразу після доступу до звільнених територій у ТОТ громад провести ретельну і фахову інвентаризацію земельних ресурсів і нерухомості, житлового, ділового і нежитлового фонду з подальшою корекцією попередньо сформованих пріоритетів та планів. Подібним чином слід провести інвентаризацію майна і ресурсів усіх громад країни, а також провести перепис населення, що є вже завданням центральних органів влади.

Не чекаючи багатомільярдних інвестицій у довгострокові інфраструктурні проекти та враховуючи, що Україна потерпає від безробіття і потрібна фахова зайнятість, видається актуальною ініціатива згуртованих громад у розробці і реалізації місцевого економічного розвитку. Першочергово на безпечних деокупованих територіях необхідно відновлення дрібнотоварного виробництва, насамперед, з переробки сільгоспродукції, фруктів, ягід, активізації місцевих промислів тощо. Подібні виробництва містять високу частку ручної праці, а їх переробка - також високу додану вартість, що є економічною доктриною успішного функціонування економіки домогосподарств.

Позитивною практикою інноваційного місцевого економічного розвитку є ініціатива хмельничан зі створення комунального підприємства з виробництва розсадної продукції, з подальшим довиращуванням рослин домогосподарствами на присадибних ділянках, що є однією із форм самозайнятості мешканців приміських громад. Комунальне підприємство викупує помідори та іншу городину на переробку. У м. Хмельницькому після розширення громади шляхом приєднання до міської сільських громад місцевому ПТУ вдалося ліцензувати і відкрити нові спеціальності з підготовки кваліфікованих робітників за дуальною системою освіти для роботи на закритих ґрунтах – теплиці, плівки, парники, тунелі.

На ТОТ постане гостро питання про доступ мешканців до питної води, чистого атмосферного повітря, переробки відходів. Орієнтація економічних зусиль влади має бути спрямована, в першу чергу, на забезпечення умов проживання мешканців – на комунальні послуги, соціальну інфраструктуру і далі - на створення робочих місць, забезпечення виробництва на базі місцевих ресурсів. Прихід приватного сектору та публічно-приватних підприємств у ті сфери, що до війни розглядалися як другорядні – приватні водоканали, очисні станції, сміттєспалювальні переробні підприємства, зелена енергетика, газове, електричне, цифрове обслуговування тощо, постає як необхідність, тому уже зараз потрібні ініціативи корегування законодавства. В обслуговуванні житла, міському транспорті, електроенергетиці приватний капітал показав свою ефективність, що свідчить про необхідність розширення ринку приватних комунальних послуг. Вказані трансформації потребуватимуть внесення змін до законодавства з метою зменшення присутності держави в економіці в цілому. В експертному середовищі просувається думка, згідно якою окрім, власне, планів відновлення ТОТ зі створення робочих місць, варто розробити кожній громаді портфель інвестиційних проектів для приватного капіталу.

Висновок. Домінантами відбудови економіки ТОТ і постраждалих територій визначаємо інституційне забезпечення розвитку, згуртованість мешканців громади, налагоджені виробничі і соціальні процеси. Громадським активам та депутатами місцевих рад, особливо ТОТ, слід уже зараз «бути на старті»: проводити аналіз, відбір кращих практик розбудови місцевої економіки - від будівництва теплиць до створення майданчиків для індустріальних парків і їх проектування.

Література:

1. Звіт Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування за 2022 рік. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/43299.pdf>.

2. Створено відділ деокупації Бердянська. <https://www.brd24.com/news/stvoreno-viddil-deokupatsii-berdyanska.html>

3. Бурдьє П'єр. Деякі властивості «полів». URL: https://web.archive.org/web/20090612082828/http://www.situation.ru/app/j_art_633.htm
4. Жаліло Я. Економічні засади сприяння згуртованості громад. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analychni-dopovidi/ekonomichni-zasady-spryyannya-zhurtovanosti-hroma>
5. Charles Landry. The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. 2nd Edition. Published July 14, 2008 by Routledge. 352 p.

АКТИВІЗАЦІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Вячеслав ФАДЄЄВ, аспірант,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м. Одеса

Після завершення бойових дій та відновлення територіальної цілісності, Україну чекає тривалий період відновлення. Процес відновлення економічної системи кожної території потребуватиме індивідуального стратегічного підходу та наукового супроводу, з врахуванням низки факторів:

- галузевої диференціації регіональних економічних систем, що мала місце внаслідок нерівномірного розподілу природних ресурсів;
- диспропорційного розміщення продуктивних сил, підсиленого процесом релокації виробничих підприємств на території що віддалені від зони бойових дій;
- різного ступеню пошкодження території;
- втрат виробничого потенціалу;
- негативних міграційних процесів як в Україні, так і за її межами, та ін.

За перелічених умов термін «відновлення» стає недостатньо точним, тому що немає впевненості що вдасться саме відновити те, що було раніше як за обсягами та якістю так і за видами діяльності.

Також, ймовірно, що розвиток економічних систем у повоєнний час буде вимагати нових рішень та гальмуватись низкою проблем різного ґатунку основними серед яких будуть:

- Нестача робочої сили, як наслідок міграційних процесів та втрат населення;
- Зміни в розподілі систем енергозабезпечення за рахунок руйнації мереж;
- Втрата соціального капіталу, за рахунок міграційних процесів;
- Руйнування та пошкодження інфраструктури та житлового фонду;
- Втрата промислових об'єктів, внаслідок релокації або припинення діяльності;
- Демографічна криза та гендерний дисбаланс;
- Зростаюче соціальне навантаження, в тому числі й на місцеві бюджети;
- Втрата родючості земель (ймовірно тимчасова) на яких відбувалися бойові дії;
- Забруднення території уламками та залишками боєприпасів, що потребують очищення;
- Зміна норм та правил проектування територій з підсиленням вимог щодо безпеки.

Законодавством [1] передбачаються: класифікація територій регіонів на функціональні типи, а також розробка плану відновлення території для областей та територіальних громад. Разом з тим виникає низка питань щодо послідовності розробки, підпорядкованості та узгодженості стратегічних та програмно-цільових документів розвитку з планами відновлення, що передбачені нормативними актами [2]. Було б доцільно використовувати як базовий документ стратегію розвитку територіальної громади, затвердження якої для територіальних громад та регіонів передбачено Законом [1]. В нормативних актах, здебільшого, передбачається здійснення відновлення та забезпечення розвитку територій за просторовою ознакою, але разом з тим відновлення та розвитку потребують такі економічні елементи як виробничий та соціальний капітал, трудові ресурси, без яких неможливо досягти синергетичного ефекту, відновити належний рівень надходжень до місцевих бюджетів та, в загальному сенсі, поліпшити економічний стан регіональних систем.

Також, плануючи дії щодо відновлення території та економічного стану треба розуміти за рахунок яких джерел фінансування це відбуватиметься. Від цього буде залежати й планована інтенсивність розвитку (відновлення) та обсяг можливостей щодо залучення робочої сили. Й тут особливе місце буде посідати питання спроможності територіальних громад щодо фінансування власних потреб, в тому числі й відновлення. Аналіз відкритих

даних щодо бюджетних показників [3] територіальних громад свідчить, що більшість з них отримують базову дотацію, а загальна сума базової дотації перевищує суму реверсної дотації, що сплачується більш спроможними територіальними громадами. На прикладі територіальних громад Одеської області у 2022 році спостерігалось збільшення кількості отримувачів базової дотації порівняно з 2021 роком з одночасним зростанням загальної суми базової дотації:

- у 2021 р. 74 територіальні громади отримали базову дотацію на суму 885 816 600 грн.;
- у 2021 р. 78 територіальних громад отримали базову дотацію на суму 1 059 533 500 грн.

При цьому за той же період часу загальна сума реверсної дотації зменшилася майже в 6,5 разів, при збереженні кількості територіальних громад що її сплатили відносно 2021 року:

- у 2021 р. 9 територіальних громад сплатили реверсну дотацію на суму 586 941 100 грн.;
- у 2022 р. ті ж самі територіальні громади сплатили суму 90 708 833 грн.

Спостерігається збільшення розриву між показниками реверсної та базової дотації, що потребує додаткових джерел фінансування та робить систему бюджетного вирівнювання неефективною. Ймовірно розрив зберігатиметься за умови недостатньої кількості робочих місць, міграційних процесів та диспропорцій у розташування виробничих підприємств. Одним з сценаріїв які б могли допомогти знайти вихід з даної ситуації є співробітництво громад, що передбачено Законом [4] в спільних проектах, спрямованих на економічний розвиток, це може бути створення індустріальних парків, спільні інвестиційні або інфраструктурні проекти. Важливо щоб співробітництво між територіальними громадами призводило до появи синергетичного ефекту і кожна з громад ставала сильнішою у співпраці. Наразі сучасний стан співробітництва територіальних громад адмініструється недостатньо чітко. Також не здійснюється активне стимулювання співробітництва громад, тобто громади не заохочуються до співпраці, зокрема у реалізації інвестиційних проектів, а також стратегії пріоритети та вектори розвитку (за наявності стратегії та програмно-цілевих документів) не узгоджуються із сусідніми громадами, принаймні відомості щодо такого узгодження не оприлюднюються.

Відновлення території та економічного стану регіонів та територіальних громад повинно бути узгодженим процесом інтегрованим в стратегічний розвиток з врахуванням всіх втрат та структурних змін що зазнала територія.

Повоєнне відновлення потребуватиме не лише фінансової підтримки та робочої сили, процеси відновлення повинні будуватися на співпраці територіальних громад та ідеології, яка об'єднала суспільство та визначала б імперативи розвитку.

Співробітництво територіальних громад повинно підсилювати спроможність кожної з громад та призвести до синергії.

Відновлення економічного стану регіональної економічної системи повинно базуватись на організації співробітництва та більш тісної взаємодії між територіальними громадами.

Література

1. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19> (дата звернення: 06.09.2023)

2. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Перелік від 18.07.2023 № 731 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/731-2023> (дата звернення: 06.09.2023)

3. Державний веб-портал бюджету для громадян: URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget> (дата звернення: 06.09.2023)

4. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1508-18> (дата звернення: 06.09.2023)

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СТРАТЕГУВАННІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ніна ЛЬВОВА, аспірантка,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м. Одеса

Бойові дії в Україні ще тривають, але процес відновлення країни вже почався. Одним з пріоритетів для повоєнної відбудови є ефективна та результативна скоординована діяльність місцевих спільнот щодо забезпечення сталого розвитку регіональних систем на основі визначення їхніх нагальних потреб. Для полегшення злагодженої взаємодії органів управління та самоврядування в процесі укладання та реалізації стратегій розвитку регіонів і громад необхідним є об'єднання інформаційних потоків, масивів статистичних даних та інформації з інших джерел у єдину систему, спроможну надати кожному стейкхолдеру повну інформацію щодо потреб та перспектив розвитку, надати уряду та громадянам можливість більш ефективно співпрацювати та розставляти пріоритети на основі детального аналізу соціально-економічних показників. Такий комплексний підхід щодо інформаційного забезпечення процесів відновлення та розвитку регіональних економічних систем заснований на провідних світових методологіях управління розвитком соціо-економічних систем з використанням відкритих даних, забезпечує точне та своєчасне планування, реалізацію та моніторинг дій.

Великою проблемою для всіх учасників відновлення є координація і агрегування інформації. Проблема актуальна на всіх рівнях від держави до громади, невирішення її призводить насамперед до нераціонального використання наявних ресурсів. В умовах воєнного стану необхідно швидко приймати рішення, від цього насамперед залежить ефективність реалізації державної регіональної політики [1], яка повинна ґрунтуватись на комплексному підході до просторового розвитку, об'єктом якого у рамках регіональної політики є територія, що характеризується специфічним набором соціальних, ресурсних, інфраструктурних, екологічних та економічних особливостей. На наш погляд, необхідна електронна геопросторова платформа для інформаційного забезпечення процесів стратегування, співпраці громад, яка об'єднує громадян, громадські організації, уряд, підприємства і полегшує роботу над планами відновлення. Платформа, яка буде об'єднувати інформацію з різних джерел та забезпечувати її візуалізацію в необхідній формі відповідно запиту.

Планом відновлення України [2], який спрямований на прискорення стійкого економічного зростання, визначено перелік національних програм для швидкого досягнення ключових результатів, а саме пріоритетними вважаються проекти національної програми «Основи відновлення: Цифрова держава» такі як: комплексна система моніторингу післявоєнного відновлення на основі відкритих даних; розвиток електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів; цифрова доступність (безбар'єрність); штучний інтелект; Е – відбудова та інші.

Для вирішення ключових проблем і підтримки економічного розвитку регіонів під час війни та повоєнного відновлення на основі стратегування необхідно визначити актуальні чинники, що визначатимуть вимоги до побудувати модулів інформаційного веб-порталу з урахуванням реальних потреб громад і територій:

- здійснення оцінки реальних потреб і можливостей (проведення докладного аналізу питань і ресурсів конкретного регіону, визначення переваг і недоліків територіально-господарських систем з метою окреслення пріоритетів регіональної політики);

- залучення громад до процесів стратегування (партнерство з місцевими громадами, підприємствами та іншими стейкхолдерами для визначення пріоритетів і спільного планування та прийняття рішень щодо реалізації проектів в громадах);

- застосування цифрових інструментів для розміщення об'єктів інфраструктури (використання ГІС і аналітичних інструментів для оптимального розміщення виробництв, інфраструктури та інших об'єктів, забезпечення ефективного використання територій і ресурсів. Геоінформаційні системи, картографічний аналіз для аналізу географічних даних, включаючи розташування інфраструктури, потенційних ресурсів і населення. Планування інфраструктури, оптимальних маршрутів для відновлення доріг, комунікацій і інших об'єктів інфраструктури);

- створення сприятливого бізнес-середовища (встановлення умов для залучення інвестицій і розвитку бізнесу в регіоні, зменшення бюрократичних бар'єрів і спрощення процедур для підприємств);

- забезпечення економічної та екологічної стійкості (застосування цифрових інструментів для моніторингу і управління використанням природних ресурсів та забезпечення їх збереження);

- підвищення рівня безпеки та мінімізація ризиків (аналіз ризиків, пов'язаних з можливими конфліктами або надзвичайними ситуаціями під час війни або відновлення, розробка планів мінімізації ризиків і забезпечення безпеки громад і інфраструктури. Розробка цифрових карт, які показують вразливі області регіону до потенційних небезпек та ризиків для прийняття обґрунтованих рішень щодо розміщення об'єктів інфраструктури);

- моніторинг та оцінка впровадження стратегії (використання цифрових інструментів для системного моніторингу та оцінки виконання стратегії, регулярна перевірка результатів і коригування стратегії відповідно до змінних умов).

Вважаємо, що вищезгадані чинники є актуальними атрибутами і характеристиками процесу стратегічного планування, що дозволяє зробити його більш точним, інформативно обґрунтованим і ефективним, забезпечуючи при цьому ефективне, наближене до оптимального використання ресурсів, які забезпечують розвиток регіонів та функціональних територій, в залежності від їхнього типу, зокрема таких, що найбільше постраждали від воєнних конфліктів, таких що є депресивними, таких, що є потенційними точками економічного зростання або вже є достатньо і всебічно розвиненими.

Цифрові інструменти проявляють свою найбільшу ефективність при комплексному поєднанні, тобто їх необхідно об'єднувати в системи для більш ефективного використання та прийняття рішень в процесі стратегування регіонального та локального розвитку. Відсутність чіткої державної стратегії в цих питаннях, заважає плануванню роботи і визначенню пріоритетів, а відсутність координації дій усіх цифрових ініціатив призводить до витрачання ресурсів і не отримання належних результатів.

Існує велика проблема щодо дублювання роботи по створенню, підтримці та наповненню ключових баз даних в тому числі і для реєстрів пошкодженого майна. Представники місцевого самоврядування, наприклад, паралельно готують та подають інформацію в декілька державних реєстрів, що спричиняє величезні втрати робочого часу. Реєстри (або бази даних) створюються паралельно і місцевою владою, і недержавними організаціями. Очевидно, що потрібна уніфікація реєстрів та інших цифрових інструментів які мають надавати відкритий доступ до своїх наборів даних. Реєстри та системи мають обмінюватись даними між собою, а саме вести «діалог між собою». Наразі в Україні дещо дублюється робота по створенню, підтримці та наповненню ключових для повоєнного відновлення країни реєстрів та цифрових систем.

ГІС портал - це геоінформаційна система регіонального розвитку, розробляти яку Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України почало до повномасштабного вторгнення росії. Однак пізніше вирішили адаптувати її до сьогоденних викликів, надалі в ній пропонується здійснювати висвітлення інформації щодо відбудови [3].

Також існує електронна система управління відбудовою (ЕСУВ), вона сфокусована на відбудові і працюватиме на базі ГІС-порталу, Прозорро та інших державних систем та реєстрів. Поки за обсягом даних, функціоналом і покриттям процедур це найбільш масштабна електронна інфраструктура [4].

Міністерство аграрної політики та продовольства України разом з програмою USAID з аграрного та сільського розвитку АГРО презентували територіальним громадам та Уряду інструменти комплексного просторового планування територій громад для їх повоєнного відновлення [5].

На наш погляд, причиною дублювання інформації і створення великої кількості цифрових інструментів, є невизначеність із стратегічним підходом до відновлення, за допомогою цифрових інструментів на рівні держави. Сьогодні існує багато різних цифрових платформ як державних, так і недержавних, необхідно їх об'єднувати в єдину електронну систему управління, це суттєво підвищить ефективність їхнього функціонування та забезпечить виконання належної функції інформаційного забезпечення процесів розробки та реалізації стратегій регіонального та локального розвитку економічних систем в контексті повоєнної відбудови. Використання єдиної електронної системи та створення Національного центру інформаційних ресурсів дозволить більш швидко та рівні більшій обгрунтованості розробляти плани та концепції відновлення громад, що підвищуватиме їхню стійкість, економічну та фінансово-бюджетну спроможність і прямо чи опосередковано наблизитиме перемогу. Реалізація зазначених заходів рекомендується до розгляду та впровадження в діяльність суб'єктами державної регіональної політики.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. *Урядовий кур'єр*. 2020. №156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.09.2023)

2. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua>. (дата звернення 10.09.2023)

3. Нова геоінформаційна система задля покращення інформування та відбудови України. ПРООН та уряд залучають космічні технології у розробці геоінформаційних рішень для відбудови України. Опубліковано 27 жовтня 2022 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/nova-heoinformatsiynasystema-zadlya-rokrashchennya-informuvannya-ta-vidbudovu-ukrayini> (дата звернення 10.09.2023)

4. Цифрова екосистема управління відбудовою інфраструктури, розробляється Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України у партнерстві з Коаліцією RISE Ukraine. Технічним розробником системи є команда Open Contracting Partnership. країни G7 та інші міжнародні партнери підтримують використання системи для управління повоєнним відновлення України. URL: <https://dream.gov.ua>. (дата звернення 10.09.2023)

5. Громадам презентували інструмент для прискорення впровадження просторового планування в Україні. Опубліковано 02 червня 2023 року. URL: <https://minagro.gov.ua/news/gromadam-prezentovali-instrument-dlyapriskorennya-vprovadzhennya-prostorovogo-planuvannya-v-ukrayini>. (дата звернення 10.09.2023)

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Наталія КЛЄВЦЄВИЧ, к.е.н., доцент

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Світові тенденції та українські реалії щодо зміцнення ролі територіальних громад в розвитку локальних територій створюють нові умови їх відповідальності за місцевий розвиток.

Насправді реформи децентралізації та самоврядування, що відбувалися останнім часом, делегували відповідальність за розвиток місцевих територій на самі громади. Як наслідок, від професіоналізму та системності дій представників влади на місцях залежить не лише зростання та розвиток окремих територій, а й загальне здоров'я всієї країни.

Територіальні громади стають суб'єктами управління, в результаті чого вони очолюють трансформаційні перетворення та відповідатимуть за планування розвитку території, зберігаючи її екологічну якість.

Можливості управління територіями, в рамках децентралізації, стимулюють територіальні громади, які все менше сподіваються на підтримку держави в рамках прямих бюджетних асигнувань, розвитку місцевої інфраструктури тощо, до пошуку нових та прогресивних методів управління.

Під час управління необхідна системна координація економічних, соціальних, технічних, виробничих, організаційних та інших заходів, що здійснюються державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами та організаціями всіх форм власності для досягнення цілей розвитку. З огляду на проблему обмеження та виснаження ресурсів особливо актуальною є концепція кругообігу ресурсів, який би підтримував стабільне економічне зростання територіальних громад (ТГ). Ця концепція походить від ідеї циркулярної економіки.

Перехід до циркулярного типу розвитку економіки громад обумовлений перш за все суттєвим тиском на довкілля та ризиковістю усталених протягом багатьох років бізнес-моделей, що здійснюються в рамках лінійної економіки. Між циркулярною та лінійною моделями економіки існує низка суттєвих відмінностей. Циркулярна модель економіки відрізняється від лінійної способом створення та підтримки цінності у ланцюжку. Лінійна економіка передбачає: «видобуток – виробництво – утилізація», в якому основна увага у створенні вартості приділяється якомога більшим обсягам виробництва та продажу товарів (рис. 1).

Лінійна модель економіки орієнтована на збільшення обсягів виробництва та продажу товарів. Модель циркулярної економіки створює цінність продукції через зменшення її вартості у наслідок збереження ресурсів. У рамках циркулярної економіки акцент робиться на стійкість та екологічну ефективність через мінімізацію не лише екологічного, але і економічного та соціального впливу й досягнення позитивних показників [1].

Поняття екологічної ефективності задля забезпечення сталого розвитку у практичній площині порівнюваних моделей також відрізняються. В рамках лінійної економіки основна увага приділяється зведенню до мінімуму екологічного впливу для тієї ж самої одиниці продукції. Це має подовжити період, у який система перевантажується. У випадку перероблення як правило застосовується перероблення відходів з отриманням продукції нижчої якості порівняно з первинною продукцією (downcycling), що знижує цінність матеріалу і ускладнює його подальше повторне використання. Для досягнення екологічної ефективності залишкові потоки відходів або матеріалів використовуються повторно за їх первинним призначенням (функціональне перероблення) або навіть вищим (апсайклінг) ніж їх первинна функція. Це призводить до повного збереження цінності перероблюваного матеріалу або її збільшення [2]. У циркулярній економіці матеріальні цикли закриваються за прикладом екосистеми, створюючи замкнені цикли. Немає такого поняття, як відходи, тому

що кожен залишковий потік можна використовувати для створення нового продукту. Токсичні речовини виводяться, а залишкові потоки циркулюють у біологічному та технічному циклах

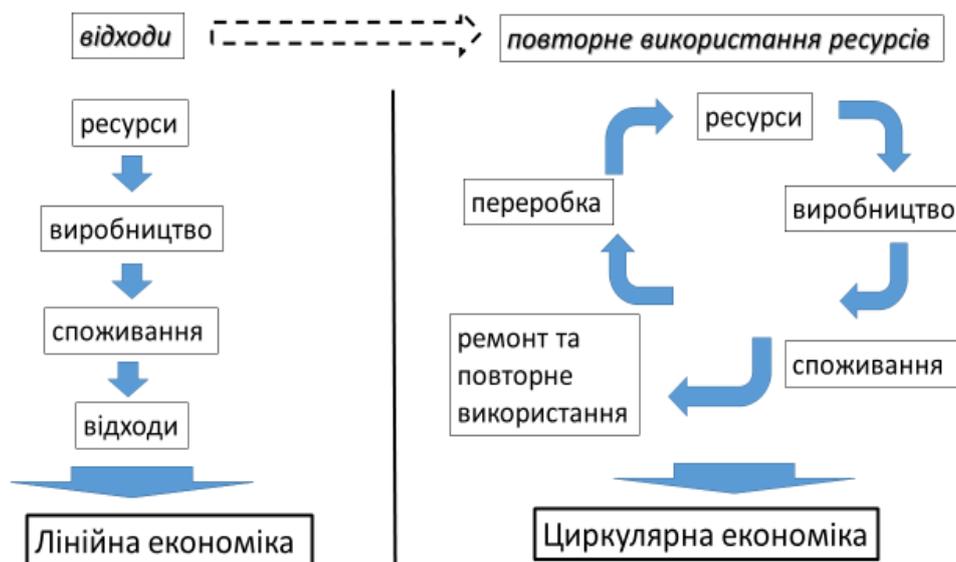

Рис. 1. Порівняння моделей лінійної та циркулярної економіки

Джерело: складено автором.

Виробники забирають свою продукцію після використання та ремонтують її для нового корисного використання [3]. Чим менше етапів оброблення проходить матеріал для повторного використання, тим вище якість матеріалу, який він може містити. В системі важливо не тільки те, що матеріали переробляються належним чином, але й щоб продукти, компоненти та сировина залишалися високої якості у цих циклах [4], тобто для циркулярної економіки дуже важлива чистота потоків. Строк використання продукту повинен бути запроєктований на якомога довший період, що забезпечується за рахунок адаптивності продукту (його здатності бути затребуваним при змінах на ринку), його субститутних властивостей та якості. Оскільки між циклами технічних та органічних матеріалів існує різниця, важливо, щоб ці матеріали відокремлювались один від одного після використання продукції [5].

Перехід до циркулярної економіки передбачає не просто коригування ланцюжків створення цінності з метою зниження негативного впливу на екосистеми, але системне зрушення на користь довгострокової стійкості на всіх рівнях господарського механізму з метою створення нових економічних можливостей та забезпечення екологічних та соціальних вигод [6]. Такий підхід потребує застосування прогресивних інноваційних рішень на всіх етапах життєвого циклу продукції. А для цього необхідним є використання нових циркулярних бізнес-моделей.

Бізнес-модель в даному контексті розуміється як спосіб організації створення, збільшення та доставки цінності до споживача, [7] тобто репрезентативна модель того, як фірма веде бізнес, як створюється цінність і за рахунок чого формується її вартість.

Отже, робимо висновок, що в моделі замкнутої економіки, цикл має такі ж складові, що і в лінійній моделі, однак тут цикл не переривається. Після використання продукту, відходи не видаляються, а переробляються та перетворюються у ресурси для подальшого виробництва товарів або продукти, які втратили свою цінність для однієї галузі (і більше не є для них привабливими та необхідними) можуть стати привабливими для іншої. При цьому, для циркулярної економіки важливі довгострокові багаторазові життєві цикли, а для лінійної економіки - короткострокові, від покупки до продажу.

Таким чином, циркулярна економіка – це економічно та екологічно заснована концепція, вона сприяє балансу між екологічною стійкістю та економічним зростанням, позитивно впливає на суспільство та є основним рушієм досягнення цілей сталого розвитку суспільства. Виснаження невідновлюваних ресурсів, що стало проблемою, супроводжується серйозними екологічними та соціальними наслідками, а нераціональне використання ресурсів та виробленої продукції призводить до значних економічних втрат. У результаті найефективнішим є перехід до більш стійкої економічної моделі – циркулярної економіки, яка характеризується замкнутим характером використання ресурсів та їх відновлення. Грунтуючись на принципах окупності ресурсів, запобігання утворенню відходів та повторного використання продукції, вона має стати основою для покращення екологічних та економічних умов та забезпечення сталого розвитку ТГ [8].

Іншими словами, циркулярність – це економічна модель, яка представляє сталий розвиток як перехід від лінійної моделі, що базується на споживанні та утилізації, до моделі, в якій термін служби продуктів – максимально можливий, а матеріали та відходи мінімізуються [8].

Саме замкнута модель економічного розвитку та функціонування громади забезпечить оптимальне використання всіх її есурсів з урахуванням потреб теперішнього та майбутнього поколінь. Вважаємо, що для ефективного її впровадження в Україні потрібна не лише розробка теоретичного підґрунтя циркулярної економіки з урахуванням ресурсних можливостей, а й напрацювання концептуальних засад методологічної, правової та організаційно-економічної державної підтримки її реалізації.

Література:

1. Kjaer, Louise Laumann, Pigosso Daniela C. A. , Niero Monia , Bech, Nynne Marie McAloone, Tim C. (2018) Product/Service-Systems for a Circular Economy: The Route to Decoupling Economic Growth from Resource Consumption? URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jiec.12747> (дата звернення 29.07.23)

2. Towards the Circular Economy: Accelerating the scale-up across global supply chains (2014) Prepared in collaboration with the Ellen MacArthur Foundation and McKinsey & Company. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_ENV_TowardsCircularEconomy_Report_20_14.pdf URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S092180099190039H> (дата звернення 29.07.23)

3. Ellen MacArthur Foundation, “Towards the Circular Economy, Opportunities for the Consumer Goods Sector . (2013) URL: <https://tinyurl.com/ztnrg24> (дата звернення 29.07.23).

4. Korhonen, J. Nuur, C., Birkie S. E.(2018) Circular economy as an essentially contested concept. Journal of Cleaner Production. Volume 175, 20 February 2018, Pages 544-552 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652617330706> (дата звернення 29.07.23).

5. Галушка З. Теоретико-методологічні основи обґрунтування сутності циркулярної економіки. Циркулярна економіка: як новий спосіб господарювання в умовах цифрової трансформації. Колективна монографія. За науковою ред. к.е.н., доц. Татомир І.Л., к.е.н., доц. Квасній Л.Г. Трускавець: ПОСВІТ, 2021, 124 с. (С. 18-29)

6. Сиротюк Г., Сиротюк С. Циркулярна економіка як альтернативна модель досягнення цілей сталого розвитку. Циркулярна економіка: як новий спосіб господарювання в умовах цифрової трансформації. Колективна монографія. За науковою ред. к.е.н., доц. Татомир І.Л., к.е.н., доц. Квасній Л.Г. Трускавець: ПОСВІТ, 2021, 124 с. (С. 37-47)

7. Шкуренко О.В. Циркулярна економіка як передумова формування інноваційних платформ сталого розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Бізнес-Інформ. 2021.№4.С.323-330

8. Osterwalder A., Pigneur Y. Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers. John Wiley and Sons, 2010. 288 p.

ДОМІНАНТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ЧАС

*Юлія РОГОЗЯН, д.е.н., ст. дослідник,
заступник завідувача відділу проблем міжрегіонального співробітництва,
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України», м.Одеса*

Сьогодні, в умовах воєнного стану, стрімкий розвиток цифрових технологій набув виняткового значення на теренах нашої країни з огляду на необхідність захисту кібернетичних систем всіх рівнів управління: макро-, мезо- та мікрорівнів. До того ж, дослідження теоретико-практичних аспектів впровадження концепції цифрової економіки в Україні набрало обертів та екстраполювалося на рівень територіальних громад, де декілька років тому було сформовано та розпочато процес реалізації програм інформатизації, положення яких також створили передумови для подальшого активного впровадження цифрових інструментів у життя локальної спільноти.

Серед пулу інструментів цифрового характеру, які впроваджуються на теренах нашої країни, більшість має приналежність до того чи іншого суббренду бренду «Дія» (Дія. Центр, Дія. Бізнес, Дія. Rareless, Дія. Цифрова освіта, Дія. Цифрова громада, Дія. Відкриті дані), які створено у вигляді національних проєктів. Особливу роль у даному переліку займає платформа Дія. Цифрова громада, розроблена не для загального доступу громадськості, а для представників органів локальної влади та місцевого самоврядування, тому містить рекомендації щодо впровадження цифрових інструментів, план цифрової трансформації, алгоритми та нормативно-правові документи, які можуть знадобитися для ефективного впровадження локальної цифровізації.

Впровадження даного цифрового інструменту відбулося ще 2021 року, однак його повноцінне впровадження в реальне життя громад вимушено відтермінувалося через початок повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року. Однак, реалізація інших суббрендів бренду «Дія» та запровадження концепції офісу цифрового регіонального розвитку, сформувавши передумови для цифровізації локальних територій саме у воєнний час. Так, Запорізька, Львівська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Черкаська області впродовж 2022 року більше зусиль приділяли реалізації проєктів, спрямованих на забезпечення безперебійного інтернету в громадах, впроваджували цифрові інструменти у сфері громадського транспорту, організували заходи або віртуальні майданчики для об'єднання зусиль органів локальної влади, громадян і представників бізнес-середовища для надання гуманітарної допомоги постраждалим від війни власним мешканцям та внутрішньо переміщеним особам.

У контексті дослідження даної проблематики приклад Рівненської міської територіальної громади є яскравим в частині розвитку цифровізації в умовах війни. У перші дні повномасштабного вторгнення було виявлено одну зі слабких сторін громади у стратегії її розвитку до 2027 року, яка полягала у декларації незначного рівня цифровізації базових публічних сервісів. Підготовка змін до чинної стратегії розвитку громади обумовила й необхідність визначення в кожному структурному підрозділі локального виконавчого комітету відповідальних осіб за цифрову трансформацію громади, що сприяло створенню впродовж 2022 року та початку 2023 року таких стратегічно важливих документів у сфері цифровізації, як концепції розвитку цифрових компетентностей громадян та окремих положень програми цифрової трансформації громади. Крім того, на протязі перших місяців війни було забезпечено безперебійний доступ до мережі Інтернет, у тому числі в укриттях, а за допомогою CDO регіону та місцевих провайдерів безкоштовно було надано необхідне обладнання та підключено до Інтернету 6 із 34 об'єктів цивільного захисту.

У березні-квітні 2022 року на території Рівненської громади постала проблема щодо доступу медичних працівників, які живуть за межами громади, до місця роботи. Проблему було вирішено за допомогою чат-бота, створеного ІТ-волонтерами для пошуку водіїв з

власним транспортом для безоплатного доставлення медиків до лікарень. Також завдяки боту збирали інформацію про водіїв вантажного транспорту, які готові доставляти гуманітарні вантажі чи транспорт для військових. В якості співпраці між територіальними громадами, даний чат-бот досі використовується для пошуку волонтерів, які хочуть та можуть допомогти у відновленні Миколаївської міської територіальної громади [1].

У питаннях практичного втілення цифровізації важливо звернути увагу на позитивні й негативні сторони даного процесу для територіальних громад. Серед основних переваг цифрового інструменту Дія. Цифрова громада для розбудови локальних територій в умовах війни та повоєнного відновлення можна виокремити полегшення пошуку, вибору та впровадженню цифрових продуктів у життєдіяльність локальної території для пришвидшення її цифрової трансформації; можливість самостійно керувати процесами цифрового розвитку на місцях сприятиме пошвидченню реалізації локальних ініціатив, першочергово – в соціально-економічній сфері, що є особливо важливим для регіону (громади) в умовах війни; налагодження взаємодії між представниками органів локальної державної влади та місцевого самоврядування, бізнес-середовища, громадянського суспільства, що сприятиме прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень у сфері цифровізації економіки регіону (громади), зокрема в частині вирішення нагальних проблем, викликаних воєнними діями; доступність, консолідованість, прозорість отримання інформаційних матеріалів від органів центральної виконавчої влади для забезпечення розвитку цифрової економіки кожного регіону (громади), що сприятиме формуванню єдиного бачення у стратегічно важливих питаннях відновлення постраждалих локальних територій і розвитку відносно безпечних регіонів (громад).

Основні бар'єри цифрової трансформації громад у воєнний та повоєнний час вбачаються у відсутності доступу представників бізнесового, науково-експертного та громадського середовища до бази даних платформи Дія. Цифрова громада, що значно звужуватиме загальний погляд відповідальних осіб за цифрову трансформацію регіону (громади) та не враховуватиме думки ключових стейкхолдерів щодо формування положень цифрової стратегії розвитку локальної території, вибір ключових завдань і проєктів для реалізації. Це сприятиме формуванню недовіри між представниками органів влади та бізнесового, науково-експертного, громадського середовища, а також руйнуванню сформованих і працюючих механізмів їх взаємодії. Також заслуговує уваги факт відсутності прийняття рішень в громаді щодо забезпечення інформаційної безпеки в умовах війни (зокрема, захист локальної інформації, яка потенційно може стати об'єктом кібератак та зашкодити нормальному функціонуванню ключових стейкхолдерів території та розвитку економічних процесів). Відсутність достатніх фінансових потоків для забезпечення цифровізації економіки громади також ускладнює формування та реалізацію програмних документів з цифрової трансформації на локальному рівні.

Таким чином, прискорення цифрової трансформації та, зокрема, запровадження нового суббренду Дія. Цифрова громада є актуальним як в умовах війни, так і в процесі повоєнного відновлення, коли основні державні послуги переведено в онлайн-площину, а локальні території потребують допомоги та роз'яснення у питаннях налагодження всіх сфер життєдіяльності. Покрокові та посадові інструкції для цифровізаторів громад, детальна інформація про моделі цифровізації, шляхи впровадження інструментів та проєктів сприятимуть розвитку локальних ініціатив, які зможуть пом'якшити негативні наслідки війни.

Література:

1. Цифровізація Рівного у період повномасштабної війни: ситуація і тенденції. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15705> (дата звернення 02.09.2023).

Секція 3-4
Механізми та пріоритети для інноваційного розвитку
промисловості, агропромислового комплексу, інфраструктури тощо. Трансформаційні
вектори соціо-економіко-екологічних відносин в умовах цифровізації

КУМУЛЯТИВНА МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ольга ЄРМАКОВА, д.е.н.,проф.,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Високотехнологічний сектор відіграє визначальну роль в соціально-економічному розвитку держав світу та є ключовим фактором їх конкурентоспроможності. Україна є державою із потужним науковим та інноваційним потенціалом, який спроможний забезпечити вихід на світові лідируючі позиції. Проте Україна суттєво відстає у розвитку свого високотехнологічного сектору від багатьох інших країн світу, що вимагає розробки системних заходів з подолання ситуації, яка склалася. Без вжиття термінових дій щодо подолання існуючих диспропорцій в інноваційній діяльності в країні можуть відбутися незворотні зміни, що залишать Україну на узбіччі світового економічного розвитку.

Інновації, створені технологічним сектором, є джерелом конкурентних переваг для національної економіки: створюється технологічний базис для інноваційного розвитку всіх секторів економіки, створюються робочі місця для висококваліфікованої робочої сили, скорочується відтік капіталу через залучення його до інвестицій в інноваційну діяльність, зростають надходження до бюджету і, відповідно, зростає добробут населення, розвивається підприємницька діяльність. Це обумовлює актуальність розробки системних рішень щодо зменшення диспропорцій інноваційної діяльності підприємницьких структур.

З цією метою в дослідженні запропоновано кумулятивну модель підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в національній економіці (рис. 1), яка дозволяє визначити напрямки подолання диспропорцій у ресурсній забезпеченості (inputs) та у результативності (outputs) інноваційної діяльності підприємницьких структур.

Рис. 1. Кумулятивна модель підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в національній економіці

Джерело: розроблено автором [1]

Кумулятивна модель, що пропонується, забезпечує системність інструментів інноваційної політики, спрямованої на підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур в національній економіці.

Застосування кумулятивної моделі дозволяє зменшити диспропорції в інноваційній діяльності завдяки ефекту кумуляції, тобто накопичення в інноваційній системі сприятливих для інноваційного розвитку чинників. Кумулятивний ефект досягається наступним чином: збільшення фінансових ресурсів для розширеного відтворення інноваційного потенціалу – збільшення видатків на розвиток національної та регіональних інноваційних систем – активізація інноваційної діяльності – збільшення впроваджень інновацій на вітчизняних підприємствах – використання технологій вітчизняними підприємствами всіх секторів – підвищення продуктивності вітчизняних підприємств на інноваційному базисі – збільшення фінансових ресурсів для розширеного відтворення інноваційного потенціалу. Так як національна економіка існує не в ізольованому просторі, а є інтегрованою до світового господарства, то фактор зовнішньоекономічної інтеграції також має бути врахований у моделі: імпорт є джерелом надходжень технологій та знань в економіку країни, експорт вітчизняної високотехнологічної продукції та залучення іноземних інвестицій мають стати джерелом фінансових надходжень для вітчизняного інноваційного розвитку. Запропонована кумулятивна модель побудована на співвідношення ресурсного забезпечення інноваційної діяльності (inputs) та її результативності (outputs). Інновації, згенеровані інноваційною системою, стають фактором для розвитку всіх секторів економіки, який є джерелом збільшення ресурсів, зокрема, фінансових (при правильній організації кумулятивного процесу), для інноваційної діяльності.

Неврахування закономірностей розглянутої вище кумулятивної моделі спричинює диспропорції в інноваційній діяльності підприємницьких структур. Політика подолання існуючих диспропорцій має комплексно охоплювати усі елементи моделі та враховувати її кумулятивні закономірності, зокрема такі: отримання результату інноваційної діяльності, тобто впровадження інновацій, не є можливим без відповідного ресурсного, зокрема фінансового, забезпечення, процесу розробки інновацій; ефективність інноваційної діяльності забезпечується розвинутою інноваційною системою на національному та регіональному рівнях; за відсутності попиту на інновації в країні національний інноваційний сектор працює на зарубіжні ринки, відбувається «експорт конкурентоспроможності»; за відсутності інноваційних розробок в країні зростає імпорт інновацій із-за кордону, країна стає залежною від застарілих іноземних технологій, консервується технологічне відставання країни.

В якості стимулів до збільшення фінансових ресурсів для розширеного відтворення інноваційного потенціалу національної економіки запропоновано: дотримання діючого законодавства щодо норм фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності на рівні 1,7% від ВВП країни, пропорційне збільшення видатків державного бюджету від зростаючих податкових надходжень від високотехнологічного сектору, надання податкових кредитів [2, с. 163], запровадження прискореної амортизації, державне гарантування кредитів, інструменти заохочення технологічної інвестиційної активності малих та середніх підприємств. Від реалізації даного напрямку, спрямованого на збільшення фінансового забезпечення інноваційної діяльності в країні, очікуються наступні ефекти: збільшення фінансових ресурсів для розширеного відтворення інноваційного потенціалу як на рівні підприємств, так і національної економіки в цілому; зміцнення співпраці в форматі «наука-освіта-бізнес» в аспекті підготовки та реалізацій спільних інноваційних проєктів; зростання обсягів позабюджетного фінансування наукових досліджень і науково-технічних розробок; забезпечення цільового використання фінансових ресурсів вітчизняних підприємств на цілі інноваційного розвитку.

Диспропорції у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності вітчизняних підприємств підсилюють несприятливий вплив диспропорцій у розвитку інноваційної системи, зумовлюють низьку результативність інноваційної діяльності, що має

мультиплікативні наслідки для національної економіки у вигляді низького технологічного рівня. Пропонується комплексний підхід до розвитку регіональних інноваційних систем на основі регіональних стратегій [3]. Від реалізації даного напрямку, спрямованого на збільшення генеруючих можливостей регіональних інноваційних систем, очікуються наступні ефекти: стратегування інноваційного розвитку регіонів; підвищення генеруючої спроможності регіональних інноваційних систем через комплексний розвиток усіх їх елементів, а саме державного регулювання, генерації та споживання інновацій, інфраструктури, кадрового забезпечення; зменшення регіональних диспропорцій в інноваційній діяльності; залучення інвестицій, в тому числі іноземних, до регіональних інноваційних систем.

Задля забезпечення впровадження інновацій на підприємствах пропонується механізм інноваційного брокериджу, спрямованого на забезпечення взаємодії суб'єктів попиту і пропозиції інновацій [4]. Пріоритетною задачею державного стимулювання розвитку вітчизняного високотехнологічного сектору за напрямком його зовнішньої інтеграції визначено забезпечення імпортозаміщення. Завданнями більш високо порядку є підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників високотехнологічної продукції та послуг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, тобто зростання експорту. Від реалізації даного напрямку, спрямованого на забезпечення впровадження інновацій на підприємствах, очікуються наступні ефекти: підвищення результативності інноваційної діяльності в регіонах та країні в цілому: збільшення обсягу реалізованої інноваційної промислової продукції (наразі становить лише 1,9% від загального обсягу реалізованої промислової продукції), кількості упровадженої інноваційної продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами, а також кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації (наразі їх питома вага у загальній кількості промислових підприємств – 14,9% [5]); розвиток брокерських платформ для інтеграції науки і бізнесу в інноваційній діяльності; збільшення частки високотехнологічної продукції на внутрішньому ринку України за рахунок освоєння товарних ніш, які наразі зайняті іноземними товаровиробниками; збереження в країні фінансових ресурсів, які наразі йдуть з країни на придбання високотехнологічного імпорту, збільшення валового прибутку високотехнологічного сектору; потенційне збільшення експорту високотехнологічної продукції.

Пріоритетною задачею заходів, спрямованих на підвищення продуктивності на вітчизняних підприємствах через впровадження інновацій, є реалізація політики неоіндустріалізації та політики сталого розвитку, розвиток агропромислового комплексу на інноваційному базисі. Основною задачею даної групи стимулів є цілеспрямоване формування попиту на високотехнологічну продукцію вітчизняних секторів економіки.

Література:

1. Єрмакова О.А. Cumulative model of increasing gross value added of the high-tech sector of the national economy. Економічні інновації. 2021. 23. Вип. 3(80). С. 110-116. [https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.3\(80\).110-116](https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.3(80).110-116).
2. Блискавка Т. Зарубіжний досвід фіскального регулювання інноваційного процесу в економічно розвинених країнах. Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць, 2011. Вип. 1 (66), с. 155-165.
3. Стратегування інноваційного розвитку регіонів України на засадах глокалізації: монографія / [О.А. Єрмакова та ін.] ; за наук. ред. О.А. Єрмакової ; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2019. 387 с.
4. Iermakova O.A. Mechanisms of Implementing Regional Policy for Cooperation in the Sphere of Innovation Based on the Stimulation of Innovation Demand and Supply. Science and Innovation. 2022. 18(2). 16-29. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine18.02.016>.
5. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України 2020». К: Державна служба статистики України, 2021, 241 с.

РЕЦИРКУЛЯЦІЙНІ СИСТЕМИ В ГАЛУЗІ АКВАКУЛЬТУРИ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Ганна ТЮТЮННИК, к.е.н., н.с.,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

ЄС активно підтримує використання рециркуляційних систем в аквакультурі, оскільки вони сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля, зокрема шляхом економії води та зниження викидів [1]. В рамках стратегій ЄС, таких як "Зелена угода для Європи" [2], "Стратегія зростання блакитної економіки в ЄС до 2030 року"[3], "Аквакультура 2020"[4] та "Стратегія Балтійського регіону"[5], рециркуляційні системи активно підтримуються та рекомендуються для забезпечення сталого розвитку аквакультури. Ці стратегії мають на меті збереження довкілля, підтримку сталого розвитку регіонів та розвиток екологічно стійкої аквакультури за допомогою нових технологій, зокрема РАС. Також "Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року"[6] та Директива про сталий розвиток аквакультури визнають важливість рециркуляційних систем для забезпечення екологічно стійкої аквакультури та збереження біологічного різноманіття. Використання екологічно стійких методів вирощування риби, включаючи рециркуляційні системи, є важливою складовою стратегії ЄС щодо розвитку аквакультури, оскільки ЄС зобов'язаний дотримуватися принципів сталого розвитку та збереження природних ресурсів. Рециркуляційні системи є важливим інструментом для забезпечення сталості, стійкості та екологічності аквакультури, що відповідає стратегіям та цілям розвитку Європейського Союзу.

Українське законодавство містить вимоги щодо використання рециркуляційних систем в аквакультурі. Закони «Про аквакультуру» та «Про рибальство та рибне господарство» підтримують використання сучасних технологій в цій галузі [7, 8]. Проте, порівняно з Європейським Союзом, інституціональна підтримка використання закритих систем рециркуляції в Україні є недостатньою.

Розвиток інновацій в аквакультурі є необхідним для сталого розвитку галузі. Це вимагає поліпшення управління, продуктивності, якості, диверсифікації, екологічних показників, біозахисту, відстеження та якісного насіння та кормів. Хоча рециркуляційні системи мають свої переваги для сталого виробництва риби, вони поки що не можуть бути повноцінно використані в органічній аквакультурі. Законодавство потребує перегляду та налагодження інституціональної підтримки для впровадження цих інноваційних систем.

Аквакультура з рециркуляційними системами є перспективним і екологічно стійким способом вирощування риб і водних біоресурсів. Використання таких систем дозволяє ефективно використовувати воду і зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище. Це дає можливість вирощувати різні види риби в аквакультурі, включаючи "аквапоніку" та "аеропоніку", що використовують технологічну воду з рибами для зростання кореневої системи рослин на повітрі. Застосування рециркуляційних систем дозволяє досягти позитивних економічних показників і знизити вплив на довкілля. Використання рециркуляційних аквакультурних систем зменшує споживання води та скиди стічних речовин, забезпечуючи кращий контроль над якістю води. Це сприяє ефективнішій обробці та зниженню забруднення. Рециркуляція вже успішно використовується в акваріумах та інкубаторіях. Впровадження рециркуляційних систем аквакультури приносить позитивні результати в економічному плані, зокрема збільшення прибутку та зниження витрат на захворювання. Великі ферми можуть зазнавати більш помітного ефекту, але загалом РАС виявляються прибутковими. [9-12].

Розвиток рециркуляційної аквакультурної системи в Україні останнім часом привів до значного збільшення виробництва. Сучасні рециркуляційні господарства забезпечують ефективну переробку та створюють ланцюжки доданої вартості. Багато з них мають власну інфраструктуру для переробки та реалізації продукції.

Розвиток рециркуляційних систем в аквакультурі перебуває на початковому етапі, який передбачає встановлення правового коридору та стандартизацію. Однак, для досягнення успіху у цій галузі необхідно звернути увагу на кілька ключових аспектів. По-перше, важливо підвищити обізнаність державних органів, аквакультурних підприємств та фермерів щодо переваг рециркуляційних систем. Це сприятиме не лише розвитку цих систем, але й просуванню циркулярної економіки в сільському господарстві. По-друге, адаптувати навчальні програми до сучасних вимог та забезпечити якісну освіту та навчання з питань рециркуляційних систем. Це включає в себе слідування тенденціям у сфері аквакультури, зокрема системам рециркуляції. По-третє, підвищення кваліфікації керівників та операторів спеціалізованих об'єктів аквакультури і організація навчальних заходів мають вирішальне значення для успішного розвитку рециркуляційних систем. По-четверте, сприяння розвитку кластерів розумної аквакультури, включаючи лабораторії, розподільні центри та навчальні заклади, може стимулювати інвестиції та використання рециркуляційної технології. Покращення спроможності переробляти та повторно використовувати сільськогосподарські відходи та побічні продукти, а також використання моделі біобезпеки 4F (Farm-Food-Feed-Fertilizer), є важливими кроками у забезпеченні збалансованої аквакультури.

Використання рециркуляційних систем може допомогти в розширенні ферм та підприємств, контролюванні ризиків та підвищенні ефективності господарств. Інтегруючи ці аспекти у розвиток рециркуляційних систем, можна стимулювати зростання галузі аквакультури, підвищити її стійкість та сприяти створенню ефективних та стабільних господарств.

Література:

1. Vasilean, I., et al. Researches on meat quality of sturgeons reared in recirculating aquaculture systems. *Modern animal husbandry strategies, opportunities and performance*, 2010, 53.15: 289-293.
2. European Commission. European Green Deal. *ec.europa.eu* URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 17.03.2023).
3. European Commission. Blue Growth Strategy. *ec.europa.eu* URL: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth_en (дата звернення: 17.03.2023).
4. European Commission. Blue Growth Strategy for the Aquaculture sector. *ec.europa.eu*. URL: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth/aquaculture_en.
5. European Commission. EU Strategy for the Baltic Sea Region. *ec.europa.eu*. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/macro-regional-strategies/baltic-sea-region/ (дата звернення: 17.03.2023).
6. European Commission. Biodiversity strategy for 2030. *ec.europa.eu*. https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy/index_en.htm (дата звернення: 17.03.2023).
7. Про аквакультуру: Закон України від 18 вересня 2012 року № 5293-VI, ст.616. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. 25.жовт. С. 2285.
8. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 8 липня 2011 року № 3677-VI. *Відомості Верховної Ради України* від 27.04.2012. № 17, С. 734.
9. Pham T., Miranda P., Le C., Roel H., Johan V., Alfons O. Economic feasibility of recirculating aquaculture systems in pangasius farming. *Aquaculture Economics & Management*, 2016. 20:2, 185-200, DOI: 10.1080/13657305.2016.1156190
10. Kupren K., Turkowski K., Kucharczyk D., Krejszef S., Źarski D., Hakuć-Błażowska A., Targońska K., Kwiatkowski M., Jamróz M. & Czarkowski T. Economic aspects of rearing larval asp, *Aspius aspius* (L.), and ide, *Leuciscus idus* (L.), in closed recirculating systems. *Archives of Polish Fisheries*, 2008. 16(4), 413-420
11. Kam S. P., Badjeck M., Teh L., Tran N. Autonomous adaptation to climate change by shrimp and catfish farmers in Vietnam's Mekong River delta. *Worldfish Working Paper 2012*. 1-24.

WorldFish, Penang, Malaysia.

12. Appiah-Kubi F. An economic analysis of the use of recirculating aquaculture systems in the production of Tilapia. Master's Thesis, Department of Animal and Aquaculture Sciences, 2012. Norwegian University of Life Sciences, Norway.

THE SYNERGY OF EXPERIENTIAL MARKETING IN STRATEGIC PLANNING

Maria HĂMURARU, PhD., Associate Professor

Veronica BULAT, PhD., Associate Professor

Moldova State University

Chişinău, Moldova

Abstract Marketing practices and research fields have evolved in recent years, shifting from a focus on product and brand management to building customer relationships and creating compelling customer experiences through experiential marketing strategy. Customer experience is such an essential concept in contemporary marketing strategies that most products and services are now offered and marketed as 'experiences.' Leveraging experiences to create relevant content is one of the most promising marketing components in the near future for companies.

Keywords: experiential marketing, sustainable development, customer relationships, differentiated promotion.

Supporting the growth of promotional marketing was a study issued at the time by a trade group representing retail display manufacturers, which found that two-thirds of all purchasing decisions were made in-store. The findings provided support for those advocating the benefits of combining a brand message with an incentive to drive action and build a compelling narrative around the effort to create excitement. It was the first step in the experiential marketing movement.

While many might think of experiential marketing as a new concept that emerged in the 1990s, it has been around since the late 1800s [1, p. 113-121]. The earliest examples of experiential marketing were at the 1893 World's Fair in Chicago. Brands like Wrigley's and Cracker Jack showcased their products, while two smaller companies debuted and demonstrated new products - a ready-made pancake mix and a life-changing appliance called the dishwasher [2, p. 76-91].

In 1983, Jay Conrad Levinson, an experienced marketer, published 'Guerrilla Advertising.' Levinson's book aimed to educate small business owners about an unconventional and inexpensive marketing strategy [3, p. 203-216]. His strategy focused on element of surprise. Surprising consumers with a product or service in an unexpected place or time would create a memorable experience for them. Levinson's advice worked, and it wasn't long before major brands also implemented guerrilla marketing strategies.

By the late 1990s, guerrilla marketing campaigns were everywhere. Women in bikinis handed out sunscreen on spring break beaches. Mothers demonstrated stain removers at retail stores. College students distributed coupons for pizza places on university campuses.

Before the advent of social networks, experiential marketing was activated in a very limited space. Only the consumer who experienced the event was left with an impression. Social networks completely changed this scenario. With the help of social networks, consumers could instantly share content with the entire world. And marketing experts took note. Most brand activations today include some form of social sharing element, whether it's a #hashtag, a contest, or a photo-sharing feature. Social sharing extends the event's coverage not only to people worldwide but also continues the story throughout the event.

Today, as the media landscape becomes increasingly fragmented, making customers hard to reach, companies are willing to make changes in their marketing expenditures by using innovative and alternative communication methods to interact with customers and reach them more efficiently. Additionally, companies have begun to recognize and appreciate the emotional connections they have with customers [4, p. 224 - 227]. As shown by experts in relational marketing, one-way communication no longer works. The brand message must not only be communicated to customers but also ideally accepted, understood, and experienced by them [5, p. 111-118]. This has led to an increased use of experiential marketing, a more holistic approach where all aspects of the customer's experience with the brand matter and affect the outcome.

Experiential marketing refers to direct engagement with consumers through creative and memorable interactions. It is a type of marketing based on creating memorable and innovative

experiences for consumers to establish deep emotional connections between customers and the brand. It is also known as engagement marketing, live marketing, or participatory marketing and is often included in event marketing, even if it is far from traditional conferences.

Experiential marketing usually takes place in a physical setting, but with the acceleration of hybrid and virtual experiences, marketing experts have started to incorporate online elements into their experiential marketing strategies.

The purpose of experiential marketing is to go beyond the boundaries of traditional attribute/benefit-style promotion and sales, addressing a broad audience that includes not only potential beneficiaries but also individuals who have no interest in that brand. On the other hand, experiential marketing offers a captivating combination of information, entertainment, and interactivity that people choose to engage with once they recognize the relevance of the brand/product to their interests. Strategically designed marketing experiences can directly result in increased sales and loyalty, which cannot be achieved through traditional advertising - no matter how much is invested in it. Therefore, experiential marketing is the primary marketing tool for avant-garde companies and brands, and its recognition and success are continually growing [7, p. 40-52].

Through strategic planning, the value that arises in the exchange between customers and the company brings together various elements (such as personal development, trust in abilities, joy, pleasure, belonging, achievement, self-respect, enthusiasm, interpersonal relationships) that depend on the context in which the co-creation process is implemented, the company's objectives, and the outcomes sought by customers. Through a strategic approach, the company resorts to involving customers in co-creating production and consumption experiences, which is not an end in itself [8, p. 228-265]. A company engages in the co-creation process if customer participation is seen as valuable. Thus, customer involvement requires favourable conditions that allow the transformation of ideas into innovation and products that meet existing needs. Today, more and more initiatives are implemented by companies to involve the customer and benefit from their knowledge and creativity through their involvement in the company's offer and its improvement.

In summary, we can conclude that the evolution of experiential marketing has a rich history. Several definitions of this type of marketing have been addressed, examples of experiential marketing application have been determined, and the benefits of applying this type of marketing within a company have been highlighted. Experiential marketing can be applied as a strategic planning tool in a variety of contexts and industries, but there are certain conditions and factors that must be taken into account for success, such as: the diversity of products and services offered to customers, the level of creativity, innovation, and originality, the consistency and authenticity of experiences offered to customers, as well as direct interaction with the public.

Bibliography:

1. Birkholm P., Person R. Connect: How to use data and experience marketing to create lifetime customers, Wiley, 2014, 272 p.
2. Egan, John. Relationship Marketing: Exploring relational strategies in marketing. 2nd edition. Prentice Hall, 2004, 300 p.
3. Pennington A. The customer experience. How to design, measure and improve customer experience in your business, FT Press, 2016, 278 p.
4. Rose S., Johnson C. The 7th Era of Marketing. Content Marketing Institute, 2015, 344 p.
5. Rossman R., Duerden M. Designing Experiences. Columbia Business School, 2018, 256 p.
6. Schmitt, Berndt H. Experiential Marketing: how to get customers to sense, feel, think, act, and relate to your company and brands. New York: the Free Press, 250 p.
7. Smith K., Hanover D. Experiential Marketing – Secrets, Strategies, and Success Stories from the World's Greatest Brands, Wiley: 2016, 215 p.
8. Smilansky S. Experiential Marketing: A practical guide to interactive brand experiences, USA: KoganPage, 2018, 323 p."

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Оксана ЗГУРСЬКА, д.е.н., доцент Державного університету інформаційно-телекомунікаційних технологій, м. Київ.

Ярослава ЛАРИНА, д.е.н., професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, м. Київ.

Медичний маркетинг характеризується певними особливостями, обумовленими специфікою галузі. Враховуючи той факт, що медицина максимально орієнтована на людський фактор, медична та соціальна етика в ній відіграє особливу роль, тоді як деякі прийоми і методи ведення бізнесу будуть недоречними або навіть незаконними. Оскільки якість та доступність медичних послуг в напрямі підтримки життя та здоров'я людини позиціонуються як основа медичного маркетингу, вони визнаються першочерговою потребою соціально-економічного розвитку суспільства. Цей факт формує специфіку маркетингової діяльності в галузі охорони здоров'я, характерними рисами якої є необхідність індивідуального підходу до пацієнта, неможливість встановлення прямого зв'язку між витратами та отриманим результатом, тісний зв'язок ефективності надаваної послуги з одержаним результатом, а також соціальною спрямованістю та досягненням високого рівня ефективності діяльності медичних установ та організацій на цільовому ринку [1].

Концепція маркетингу є ключовою причиною змін існуючих систем управління в таких аспектах як: стратегії, організаційні структури, функції управління, визначаючи при цьому особливості взаємозв'язку маркетингу та менеджменту медичної організації. Державні механізми охорони здоров'я, з урахуванням результатів маркетингових досліджень, базуються на поведінці ключових груп населення та учасників ринку медичних послуг.

Стосовно медичного профілю маркетинг - це організація продажу товарів і послуг на основі попиту. Саме тому для задоволення потреб споживачів необхідно регулярно здійснювати діагностику, досліджувати та аналізувати споживчі запити, тобто конкретна клініка повинна пропонувати ті послуги та продукти, які дійсно потрібні пацієнту (рис.1).

Рис. 1. Ключові особливості медичного маркетингу

Джерело: сформовано автором

До основних економічних складових медичного маркетингу варто віднести: доступність та загальність товарів і послуг, які пропонуються на цільовому ринку. Продукція (товари) може бути як активного, так і пасивного попиту, тоді як медичні послуги найчастіше відносяться до другого типу. Разом з тим, сфера медичного маркетингу може залишатися непоміченою до тих пір, поки не виникне реальний рівень попиту на необхідність придбання конкретних товарів та забезпечення відповідними медичними послугами [4].

Забезпечення прибутковості і високого рівня рентабельності медичного закладу (приватного чи державного) першочергово вимагає аналізу потреб населення в тих чи інших послугах. Серед факторів, що впливають на успішне функціонування медичного закладу, є ті, які можна контролювати, і ті, які неможливо або дуже важко контролювати. До першої групи таких факторів належать: відвідувачі, їх платоспроможність, запити та соціальний статус. До другої групи – економічне та політичне становище країни в цілому. Основним фактором, що впливає на роботу приватних клінік, є робота державного сектора медицини [5]. Також реформування медицини в Україні сприяє розвитку державної медицини. Наступний фактор – платоспроможність населення. Зараз в Україні більше половини населення живе за межею бідності, в зв'язку з чим зберігається та підтримується популярність державних лікарень. Наявність високого рівня інфляції змушує населення переглядати обсяги власних витрат і робити вибір на користь державного сектора.

Різниця між приватною та державною медициною полягає в тому, що всі послуги повинні оплачуватися безпосередньо. При цьому відсутня корупційна складова, що дає можливість визначити вартість лікування на етапі його призначення. Сьогодні медичний бізнес вважається одним із найприбутковіших. Найбільш прибутковими напрямками в приватних клініках є стоматологія, гінекологія, косметологія, урологія. За кожного прибуткового клієнта в приватних клініках існує конкуренція, яка відіграє роль мотиватора в напрямі підвищення ефективності діяльності. Приватні медичні заклади залучають висококваліфікованих спеціалістів із значним досвідом, закуповують сучасні діагностичні апарати та медичне обладнання, що, у результаті, якість медичних послуг та створює базові основи привабливості для населення медичних установ та галузі в цілому.

В свою чергу, приватні клініки прагнуть до масштабування, разом з цим зростає кількість нових компаній – закладів консультативно-терапевтичного профілю, лікувально-діагностичних центрів з хірургічними відділеннями, клінік, що використовують малоінвазивні методики, стоматологічні кабінети та центри, що стрімко розвиваються.

Ключовою особливістю ринку медичних послуг у країнах з низькими темпами розвитку економіки є монополістичний вплив з боку держави, недостатній рівень фінансових асигнувань на охорону здоров'я, вкрай низький рівень забезпеченості сучасним медичним обладнанням, кадровими ресурсами, низький рівень якості медичних послуг. Державні установи таких країн надають обмежений обсяг медичних послуг, вартість медичних послуг, незалежно від їх якості, за відсутності або недостатнього державного фінансування відшкодовується за рахунок коштів громадян, що породжує тіньову економіку та корупцію [8]. Така ситуація на ринку консолідує дії постачальників медичних послуг у напрямку підвищення стандартів якості надання медичної допомоги, впровадження інноваційних та інформаційних технологій. Тому в країнах, що розвиваються, актуальним є питання доступності медичної допомоги. Доступність медичних послуг залежить від низки факторів: рівня фінансування закладів охорони здоров'я, державного регулювання, наявності економічно обґрунтованої вартості медичних послуг [6; с. 13].

Таким чином, для оптимізації та задоволення суспільних потреб у медичній допомозі необхідні відповідні маркетингові зусилля, спрямовані впливати на поведінку пацієнтів з метою стимулювання використання належної медичної допомоги та запобігання зловживання нею як з боку пацієнтів, так і з боку організацій ринку медичних послуг. У свою чергу, організація цільового ринку потребує суттєвих змін, з метою активізації

постачальників медичних послуг належним чином реагувати на стимули своєї діяльності, створені інноваційною системою управління на основі маркетингу.

Індустрія охорони здоров'я характеризується тенденцією розвитку маркетингових організацій, що проявляється в більш активному просуванні медичних товарів і послуг. На всіх етапах формування маркетингової стратегії виникає багато проблем, вирішення яких потребує розвитку партнерських відносин, що забезпечить узгодженість маркетингу в охороні здоров'я та підвищить ефективність реалізації маркетингової стратегії. Маркетингові комунікації, засоби та методи впливу посилюють спрямованість лікувально-профілактичної допомоги населенню на формування його потреби у власному здоров'ї, що є однією з актуальних соціально-гігієнічних проблем сучасного суспільства, формування нових додаткових потоків споживання медичних послуг, вибір цільової аудиторії в закладах охорони здоров'я.

Література:

1. The Official site of World Trade Organization (2022). Trade Map: «Trade Statistics for International Business Development», Retrieved from: <http://www.trademap.org>
2. Autonomization of healthcare facilities (2022). *Health care financing reform*. Retrieved from: <http://epu.in.ua/en/tag/health-reform/>
3. Yamnenko T. M. (2018). Medical reform: the realities of Ukraine and international experience. *Legal Bulletin. Air and space law*, 2, 116–120.
4. Center for Medical Statistics of the Ministry of Health of Ukraine (2022). Retrieved from: <http://medstat.gov.ua/ukr/main.html>
5. Effective management of medical facilities. *MIS capabilities* (2017). Retrieved from <https://euromd.com.ua/post-8164-efektivne-upravlinnya-medichnimi-zakladami-mozhливosti-mis>
6. World in 2050 (2013). *The BRICS and Beyond: Prospects, Challenges and Opportunities*. London, PricewaterhouseCoopers, January 2013, 26 p.
7. Evaluate MedTech. World Preview (2018). *Outlook to 2024*. Retrieved from: WPMT2018.pdf (evaluategroup.com)
8. Zghurska O., Struk N., Safonov Yur., Kulik A. & Romanenko O. (2022). Analysis of the volume and structure of health care service in Ukraine. *FINANCIAL AND CREDIT ACTIVITY: Problems of Theory and Practice*. Volume 4. No. 45 (2022). 346–354. Retrieved from: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3829/3651> . WoS. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3829>
9. State Statistics Service of Ukraine (2022). *Research personnel and organization*. Retrieved from: <https://ukrstat.gov.ua/>, 2022. (in Ukr.)

ОСОБЛИВОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Павло САДОВИЙ, аспірант,

Тетяна МЕЛІХОВА, д.е.н., професор,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

У сучасному світі відбуваються постійні динамічні зміни у інформаційному середовищі, оскільки технічний прогрес не стоїть на місці, тому виникають нові виклики, пов'язані з діджиталізацією усіх процесів. Особливо таких, які відбуваються в управлінні персоналом.

З початком епідемії COVID-19, підприємства швидко адаптувались, вчилися працювати в нових умовах та переводили працівників на дистанційну роботу. У 2022 році через воєнну агресію РФ, багато співробітників підприємств виїхали на більш безпечну територію України або закордон та могли працювати тільки онлайн. Підприємства почали проводити наради з персоналом через системи: Zoom, Google Classroom, Google Meet та інші.

Керівництво активно підтримує спілкування зі своїми співробітниками, незалежно від їх місця знаходження, за допомогою найпопулярніших месенджерів таких, як: Telegram, Viber, WhatsApp, Signal, Facebook Messenger.

При дистанційній роботі працівникам дуже допомагає одночасно працювати з одним і тим же документом, який створений на Google Диску. Перевагою є те, що можна бачити зміни в документі, як тільки вони починають з'являтися в ньому.

Цифровізація в Україні знаходиться на дуже високому рівні у порівнянні з іншими державами. Останнім часом українцям вдалось це перевірити на власному досвіді. В Україні ще з 2019 року діє в смартфоні електронний застосунок, який включає в себе наступні документи особи: паспорт громадянина України, закордонний паспорт, водійське посвідчення, ПІН, студентський квиток та інше. Цей застосунок постійно вдосконалюється та все більше документів можливо отримати за допомогою нього. Цей додаток допомагає особам працевлаштовуватись, ідентифікувати себе, придбати квитки на проїзд та інше. Він полегшує ідентифікацію особи, оскільки не треба купувати паперових документів постійно возити з собою, а також є безальтернативним у випадку втрати паперових документів.

Також, через Інфоресурс можна знайти підтвердження документів співробітників про повну, середню та вищу освіти. В українців з'явилась можливість дистанційної подачі особистих документів із завіренням їх підписом КЕП.

На законодавчому рівні був прийнятий наказ МФУ «Про затвердження Порядку обміну електронними документами з контролюючими органами» [1], який дозволяє персоналу здійснювати документообіг в електронному вигляді.

Спочатку для корпоративних клієнтів активно використовувалася бухгалтерами клієнт-банк, як система дистанційного інформаційного і платіжно-розрахункового банківського обслуговування за допомогою мережі Інтернет. Хоча банківська система не стоїть на місці, тому в Україні зараз багато нововведень і в банківській сфері. Все частіше прості українці проводять безконтактні платежі за допомогою телефона, мають можливість оплачувати товари в магазині та здійснювати оплату за проїзд або за допомогою платіжної картки, або на телефоні через додаток Google Гаманець.

Для юридичних та фізичних осіб в різних банках створені зручні електронні ресурси для самостійного банківського обслуговування: Інтернет-банк Приват24, Інтернет-банкінг UKRSIB, i-Bank (Інтернет-банкінг) - Credit Agricole - Креді Аґріколь.

Для подальшого розвитку міжнародного бізнесу Державна митна служба України створила Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі».

Зі створення Головного сервісного центру при МВС України, почалось скорочення зайвої кількості необхідних для подачі документів і особистого відвідування різних

державних служб. В яких спочатку можна було зробити реєстрацію юридичної або фізичної особи як суб'єкта підприємницької діяльності. Згодом в цьому реєстрі вже можна продовжити дію паспорта громадянина України, вклеїти фото в паспорт про досягненні 25-та 45-річного віку, отримати водійське посвідчення, здійснити реєстрацію транспортного засобу, скласти іспити на отримання водійського посвідчення.

На даний час активно застосовують Чат-бот в телеграмі, який імітує спілкування з персоналом. Його використовують для опитування персоналу, що дозволяє скоротити час на особисті розмови, прибрати емоційну складову, а також автоматизувати процес спілкування з претендентами на посаду або працівниками.

На ринку з'явилися різні програми з обліку кадрів, наприклад «Кадри плюс Україна». Ця програма дозволяє створювати накази, заяви, звіти, інші типові документи, а також відслідковувати рух персоналу і вести облік робочого часу.

Ще є пропозиція від виробників програмного забезпечення «Софтпроект-кадри», що призначена для автоматизації ведення обліку персоналу підприємства будь-якої галузі та масштабу. У програмі ведеться облік співробітників за різними структурними підрозділами, а саме: дані про працівника (ПІБ, фото, стаж), паспортні дані (дата народження, адреса, контакти), податкові дані, освіта (спеціальність, ЗВО, рік, кваліфікація), інформація про військовий облік, накази, відпустки, пільги тощо.

Кадровий облік в програмі «SMARTFIN.UA» дозволяє створювати наступні документи: заяви та накази про прийняття та звільнення (форми П-1, П-4); повідомлення та накази про відпустку (форма П-3), особову картку працівника (форма П-2); трудовий договір; штатний розпис; графік відпусток; графік роботи, заяви про виплату зарплати та про застосування податкової соціальної пільги.

За допомогою автоматизації робити з персоналом, можна оптимізувати кадровий облік, зв'язати опції кадрів та нарахування заробітної плати, скоротити час на складання та подачу фінансової, податкової та статистичної звітності. Також автоматизація дозволяє скоротити час на проведення аналізу та планування з праці та заробітної плати, регулярно проводити оцінку продуктивності праці, складати баланс робочого часу, здійснювати факторний аналіз фонду оплати праці, що дозволить управляти кадрами.

Для адаптації персоналу першого року роботи бажано закріпити за ними наставників та періодично опитувати нових робітників щодо проблем, які у них виникли на підприємстві.

Особливо важливо здійснювати формування кадрового резерву, проводити роботу з навчання нових кадрів.

Отже, особливостями менеджменту персоналу підприємств в умовах діджиталізації є проведення нарад з персоналом в дистанційному режимі, спілкування з персоналом за допомогою месенджерів, одночасною роботою на Google Диску, використання у смартфоні електронного застосунку з Дією, підтвердження документів через Інфоресурс, електронні ресурси для банківського обслуговування, звернення до сервісних центрів та інше. Це допомагає скоротити час на опрацювання документів, зменшити вірогідність помилок у документообігу, підвищить якість контролю за персоналом та ефективність управління підприємством в цілому.

Література

1. Наказ Міністерства фінансів України від 06.06.2017 № 557 «Про затвердження Порядку обміну електронними документами з контролюючими органами», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03.08.2017 за № 959/30827 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-17#Text>

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ГАЛУЗЬ АКВАКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Дмитро МУШКА, інж. I кат.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Аквакультура України в найкращі дні свого існування нараховувала 136,5 тис. тонн об'єму виробленого продукту (на 1990 рік) [1]. Через більш ніж тридцять років можемо зауважити, що аквакультура перебуває у майже кризовому стані. Обсяги добування риби в аквакультурі за 2021 рік досягли показника 11097,3 тонн. [2], що в дванадцять разів менше, ніж в найкращі часи. За різними оцінками 80% від усього об'єму споживаної риби в Україні імпортується із-за кордону [3]. І це при тому, що в Україні 73 тис. річок, 40 тис. озер, 1100 водосховищ, 400 тис. ставків, 2 моря. 1 100 400 га площа прісних водойм, з яких більше третини придатні для риборозведення [4]. Як таке можливо? На нашу думку, через невірну стратегію розвитку галузі рибництва, високу частку нелегального вилову риби, високий рівень корупції в даній галузі, важкодоступність оформлення необхідних документів та ін. В додаток до проблем економічних накладаються проблеми політичні. Через вторгнення росії та початок війни на території України зазнали великих збитків різні галузі виробництва та господарства, серед яких і аквакультура. Якщо коротко, то загальні збитки галузі рибництва за 2022 рік становили 94 млн. доларів [5]. Неможливо спрогнозувати точну суму витрат, що ще можуть спіткати країну через війну, але над відновленням рибництва варто працювати вже сьогодні. На нашу думку, ситуацію, що склалася в сфері аквакультури, варто розглядати не як незворотній процес деградації галузі, а як імовірні можливості розвитку. Як було зазначено вище, Україна має весь природний потенціал для стрімкого розвитку рибогосподарського комплексу. В Україні є спеціалісти з розведення риби, наукові кадри для розробки та введення інновацій в процеси виробництва, проекти вдосконалення законодавчої бази задля кращого функціонування галузі, налагоджені зв'язки збуту рибної продукції за кордон та репутація країни в міжнародному суспільстві. З такими перспективами постає лише одне питання: де знайти гроші на розвиток рибного бізнесу або аквакультури в цілому?

Основним механізмом для регулювання та стимулювання залучення інвестицій повинна виступати держава, а точніше – її законодавча база. Україна має приклад, як навіть під час війни можна стимулювати приватні господарства розвивати свій бізнес. У 2022 році Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства Львівської області на 2021-2025 передбачала два напрями для суб'єктів підприємництва галузі рибництва [6]. Виробники аквакультури, які придбавають у поточному році племінний матеріал риб для відтворення маточного поголів'я і зариблення водойм зможуть отримати коштами обласного бюджету відшкодування в розмірі 50% їх вартості, в межах 40 грн/кг - для рослиноїдних порід риб та 50 грн/кг - для коропових та інших порід риб, крім цінних порід. Максимальна сума відшкодування - 200 тис. грн одному суб'єкту господарювання. Програмою також була передбачена дотація на площу зариблених водних об'єктів у розмірі до 5000 грн на гектар. Максимальна площа зариблених водних угідь обмежується 10 га для одного суб'єкта підприємництва.

Приклади впровадження продуманої системи підтримки сектору аквакультури на території України вже існують та можуть бути впроваджені не на регіональному, а на державному рівні. Наприклад, Проект закону України від 10.10.2022 №8119 «Про залучення інвестицій у розвиток галузі рибного господарства» [7] внесений до Верховної Ради передбачає чітко визначені поняття та дії, що необхідні задля залучення інвестицій саме в галузь аквакультури. Також в цьому законі гарантується захист інвестора від збитків, що актуально на момент бойових дій в країні. Захист майна інвестора на рівні встановлених законів може суттєво підвищити інвестиційну привабливість аквакультури України для іноземних інвесторів.

Далі постає питання: які можуть бути особливості інвестування в сектор рибогосподарства та де саме брати інвестиції?

Якщо розглядати питання пошуку інвестицій в розрізі конкретного підприємства, а не галузі в цілому, то існують такі напрямки залучення інвестицій [8]:

- Платформи для запуску стартапів (на допомогу підприємцям створені спеціальні платформи, що надають інформацію та допомогу в усіх аспектах запуску нового проекту);

- Мережа бізнес-ангелів (перевага «ангельського» інвестування в тому, що вам не просто дають гроші, а й буквально стежать за кожним кроком, підказують та спрямовують, а головне – діляться контактами та вводять у ділове коло);

- Краудфандингові сайти (де знайти найнесподіванішого, нестандартного інвестора – знають на краудфандингових платформах);

- Бізнес-інкубатори та акселератори (якщо хочете, щоб проект зростав та процвітав, розгляньте варіант співпраці з інкубатором або акселератором);

- Small Business Administration (офіційна підтримка також варта уваги – щороку з'являються нові цікаві програми для стимулювання зростання економіки) та ін.

Також актуальним буде залучення інвестицій через економічні реформи сектору аквакультури (як ті, що вже були наведені), залучення іноземних інвесторів задля розвитку підприємств чи галузі, підвищення інвестиційної привабливості галузі аквакультури чи економіки країни в цілому, кредит у міжнародних організаціях для покращення економічного становища рибного сектору та ін. Світовий досвід засвідчує, що основними механізмами залучення іноземних інвестицій в Україну є: запровадження вільних економічних зон, формування спільних підприємств, створення акціонерних товариств, лізинг, відкриття транснаціональних компаній, організація венчурних підприємств, укладання концесії.

Як джерело фінансування проектів з розвитку аквакультури в розрізі як окремого підприємства, так і галузі в цілому, варто розглядати інвестиційне кредитування. Інвестиційне кредитування – це кредитування прямих інвестиційних заходів або реальних інвестицій (вкладень в основний капітал і на приріст матеріально-виробничих запасів). В свою чергу, інвестиційний кредит – це економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу фінансування інвестиційних заходів на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка [9].

На нашу думку, дані заходи є необхідними задля сталого розвитку аквакультури, але на сьогоднішній день існує більш гостра проблема, що зупиняє розвиток даної галузі. В умовах війни частка виробництв рибогосподарства постраждали або були повністю знищені. Саме інвестиційне кредитування може допомогти відновити виробництво на старих ділянках та створити його на нових. Якщо на законодавчому рівні ствердити заходи, що зможуть покращити умови кредитування для підприємців, тим самим підвищивши інвестиційну привабливість аквакультури як галузі та прискоривши її відновлення та розвиток після війни, то можна досягти максимально взаємовигідних результатів (короткострокових та довгострокових) для підприємців, інвесторів та держави.

Для того, щоб розробити стратегію розвитку галузі аквакультури в Україні, варто звертати увагу на досвід інших країн в цьому питанні. Для розуміння факторів впливу на галузь аквакультури в економіці інших країн, в роботі розглянуто особливості кредитування блакитної економіки в країнах ЄС.

Прикладів діяльності ЄС з покращення інвестиційної привабливості аквакультури є безліч. В роботі наведено лише частку, аби продемонструвати реальні заходи державної підтримки, що можуть стимулювати розвиток галузі аквакультури. Звісно, всі показники щодо обсягів бюджетування рибної галузі мають бути адаптовані під українські реалії.

Рекомендуємо розглянути стратегію інвестування та підтримки галузі аквакультури на прикладі Хорватії. Країни, що досягла значних успіхів в секторі рибогосподарства, адже проблеми сектору аквакультури в Хорватії [10] мають досить схожий характер з проблемами аквакультури в Україні. Головні проблеми виражаються в недостатньому використанні

наявних ресурсів, а також в старінні, неефективному виробництві, системі та технологіях, що характеризують прісноводну аквакультуру в Хорватії.

Також хочемо наголосити, що варто аналізувати досвід щодо розвитку аквакультури не тільки цілих країн, а й окремих підприємств. Саме приватні підприємства найчастіше досягають високої ефективності виробництва через стабілізацію, розвиток, інноватизацію та інші способи підвищення прибутку. В якості прикладу введення нових технологій у вирощування риби можна навести індонезійську компанію «eFishery» [11].

Протягом останніх кількох років зростає інтерес інвесторів до сталої аквакультури, але існує ряд перешкод, які гальмують процес інвестування. Інвестори все ще вважають аквакультуру складною, невідомою галуззю. Досі не було жодного прикладу того, як компанія проходить шлях від початкової стадії, приносячи нове рішення в галузь, до прибуткової компанії, яка розвивається. Успіх «eFishery» нарешті підкреслює здатність компанії працювати на високому рівні з екологічної, соціальної та фінансової точки зору в галузі аквакультури.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що галузь аквакультури наразі перебуває в кризовому стані. Зазначивши обсяги виробництва теперішні та ті, що були на піку розвитку аквакультури України, можна побачити не тільки негативний прогноз сектору рибогосподарства, але й перспективи, що були досяжні тридцять років тому. В Україні наразі є можливості для залучення інвесторів в сектор аквакультури. У світовій системі господарювання іноземні інвестиції виступають важливим економічним важелем. І тому державі необхідно створити та поступово реалізовувати цілісну систему державного управління інвестиційними процесами, яка передбачає здійснення взаємопов'язаних економічних, правових, організаційних та інформаційних заходів, спрямованих на залучення капіталу з-за кордону.

Література:

1. Kukharev N. N., Romanoff E. V. 1998. The Fishery Industry in Ukraine. FAO/EASTFISH. Fishery Industry Profile, Vol. 13. Copenhagen, FAO. 60 p.
2. Держстат України: Добування водних біоресурсів. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rg/rg_u/arh_dvbr_reg_u.html
3. Марциновський А. Українська аквакультура: як з перспективної стати успішною. 2021. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/ukrainska-akvakultura-ak-z-perspektivnoi-stati-uspishnou>
4. Чистяков О. За аквакультурою майбутнє, 2020. URL: <https://www.openforest.org.ua/149996>
5. Клименюк І. Огляд втрат рибного господарства за час війни, 2023. URL: <https://blog.liga.net/user/iklymenok/article/50479>
6. Виробники аквакультури Львівщини у 2022 році отримали окремий напрямок фінансової підтримки з обласного бюджету / Львівська обласна державна адміністрація. URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=65482>
7. Проект закону України №8119 «Про залучення інвестицій у розвиток галузі рибного господарства», 2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II08220A?an=2>
8. 10 перевірених способів знайти інвестора у проект, 2023. URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/10-perevirenih-sposobiv-znajti-investora-u-proekt>
9. Інвестиційний кредит: поняття, сутність, об'єкти та суб'єкти, переваги. 2011. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18086
10. Beyond the Pond. A Vision and Roadmap for the Strategic Transformation of the Aquaculture Sector // World Bank Group, 2021. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/944251604960396551-0080022020/original/3BeyondthePondEN.pdf>
11. Novogratz A. Why \$1.4 billion valuation is good news for eFishery and excellent news for the sector as a whole // The Fish Site, 2023. URL: <https://thefishsite.com/articles/why-1.4-billion-valuation-is-good-news-for-efishery-and-excellent-news-for-the-sector-as-a-whole>

Е-ГРИВНЯ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Дмитро МАСЛОВ, к.е.н.,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Національний банк України досліджує цифрові валюти центральних банків та розробляє проєкт створення власної цифрової валюти “е-гривні”. Е-гривня буде електронною формою національної грошової одиниці України, що буде емітуватися централізовано Національним банком, та виконувати всі функції грошей, доповнюючи, а не замінюючи готівку та безготівкові форми грошей [1]. НБУ розглядає в першу чергу можливості використання е-гривні для посилення фінансової безпеки та стабільності. Біля 90% центральних банків світу займаються розробкою та впровадженням проєктів цифрових валют центральних банків [2]. Важливою для дослідження є проблема майбутньої оцінки успішності впровадження Е-гривні в українській економіці.

Існує значна частка користувачів, що беруть активну участь у торгівлі, транзакціях або зберіганні криптовалютів. Таких користувачів набагато більше в країнах, що розвиваються. Наприклад, 10 відсотків дорослих у Великій Британії повідомили, що володіли або тримали криптовалюти [3]. Європейський центральний банк зазначив, що до 10 відсотків домогосподарств у шести великих країнах ЄС володіють криптовалютами [4]. У США - 14 відсотків домогосподарств тримають цифрові активи як частину своїх фінансових портфелів [5]. В той же час, у Індії таких домогосподарств 22 відсотки, а у Бразилії - 20 відсотків [6]. В Україні майже 16 відсотків володіли криптовалютами у 2021 році [7]. А у “Глобальному індексі прийняття крипто” Україна зайняла 3 місце в світі у 2022 році [8]. Дехто вважає, що використання споживачами криптовалютів потенційно може кинути виклик фіатній національній валюті як одиниці вимірювання вартості та засобу здійснення транзакцій [6].

Одним з головних рішень, яке треба прийняти центральному банку під час впровадження цифрової валюти є таке: продавати цифрову валюту напряму кінцевим споживачам, чи “оптом” - через банки та небанківські фінансові установи. “Оптові” цифрові валюти здебільшого націлені на підвищення ефективності розрахунків, як внутрішніх, так і міжнародних. Особливо вони є актуальними у контексті міжнародних розрахунків, оскільки традиційні системи є дорогими та повільними. Роздрібні цифрові валюти спрямовані на споживачів та бізнеси. Вони можуть використовуватися як альтернатива традиційній готівці для електронної комерції, для виплати спеціальних соціальних трансфертів та ін. [6].

Зменшення використання готівки та більш широке використання криптовалютів у якості платіжних засобів ставлять під загрозу роль національної валюти у внутрішніх платежах. Це означає, що збільшується кількість транзакцій, яка не піддається регулюванню з боку центральних банків, отже, можливості здійснення монетарної політики обмежуються. Цифрові валюти центральних банків можуть допомогти знов посилити роль центральних банків у регулюванні монетарних інструментів для захисту фінансової стабільності [9] або інших інтересів.

Для того, щоб цифрова валюта центрального банку набула широкого попиту у бізнесу та домогосподарств, є два основні шляхи.

“Авторитарний” шлях передбачає повне витіснення всіх альтернатив, заборона використання криптовалютів крім цифрової валюти центрального банку, вилучення традиційної готівки та заміщення її цифровою валютою центрального банку. Такий варіант є малоймовірним для України, та більш підходить для недемократичних країн, таких як КНР.

“Демократичний” шлях передбачає перетворення цифрової валюти на найбільш привабливу альтернативу по відношенню до всіх інших форм грошей.

Для того, щоб е-гривня могла замінити традиційну готівку, алгоритм е-гривні має відповідати наступним характеристикам:

- має передбачати повну анонімність користувачів;

- код е-гривні має бути у відкритому доступі, щоб будь-хто міг пересвідчитись у наявності відповідних характеристик анонімності валюти;

- має бути проведений незалежний аудит коду е-гривні компаніями зі світовим ім'ям та бездоганною репутацією, що підтвердить відповідність коду заявленим характеристикам е-гривні.

Також розповсюдженню е-гривні допоможуть спеціальні властивості, що можуть бути записані в коді. Наприклад, наявність доходу від тримання е-гривні, отримання бонусів у вигляді “кешбека” чи знижок на комісії при здійсненні платежів за державні послуги або податків. Але у випадку, коли не буде забезпечена анонімність користувачів е-гривні, її широке використання навряд чи можливе.

Перед регулятором постане альтернатива: або намагатись збільшувати контроль над транзакціями, щоб посилити адміністративну владу, але тоді користувачі будуть шукати альтернативи, що забезпечують анонімність, відповідно зменшать монетарну владу НБУ, здатність проводити монетарну політику. Або, навпаки, забезпечити зручність та анонімність використання е-гривню, що посилить можливості монетарної політики ціною невеликої втрати адміністративної директивної влади.

Успіх запуску цифрових валют центральних банків можна буде оцінити через ступінь поширення серед користувачів. У якості одного з показників успішності впровадження е-гривні можна розглядати відношення кількості транзакцій з використанням е-гривні до загальної кількості транзакцій з використанням всіх засобів обігу:

$$SNTeh = \frac{NTeh}{NT}, \quad (1)$$

SNTeh – частка кількості транзакцій з використанням е-гривні,

NTeh - кількість транзакцій з використанням е-гривні,

NT – кількість транзакцій з використанням всіх засобів обігу.

Іншим показником може бути частка обсягу операцій з використанням електронної гривні до загального обсягу операцій усіма засобами обміну:

$$SVTeh = \frac{VTeh}{VT}, \quad (2)$$

SVTeh - частка обсягу транзакцій з використанням е-гривні,

VTeh - обсяг транзакцій з використанням е-гривні,

VT - обсяг транзакцій з використанням всіх засобів обігу.

Як альтернативні можуть також розглядатися показники частки кількості транзакцій та обсягу транзакцій з використанням е-гривні до загальної кількості та обсягу транзакцій з використанням платіжних карток. Перелічені показники обов'язково варто розглядати у щомісячній та/або щоквартальній динаміці з дати запуску е-гривні у широкий вжиток.

У випадку, якщо буде неможливо відслідковувати операції з е-гривнею, цілком можливо, що все одно буде існувати можливість оцінки попиту на е-гривню, що також може бути індикатором успішності її впровадження. Показником для оцінки попиту може бути відношення номінальної кількості грошових одиниць у формі е-гривні, яку купують користувачі, до загальної кількості попиту на гроші:

$$SDeh = \frac{Deh}{Dm}, \quad (3)$$

SDeh – частка обсягу попиту на е-гривню,

Deh – попит на е-гривню, кількість грошей у вигляді е-гривні, яку купують користувачі,

Dm – загальний обсяг попиту на гроші.

В той же час, у випадку, якщо е-гривня не буде використовуватись для всіх можливих призначень, для яких взагалі використовується національна валюта, а лише для деяких, доцільно розглядати співвідношення попиту на е-гривню до попиту на гроші взагалі за окремими призначеннями або монетарними агрегатами. Якщо е-гривня буде використовуватись тільки для міжбанківських платежів - то варто її порівнювати з обсягом банківських резервів. Якщо е-гривня буде використовуватись тільки для формування заощаджень - варто порівнювати обсяги депозитів у е-гривні з загальним обсягом депозитів.

Якщо е-гривня буде використовуватись як готівка, відповідно, варто її порівнювати з традиційною готівкою та з іншими криптовалютами, які також використовуються як готівка.

В разі дуже успішного запуску цифрової валюти, центральний банк може навіть посилити власну спроможність впливати на пропозицію грошей, та відібрати частину монетарної влади у комерційних банків. Якщо цифрова національна валюта буде зберігатися користувачами на депозитних рахунках в центральному банку, це, відповідно, зменшить емісійні можливості комерційних банків (в сенсі можливості створення ними грошей через надання позик).

З іншого боку, НБУ може вибрати шлях не конкуренції з комерційними банками, а шлях співпраці, що дозволить використати широкі можливості комерційних банків для більш швидкого розповсюдження цифрової валюти. Комерційні банки мають великі обсяги інформації про клієнтів, яка може бути використана для визначення пріоритетних груп споживачів, на яких буде таргетуватися промоутерська кампанія щодо використання цифрової валюти. Комерційні банки за допомогою цифрової валюти зможуть зробити власні бізнес-процеси більш ефективними.

Література

1. National Bank of Ukraine. (2023). *E-hryvnya*. Official web-site of NBU. Retrieved May 28, 2023, from <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia>.

2. Kosse, A., & Mattei, I. (2022, May 6). Results of the 2021 BIS survey on central bank digital currencies. *BIS Papers*, (125), 1-23. <https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap125.htm>.

3. Fearn, A., & Saunders, C. (2022, February). *Individuals holding cryptoassets: Uptake and understanding*. HM Revenue & Customs, UK government. Retrieved May 28, 2023, from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1089224/Individuals_Holding_Cryptoassets_Uptake_and_Understanding.odt.

4. Hermans, L., Ianiro, A., Kochanska, U., Törmälehto, V.-M., van der Kraaij, A., & Vendrell Simón, J. M. (2022, May 25). *Decrypting financial stability risks in crypto-asset markets*. European Central Bank. Retrieved May 28, 2023, from https://www.ecb.europa.eu/pub/financial-stability/fsr/special/html/ecb.fsrart202205_02~1cc6b111b4.en.html.

5. Goel, V., Mahajan, D., Nadeau, M.-C., Sperling, O., & Yeh, S. (2021, October). *New trends in US consumer digital payments*. McKinsey. Retrieved May 28, 2023, from <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial%20services/banking%20blog/new%20trends%20in%20us%20consumer%20digital%20payments/new-trends-in-us-consumer-digital-payments%20-%20final.pdf>.

6. McKinsey & Company. (2022, October). *The 2022 McKinsey Global Payments Report*. McKinsey. Retrieved May 28, 2023, from <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial%20services/our%20insights/the%202022%20mckinsey%20global%20payments%20report/the-2022-mckinsey-global-payments-report.pdf>.

7. Triple-A. (2021). *Cryptocurrency Ownership Data for Ukraine 2022*. Triple-A. Retrieved May 28, 2023, from <https://triple-a.io/crypto-ownership-ukraine-2022>.

8. Chainalysis Blog. (2022, September 14). *2022 Global Cryptocurrency Adoption Index - Chainalysis*. Chainalysis Blog. Retrieved May 28, 2023, from <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-global-crypto-adoption-index>.

9. Brunnermeier, M., & Landau, J.-P. (2022, January 11). *The digital euro: policy implications and perspectives*. European Parliament. Retrieved May 28, 2023, from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/703337/IPOL_STU\(2022\)703337_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/703337/IPOL_STU(2022)703337_EN.pdf).

ПРОБЛЕМАТИКА СТАНУ КИСЛИЦЬКОГО РУКАВА Р. ДУНАЙ.

Павло БУЛАНОВИЧ, к.е.н., с.н.с.,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Проблематика стану Кислицького рукава виникла з будівництва румунською стороною біля мису Ізмаїльський Чатал на р. Дунай в 1904 році кам'яної дамби (довжина 430 м, висота 25 м, ширина 3 м), яка штучно перенаправляє потік води в Тульчинське гирло. Ця дамба перекрила 2/3 природної ширини Кілійського гирла, що привело до його звуження на 50% з 600 м до 300 м. За час існування дамби стік Кілійського гирла знизився з 78% до 48% об'єму води р. Дунай.

Через низький рівень Дунаю та слабку протоку води по Кілійському гирлу погіршується стан його внутрішньої дельти, а саме: рукавів Кислицький, Середній, Іванешть та Степовий. Степовий – практично відмер, Кислицький та Іванешть – у стадії відмирання. По Кислицькому рукаву з 1950-х роках до теперішнього часу внутрішній розподіл по зрівнянню з іншими рукавами знизився з 12% до 4,3% – в 2,5 рази [1].

Тенденція зміни стану рукава є взаємопов'язаний процес зменшення стоку води та замулення русла. Зниження рівнів води, можливості водозабору, особливо в маловодний період, коли відбувається природне падіння рівнів води викликали різке зниження обсягів водозабору з Кислицького русла. З рукава наповнюються одні з найбільших озер Придунав'я - Катлабуг (68 км², 131 млн м³) та Китай (60 км², 125 млн м³), які є джерелами меліорації та рибальства в Ізмаїльському районі. На 78 км та 73,2 км р. Дунай розташовані шлюзовані канали «Громадський» та «Желявський» для наповнення єдиного комплексу водогосподарської системи «Старонекрасовські плавні - озера Лунг, Саф'яни, Катлабуг», на 56 км канал «Кофа» для наповнення озера Китай. По системі озера Катлабуг обсяги водозабору в 70-80 х роках складали до 100 млн м³ на рік, озера Китай - до 50 млн м³ на рік (зараз практично на порядок менше), **в тому числі з причини неможливості провести повноцінний водообмін озер з Кислицьким рукавом.** Наслідком неповноцінного водообміну озер з Кислицьким рукавом є підвищення мінералізації в них від 2,5 до 5,5 г/л, тобто підвищуються ризики втрачання своїх водогосподарських функцій та соціально-економічного значення для регіону.

Забезпечення водообміну важливо:

- з господарського погляду - водойма Катлабуг в Ізмаїльському районі (обсягом води 131 млн м³ при нормальному підпірному рівні) є одним з основних джерел зрошення;

- з екологічного погляду - на території плавнів розташовано природно-заповідний об'єкт ландшафтний заказник місцевого значення «Лунг» площею 1,5 тис. га, створений рішенням Одеської обласної ради від 09.02.2001 № 263-ХІІІ.

Для вирішення цієї проблеми потрібно провести розширення входу Кислицького рукава та розчищення двох островів, які утворилися завдяки низькому рівню Дунаю та слабкої протоки [2].

За завданням Секретаріату Кабінету Міністрів України з залученням Басейнового управління водних ресурсів річок Причорномор'я та нижнього Дунаю Державною установою «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» спільно із Департаментом екології та природних ресурсів Одеської обласної державної (військової) адміністрації підготовлено проектну заявку великого інфраструктурного проекту (LIP) **«Просування спільних стратегій, інструментів та технічних заходів водного менеджменту для Нижнього Дунаю з метою підвищення ефективності попередження негативних наслідків зміни клімату PROCIMED»** [3]. Передбачається розробити та реалізувати проект розчищення рукава Кислицький та модернізацію системи менеджменту гідрологічної інфраструктури та гідрологічного моніторингу водогосподарських систем «рукав Кислицький - Старонекрасівські плавні - озера Лунг - озера Саф'яни - Катлабуг» та «рукав Кислицький - рукав Степовий - заплава рукава Степовий - озеро Китай» в

Ізмаїльському районі Одеської області та роботи з покращення дистанційного управління водною інфраструктурою з румунської сторони. Проєкт підтримано Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України у грудні 2022 р.

МЕТА ПРОЄКТУ: Створення технічних, інституційних, інформаційних, публічних та адміністративних умов для просування спільних водних стратегій, інструментів та заходів щодо оптимізації водного менеджменту в районі Нижнього Дунаю з метою підвищення ефективності заходів попередження негативних наслідків зміни клімату.

ПРОГРАМНА СПЕЦІАЛЬНА ЦІЛЬ: Адаптація до зміни клімату, запобігання та управління ризиками, пов'язаними з кліматом: повені та зсуви (включаючи підвищення обізнаності населення, системи цивільного захисту та ліквідації наслідків стихійних лих, інфраструктурний компонент та екосистемні підходи).

1.1. Короткий опис компонента інфраструктури: Проєкт передбачає розчищення рукава Кислицький та модернізацію системи менеджменту гідрологічної інфраструктури та гідрологічного моніторингу водогосподарських систем «Рукав Кислицький - Старонекрасівські плавні - озера Лунг», «озеро Саф'яни - озеро Катлабух» та «Рукав Кислицький - рукав Степовий - заплава рукава Степовий - озеро Китай» в Ізмаїльському районі Одеської області».

1.2. Розташування (країна/регіон): Україна, Ізмаїльський район Одеської області

1.3. Оціночна вартість інфраструктурної складової: 3 600 000,00 євро. Загальна вартість проєкту 8 000 000 євро.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПРОЄКТУ: 1. Проєкт забезпечить водними ресурсами зрошувальне землеробство в аридній зоні Придунайського регіону площею до 10 тис. га. 2. Проєктом будуть створені умови для сталого водоспоживання 4 великих територіальних громад (Криничненська, Саф'янівська, Суворівська, Кілійська), 28 населених пунктів (с.с. Саф'яни, Старонекрасівка, Багате, Кислиця, Утконосівка, Лощинівка, Новоозерне, Каланчак, Кам'янка, Новокам'янка, Першотравневе, Нова Покровка, Кирнички, Дзінілор, Старі Трояни, Новоселівка, Дмитрівка, Трудове, Шевченкове, Помазани, Приозерне, Камишовка, Муравлівка, Червоний Яр, Василівка, Фурманівка, смт. Суворове, м. Кілія), з населенням більш 72,4 тис. людей. 3. Проєкт дозволить покращити якість води для рибних ресурсів, питного та технічного водопостачання громад з водойм Катлабух і Китай і приозерних джерел (зараз вода в водоймах Катлабух і Китай має підвищений солеміст). 4. Гарантоване водозабезпечення сприятиме адаптації громад та суб'єктів економічної діяльності до змін клімату (зараз водозабезпечення нестане і з часом погіршується). 5. Будуть забезпечені водою водно-болотні угіддя міжнародного значення, створені умови для відновлення та збереження біорізноманіття регіону Нижнього Дунаю. 6. В транскордонному контексті проєкт сприятиме забезпеченню водного балансу та більш рівномірному перерозподілу в дефіцитних водних ресурсах між гирлами Дунаю.

Література

1. Річний звіт з питань управління водними ресурсами Суббасейну Нижнього Дунаю. Державне агентство водних ресурсів України. URL: <https://oouvr.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/Річний-звіт-суббасейну-Нижнього-Дунаю.pdf>

2. Врятувати Кислицький рукав на Ізмаїльщині зможе тільки держава: РВА направила звернення до парламентського комітету. Інформаційна агенція «Юг.Today». URL: <https://yug.today/vriatuvaty-kyslytskyu-rukav-na-izmailshchyni-zmozhe-tilky-derzhava-rva-napravyala-zvernennia-do-parlamentskoho-komitetu/>

3. Департамент екології та природних ресурсів Одеської ОВА бере участь у конкурсі великих інфраструктурних проєктів програми «Румунія-Україна 2021-2027», що фінансується коштами ЄС. Департамент екології та природних ресурсів. URL: <https://ecology.od.gov.ua/2023/01/departament-ekologiyi-ta-pryrodnyh-resursiv-odeskoyi-oblasnoyi-vijskovoyi-administracziyi-bere-uchast-u-konkursi-velykyh-infrastrukturnyh-proektiv-programy-rumuniya-ukrayina-2021-2027-shh/>

ПРО ОЦІНКУ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ

Люмила ГЕЙКО, к.е.н., доцент,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Ольга БОЙКО, к.е.н., доцент,

Одеський національний економічний університет, м.Одеса

Управління процесом результативності наукових досліджень потребує оцінки готовності до неї самих наукових установ, яка безпосередньо залежить від існуючого потенціалу наукової установи.

Пошук методу, який забезпечив би обґрунтовану оцінку результативності діяльності наукових установ, потребував дослідження ймовірних методів її вимірювання (бальної оцінки, методу інтегральної оцінки, лінійних оптимізаційних моделей) і дозволив визначити переваги методу інтегральної оцінки, що обумовлені можливістю врахування при ньому максимальної кількості факторів, які впливають на процес, що досліджується, та базуванням на статистичній інформації, що забезпечує високу достовірність результатів.

Сутність методу інтегральної оцінки, полягає у сукупній оцінці окремих складових того чи іншого процесу (явища) та аналіз кожної з них, що дає можливість оцінити як окремі аспекти, так і сукупний результат [1].

Як зазначено у [2], головне правило процедури інтегральної оцінки полягає у визначенні складових, що впливають на процес, та вагомості кожної з них у загальному процесі. Це означає, що для оцінки результативності необхідно, перш за все, визначити складові, які обумовлені галузевими особливостями наукових установ та їх досліджень (чи то сфера АПК, ВПК, економіки та інш.). Для цього може бути застосовано експертне опитування фахівців у сфері організації наукової діяльності.

Математико-статистична обробка результатів експертного опитування дозволить стверджувати, що є складовими результативності наукових установ: фінансова, кадрова, організаційно-управлінська чи інші.

Для визначення вагомості складових мають бути здійснені обчислення, як того потребує обробка даних за результатами опитування (психологічного експерименту).

Найбільш складним кроком є, на нашу думку, пошук вихідних (часткових) показників, за допомогою яких можна виміряти рівень результативності діяльності наукової установи. При цьому слід усвідомлювати, що результативність діяльності наукової установи є латентним поняттям і можна говорити лише про визначення його рівня.

Інтегральна оцінка результативності діяльності наукової установи потребує наявності критеріальних значень його часткових показників, які в економічній практиці відсутні. Винятком є лише критеріальні показники фінансової складової та й ті мають лише одне інтервальне значення. Така ситуація викликає необхідність визначення критеріальних значень часткових показників оцінки результативності діяльності наукової установи.

Проведене дослідження дозволило сформулювати процедуру оцінювання результативності діяльності наукових установ, яка зображена на рис. 1.

Рисунок 1 - Процедура оцінювання результативності діяльності наукової установи
(Джерело: адаптовано з [2])

Запропонований підхід може зайняти належне місце в рейтинговій оцінці діяльності наукових установ.

Література:

1. Уманець Т.В. Регіональний економічний розвиток України: теоретичні основи управління, інтегральна оцінка, діагностика: монографія / Т.В. Уманець. – Донецьк: «ВІК», 2007. – 340 с.
2. Бойко О.С. Теоретико-методичні підходи до оцінки потенціалу модернізації як основи стратегії модернізації підприємства / О.С. Бойко // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький – 2014. № 3, Т. 3 (212). – С. 195-199

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГАЛУЗІ ОСВІТИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Вікторія ГОРБАНЬОВА,

здобувач наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 073 – Менеджмент, старший викладач кафедри менеджменту Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса.

Головна відмінна особливість сучасності - цифровізація, яка набуває швидкі темпи розвитку.

Вона впливає на зміни у трудових та освітніх моделях, в різних галузях економіки та виробництва. Поштовхом цих змін є інформаційно-комунікативні технології, трендам розвитку яких приділяється головна увага і з боку дослідників, і з боку менеджерів, причому як від держави, так і від бізнесу. При цьому цілі переслідуються швидше за тактичні – технологічний прорив, вихід у лідери та висока окупність.

Зазначена установка планомірно реалізується у документах стратегічного-програмного характеру розвитку різних галузей господарства у руслі планування як науково-технічного, і соціально-економічного розвитку. Ця ж установка знаходить своє відображення і в нормативно-правовому регулюванні процесів цифровізації, в їхньому організаційно-методичному супроводі, у переважанні матеріально-технічних питань і т.д. Водночас стратегічні позиції культурного та соціального порядку часто залишаються без належної уваги. Це результат ситуації, коли основний тон в окресленні контурів цифрового суспільства задають експерти у науково-технічній та економічній галузях, які вибудовують прогнози розвитку науково-технічної сфери та розраховують їхню економічну ефективність.

Існуючий підхід до аналізу та прогнозування процесів цифровізації потребує саме і насамперед соціально-гуманітарного доповнення, повноцінного та всебічного аналізу як очікуваних перспектив, так і потенційних ризиків цифровізації. Не економічні ефекти необхідно ставити в основу – а людину. Людина є центральним суб'єктом і фактором цифровізації, головним вигодонабувачем цифровізації та першим серед тих, на чю частку припадуть негативні наслідки диджиталізації. Розвиток процесів цифровізації має здійснюватися не лише шляхом форсованої еволюції технологій – цей розвиток обов'язково вимагає актуального та перспективного аналізу всіх можливих негативних (соціальних, культурних, політичних, соціально-економічних та ін.) наслідків їх впровадження у суспільну практику.

Що стосується галузі освіти, сучасні реалії, які відбуваються у світі та Україні безпосередньо, зумовили необхідність здійснити перехід від традиційної освіти до навчання з використанням сучасних технологій навчання, а саме дистанційного навчання [1]. У більшості країн це було зумовлено пандемією коронавірусної інфекції, а в нашій державі – запровадження військового стану.

На наш погляд, саме використання дистанційного навчання дозволило мінімізувати шкоду здоров'ю молодого покоління внаслідок різкого обмеження контактів між окремими його представниками та з метою безпеки під час військової агресії [5].

Природно, така перебудова не могла проходити безболісно, вона вимагала значних зусиль, як від педагогів, так і від учнів.

По-перше, виникла потреба розробки нових дидактичних підходів, заснованих на поєднанні традиційного навчання та навчання з використанням інформаційних комунікативних технологій. Як правило, навчання проводиться з використанням інформаційно-комунікативних платформ та соціальних мереж: Moodle, Google Клас, Microsoft Teams, Zoom та ін. Цифровізація полягає в модернізації закладів освіти, розвитку компетенції педагогів, ефективному використанні сучасних інформаційних технологій [4]. Це передбачає також зміну цілей і пріоритетів, організаційних підходів і принципів.

По-друге, корінної переробки зажадало ставлення учнів до процесу отримання знань. В умовах дистанційного навчання суттєво зросло значення вміння учнів працювати самостійно, виділяти основні моменти з матеріалу, що вивчається, структурувати його, закріплюючи та перевіряючи знання з використанням інструментів дистанційного навчання [2].

По-третє, одним із основних моментів у забезпеченні ефективного дистанційного навчання є навички самоорганізації учнів, а також вміння модерація та мотивація з боку педагогів, розвиток технічної грамотності, комунікативності, співпраці та самонавчання [3].

До позитивних сторін дистанційного навчання належить, передусім, спрощення процесу отримання знань. Перехід до безпаперової технології дозволяє зробити доступнішою будь-яку інформацію, оскільки наявність в Інтернеті електронних підручників та засобів контролю знань унеможливує пошук необхідних книг, придбання довідників, роботи з зошитами. Цифровізація робить навчання гнучким, диференційованим, мобільним. Посилюється диференціація та індивідуалізація навчання.

Визначальний вплив на життя суспільства мають темпи та напрями науково-технічного розвитку, де разом з процесами цифровізації вимагають прожективного аналізу особливості впровадження у виробничу практику роботів та штучного інтелекту, нано- та біорозробок, прогресивних технологій у галузі освіти.

Націленість учня на самостійний пошук знань сприяє формуванню твердішого і цілеспрямованого характеру.

Позитивне значення також має можливість вільної організації часу учнями.

Негативний вплив на учнів під час дистанційного навчання може мати деяку сухість викладу матеріалу під час онлайн-лекцій.

Також істотний негативний вплив має дистанційне навчання на соціалізацію молоді. Ми повинні мати на увазі, що дистанційне навчання орієнтоване насамперед на індивідуалізацію процесу навчання. З одного боку, це підвищує відповідальність кожного учня за перебіг процесу вивчення матеріалу та результати індивідуального контролю, а з іншого – не дає можливості сформувати навички групової роботи, що необхідно мати кожному індивідууму не лише у самостійній трудовій діяльності, а й у соціумі взагалі.

У разі цифровізації освіти доцільно враховувати, що учень – це просто «поглинач знань», якому необхідно засвоїти певну суму інформації, а й, у першу чергу – творча особистість, має необхідні компетенції, придбання яких рівнозначно засвоєнню знань.

Має свої небезпеки та абсолютизація Інтернету як єдиного та непогрішного джерела інформації. Насамперед мова йде про несформовану особистість, яка не існує життєвого досвіду і тому підвладна будь-якому зовнішньому навіюванню.

Фактично представники молодого покоління розглядають Інтернет як якусь паралельну реальність, яка поступово витісняє зі свідомості реальний світ.

В умовах цифровізації освіти ступінь залежності від Інтернету багаторазово зростає, що становить небезпеку для молодих людей та суспільства загалом. Питання цифрової безпеки та етики призводять до проблеми їх використання. Причому не так інструментальної, як етико-правової: хто, у яких випадках і в яких обсягах матиме право використовувати ці дані. Також виникають певні нюанси з протидії як кібератакам, так і суто інформаційному протиборству зовнішнім провокативним «вкиданням». Загальна інтернетизація призводить до формування інформаційних потоків, які часто не повідомляють людині необхідні йому відомості, але вкидають його в ситуацію особливого шоку – інформаційного. Далеко не кожна сучасна людина має всі необхідні навички для повноцінної ефективної життєдіяльності в таких умовах, що призводить до постійних стресів, фрустрації та аналогового ескапізму (відмову від цифрових можливостей), особливо молодого покоління, учнів.

Впровадження у практику електронних технологій, а далі – цифрового суспільства, передбачає щонайменше реформування моделей управління галуззю освіти, як максимум – трансформацію всього нормативно-ціннісного комплексу відносин. Без таких змін побудова

цифрового простору реалізовуватиметься формально-симулятивно, уповільнюючи процеси реального управління закладами та витрачаючи матеріальні ресурси.

Крім цього, не можна нівелювати роль педагога. Слід зазначити, що у традиціях педагогіки, вчитель як вчить, дає знання, так й виховує, зокрема особистим прикладом, формує особистість.

Таким чином, можна зробити висновок, що цифровізація освіти не тотожна діяльності з формування гармонійної особистості молодого людини, що не знижує її значення як засобу отримання знань, але потребує подальшого опрацювання та розвитку для повноцінного використання у навчально-виховному процесі.

Література:

1. Іщенко А. Ю. Національна платформа цифрової освіти як пріоритетний інструмент оновлення вітчизняної освітньої системи [Електронний ресурс] / А. Ю. Іщенко // Національний інститут стратегічних досліджень – <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/nacionalna-platforma-cifrovoi-osviti-yak-prioritetniy>
2. Наказ МОН України №1115 від 08.09.2020 р. «Деякі питання організації дистанційного навчання».
3. Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання».
4. Наказ МОН України від 10.12.2021 № 1340 «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності».
5. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ВИРОБНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ НА ЗАКОРДОННИХ РИНКАХ

*Ганна ДРОБОТЕНКО, асистент, кафедра зовнішньоекономічної діяльності,
Тетяна ОГОРОДНИК, студентка,
Херсонський національний технічний університет, м. Херсон*

Продукти переробки плодоовочевої продукції, що орієнтовані на кінцевого споживача, відносяться до ринку товарів, що швидко обертаються (FMCG), і цей ринок найбільш жорсткий з точки зору конкуренції. Управління собівартістю, зокрема, управління собівартістю сировини - це найважливіша частина менеджменту будь-якого переробного підприємства [1].

До 2014 р. лівова частка продукції надходила саме до країн СНД – 94-97% всіх поставок. Проте, українські експортери консервованих томатів і паст диверсифікували торгові потоки, перемістивши вектор торгівлі в бік європейського ринку. За статистикою, у 2014 р. частка країн ЄС і СНД в експорті томатних паст з України була майже однаковою – 48% і 50% відповідно. А вже з 2015 р. обсяг експорту до ЄС почав стабільно зростати, витіснивши країни СНД. Таким чином, за останні 5 років, експорт консервованих томатів і паст до країн ЄС зріс більше, ніж у 2,5 рази.

Найбільшими імпортерами українських томатних виробів серед країн ЄС є Польща (65%), Німеччина (14%), Австрія (6%), Чехія (5%) та Латвія (3%).

У рамках Угоди про зону вільної торгівлі між Україною і ЄС діють квоти на безмитний експорт оброблених томатів обсягом 10 тис. т. Дія безмитних квот розпочалася ще в середині 2014 року і кожного року квота використовується на 100%. На початку вона становила 7 тис. т, у 2017 р. її збільшили ще на 3 тис. т.

Через зменшення посадкових площ під культуру, на ринку томатів в Україні з'являється все більше імпортової продукції, переважно із Туреччини. Через скорочення виробництва з кожним роком Україна нарощує імпорт томатів. Так, у 2020 році імпорт тепличних томатів виріс на 21% і становив рекордні 86,7 тис. т. Туреччина у 2020 році поставила в Україну 68,6 тис. т тепличних томатів або 79% від усіх експортованих в Україну томатів. Роком раніше питома вага Туреччини була вищою і досягала 90%. Найбільш різко у 2020 році постачання до України нарощував Іран, поставляючи продукцію через Азербайджан. Обсяги зросли за рік більш ніж у 8 разів [2-3].

Основні країни-експортери оброблених томатів наведені у табл. 1-3.

Таблиця 1

Обсяги експорту то товарній групі 200290 Tomatoes, prepared or preserved otherwise than by vinegar or acetic acid, тис. дол.

Exporters	Exported value in 2017	Exported value in 2018	Exported value in 2019	Exported value in 2020	Exported value in 2021
World	3053128	3125209	3246078	3523611	3537084
Italy	695510	746142	764118	901775	949204
China	659912	661061	708061	674395	626783
Spain	334942	372222	383082	438008	433187
United States of America	270267	258197	246051	246793	277825
Portugal	222959	255867	208914	255226	252349
Türkiye	155175	163947	172784	175614	211908
Chile	111416	95928	147028	154334	153597
Iran, Islamic Republic of	191863	141031	154402	174574	70798
United Arab Emirates	51136	71948	102136	69336	60244
Ukraine	42637	45439	47012	54564	54180

Exporters	Exported value in 2017	Exported value in 2018	Exported value in 2019	Exported value in 2020	Exported value in 2021
Greece	35547	32746	29852	34756	45587
Egypt	7018	10433	10241	12819	37195
Netherlands	20203	26957	26384	39335	34315

Джерело: [4]

Як видно з табл. 1 за результатами експорту по товарній групі 200290 у 2021 році Україна посідає 10 місце у світі у грошовому еквіваленті. Лідерами з експорту є Італія, Китай та Іспанія. Відмічається поступове нарощування обсягів експорту протягом 2017-2021 рр.

Таблиця 2

Обсяги експорту то товарній групі 200290 Tomatoes, prepared or preserved otherwise than by vinegar or acetic acid, тон

Exporters	Exported value in 2017	Exported value in 2018	Exported value in 2019	Exported value in 2020	Exported value in 2021
World	3314183	3372178	3592828	No Quantity	No Quantity
Italy	852260	888868	929833	855490	770086
China	686056	707826	760733	819430	750164
Spain	347953	394604	427610	No Quantity	409340
United States of America	350644	335314	309890	306974	318973
Portugal	155910	149967	140276	159910	215713
Türkiye	125659	111927	180627	174975	158280
Chile	135835	100634	136184	230332	123958
Iran, Islamic Republic of	10107	7588	21078	18106	82102
United Arab Emirates	60312	66423	99612	No Quantity	59619
Ukraine	53134	55076	58467	64867	54806
Greece	38301	35018	31344	36560	45730
Egypt	8528	12353	11906	13047	34046
Netherlands	16800	No Quantity	19955	28772	26476

Джерело: [4]

Як видно з табл. 2 за результатами експорту по товарній групі 200290 у 2021 році Україна посідає 10 місце у світі у кількісному вимірі. Лідерами з експорту є Італія, Китай та Іспанія. Відмічається практично один рівень обсягів експорту у тонах протягом 2017-2021 рр.

Таблиця 3

Структура світового ринку експорту то товарній групі 200290 Tomatoes, prepared or preserved otherwise than by vinegar or acetic acid, %

Exporters	Share in value in world's exports, % in				
	2017	2018	2019	2020	2021
World	100	100	100	100	100
Italy	22.8	23.9	23.5	25.6	26.8
China	21.6	21.2	21.8	19.1	17.7
Spain	11	11.9	11.8	12.4	12.2
United States of America	8.9	8.3	7.6	7	7.9
Portugal	7.3	8.2	6.4	7.2	7.1

Exporters	Share in value in world's exports, % in				
	2017	2018	2019	2020	2021
Türkiye	5.1	5.2	5.3	5	6
Chile	3.6	3.1	4.5	4.4	4.3
Iran, Islamic Republic of	6.3	4.5	4.8	5	2
United Arab Emirates	1.7	2.3	3.1	2	1.7
Ukraine	1.4	1.5	1.4	1.5	1.5
Greece	1.2	1	0.9	1	1.3
Egypt	0.2	0.3	0.3	0.4	1.1
Netherlands	0.7	0.9	0.8	1.1	1

Джерело: [4]

Структура країн-експортерів томатної пасти у табл. 3 показала, що Італія поступово збільшує свою частку на глобальному ринку до 26,% у 2021 році, а Китай навпаки її втрачає (що пов'язано з торговельною війною із США). Україна протягом 2017-2021 років втримує 1,5% світового ринку.

Література:

1. Українські виробники збільшують поставки томатів на експорт до країн Євросоюзу. Аграрна правда. URL: <https://agrarna-pravda.com/2018/08/03/ukrayinski-vyrobnyky-zbilshuyut-postavky-tomativ-na-eksport-do-krayin-yevrosoyuzu/>

2. Овочі та овочеві продукти: географія продажів, імпортери, обсяг експорту і виробництва. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1188-ovochi-ta-ovochevi-produkti-geografiya-prodajiv-importeri-obsyag-eksportu-i-virobnitstva>

3. Потенціал експорту українських плодів та овочів на європейські ринки. URL: <https://www.pro-of.com.ua/potentsial-eksportu-ukrayinskih-plodiv-ta-ovochiv-na-evropeyski-rinki/>

4. Trade statistics for international business development. URL: https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c200290%7c%7c%7c6%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c6%7c1%7c1

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ГЕОРОЗПОДІЛЕНИМИ КОМАНДАМИ В ІТ-СФЕРІ

Дмитро ДЕГТЯРЬ,

Наталія ЯКИМОВА, д.е.н., проф.,

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м.Вінниця.

У сучасних умовах багато ІТ-компаній вимушено проходять процес релокації, відкривають нові філії не тільки в різних регіонах країни, але і у віддалених точках світу. Отже, стає поширеною модель, коли ІТ-команди більше не концентруються навколо централізованих точок (наприклад, великі офіси). Через вимушену міграцію працівників досить складною є фізична концентрація ІТ-команд в одному місці. Все це призводить до виникнення низки проблем: падіння продуктивності через відсутність можливості контролювати робоче оточення працівників; низький рівень комунікацій через різні часові зони та дефіцит фізичного контакту; відсутність цілісності та міцності команд через мовні та культурні відмінності.

Для георозподілених команд в ІТ-сфері комунікація та баланс між нарадами та роботою є вкрай важливими елементами побудови робочого процесу. Для георозподілених команд комунікація, побудована менеджером, повинна бути чіткою, зрозумілою та змістовною (за невеликий час повинні бути обговорені робочі питання, донесення, т.д.)

В залежності від кількості членів команди, необхідна відповідна кількість онлайн-зустрічей (нарад). Наприклад, для команд, що працюють над одним проектом (об'ємом задач) є сенс проводити короткі наради щодня, для керівників команд на рівні департаменту – раз на тиждень, для керівників департаментів – раз на місяць тощо. Є сенс також робити офлайн зустрічі для зміцнення командного духу і подальшої ефективності команди.

Ключовою проблемою є те, що наради фактично є перериванням робочого процесу. Як правило, працівник не перемикається з роботи на нараду і з наради на роботу миттєво, що займає додатковий час, який не ефективно використовується. За умови роботи команди в одному або суміжних часових поясах більш доцільним є планування нарад на початку робочого дня або наприкінці. Використовуючи такий підхід, переривання робочого процесу зведеться к мінімуму.

Також компанія зобов'язана надати низку необхідних інструментів, які покращать комунікацію та командну взаємодію між учасниками команди [1].

Важливим для георозподілених команд в ІТ-сфері є забезпечення зворотного зв'язку. Надання зворотного зв'язку повинно бути регулярним (кілька разів на місяць). Він не повинен бути суто позитивним, або негативним. Зворотній зв'язок повинен відображати усі сторони роботи працівника або команди: як сильні, так і слабкі.

Важливим є акцентування уваги на рекомендаціях щодо покращень певних навичок та компетенцій. Змістовно наданий зворотній зв'язок є впливовим фактором щодо підвищення (або збереження на тому ж рівні) ефективності роботи окремого працівника чи всієї команди.

Через відсутність фізичного контакту між керівником та працівниками команди вкрай необхідним є побудова довіри між членами команди.

Помилковим є відстежувати кожен дію, виконану певним працівником. Це може призвести до побудови мікроклімату команди, в якому відсутня довіра, а також може призвести до неефективного використання робочого часу керівником, що може негативно вплинути на керування командою в цілому.

Протилежним підходом є повна відсутність контролю над працівниками. У такому випадку керівник не має змоги отримувати актуальний статус про стан виконання роботи командою, що унеможливорює контроль за термінами виконання роботи командою.

Як бачимо, управління георозподіленими командами в ІТ-сфері є актуальною та важливою темою, особливо у зв'язку зі зростанням розподіленої роботи та використанням технологій для спільної роботи на відстані. Виокремимо наступні напрями, які варто врахувати при управлінні георозподіленими командами:

забезпечення ефективного зв'язку між георозподіленими командами. Використання засобів спілкування, таких як чати, відеоконференції, допомагає підтримувати постійний зв'язок між членами команди;

розподіл завдань та відповідальності. Чітке визначення завдань та ролей важливо для уникнення дублювання роботи та забезпечення відповідальності кожного члена команди. Це забезпечує ефективність роботи не тільки команди, а й кожного її учасника, а також сприяє уникненню конфліктів.

організація робочих процесів та формування методології. Важливо обрати відповідну методологію побудови роботи георозподіленої команди, наприклад, Agile, Scrum, Kanban тощо. Ці методології дозволяють гнучко взаємодіяти з командами та змінювати пріоритети в реальному часі;

управління завданнями та проектами. Використання інструментів для відстеження завдань і проектів (наприклад, Jira, Trello) допомагає вирішувати питання планування, відстеження прогресу та визначення пріоритетів [3];

формування культури співпраці. Важливо створити атмосферу сприяння співпраці та взаємодії між членами георозподіленої команди. Виділення часу для віртуальних зустрічей, обговорення не тільки робочих питань, але і особистих, що може покращити взаєморозуміння;

організація процесу прийняття рішень. Георозподілена команда може стикатися зі складністю прийняття рішень. Важливо розглядати різні точки зору, проводити обґрунтовані дискусії та приймати рішення на основі об'єктивних даних;

врахування часових поясів та сприяння гнучкості при організації робочих процесів. Управління георозподіленими командами також пов'язане з урахуванням різниці у часових поясах. Необхідно бути гнучкими щодо графіків роботи та забезпечувати можливість для відповідної роботи кожного члена команди;

оцінка продуктивності роботи команди та кожного її члена. Засоби відстеження продуктивності можуть бути корисними для оцінки внеску кожного члена команди та для виявлення можливих питань [3];

забезпечення кібербезпеки та конфіденційності. У георозподіленій командній роботі важливо враховувати аспекти кібербезпеки та забезпечувати конфіденційність даних, особливо при обробці важливої інформації.

Таким чином, управління георозподіленими командами в ІТ-сфері є важливою та актуальною задачею. Ефективна комунікація, чітке визначення завдань та ролей, використання відповідних методологій розробки та підтримка культури співпраці є ключовими елементами успішного управління такими командами. Гнучкість у робочих графіках, урахування різниці у часових поясах та забезпечення кібербезпеки також грають важливу роль у досягненні позитивних результатів. Управління георозподіленими командами є викликом, але правильно налаштовані процеси, комунікація та співпраця можуть допомогти досягти успіху у такому режимі роботи.

Література:

1. Розподілені команди та ремоут: переваги нової реальності та допоміжні інструменти. URL: <https://jobs.innovecs.com/uk/blog/rozpodileni-komandy-instumenty/>.

2. Подоприхіна Т. О. Управління проектами на підприємстві з використанням розподілених команд: дис. ... д-ра філософії: спец. 073: галузь знань 07 / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків, 2020. 200 с.

3. Краснокутська Н. С., Осетрова Т. О. Ключові показники ефективності розподіленої команди проектів. *SAR Journal*. 2020. №3 (3). С. 111-117. URL: http://www.sarjournal.com/content/33/SARJournalSeptember2020_111_117.html.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЬКИХ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ

Світлана ІЛЬЧЕНКО, д.е.н., проф.,

Юрій КОСТЮК,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Якісне застосування Інтелектуальної транспортної системи насамперед засноване на узгодженні та можливій інтеграції окремих рішень в інтегровані системи. Досягнення цього пов'язане із проектуванням базової системи, так званої архітектури ІТС та визначенням необхідних стандартів офіційними організаціями.

Початкова стандартизація послуг ІТС була ініційована Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO). Перша еталонна модель для ІТС включала 8 функціональних областей та 32 послуги – ISO TR 14813-1 – Транспортні інформаційні та керуючі системи – Архітектура еталонної моделі для сектору ІТС [1]. З 1999 року постійно відбувається удосконалення еталонних моделей для архітектури ІТС. У чинному стандарті ISO 14813-1 надається визначення основних послуг та додатків, які можуть бути надані користувачам інтелектуальної транспортної системи. Ті, які мають спільну мету, можуть бути зібрані разом у доменах послуг ІТС, і в них може бути кілька груп обслуговування ІТС для певних частин домену. ISO визначає 11 доменів послуг, у яких потім визначаються численні групи. Таксономія включає 11 функціональних областей, кожен функціональний напрямок складається із взаємозалежних служб [2].

Також крім Міжнародної організації стандартизації на міжнародному рівні Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (UNECE) займає вагомий становище в регулюванні ІТС, займаючись питаннями внутрішнього транспорту, пропонує унікальну платформу для формування правової бази та забезпечення безпечного впровадження технологій майбутнього. Основні результати роботи відображені в більш ніж 50 міжнародних угодах і конвенціях, які забезпечують міжнародно-правову базу та технічні регламенти для розвитку міжнародних автомобільних, залізничних, внутрішніх водних і інтермодальних перевезень, а також перевезень небезпечних вантажів і конструкція автомобіля із застосуванням досягнень ІТС [3].

Послуги та додатки ІТС можуть створити очевидні переваги з точки зору природоохоронної діяльності, транспортної ефективності, стійкості, доступності, безпеки та захищеності, сприяючи при цьому досягненню цілей єдиного ринку та конкурентоспроможності ЄС, а також Зеленої угоди. Для розвитку цих напрямків у грудні 2020 року Європейська комісія прийняла Комюніке зі стратегії сталої та інтелектуальної мобільності («стратегія»), в якому пропонується значне перетворення європейської транспортної системи для досягнення мети сталої, інтелектуальної мобільності. Цифровізація – незамінний драйвер цього перетворення. Цифровізація зробить всю транспортну систему цілісною та більш ефективною. Це також підвищить рівень безпеки, захищеності, надійності та комфорту. Стратегія визначає розгортання інтелектуальних транспортних систем (ІТС) як ключову дію у створенні пов'язаної та автоматизованої системи мультимодальної мобільності. Останній поєднує нові розробки, такі як «Мобільність як послуга» (MaaS) і «Спільна, підключена і автоматизована мобільність» (CCAM) [4].

Крім того, Європейська комісія звернулася до європейських організацій зі стандартизації з проханням розробити та прийняти європейські стандарти на підтримку правової бази. Не дивно, що організації стандартизації CEN, CENELEC і ETSI виявляють значну активність у цій галузі [5].

Важливими інструментами державного управління транспортною сферою є: нормативні акти, що регулюють взаємовідносини транспортної галузі та забезпечують ефективну взаємодію різних видів транспорту на засадах логістики та спільної конкуренції; національні та регіональні програми розвитку видів транспорту та їх взаємодії; система

оподаткування транспортної діяльності; розробка національних та регіональних транспортних балансів, пов'язаних із планами розвитку продуктивних сил. [6, с. 110]. Так, наприклад, європейська інфраструктурна архітектура ІТС призначена для забезпечення гнучкої структури, яку окремі країни можуть адаптувати до своїх вимог. Таким чином, проекти національної архітектури ІТС, засновані на європейській архітектурі структури ІТС, такі як АСТІФ (Франція), ARTIST (Італія), TTS-A (Австрія) та ТЕАМ (Чехія), мають спільний підхід та метод, але щоб кожна країна могла зосередитися на аспектах місцевого значення та розробити їх докладніше [2].

У плані розвитку ІТС США на період 2023-2026 років прописано, що уряд США підтримує масштабне впровадження інноваційних транспортних технологій за допомогою політики, ідейного лідерства та розвитку робочої сили.

Цілі та стратегії на 2023–2026 роки: -розширити пропозиції для учасників транспортної системи; -забезпечити розвиток кардового потенціалу; -підтримувати інновації та ресурси у сфері закупівель для отримання федерального фінансування; -просувати масштабне розгортання для розширення впровадження комітетів та членів, які залучають ІТС; -ділитися прикладами успішного розгортання ІТС; -сприяти різноманітній та інклюзивній робочій силі сьогодні та в майбутньому [8].

Сьогодні в Україні розроблено Національну стратегію розвитку транспортної системи України на період до 2030 року [7; 8].

Одним із останніх досягнень у сфері розвитку ІТС в Україні є те, що Міністерство інфраструктури України ініціювало проект з оцифрування мережі місцевих автомобільних доріг для збору геокоординат доріг, а також створення окремої бази даних та сервісу сертифікації локальної мережі, який буде доступний для всіх обласних адміністрацій. Також спільно з ТАРАС Міністерство інфраструктури працює над проектом «Прозора інфраструктура». Цей проект дозволить здійснювати ефективний моніторинг на місці та формувати автоматичні звіти та візуалізацію на картах об'єктів доріг задля їх екологізації та розвитку у напрямі сталості [9]. Міністерство інфраструктури України спільно з оператором мобільного зв'язку Vodafone, Nokia Solutions and Networks Ukraine запускає інноваційний проект «Інтернет-речей на дорогах на основі підключення п'ятого покоління (5G)» (Ai integration into Ukrainian and foreign transport systems, 2023).

Література

1. International Standard ISO 14813-1. Intelligent transport systems. Reference model architecture(s) for the ITS sector. Part 1: ITS service domains, service groups and services. Second edition 2015-10-01. URL:<https://cdn.standards.iteh.ai/samples/57393/801de6c6be7f4cf0b9e4d2528d3b1ce5/ISO-14813-1-2015.pdf>
2. Mandžuka S. et al. Directives of the European Union on Intelligent Transport Systems and their Impact on the Republic of Croatia. *Promet – Traffic&Transportation*. Vol. 25. № 3. 2013. P. 273–283
3. United Nations Economic Commission for Europe. Intelligent Transport Systems for sustainable mobility. 2012. p. 1–132. URL: https://unece.org/sites/default/files/2022-07/Intelligent_Transport_Systems_for_Sustainable_Mobility.pdf
4. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0813>
5. CEN/TC 278. Intelligent transport systems. URL: <https://www.itsstandards.eu/>
6. Braginsky V.V. Development of transport and logistics system as a form of realization of transit potential of Ukraine. Public administration: theory and practice. Electronic scientific professional publication. *Nac. acad. state manage under the President of Ukraine*. № 2. 2011. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Braginskiy.pdf>

7. Gritsenko S.I. Vinichenko I.A. Prospects and opportunities for using foreign experience for the development of intellectual transportation systems in Ukraine. The electronic scientifically and practical journal 53-61 “intellectualization of logistics and supply chain management. V.4 (2020) issn 2708-3195 URL: https://smart-scm.org/wp-content/uploads/titul_j_Gritsenko_4_20.pdf

8. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р.,

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p#Text> (дата звернення 06.03. 2023)

9. Ai integration into ukrainian and foreign transport systems
URL: <https://aiconference.com.ua/uk/news/kak-vnedryayut-ai-v-transportnuyu-sistemu-v-ukraine-i-zarubegom-97951>

ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ТРАНСПОРТНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

*Альона ПЛЯСКИНА, к.е.н., доцент, кафедра зовнішньоекономічної діяльності,
Херсонський національний технічний університет, м. Херсон*

Розвиток світової економіки спирається на інтеграцію національних економік в систему міжнародних відносин, вирішення спільних завдань: економічних, соціальних, політичних, безпеки. У, свою чергу, і міжнародні компанії, активізуючи інноваційний процес, орієнтуються на кінцевий результат прикладного характеру; що призводить до забезпечення певного технічного і соціально-економічного ефекту.

Доцільно виділити три першорядні глобалізаційні виклики, які впливають на довгострокові перспективи розвитку, і, відповідно, в майбутньому, на формування різних видів розвитку компаній, у тому числі, інноваційну активність.

По-перше, це глобальне суперництво у вигляді швидкості часу, («спресованість» часу), що змушує компанії прискорювати свої дії, приймати рішення, швидше виробляти життєздатні товари і послуги. А це, в свою чергу, призводить до активнішої появи у світовому соціально-економічному просторі нових глобальних гравців (компаній). Посилюється роль міжнародного обміну технологіями, транснаціональних корпорацій, мобільності кадрів, гнучкості рішень. Все це зумовлює приймати нестандартні рішення щодо вирішення будь-яких проблем в транспортних компаніях.

По-друге, глобалізаційні виклики задають і диктують все більш високі вимоги до якості товарів і послуг, введенням єдиних міжнародних стандартів якості. Такі вимоги важко реалізувати «невеликим» компаніям, наприклад, щодо мінімізації витрат на управлінські функції, сертифікації продукції за міжнародними стандартами, дослідження ринку, пошук партнерів і замовлень, інформаційне і правове забезпечення тощо. Отож такі компанії потребують системної підтримки з боку державних і громадських структур.

По-третє, більшість компаній не здатні приймати рішення в поодиночці з урахуванням впливу на них гнучких процесів зовнішнього середовища. Характерними особливостями (специфікою) зовнішнього середовища компанії є його:

- рухливість (швидкість змін у зовнішньому оточенні підприємства);
- різноманітність (реагування компанії на значну кількість факторів);
- невизначеність (неповнота інформації, неточність або її відсутність про фактори зовнішнього середовища, якою володіє компанія);
- взаємозв'язок (взаємний прояв факторів зовнішнього середовища та їх вплив на розвиток компанії).

Проблема полягає в тому, як об'єднувати свої зусилля, не втрачаючи самостійності і не завдаючи шкоди власним інтересам.

Оскільки потреба в інноваційному процесі формується під впливом такої суперечності, як співвідношення між реальною і бажаною ситуацією в розвитку суспільства, - започатковується інноваційний процес. Якщо інноваційний процес в компаніях проводиться постійно, то це надає впевненість в готовності компаній відповісти на будь-які глобалізаційні виклики сучасності, забезпечити свою конкурентоспроможність на ринку.

Основними чинниками розвитку інноваційної активності є:

- ресурси для інноваційної розвитку (науковий і освітній потенціал, якість людських ресурсів і робочої сили);
- обмеження (екологічні, географічні, інформаційно-технологічні, ресурсні);
- структурні чинники (структура сфери послуг, структура зайнятості, структура споживання, галузева структура);
- геополітичні (іноземні інвестиції, участь в міжнародних організаціях та союзах, транснаціоналізація і глобалізація);
- інституціональні чинники (формальні і неформальні інститути) [1, с. 34].

Інноваційна активність компаній поєднує в собі як просторові характеристики, так і тимчасові:

- 1) відображення сукупності нагромаджених властивостей об'єкта, які впливають на його функціонування та розвиток;
- 2) налагодження реалізованих і нереалізованих можливостей системи;
- 3) орієнтація на майбутнє.

Це дає підґрунтя для визначення перспективних цілей, вироблення раціональної стратегії їх досягнення, визначення підходів до формування та управління компанією. Тому для здійснення прогресивного економічного розвитку компанії необхідно діяти гнучко, динамічно, інноваційно, відповідаючи вимогам глобального ринку. Стає очевидним, що для вирішення господарсько-економічних завдань потрібні нові підходи, якісно прогресивні зміни у вигляді інноваційної активності.

Чим багатші й міцніші внутрішні зв'язки суспільства, вищий ступінь його ідейної, економічної і соціальної консолідації, чим повніше реалізуються його внутрішні ресурси, тим успішніше, на думку О.Ф. Самойлова, українське суспільство використовує переваги інтеграційних зв'язків і адаптується до умов глобального простору [2 с. 215]. З чим ми повністю згодні.

Література:

1. Структурні трансформації в економіці України : динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь / [Л. В. Шинкарук, І. А. Бевз, І. В. Барановська та ін.] ; за ред. чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К. 2015. 304 с.

2 Самойлов О.Ф. Місце України у світових глобальних процесах. С. 212-222 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59140/19-Samojlov.pdf?sequence=1>

3. Боярчук А.І. Глобалізаційні процеси міжнародного бізнес-середовища в сучасних реаліях. *Економічні інновації*. Вип. 64: Сучасні стратегії регіонального розвитку Українського Причорномор'я: виклики та рішення. Зб. наук. праць. Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2017. С. 32-36 URL: file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/ecinn_2017_64_6.pdf

ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ НА ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

*Наталія СМЕНТИНА, д.е.н., професор,
Анастасія ФІАЛКОВСЬКА, к.е.н., доцент,
Одеський національний економічний університет, м.Одеса*

Від початку повномасштабного російського військового вторгнення економіка України несе чималі збитки внаслідок пошкоджень і руйнувань активів. Результати оцінювання завданої шкоди, що проведене Національною радою з відновлення України, свідчить, що за рік військової агресії росії проти України загальна сума прямих задокументованих збитків внаслідок руйнування об'єктів інфраструктури (за вартістю заміщення) склала понад \$143,8 млрд [1, с. 3]. У структурі цих збитків найбільша частка припадає на руйнацію житлових будівель – близько 37,3% та інфраструктури – близько 25,2%. Серед інших витрат: втрати активів бізнесу становлять 7,9%; сукупні річні прямі втрати аграрного сектору складають 6,1%, а втрати від руйнувань та пошкоджень об'єктів громадського сектору (соціальні об'єкти та установи, заклади освіти, науки та охорони здоров'я, культурні споруди, спортивні об'єкти, адміністративні будівлі тощо) складають 9,5%. Продовження агресії призводить до зростання суми збитків, що завдаються як ракетними ударами по інфраструктурі країни, особливо енергетичній сфері, так і обстрілами міст та селищ, активними бойовими діями на півдні та сході України.

Зруйнована інфраструктура вимагатиме свого відновлення. Публічному сектору доведеться будувати нові будинки, нові мости, нові дороги, нові школи та лікарні. Відтак відбудова передбачає укладання угод та витрачання коштів державного або місцевого бюджетів чи то коштів ЄС. За умов обмеженості фінансових надходжень та одночасної наявності низки інших пріоритетів для країни, що перебуває у стані війни, вкрай важливо аби відбудова відбувалася з дотриманням принципу «відбудуємо краще», використовуючи обмежені фінансові кошти максимально ефективно, прозоро та без елементів корупції. Втілення цього принципу стає можливим завдяки прозорій та ефективній системі публічних закупівель.

Розбудова прозорої системи публічних закупівель бере свій початок в Україні з 2015 року, коли Україна приєдналася до Угоди Світової організації торгівлі про державні закупівлі (GPA/133). Разом з тим, роки війни як ніколи актуалізували потребу максимально економного витрачання обмежених бюджетних коштів. Аналітичний інструмент bi.prozorro.org [2], агрегуючи інформацію про всі закупівлі, проведені через систему Prozorro, дозволяє проаналізувати ефективність витрачання бюджетних коштів.

Станом на 1 серпня 2023 року з початку запровадження системи публічних закупівель Prozorro 57,08 тис. організаторів мали намір придбати 18,60 млн лотів. Успішною процедура закупівлі виявилася для 56,39 тис. замовників, які здійснили 17,19 млн закупівельних процедур. При цьому середня кількість учасників однієї закупівлі становить 2,22. Структура закупівель розподілилася таким чином: 54,46% – закупівля товарів, 25,24% – закупівля послуг, 2,97% – закупівля робіт; щодо решти (17,33%) тип предмета закупівлі не визначено. Найбільше за групами лотів замовники купували офісну техніку, устаткування та приладдя (3,27%), конструкційні матеріали та супутні вироби (3,20%), продукти харчування (2,82%), медичне обладнання (2,8%). У розрізі розділів предмета закупівлі за Єдиним закупівельним словником п'ятірка закупівель має такий вигляд: 10,60% – закупівля конструкцій та конструкційних матеріалів та допоміжна будівельна продукція; 8,30% – продукти харчування, напої, тютюн та супутня продукція; 6,61% – послуги з ремонту та технічного обслуговування; 6,22% – будівельні роботи та поточний ремонт; 6,02% – медичне обладнання, фармацевтична продукція та засоби особистої гігієни.

Необхідність відновлення інфраструктури привертає увагу до лотів 44000000-0 «Конструкції та конструкційні матеріали; допоміжна будівельна продукція» та 45000000-7

«Будівельні роботи та поточний ремонт», що посіли відповідно першу та третю сходинку у загальній структурі закупівель. За часи воєнного стану в Україні (далі – від початку 2022 року по 1 серпня 2023 року) здійснено закупівлі 4,76 млн зазначених вище лотів 31,74 тис організаторами на суму 997,37 млрд грн. У структурі лотів як і у цілому за весь період існування системи публічних закупівель Prozorro першу сходинку посідає закупівля конструкцій та конструкційних матеріалів та допоміжна будівельна продукція з часткою 12,74% (606411 завершених процедур закупівлі). Закупівлі будівельних робіт та поточний ремонт замикають топ провідних лотів публічних закупівель у воєнний час з часткою 3,63% (172976 завершених процедур закупівлі).

Офіційні дані аналітичного інструменту bi.prozorro.org свідчать, що у розрізі воєнних років за окресленими лотами закупівлі здійснювалися таким чином. У 2022 році кількість завершених 30,12 тис замовниками закупівельних процедур становить 2,82 млн на суму 525,18 млрд грн. У структурі закупівель перше місце посідає лот 44000000-0 з часткою 11,99%, щодо якого завершено 337,98 тис. процедур закупівлі. Щодо лота 45000000-7 завершено 91,63 тис процедур закупівлі, що становить 3,25% у загальній кількості процедур закупівель. За 1 півріччя 2023 року кількість завершених 27,24 тис замовниками закупівельних процедур становить 1,94 млн на суму 472,19 млрд грн. У структурі закупівель перше місце впевнено посідає лот «Конструкції та конструкційні матеріали; допоміжна будівельна продукція» з часткою 13,84%, щодо якого завершено 268,43 тис. процедур закупівлі, у свою чергу це на 1,85 відсоткових пункти більше за сукупний показник 2022 року. Лот «Будівельні роботи та поточний ремонт» у структурі лотів в розрізі розділів предмета закупівлі піднявся на декілька сходинок з кількістю завершених процедур закупівлі 81384 процедури, що становить 4,19%, що майже на 1 відсотковий пункт більше за сукупний показник 2022 року. Наведені дані свідчать про збільшення бюджетних витрат на капітальне будівництво та відновлювальні роботи в державі, що, безумовно, обумовлено необхідністю відбудови інфраструктури, яка зазнала руйнування під час повномасштабного вторгнення РФ.

У контексті дотримання принципу економії витрачання бюджетних коштів привертає увагу доцільність аналізу конкуренції у закупівельних процедурах. Як свідчать дані аналітичного інструменту bi.prozorro.org середня кількість учасників торгів протягом періоду, що аналізується, за двома лотами, що є об'єктом дослідження, становила 1,74, що менше середнього показника за усіма закупівельними процедурами, який становить 1,95, й менше мінімальної кількості учасників для процедури відкриті торги. Середня кількість дискваліфікацій учасників становить 1,24. Це свідчить про повну відсутність конкуренції, адже розпорядники бюджетних коштів віддають перевагу спрощеним закупівлям та укладають договори з єдиним представником бізнесу, який подав свою тендерну пропозицію.

У топі 10 закупівельників зазначених вище двох лотів: КМДА, Дніпропетровська міська рада та Міністерство внутрішніх справ України. Найбільша кількість тендерів проведена за лотом «Конструкційні матеріали та супутні вироби». Географія закупівельників розподілилася так: найбільше купували в Київській області (54232 тендери), Хмельницькій (38966 тендери) та Львівській областях (37208 тендери). Лот «Будівельні роботи та поточний ремонт» найбільше купували в Київській (35204 тендери), Львівській (14745 тендери) та Дніпропетровській (11664 тендерів) областях. Варто відзначити, що 96,2% закупівель успішно завершено, частка неуспішних лотів становить 2,3%, скасовано 0,8% закупівель, на активній стадії реалізації перебуває 0,7% лотів.

Усвідомлюючи величезні масштаби відновлення інфраструктури в державі створено Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України шляхом об'єднання Державного агентства автомобільних доріг та Державного агентства інфраструктурних проектів, яке відповідатиме за ефективну і прозору реалізацію проектів відбудови України. Агентство має структурні підрозділи в кожному регіоні, окрім окупованих територій [3].

Від початку свого заснування Агентство оголосило закупівлі на 22 лоти загальною вартістю 34,1 млн грн. Станом на 1 серпня 2023 р. 22% лотів перебувають на стадії реалізації. Щодо решти: переважна частка оголошених закупівель завершена успішно (68%), лише стосовно 1 лоту скасовано закупівлю і ще щодо 1 лоту процедура закупівлі неуспішна.

Варто відзначити, що 11 лотів придбано з використанням неконкурентної процедури закупівлі і лише щодо 4 лотів, закупівельну процедуру яких завершено, запроваджено конкурентну процедуру закупівлі, а саме відкриті торги з особливостями. Серед переможців у закупівельних процедурах: 98,31% – середні підприємства та 1,69% – мікропідприємства.

За період з 1 січня по 1 серпня 2023 року Державним агентством відновлення та розвитку інфраструктури України та його регіональними службами в системі Prozorro опубліковано оголошення щодо закупівлі 2,23 тис. лотів. У структурі цих лотів 11,75% (262 лоти) приходить на закупівлі за розділом 71000000-8 «Архітектурні, будівельні, інженерні та інспекційні послуги», 6,59% (147 лоти) - на закупівлі за розділом 45000000-7 та 2,38% (53 лоти) на закупівлі за розділом 44000000-0. Станом на 1 серпня 2023 року 2,09 тис оголошених процедур закупівель, а саме 93,5% завершені. У структурі придбаних лотів 58% – закупівля лоту 71000000-8; 29% – лот 45000000-7; 14% – лот 44000000-0. За предметом закупівлі зазначені вище замовники, а саме інституції, створені для відновлення держави, переважно оголошували закупівлю послуг – 1306 лотів (62,64%), товарів – 645 лотів 30,94% та робіт – 134 лоти 6,43 %.

Регіональна структура завершених процедур закупівель розподілилася таким чином: трійка лідерів – Служба відновлення та розвитку інфраструктури Рівненської області (9,98% або 288 завершених процедур закупівель); Служба відновлення та розвитку інфраструктури Дніпропетровської області (9,26 % або 193 лоти); Служба відновлення та розвитку інфраструктури Кіровоградської області (6,86 % або 143 лоти).

У цілому протягом періоду, що досліджувався, в державі спостерігається позитивна динаміка збільшення кількості закупівельних процедур за лотами, які мають пряме відношення до відбудови інфраструктури. Так динаміка показників червня 2023 року до попереднього кварталу свідчить про збільшення лотів, щодо яких оголошено процедуру закупівлі на 85% (зі 109 до 202), а також суттєве зниження вартості на 1733% (зі 14,73 млн грн до 269,90 млн грн), що свідчить про економне витрачання бюджетних коштів. Натомість варто відзначити зменшення кількості конкурентних процедур закупівель на 9,17%. Кількість лотів, щодо яких було застосовано конкурентну процедуру закупівлі зменшилася на 5%. Разом з тим, усі закупівлі за лотом 44000000-0 проведені із застосуванням виключно неконкурентної процедури закупівлі.

Середня кількість учасників тендерних процедур за трьома лотами становить 2,31, що безумовно перевищує аналогічний показник за трьома лотами за агрегованою кількістю замовників (1,74) та свідчить на користь ефективності діяльності інституцій, функціональні обов'язки яких пов'язані безпосередньо із відновленням інфраструктури. Натомість цей показник є середнім та отримав свого значення завдяки незначній кількості конкурентних закупівельних процедур, адже переважна частка тендерів є такою, що завершена за умов наявності лише 1 учасника (38 процедур).

Зазначене вище дозволяє констатувати виклики у системі публічних закупівель в умовах воєнного стану. Перш за все, йдеться про можливості для замовників, які відкриває Постанова № 1198 в частині оголошення закупівлі за спрощеною процедурою та зловживання укладанням прямих договорів з єдиним замовником, який подав свою пропозицію, що впливає на конкретність та фактично робить закупівлі неконкурентними. По-друге, низька питома вага закупівель із застосуванням процедури відкритих торгів; у свою чергу відсутність аукціонів негативно впливає на показник економії витрачання коштів платників податків.

Література:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023. 50 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf
2. Аналітичний інструмент bi.prozorro.org. URL: <https://bi.prozorro.org>.
3. Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України: офіційний веб-сайт. URL: <https://restoration.gov.ua/>.

ПІДХІД ДО ВИМІРЮВАННЯ ЦИФРОВОГО СКЛАДНИКА РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Ганна ШЕВЦОВА, д.е.н., доцент.,

Ірина ПІДРИЧЕВА, д.е.н.

Роман ЛИТВИНСЬКИЙ, н.с.отр., Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

Завдання повоєнного відновлення України та її регіонів за принципом “build back better”, реалізації євроінтеграційних перспектив актуалізують питання управління інноваційними процесами, зокрема належного оцінювання їх ключових аспектів відповідно до статистичних стандартів Європейського Союзу (ЄС). Проведений аналіз нечисленних концептуально-методичних підходів до виміру цифрового складника інноваційних процесів у регіональному розрізі [1, 2] засвідчив їх обмеженість та складність у практичному втіленні.

Для подолання виявленого методичного розриву авторами розроблено науково-методичний підхід до оцінювання рівня цифровізації інноваційних процесів та здійснено його апробацію на прикладі регіонів країн-членів ЄС з різним рівнем інноваційного розвитку. Ідея роботи полягає у використанні переваг і значного інформаційно-аналітичного потенціалу цифрової платформізації управління інноваційними процесами, що дасть змогу спростити процеси моніторингу й оцінювання, підвищити гнучкість систем вимірювання та скоротити часові, людські та вартісні витрати.

Підхід, що пропонується, включає обґрунтування відповідної системи індикаторів і побудову спеціального інтегрального показника цифровізації інноваційних процесів у регіонах (Digitalization of Innovation Processes in Regions – DIPR). До першого блоку індикаторів віднесено показники, які розкривають людський потенціал у сфері цифровізації та містяться у Регіональному інноваційному табло ЄС (Regional Innovation Scoreboard – RIS) [3]: «Цифрові навички» та «ІКТ спеціалісти».

Другий індикатор, який відображає рівень розвитку регіональної цифрової інфраструктури, ґрунтується на вивченні мережі центрів цифрових інновацій або інноваційних хабів (Digital Innovation Hubs – DIHs) [4]. Результати кореляційного аналізу свідчать про відсутність статистичного зв'язку між кількісними параметрами цифрової інфраструктури регіону та Регіональним індексом інновацій (Regional Innovation Index – RII). Водночас сама наявність DIH стає суттєвим чинником підвищення рівня інноваційного розвитку регіону.

Третій індикатор враховує цифровий компонент стратегій смарт-спеціалізації шляхом вимірювання частки діджитал-орієнтованих цілей у загальній кількості цільових орієнтирів за всіма смарт-пріоритетами регіону на основі опрацювання й узагальнення інформації Платформи зі смарт-спеціалізації (Smart Specialisation Platform) [5]. Значення інтегрального показника DIPR визначається як середньозважена величина на основі значимості/ступеня впливу кожного складника.

Відповідно до методики дослідження, яке охоплює 240 європейських регіонів, представлених у RIS 2021, відібрано 60 регіонів ЄС-27: по п'ять, які мають найвищі (Top 5), середні (Middle 5) та найнижчі (Bottom 5) значення RII у кожному з чотирьох кластерів ефективності інновацій («Лідери інновацій», «Сильні інноватори», «Помірні інноватори» та «Інноватори-початківці»). У табл. 1 представлено перелік відібраних регіонів за їхніми NUTS-кодами (згідно з європейським стандартом щодо територіального поділу країн для цілей статистики) та результати авторських розрахунків значення DIPR по кожному регіону за умови рівнозначного впливу всіх складників.

Узагальнення середніх по групах регіонів значень обраних показників вказує на їх повну відповідність динаміці RII, тобто регіони з вищим рівнем інноваційного розвитку демонструють більш високий рівень цифровізації інноваційних процесів. Коефіцієнт кореляції ($r=0,700$) підтверджує цей висновок і свідчить про тісний зв'язок між інтегральним показником цифровізації інноваційних процесів регіонів та їх RII. Коефіцієнт детермінації

вказує на те, що чинники цифровізації, включені до регресійної моделі, майже наполовину (49,06%) обумовлюють динаміку регіональних інноваційних процесів.

Таблиця 1

Інтегральний показник цифровізації інноваційних процесів у регіонах країн-членів ЄС з різним рівнем інноваційного розвитку

Група регіонів	Лідери інновацій	Сильні інноватори
Top 5	SE11 (0,788); FI1B (0,740); DE21 (0,654); DK01(0,588); DE12 (0,681)	DE72 (0,291); DED2 (0,469); NL33 (0,538); NL22 (0,563); NL42 (0,396)
Middle 5	SE23 (0,651); BE1 (0,674); DE14 (0,528); DE91(0,457); DEB3 (0,703)	BE3 (0,671); DE5 (0,498); NL21 (0,619); DE24 (0,389); SE21 (0,412)
Bottom 5	DE11 (0,722); DE25 (0,445); NL41 (0,601); DE71 (0,513); DE13 (0,598)	ES3 (0,878); SE31 (0,489); DEB2 (0,503); IT14 (0,769); DED4 (0,442)
	Помірні інноватори	Інноватори-початківці
Top 5	FRG (0,479); DK02 (0,297); ES51 (0,522); DE73 (0,273); IT12 (0,587)	ITF6 (0,370); FRY (0,242); LT02 (0,607); ES61 (0,547); ES53 (0,397)
Middle 5	HR05 (0,558); DE94 (0,341); ITF1 (0,110); HR06 (0,391); FRE (0,495)	PL43 (0,301); PL42 (0,189); PT2 (0,471); PL62 (0,077); PL72 (0,127)
Bottom 5	EL63 (0,254); PL21 (0,288); EL54 (0,156); ITG2 (0,277); ITG1 (0,346)	BG31 (0,178); RO21 (0,300); RO31 (0,264); RO22 (0,193); RO41 (0,288)

Порівняння державної статистики України у сфері інновацій та цифровізації зі статистичними стандартами ЄС свідчить про невідповідність та структурні розбіжності у зборі та висвітленні відповідних статистичних даних. Українські регіони не представлені у RIS, що значною мірою обумовлено неузгодженістю територіального поділу України з європейською системою NUTS, а також недостатнім обсягом, обмеженістю та застарілістю статистичної інформації, що надається головними управліннями статистики в областях України.

Важливу роль у забезпеченні моніторингу цифрової конкурентоспроможності країн-членів ЄС відіграє Індекс цифрової економіки та суспільства (Digital Economy and Society Index – DESI). Проведений компаративний аналіз індикаторів, представлених в рейтингу DESI з індикаторами-аналогами DESI, які надаються Держстатом України і потребують вимірювання на регіональному рівні, дозволяє зробити висновок про неможливість здійснення комплексного аналізу цифрової ефективності інноваційних процесів на національному та регіональному рівнях в Україні на основі поточної статистичної системи. Зусилля з трансформації останньої мають спрямовуватися на вимірювання актуальних статистичних показників, гармонізованих з Європейським інноваційним табло, Регіональним інноваційним табло ЄС, Індексом цифрової економіки та суспільства й узгоджених на різних рівнях. Це дасть змогу забезпечити однорідність, зіставність та якість статистичних даних, сприятиме ефективному міжнародному порівнянню й аналізу сфери інновацій та цифровізації України, країн-членів ЄС та їх регіонів.

Література

1. Gauk M. Monitoring and measuring digital transformation at local/regional level across the EU. ESPON EGTC. 2022. URL: https://oascities.org/wp-content/uploads/2022/02/Martin-Gauk_CxC22_Monitoring-and-measuring-the-impact-of-digital-transformation-on-societal-priorities.pdf.
2. Cavallini S., Soldi R. The state of digital transformation at regional level and COVID-19 induced changes to economy and business models, and their consequences for regions. European Committee of the Regions. 2021. DOI: 10.2863/37402.
3. Regional innovation scoreboard 2021. European Commission. Publications Office of the European Union. 2021. DOI: 10.2873/674111.

4. Digital Innovation Hubs. Smart Specialisation Platform. 2023. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/digital-innovation-hubs-tool>.
5. Eye@RIS3: Innovation Priorities in Europe. Smart Specialisation Platform. 2023. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/map/-/eye3/y/2014-2020>.

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ

*Тетяна ЯКИМЧУК, к.е.н., доцент,
кафедра зовнішньоекономічної діяльності,
Херсонський національний технічний університет, м. Херсон*

Розвиток консалтингу у світі відбувався достатньо швидко до 2019 року, в період якого відбулась пандемія, котра завдала значного впливу на динаміку торгівлі консалтинговими послугами. Проте на даний час ситуація стабілізувалась і динаміка може відновити темп. Вплинути на це також може старт використання для надання послуг онлайн платформ, котрі можуть дозволити отримувати послуги майже на такому ж рівні як і до 2019 року. Особливо інтенсивно зростання ринку консалтингових послуг відбувається в країнах Центральної та Східної Європи, СНД, Азії, Індії і Китаї. Швидко зростає ринок консалтингових послуг і в країнах із надвисоким рівнем розвитку економіки – у Японії та Сінгапурі. Вартість світового ринку консалтингу перевищила пів триліона доларів США. При цьому світовий ринок консалтингу є доволі концентрованим, дві третини якого забезпечується діяльністю лише трьох відсотків загальної кількості консалтингових фірм.

Структура експорту та імпорту консалтингових послуг дуже схожі, тобто одні й ті самі країни експортують та імпортують консалтингові послуги, що говорить про можливу високу користь консалтингових послуг як таких, адже імпортери консалтингових послуг здебільшого країни розвинені або ті що розвиваються.

Консалтинговий ринок є ринком з високим рівнем конкуренції, яка є результатом підвищення ролі таких факторів як історія підприємства, її імідж та досвід в роботі. Так як ринок консалтингових послуг складається з B2B підприємств, то на зміни в структурі конкурентних сил сфери консалтингових послуг також мають вплив інші сфери бізнесу, а саме сфери учасниками яких є клієнти консалтингової компанії. Зміни споживачів, їх економічний стан впливають на обсяги надання консалтингових послуг.

Галузь консалтингових послуг є складною галуззю для розвитку, адже потребує регулярного моніторингу стану різних сфер бізнесу, високого професіоналізму топ менеджменту, високого рівня маркетингу, підтримки сучасності кваліфікації працівників, постійне удосконалення їх вмінь та навичок, не допускає можливість виникнення помилок, саме ці елементи роблять процес входу і сам розвиток в сфері консалтингових послуг складним.

Зернова галузь має швидкі темпи росту у всьому світі починаючи з 2019 року, світовий приріст обсягів у 2021 році склав 26%. Проте в 2015 році спостерігалась негативна динаміка, і тільки в середині 2020 року обсяг досяг показника 2014 року. Структура торгівлі змінювалась в період 2014-2015 років, адже лідером спочатку був США, потім місце лідера зайняла російська федерація. Станом на 2021 рік, зернова галузь не має абсолютних лідерів, лідируючу позицію займають одразу три країни – США, російська федерація та Австралія маючи розбіжність в частці експорту не більше 0,1%, але Австралія має найвищий показник динаміки 2020-2021, а саме 260%, що дозволяє виділити її та назвати лідером зернового ринку.

Кожен рік структурні частки підприємств зернової галузі змінюються, наприклад лідируючі країни змінюють свої позиції в структурі кожного року мінімум на 1-2%, інколи ці зміни сягають 4-5%, що говорить про високий вплив факторів на обсяги виробництва тих чи інших країн, а саме вплив клімату.

Саме через те, що продукція зернової галузі є чутливою до клімату, точно перебачити обсяги виробництва майже неможливо. Клімат може впливати не тільки на урожайність, але й повністю винищувати посівні площі, сприяти врожайності, через що одні країни та підприємства можуть вільно виходити на ринки, а інші втрачати свої позиції.

Використання консалтингових послуг є достатньо частим явищем на сьогоднішній день, але в той же час, далеко не всі підприємства можуть собі дозволити їх використання. По перше це пов'язано з ціною надання послуг, зазвичай малий та середній бізнес не має такого рівня прибутку, який зміг би дозволити їм використання консалтингових послуг. По друге, моментом який обмежує використання консалтингових послуг підприємствами є можлива абстрактність результату надання послуг, так наприклад навчання персоналу може взагалі не дати результату, адже потребує спільної роботи того хто надає послугу і того хто її отримує.

Консалтинговий процес, пов'язані з продуктами сільського господарства, складніше промислового і більше – інших видів консалтингу, що визначається різноманіттям методів, прийомів і його здійснення через велику кількість вироблених продуктів, їх цілеспрямованості, необхідної значимості. Одні є товарами першої необхідності, інші – доповненням у гармонії корисності й потреби, треті служать підвищення рівня життя, її естетики. Не можна не відзначити таку специфічну особливість аграрного виробництва: у формуваннях бізнесу його функції виконують не навчені цьому фахівці, а самі підприємці. Таким чином, різноманіття об'єктивних та суб'єктивних умов ефективного аграрного виробництва порівняно з промисловим та обумовлює його складність.

Є особливості, які відрізняють агробізнес від інших видів бізнесу.

Перша особливість – залежність економічних результатів від природних умов.

Друга особливість – роль та значення товару. Агенти аграрного ринку мають справу з товаром першої життєвої потреби. Товар, як правило, швидко псується, тому необхідна оперативність постачання, доцільна та безпечна упаковка, сервісне та естетичне забезпечення.

Третя особливість агромаркетингу - розбіжність робочого періоду і періоду виробництва.

Четверта особливість - сезонність виробництва та отримання продуктів. Особливо слід виділити саме переробку (первинну чи остаточну).

П'ята особливість – різноманіття форм власності в системі агропромислового комплексу на землю, засоби виробництва, товар, що реалізується. Це визначає багатоаспектну конкуренцію, яка керується лише попитом споживачів та його задоволенням.

Шоста особливість – різноманіття організаційних форм господарювання. З урахуванням форм власності утворюються системи агромаркетингу, різні щодо організації, функціонування, самоврядування, а головне – сприйнятливості та адаптивності до потреб, запитів та інтересів споживачів.

Сьома особливість відноситься до агромаркетингу - нерівномірність, нерівнозначність та різний рівень здійснення маркетингової діяльності.

Восьма відмінна риса аграрного виробництва – більш висока чутливість, сприйнятливості, адаптивності, самоорганізація, самоврядування системи агробізнесу порівняно із системами інших видів

Дев'ята особливість - складність кадрової проблеми, т.к. залучити до роботи на підприємстві можна лише тих, хто пов'язаний проживанням у цій місцевості, а це, як правило, люди у віці, які звикли працювати по-старому, або люди взагалі небажані на нормальному виробництві.

Десята особливість-високий рівень консервативності сільського населення, традиційна недовіра до нових форм діяльності, у тому числі до консультаційної, небажання викладати свої кошти за товар, який «не можна помацати».

Одинадцята особливість-зношеність основних фондів, що не дає можливості дотримуватися консалтингових рекомендацій техніко-технологічного плану.

І дванадцята особливість – низький рівень доходів, а простіше бідність сільгоспідприємств, яким просто нема чим розплатитися за високоякісні консалтингові послуги.

Серед безлічі сфер в АПК, де можна отримати консалтингові послуги, три найбільш близькі до управлінського консультування: з інженерно-технічних питань, з юридичних проблем та з бухгалтерського обліку та аудиту.

В зерновій галузі консалтингові послуги можуть надаватись у декількох областях діяльності підприємства, а саме в області виробництва, вирішуючи різні завдання підвищення продуктивності та ефективності виробництва, що можуть мати як управлінський, так і технологічний характер. Консультації з юридичних питань також можуть мати доцільність, адже у будь-який момент може знадобитися консультація з питань права, що регулює діяльність підприємства, трудового законодавства, законів про оподаткування, цивільного права та інших спеціальних галузей.

Література:

1. Гончарова В.Г. Консалтинг як когнітивна модель бізнес-аналітики для формування інтелектуально-інноваційного простору суб'єктів господарювання. Економіка та держава, 2020. No 7. С. 105-109.

2. Марченко О.С. Консалтингові ресурси національних інноваційних систем. Економіко-теоретичний аналіз: Монографія. Х.: Право, 2016. 280 с.

3. Міжнародний консалтинг: навч. посіб. К. : НТУУ «КПІ», 2016. 184 с.

4. Alona Plyaskina, Tetyna Yakymchuk, Hlib Ziubanov Research of the management of international corporate business units based on the use of international factors of economic growth (based on the example of consulting services). Herald of Khmelnytskyi National University Economic sciences. 2023. Issue 1. Volume 314. pp. 160-165. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?cat=76>

КЛАСТЕРНА ФОРМА ПАРТНЕРСТВА ЯК ДОМІНАНТА ПОВОЄННОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

*Ярослав ПУШАК, д.е.н., проф., Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Київ
Наталія ТРУШКІНА, ст. досл. Науково-дослідний центр індустріальних проблем
розвитку НАН України, м. Харків*

Створення належних умов функціонування харчової промисловості визнано пріоритетним напрямом реалізації державної політики в Україні. Це обумовлено тим, що даний вид економічної діяльності відіграє велику роль у забезпеченні продовольчої безпеки у системі національної безпеки держави. І особливої актуальності ці питання набули в умовах воєнної агресії росії проти України.

Це підтверджують результати опитувань, які проведено консалтинговими компаніями та аналітичними центрами. Так, Американською торговельною палатою в Україні [1] проведено опитування у період з 18 по 23 серпня 2022 р., до якого було залучено 117 представників компаній-членів (це найбільші українські та міжнародні інвестори; серед них 84% керівники компаній і 16% топменеджери).

У ході опитування респондентами вказано головні бар'єри, з якими підприємства стикаються у воєнний період. Серед них такі: логістика й транспорт (44% респондентів); відсутність клієнтів і скорочення попиту на продукцію (34%); погіршення стану господарської діяльності компаній-партнерів (33%); зниження обсягів експорту у зовнішній торгівлі (22%); дефіцит постачання (19%); обмежений доступ до фінансових ресурсів (15%). Під час щомісячного опитування керівників 524 підприємств «Український бізнес під час війни» (березень 2023 р.), яке проведено Громадською організацією «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» [2], визначено головні проблеми діяльності підприємств харчової промисловості у воєнний період. Серед них респонденти вказали такі: зростання цін на сировину (77%); складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України (48%); розрив ланцюгів постачання (43%); скорочення попиту на продукцію (35%); брак робочої сили (30%); недостатній обсяг обігових коштів (18%).

З огляду на це, на даний час актуалізуються проблеми організації логістичної діяльності підприємств харчової галузі. Для їх вирішення потрібно шукати принципово нові підходи, моделі й форми партнерства, механізми і пріоритетні напрями розвитку. Це дозволить підвищити ефективність діяльності суб'єктів господарювання у харчовому секторі в умовах повоєнного відновлення переробної промисловості України.

На підставі статистичного аналізу основних показників функціонування суб'єктів господарювання у харчовій галузі та у результаті власних досліджень [3-7] встановлено, що стійке функціонування харчової промисловості гальмується сукупністю бар'єрів, які пов'язано з повномасштабним вторгненням росії на територію України; нестабільною політичною та економічною ситуацією; загрозами енергетичній, продовольчій, економічній безпеці; погіршенням зовнішньоекономічного стану та інвестиційного клімату; неефективною організацією процесів логістичної діяльності через блокування морських портів, руйнуванням і пошкодженням об'єктів інфраструктури; обмеженим обсягом фінансових ресурсів; недостатнім використанням цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Щоб усунути перераховані вище бар'єри доцільно сформувати належне логістичне забезпечення розвитку харчової промисловості на основі створення кластерної структури як форми співпраці органів влади, інституцій критичної інфраструктури (транспортної, логістичної, інноваційної, інформаційної, агропромислової, продовольчої тощо), установ і організацій бізнесового, наукового та освітнього середовища. При цьому логістичну інфраструктуру пропонується розглядати як:

1) складову чітко налагодженої цілісної логістичної системи для ефективного забезпечення взаємодії та функціонування підсистем закупівлі, постачання, зберігання, транспортування, збуту на основі створення відповідного механізму;

2) сукупність інфраструктурних складових логістичної діяльності (транспортна, складська, товарно-пакувальна, інформаційна, комунікаційна, маркетингова, фінансова, система рециклінгу відходів харчового виробництва);

3) сукупність транспортно-логістичних об'єктів (транспортні хаби, логістичні склади, логістичні центри, порти, вокзали, залізничні колії, автомобільні дороги, аеропорти).

До ключових завдань логістичної інфраструктури підприємств харчової галузі можна віднести такі: створення механізму, ефективно забезпечує взаємодію основних елементів логістичної системи: «постачання – виробництво – складування – транспортування – збут»; скорочення витрат на організацію логістичної діяльності; підвищення рівня логістичного обслуговування та якості логістичного сервісу; забезпечення належних організаційно-економічних умов для збільшення обсягів виробництва і реалізації готової продукції та підвищення рівня конкурентоспроможності харчових підприємств.

При цьому слід наголосити, що, у першу чергу, пропонується розроблення кластерної моделі організації логістичної діяльності підприємств харчового сектору, яка має включати такі блоки:

- безперервне і взаємопов'язане здійснення процесів логістичної діяльності (матеріально-технічне забезпечення, укладання контрактів на постачання матеріальних ресурсів, складування, формування виробничих і складських запасів, виробництво харчової продукції, формування товарних запасів, рециклінг промислових відходів, обслуговування споживачів, транспортування і збут готової продукції);

- партнерська взаємодія учасників кластерної структури (центральні, регіональні й місцеві органи влади, регіональні філії АТ «Укрзалізниця», міжнародні аеропорти, морські порти, автотранспортні підприємства, логістична й складська інфраструктура, установи фінансово-кредитної системи, наукові установи та заклади вищої освіти, підприємства харчової промисловості, об'єкти інноваційної інфраструктури);

- алгоритм формування та функціонування кластерного утворення (аналітичне оцінювання стану інституційного середовища, SWOT-аналіз, PESTEL-аналіз, маркетинговий аналіз, науково-методологічне обґрунтування необхідності формування інфраструктури, визначення мети і розроблення Концепції створення кластера у харчовій галузі, розроблення Стратегії розвитку кластера у харчовій промисловості);

- механізми формування партнерських взаємовідносин учасників кластера (державно-приватне партнерство, збутові мережі, мережеві структури, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та інвестиційними фондами);

- інструменти фінансового забезпечення (венчурні інвестиції, краудфандінг, кредитні ресурси, пільгові позики, донорська допомога міжнародних фінансових організацій, ресурси інвестиційних фондів).

Для дієвої реалізації запропонованої кластерної моделі партнерства як домінанти повоєнної модернізації вітчизняної харчової промисловості необхідно визначити і створити належні інституційні, організаційні та фінансових умови, а саме:

- удосконалити нормативно-правове забезпечення розвитку харчової промисловості, агропромислового комплексу, транспортної сфери та організації логістичної діяльності;

- внести зміни і доповнення до Концепції створення кластерів в Україні, Стратегій розвитку регіонів на період до 2027 року щодо створення кластерних структур як суб'єкта господарювання у харчовій галузі;

- розробити Стратегії комплексного розвитку харчової галузі в економічних районах України, Цільову програму «Формування та функціонування кластерних об'єднань у харчовому секторі у регіонах України на 2023-2027 роки»;

- розробити і запровадити організаційно-економічний і фінансовий механізми управління розвитком кластеру у харчовій промисловості з використанням інструментів циркулярної економіки, зеленої логістики, цифрових технологій та інформаційних систем;

- розробити Концепцію розвитку критичної інфраструктури в умовах відновлення харчової промисловості у контексті стратегії повоєнної розбудови та резильєнтності національної економіки України. Це й стане напрямом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Введення бізнесу після шести місяців війни в Україні. Опитування Американської торговельної палати в Україні. 2022. Серпень. URL: https://chamber.ua/wp-content/uploads/2022/08/Survey_Presentation_UA.pdf (дата звернення: 17.07.2023).

2. Український бізнес під час війни: щомісячне опитування підприємств / О. Кузяків, Є. Ангел, А. Гулік, І. Федець. Київ: ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», 2023. Вип. № 11. Березень. 50 с.

3. Пушак Я. Я., Марченко О. М. Економічна безпека підприємств харчової промисловості як передумова продовольчої безпеки держави. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Сер.: Економічні науки.* 2020. Вип. 210. С. 69-82.

4. Пушак Я. Я., Харабовський Ю. І. Вплив земельної реформи на забезпечення продовольчої безпеки. *Науковий погляд: економіка та управління.* 2021. № 6(76). С. 5-9.

5. Kwilinski A., Hnatyshyn L., Prokopyshyn O., Trushkina N. Managing the Logistic Activities of Agricultural Enterprises under Conditions of Digital Economy. *Virtual Economics.* 2022. Vol. 5. No. 2. P. 43-70. [https://doi.org/10.34021/ve.2022.05.02\(3\)](https://doi.org/10.34021/ve.2022.05.02(3)).

6. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «мережева структура». *Бізнес Інформ.* 2022. № 8. С. 12-19. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-8-12-19>.

7. Пушак Я. Я., Трушкіна Н. В. Механізм стратегічного управління економічною безпекою держави в умовах Індустрії 4.0. *Ефективна економіка.* 2023. № 8. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.8.3>.

WPLYW WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ NA ZMIANY STRUKTURALNE W POLSKIM ROLNICTWIE

Roman SASS, prof. KPSW, dr hab.,
Dyrektor Instytutu Nauk Ekonomicznych, Poland

Najważniejszym źródłem zmian i przyspieszenia procesu zmniejszania dystansu rozwojowego między miastem a wsią w Polsce jest integracja naszego kraju z Unią Europejską i korzyści z tego płynące. Okres członkostwa Polski w UE to niewątpliwie najlepszy czas dla polskiej wsi – zapewne w całej jej historii [1]. Dla wyraźnej poprawy sytuacji dochodowej i modernizacji gospodarstw duże znaczenie miały fundusze Wspólnej Polityki Rolnej. od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia przeznaczone zostały duże środki z funduszy unijnych jak i budżetu krajowego na rozwój i modernizację polskich gospodarstw rolnych. Wobec tak dużego wsparcia powstaje zasadnicze pytanie jakie są tego efekty? Odpowiedź jest trudna i zależy od przyjętego kryterium oceny. Inna może być, przyjmując kryterium mikroekonomiczne (realizacja celów rolnika), a inna przyjmując kryterium makroekonomiczne (ocena ogólnospołeczna). W artykule do oceny wpływu WPR na zmiany strukturalne w polskim rolnictwie przyjęto kryterium makroekonomiczne. Ocenę wsparcia rolnictwa instrumentami WPR dokonano pod kątem: bezpieczeństwa żywnościowego Polski, zrównoważonego rozwoju rolnictwa, przeobrażeń struktury agrarnej, wpływu inwestycji w rolnictwie na procesy wzrostowe w gospodarce.

Polska, podobnie jak cała Unia Europejska obrała kierunek strategiczny na zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Ogólny kurs rozwoju według modelu rolnictwa zrównoważonego został wybrany jako ten, który odpowiada wartościom i wymaganiom ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Uświadomienie sobie różnorodnych skutków środowiskowych oraz społecznych industrialnego modelu rolnictwa podnosi znaczenie dalszej drogi jego rozwoju. Sama świadomość tych skutków nie byłaby wystarczająca do nadania tak wysokiej rangi problemom zrównoważonego rozwoju, gdyby nie twarde realia ekonomiczne. A realia to gwałtownie rosnące straty z powodu degradacji środowiska naturalnego, pogarszające się relacje cen płodów rolnych do cen surowców energetycznych, zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego żywności oraz wzrost dobrobytu ekonomicznego, co zmienia postrzeganie walorów środowiska czy jakości smakowej i odżywczej produktów żywnościowych [2, s. 30-31].

W Polsce powinno dominować rolnictwo zrównoważone dostosowane do istniejących uwarunkowań, wymagające wsparcia finansowego i stałego doskonalenia wiedzy, ale pozwalające na kojarzenie celów produkcyjnych, ekologicznych i społecznych [3]. Zrównoważenie środowiskowe dotyczy rolnictwa w ujęciu sektorowym oraz zrównoważenia gospodarstw rolnych. Stopień zrównoważenia rolnictwa uzależniony jest w głównej mierze od działań prośrodowiskowych w gospodarstwach rolnych. Istnieje jednak sprzeczność interesów indywidualnych (mikroekonomicznych) i społecznych (makroekonomicznych). Rolnik maksymalizując dochód nie jest zainteresowany realizacją celów społecznych jeśli to się wiąże z poniesieniem dodatkowych kosztów. Pogodzenie sprzeczności interesów wymaga wprowadzenia mechanizmów zachęcających do stosowania działań prośrodowiskowych, a także sankcji w sytuacji nie przestrzegania ich. W ramach mechanizmów WPR są zarówno instrumenty wsparcia np. za wdrażanie programów rolnośrodowiskowych jak i sankcje za nie przestrzeganie norm środowiskowych (*cross compliance*).

W zakresie zrównoważenia środowiskowego rolnictwa w Polsce odnotowano wiele różnokierunkowych tendencji, wskazujących na pogorszenie stanu przestrzeni rolniczej, głównie krajobrazu oraz stanu gleb. W sumie ocena zrównoważenia polskiego rolnictwa nie jest jednoznaczna. Z jednej strony rolnictwo polskie zachowało swój rodzinny charakter, unikając skażenia gleb przez nadmierne nawożenie mineralne i stosowanie środków chemicznej ochrony roślin, uniknęło jak dotąd, nadmiernej koncentracji produkcji zwierzęcej, zmniejszył się dysparytet dochodów oraz wydatnie podniósł się poziom wykształcenia użytkowników gospodarstw rolnych i znacząco poprawiła się infrastruktura techniczna wsi. Z drugiej strony ma miejsce zbyt duży ubytek

gruntów rolnych, zaprzestanie chowu zwierząt gospodarskich (około 40% gospodarstw powyżej 1 ha UR nie utrzymuje zwierząt gospodarskich), ponad połowę gospodarstw cechuje ujemny bilans substancji organicznej gleby, zbyt wysoki jest udział zbóż w strukturze zasiewów, ponownie wzrasta zużycie chemicznych nawozów i środków ochrony roślin [2].

Poziom zrównoważenia rolnictwa oceniono także przez pryzmat gospodarstw rolnych. Ocena gospodarstw z uwzględnieniem dbałości o środowisko nie jest jednoznaczna. W Polsce jest około 200 tys. gospodarstw wysokotowarowych, dynamicznie rozwijających się i ponad milion gospodarstw małych. Rozwój gospodarstw wysokotowarowych wiąże się ze wzrostem skali, koncentracją i specjalizacją gospodarstw. Natomiast gospodarstwa małe – tradycyjne, ze względu na ograniczony zasób ziemi charakteryzują się często wysoką intensywnością produkcji, dużym zużyciem nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony. Jednakże w odczuciu społecznym te pierwsze – wysokotowarowe, cechuje niski stopień zrównoważenia środowiskowego (zatruwają środowisko), w przeciwieństwie do gospodarstw małych – przyjaznych środowisku. Jest to pogląd niesłuszny, z badań wynika, że funkcje środowiskowe nie są przez małe gospodarstwa realizowane na odpowiednim poziomie [4, 5, s. 70-71].

Badania gospodarstw rolnych w Polsce, zarówno bazujące na danych GUS, jak i danych gospodarstw rachunkowości rolnej (FADN), wskazują również na dodatni związek obszaru gospodarstwa ze spełnieniem kryteriów zrównoważenia, przy czym najkorzystniejsze wartości wskaźników zrównoważenia na ogół przyjmują gospodarstwa w grupie obszarowej 50-100 ha [2]. Na znaczenie obszaru dla zrównoważenia wskazuje także W. Józwiak, gospodarstwa duże stać na inwestowanie, służące wprowadzeniu tzw. rolnictwa precyzyjnego, które skutecznie ogranicza skażenie agrochemikaliami gleby i wody [6]. Dbłość o środowisko w gospodarstwach dużych, wynika również ze stosunku do instrumentów WPR. Znaczna rola płatności bezpośrednich w kreowaniu dochodu skłania szczególnie duże gospodarstwa do przestrzegania norm środowiskowych w zakresie zdrowia publicznego, dobrostanu zwierząt i ochrony środowiska naturalnego, czemu dodatkowo sprzyja umiejętność pozyskania środków z II filara, przeznaczonych między innymi na infrastrukturę ochrony środowiska.

Wpływu inwestycji w rolnictwie na procesy wzrostowe w gospodarce. Wspólna Polityka Rolna dała istotny impuls procesom wzrostowym gospodarstw rolnych i obszarów wiejskich, ze względu na zwiększone wsparcie finansowe oraz poprawę koniunktury. Należy jednak wziąć pod uwagę, że inwestycje w samym rolnictwie uruchamiają procesy wzrostowe w sektorach wytwarzających dobra inwestycyjne dla tego sektora poprzez mechanizm mnożnika inwestycyjnego [7]. Integracja z UE i objęcie rolnictwa w Polsce mechanizmami WPR sprawiły, że wzrosło znaczenie tego sektora w polityce gospodarczej oraz w mechanizmie przepływów międzygałęziowych. Pomimo spadku jego znaczenia w tworzeniu PKB, sytuacja rolnictwa jest w coraz większym stopniu zintegrowana z koniunkturą ogólnogospodarczą [2, 7].

Omawiając wpływ WPR na rozwój gospodarczy Polski, trzeba pamiętać, że nie są to jedyne fundusze, które trafiły na wieś w celu wspomagania gospodarczego. W latach 2014-2016 realizowany był Sektorowy Program Operacyjny - *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich*. Ponadto w tym samym okresie na wieś kierowane były środki z takich programów operacyjnych jak Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego, Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw oraz Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich. Natomiast w latach 2014-2021 realizowane były cztery programy operacyjne (PO Rozwój Polski Wschodniej, PO Kapitał Ludzki, PO Infrastruktura i Środowisko oraz PO Innowacyjna Gospodarka), szacuje się, 66% ich wartości służyło polskiej wsi. Dodatkowo w ramach 16 programów regionalnych około 68% środków mało wpływ na sytuację na obszarach wiejskich.

Z badań prowadzonych przez K. Zawalińską wynika, że fundusze WPR z okresu budżetowego 2014-2016 wywołały wzrost realnego PKB o 1,24%. Z tego fundusze wydane w ramach filara I miały większy wpływ na wzrost realnego PKB (wzrost o 0,76%) niż fundusze z filara II (wzrost o 0,49%). Nie jest to tylko efektem większych środków przeznaczonych na filar I, ale przede również większej efektywności tych środków (liczonej wzrostem PKB w relacji do

przeznaczonych funduszy) [8]. Fundusze WPR przyczyniły się do wzrostu gospodarczego kraju oraz większości województw. Filar I w obu okresach odgrywa w tym wzroście większą rolę w ujęciu absolutnym, gdyż przeznaczone są na niego większe środki finansowe. Porównując efektywność w osiąganiu wzrostu, to w drugim okresie efektywność filara II przewyższa efektywność filara I, czyli większy jednostkowy wzrost przynosiły fundusze PROW 2007-2013 niż płatności bezpośrednie z tego okresu. Struktura funduszy WPR w danym województwie w dużej mierze determinowała tempo jego wzrostu. Duży udział działań o charakterze inwestycyjnym zapewniał szybsze tempo wzrostu, niż ten sam udział wsparcia o charakterze transferów dochodowych. Konkludując, WPR przyczynia się do rozwoju biedniejszych, bardziej rolniczych i wiejskich województw w Polsce, przy czym w pewnym stopniu odbywa się to kosztem tych bardziej zurbanizowanych i uprzemysłowionych [8].

Podsumowanie. Okres członkostwa Polski w UE to niewątpliwie najlepszy czas dla polskiej wsi – zapewne w całej jej historii. Dla wyraźnej poprawy sytuacji dochodowej i modernizacji gospodarstw duże znaczenie miały fundusze Wspólnej Polityki Rolnej. Natomiast zniesienie barier w handlu między krajami oraz preferencje dla producentów z obszaru UE powodują, że polski sektor rolno-spożywczy od początku akcesji notuje nie tylko wzrost eksportu, lecz także dodatnie saldo handlu zagranicznego. Ocena zrównoważenia polskiego rolnictwa nie jest jednoznaczna. Z jednej strony rolnictwo polskie zachowało swój rodzinny charakter, unikając skażenia gleb przez nadmierne nawożenie mineralne i stosowanie środków chemicznej ochrony roślin, uniknęło jak dotąd, nadmiernej koncentracji produkcji zwierzęcej, Z drugiej strony ma miejsce zbyt duży ubytek gruntów rolnych, zaprzestanie chowu zwierząt gospodarskich (około 40% gospodarstw powyżej 1 ha UR nie utrzymuje zwierząt gospodarskich), ponad połowę gospodarstw cechuje ujemny bilans substancji organicznej gleby, zbyt wysoki jest udział zbóż w strukturze zasiewów, ponownie wzrasta zużycie chemicznych nawozów i środków ochrony roślin

Wspólna Polityka Rolna dała istotny impuls procesom wzrostowym gospodarstw rolnych i obszarów wiejskich, ze względu na zwiększone wsparcie finansowe oraz poprawę koniunktury. Należy jednak wziąć pod uwagę, że inwestycje w samym rolnictwie uruchamiają procesy wzrostowe w sektorach wytwarzających dobra inwestycyjne dla tego sektora poprzez mechanizm mnożnika inwestycyjnego. Z Badań wynika, że dla okresu budżetowego fundusze WPR przyczyniły się do wzrost realnego PKB o 1,9%.

Literatura

1. Wilkin J., 2016. Polska wieś na tle kraju i Europy [w:] Wilkin J., Nurzyńska I. (red.), Polska wieś 2016. Raport o stanie wsi, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
2. Zegar J. S. 2012. Współczesne wyzwania rolnictwa. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
3. Krasowicz S., 2019. W Polsce powinno dominować rolnictwo zrównoważone, [w:] Przyszłość sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich, I Kongres Nauk Rolniczych Nauka – Praktyce, MRiRW, IUNiG-PIB, PIW, Puławy.
4. Dzun W., 2013, Drobne gospodarstwa w rolnictwie polskim – próba definicji i charakterystyki, Wieś i Rolnictwo, nr 2 (159).
5. Musiał W., M. Drygas, 2013, Dylematy procesu delimitacji drobnych gospodarstw rolnych, Wieś i Rolnictwo, nr 2 (159), s. 70-71.
6. Józwiak W. 2020. Czy konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych może ulec szybkiej poprawie w latach 2014-2020, Wieś i Rolnictwo, nr 4(149).
7. Nurzyńska I. 2018, Polska jako beneficjent Wspólnej Polityki Rolnej [w:] Wilkin J., Nurzyńska I. (red.), Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa
8. Zawalińska K., 2011, Wpływ WPR na rozwój gospodarczy regionów Polski, [w:] Nurzyńska I., Drygas M. (red.), Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnoza, strategię, koncepcje polityki. IRWiR PAN, Warszawa.

Секція 5-6
**Раціональне використання природних активів та розвиток природо-ресурсного
потенціалу галузей національної економіки**

УПРАВЛІННЯ МОРСЬКИМИ РЕКРЕАЦІЙНИМИ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМИ АКТИВАМИ

Ніна ХУМАРОВА, д.е.н., проф.,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Невичерпним природо-ресурсним активом України є її морські рекреаційні території (зони), що розташовані уздовж Чорного та Азовського морів. До основних складових морського рекреаційного природно-ресурсного активу відносяться: морські ландшафти, пляжні території, морська вода та оздоровчі мінеральні води, лікувальні грязі, морська біота інші морські ресурси, які в більшості задіяні у забезпеченні ефективної рекреаційної діяльності. Лише тільки одна Одеська область має більш ніж трьохсот кілометрову довжину морської берегової лінії, до того ж в області розташовані великі морські лимани, серед яких найбільшими є Дністровський, Хаджибейський, Тилігульський, Куяльницький, Алібейський та інші. Потенційна пропускна спроможність рекреаційно-ресурсного потенціалу на морському узбережжі України, за розрахунками фахівців ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», значно перевищує середньо річну спроможність довоєнного періоду у 6 млн. осіб/рік та становить понад 70 млн. осіб/рік [1, с.47]. Проте, морська рекреаційна діяльність майже ніколи не розглядалась як пріоритетна галузь не тільки економіки країни, але й її приморських регіонів (за виключенням Автономної республіки Крим).

Передусім це відбувається через прогалини у інституційному забезпеченні, або у повній його відсутності, велика кількість норм та правил розпорошені по багатьох нормативно-правових документах та у більшості стосуються регулювання земельних відносин, водних ресурсів, без акцентів на рекреаційну діяльність, рекреаційні ресурси та території. Неврегульованими є зокрема питання щодо визначення рекреаційної цінності приморських територій, економічної оцінки природних лікувальних ресурсів (морських), визначенню меж морських рекреаційних зон та інших, а також у відсутності комплексної системи управління цією сферою господарської діяльності. Інституційна невизначеність щодо понятійно-категоріальних тлумачень та функціональних меж використання морського рекреаційного природно-ресурсного активу ускладнює процес економіко-екологічного регулювання та створює прецеденти прийняття необґрунтованих управлінських рішень та ухиляння від виконання норм законодавства щодо ведення природоохоронної та господарської діяльності у сфері морської рекреації.

Важливим питанням розвитку національної економіки є розвиток ринкових відносин у природокористуванні, зокрема у її рекреаційно-туристичному секторі шляхом врегулювання відноси власності на фактори виробництва, а саме на основні фонди, оборотні активи та рекреаційні природно-ресурсні активи. Планом відновлення України передбачено започаткування національної програми «Основи відновлення: Зміцнення інституційної спроможності», в якій мають бути проекти спрямовані на «Визначення повноважень обласних та районних державних адміністрацій, які підлягають розширенню та корегуванню в післявоєнний період» [2]. Відповідно розглядаючи стратегічні перспективи інституційної спроможності повоєнної розбудови національної економіки, вважаємо важливим зробити наголос на доцільності розробці концептуальних засад управління морським природокористуванням, зокрема морськими рекреаційними природно-ресурсними активами нашої держави на основі врегулювання відноси власності.

Сутність природних активів представлено в роботі [3, с.9] де визначено що природні активи це є активна частина природного капіталу, що залучена в економічну діяльність, впливає на вигоду внаслідок збільшення чистих грошових потоків, як від прямого їх використання, так і від надання екосистемних послуг. Автори підкреслюють, що на певній території сумарний обсяг наявних природних ресурсів відрізняється від обсягу природних

активів, а саме на величину пасивної частини природного капіталу тобто частини ресурсів, які не приносять вигоду, а вимагають витрат на підтримку якісного стану.

Таким чином, морськими рекреаційними природно-ресурсними активи є частина природного капіталу морського узбережжя що залучена як ресурс до рекреаційної діяльності, приносить дохід в процесі виробничої та іншої діяльності, як від прямого використання морських рекреаційних ресурсів, так і від надання екосистемних послуг.

У просторовому визначенні рекреаційна діяльність здійснюється в межах морських рекреаційних територій (зон), які є частиною морського узбережжя та відповідно приморських міст та населених пунктів. Дохід від використання морських рекреаційних природно-ресурсних активів залежить від багатьох факторів але найбільш впливовим є їх рекреаційна цінність (або рекреаційна потреба у послугі), що впливає на конкурентоспроможність рекреаційного сектору економіки приморських міст та населених пунктів.

Стратегічною метою управління морськими рекреаційними природно-ресурсними активами є екологічнобезпечне їх використання та формування конкурентоспроможного рекреаційно-туристичного сектору національної економіки для задоволення рекреаційних потреб населення. Основними цілями управління морськими рекреаційними природно-ресурсними активами має бути: формування інституційного базису рекреаційної діяльності із визначенням статусу морських та прибережних рекреаційних територій; встановлення на місцевості (у природі) прибережних рекреаційних територій та захисних смуг вздовж морів, річок та навколо водойм; розробка організаційно-економічного механізму управління рекреаційними природно-ресурсними активами на основі системи обмежень та обтяжень щодо забезпечення економіко-екологічної безпеки, рекреаційного підприємництва та сталого розвитку приморських міст.

Зазначене сприятиме розв'язанню таких завдань як:

- збереження та підвищення якості рекреаційних природно-ресурсних активів в процесі їх привласнення, зокрема ведення активної господарської діяльності, шляхом стимулювання суб'єктів рекреаційної діяльності, які проводять природоохоронні заходи та модернізацію щодо збереження рекреаційних природно-ресурсних активів;

- визначення доходів та прибутків, що отримують власники від використання рекреаційних природно-ресурсних активів «...у податках що сплачуються має бути доля вартості природного ресурсу, який через бюджети може привласнювати суспільство та перерозподіляти на підвищення соціального, економічного рівня життя та екологічних умов проживання» [4, с.20];

- розвиток підприємницької діяльності в сфері рекреаційного бізнесу на основі раціонального використання рекреаційних активів, із використанням власних та зовнішніх інвестиційних спроможностей (фінансових та матеріальних ресурсів) та залученням інноваційних технологій, найкращих засобів виробництва та кадрових ресурсів;

- встановлення балансу інтересів природокористувачів та зниження конфліктності в сфері використання рекреаційних природно-ресурсних активів, із подальшим закриттям небезпечних виробництв, що існують на рекреаційних територіях;

- розширенню популяризації вітчизняного рекреаційно-туристичного бізнесу та впровадженню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Перспективними інструментами управління морськими рекреаційними природно-ресурсними активами є: стандартизація рекреаційних продуктів та послуг; екологічне страхування; екологічна сертифікація і маркування; екологічна інвентаризація та облік; обов'язкові екологічні платежі та збори за використання рекреаційних природно-ресурсних активів. Особливої уваги потрібно приділяти інструментам економіки вражень [5], які широко застосовуються у міжнародній економіці. Наприклад, широко відомі споживачам рекреаційні території України мають власний бренд, проте використовується цей інструмент переважно для крупних курортних територій та міст. Для просування рекреаційних товарів та послуг можна застосовувати такий інструмент як «географічне позначення», наприклад

куяльницькі грязі, азовське узбережжя, чорноморський берег Криму, рожеві солоні озера, і херсонські піски та інші, що мають власну важливу особливість, прив'язку до певної території та інфраструктури, наявність комплексу супутніх послуг, особливі кліматичні умови, екологічну якість, репутацію та інші характеристики, що пов'язані із місцем розташування морських рекреаційних природно-ресурсних активів.

Література

1. Громова О.М., Малькова О.В. *Управління природокористуванням у морських рекреаційних зонах* : монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2014. 100с.
2. План відновлення України. *Ukraine Recovery Conference* : веб-сайт. URL: <https://ua.urc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>
3. Burkynskiy, V., Khumarova, N., & Shevchenko, H. Деякі аспекти державного управління природними активами в Україні. *Економічні інновації*. 2020. 22(1(74)). С. 8-19. [https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.1\(74\).8-19](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.1(74).8-19)
4. *Теоретико-методологічні засади формування менеджменту відносин власності на природні рекреаційні ресурси*: монографія / [Буркинський Б.В. та ін.]; за ред. Буркинського Б.В. НАН України, Ін-т пробл.ринку та еконю-екол.дослідж. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2019. 247с.
5. *Економіка вражень і природокористування: принципи інклюзивності та сталості* : монографія; за наук. ред. Хумарової Н.І.; НАН України, ДУ «Ін-т ринку і екон.-екол. дослідж. НАН України». Одеса : ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2021. 506 с.

ПРИНЦИПИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОСИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЬКИХ ПАРКІВ

Наталія ВЕРНІГОРОВА, аспірантка,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса

Вперше поняття «сталого розвитку» було представлено у звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє», і яке позначає розвиток, який задовольняє потреби сьогодення і не ставить під загрозу потреби наступних поколінь у природних ресурсах та якості навколишнього середовища [1]. Розглядаючи проблему сталого розвитку міських парків необхідно враховувати і загальноміські тенденції. У контексті сталого розвитку міст виділяють сталу інфраструктуру, до якої входять міські парки і зелені зони. До всіх типів сталої інфраструктури (житло, центральне опалення, енергопостачання, утилізація відходів, громадський транспорт, міські дороги, водопостачання і водовідведення, технологічне забезпечення, та міський простір), застосовуються наступні принципи сталого розвитку [2, 3]:

- Взаємопов'язаність проєктів і рішень для міста в цілому;
- Інклюзивність та соціальна орієнтованість;
- Планування на основі підходу «знизу – вгору», що означає прийняття рішень з урахуванням громадської думки та відкритість до громадських пропозицій;
- Фінансування із джерел, які передбачають інклюзивні та стратегічні підходи.

Згідно доповіді «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії з довкілля і розвитку, принципи сталого розвитку у загальному вигляді прописані наступним чином [4]:

1. Сталий розвиток як центральний керівний принцип організаційно-управлінських структур;
2. Ощадне відношення до наявних глобальних ресурсів та екологічного потенціалу;
3. Стратегія завчасного запобігання екологічних проблем є найбільш ефективним і економічним засобом досягнення сталого розвитку;
4. Комплексний підхід до питань довкілля та економіки у процесі прийняття рішень у найважливіших цілях політики;
5. Справедливий розподіл затрат на охорону довкілля та економічний розвитку.

Отже ми бачимо, що неможливо забезпечити сталий розвиток для одного типу міської інфраструктури, або сфери суспільних інтересів, у відриві від інших. Функціонування міста забезпечується впорядкованою роботою трьох основних структур – планувальної, функціональної та соціально-планувальної, які закладаються у генеральних планах міст [5]. На наш погляд, ключові передумови сталого розвитку міста мають закладатись саме на етапі підготовки генерального плану, у роботі цих трьох складових. Для сталого розвитку міст важливо виділити пріоритети розвитку для окремих територій, об'єктів озеленення та архітектури, та створити планувальні рішення щодо їх раціонального використання.

Застосовуючи принципи старого розвитку до міських парків та зелених просторів, варто звернути увагу і на принципи екосистемного підходу. Згідно офіційно прийнятому тлумаченню на V Конференції сторін Конвенції з біологічного різноманіття 2000 року, екосистемний підхід – це «стратегія комплексного управління земельними, водними і живими ресурсами, яка забезпечує їх збереження та стале використання на справедливих засадах» [6]. В свою чергу, екосистемний підхід у природокористуванні сприяє сталому розвитку, а отже виконання його принципів є першочерговим на шляху до сталого розвитку. У розділі «В» додатку доповіді V Конференції сторін Конвенції з біологічного різноманіття 2000 року, перераховані 12 принципів екосистемного підходу та опорні методичні рекомендації щодо їх застосування [6]. Пропонуємо інтерпретацію їх виконання для сталого розвитку міських парків (таблиця 1):

Принципи екосистемного підходу згідно V Конференції Сторін Конвенції про охорону біорізноманіття

Принципи екосистемного підходу	Опорні методичні рекомендації	Інтерпретація принципів щодо сталого розвитку міських парків (МП)
1. Завдання управління земельними, водними і живими ресурсами визначаються суспільством	Орієнтація на функціональні взаємозв'язки процеси в екосистемах	Розвиток МП здійснюється згідно потребам громадян та потенціалу екосистем. Максимальна участь громад у плануванні зелених просторів.
2. Управління екосистемами має бути, за можливості, максимально децентралізованим;		Наявність компетентних органів влади щодо управління екосистемами парків, та індивідуальний підхід до кожного парку
3. Органи управління екосистемами повинні враховувати вплив своєї діяльності (дійсний або можливий) на суміжні чи будь-які інші екосистеми	Сприяння справедливому користуванню благами	Сприяння покращенню органолептичних параметрів міського простору та суміжних екосистем
4. Визнаючи можливість позитивних результатів управління, необхідно розуміти функціонування екосистеми та здійснювати управління нею в економічному контексті.		Побудова стратегій розвитку МП, які сприятимуть інвестиційній привабливості районів, підвищуватимуть імідж міста. Доступність відпочинку у парках для жителів різних районів.
5. Одним із пріоритетних завдань екосистемного підходу є збереження структури і функцій екосистеми з метою підтримання їх послуг	Використання стратегій адаптивного управління екосистемами	Вдосконалення інституційного устрою управління МП згідно основних функціональних груп екосистемних послуг, які їм притаманні – регулюючих, культурних та підтримуючих
6. Управління екосистемами повинно здійснюватися в межах їх природного функціонування		
7. Екосистемний підхід необхідно здійснювати у відповідних просторових і часових масштабах	Здійснення управління за допомогою заходів, спів ставних з питанням, яке вирішується, та шляхом максимальної децентралізації	Управління за територіальним принципом, та відповідно до актуальних потреб сучасності
8. Цілі управління екосистемою мають бути довготривалими, через мінливість часових параметрів та можливість настання відстрочених наслідків, що властиво екосистемним процесам		Продовження довготривалих заходів та планів щодо розвитку МП у послідовних міських цільових програмах, їх логічний взаємозв'язок та послідовність
9. При управлінні екосистемами необхідно враховувати неминучість змін;	Забезпечення міжвідомчої взаємодії	Гнучкість та адаптивність управлінських структур до змін та потреб розвитку екосистем, як то: зміни клімату, природні процеси.
10. Екосистемний підхід повинен забезпечувати належну рівновагу між збереженням і використанням біорізноманіття та їх інтеграцію		Тяжіння розвитку рекреаційних якостей парків до найбільшого розкриття їх позитивного впливу, як то: фітонцидний вплив, осередки тиші, прохолода водоїм, зміна вражень через естетичні прийоми
11. Екосистемний підхід повинен враховувати будь-яку інформацію, зокрема наукові дані, знання, нововведення, практику корінних і місцевих громад		Відкритість до запозичення позитивного зарубіжного досвіду розвитку МП, новітніх прийомів підтримки міських природних систем.
12. До реалізації екосистемного підходу мають бути залучені зацікавлені групи суспільства і наукові дисципліни.		Зв'язок органів місцевого самоврядування з громадянами щодо їх потреб, громадські слухання, відкриті голосування за проекти, залучення до проектування та обговорення спеціалістів паркознавців, екологів, біологів.

Джерело: складено на основі [6].

Для досягнення позитивного ефекту, всі дванадцять принципів мають діяти комплексно, та сприяти сталому розвитку. В контексті застосування даних принципів до розвитку міських парків, слід уточнити особливості втілення принципу 2 екосистемного підходу. Як показала

практика роботи місцевих органів самоврядування в Україні, міські парки майже не розглядаються у контексті суспільного розвитку та благополуччя, залучення громадян до прийняття рішень, або масштабних програмах щодо економічного та екологічного благополуччя міста. Структура та повноваження управлінських інституцій не сприяють впровадженню більшості принципів екосистемного підходу до розвитку міських парків, тому на сьогоднішній день інституційна система розвитку парків потребує координаційної структури, яка візьме на себе посередницькі функції та сприятиме індивідуальному підходу на місцях щодо розвитку парків.

Як показав аналіз понять «сталого розвитку» та «екосистемного підходу», сумісне застосування їх принципів взаємодоповнюють одне одного, а отже є актуальним для розвитку міських парків. Аналіз інституційного середовища України в сфері організаційно-економічного забезпечення функціонування міських парків показав певні прогалини, які заважають розвитку та впровадженню ефективних змін. Вирішення проблеми існування цих «інституційних пасток» має першочергове значення для подальшого реформування сфери зеленого господарства міст.

Література

1. United Nations. (2023). Report of the World Commission on Environment and Development. <http://www.un-documents.net/a42r187.htm>
2. McCormick, Kes, Lena Neij, & Stefan Anderberg. (2012). "Sustainable Urban Transformation and the Green Urban Economy," in *The Economy of Green Cities: A World Compendium on the Green Urban Economy*, ed. R. Simpson and M. Zimmerman. Berlin: Springer.
3. Ecodia. (2023). Infographic: Sustainable development of cities. <https://ecoaction.org.ua/zeleni-mista-ta-henderna-rivnist.html>
4. Regional agency of sustainable development. (2023). <http://ngo.lnu.edu.ua/rasd/publikatsiji-2/>
5. Т. М. Апатенко. Щодо питання про виконання основних функцій генеральних планів міст України. Сталий розвиток міст (містобудівний аспект) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, листопад 2017 р. С. 11 – 13.
6. Nairobi. (2000). Decisions adopted by the conference of the parties to the Convention on Biological Diversity at its Fifth Meeting. Annex III, 15–26 May. P. 104 <https://www.cbd.int/doc/decisions/COP05decen.pdf>.

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПОШУКУ ДОДАТКОВИХ ДЖЕРЕЛ ПОПОВНЕННЯ КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ ПРІСНОЮ ВОДОЮ «ДОБРОЇ» ЯКОСТІ

Ангеліна ДОКУС, канд. геогр. наук,

Олег РУБЕЛЬ, д-р екон. наук, проф.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса

Куяльницький лиман – є унікальним водним об'єктом загальнодержавного значення. Він віднесений до категорії лікувальних та має значні рекреаційні, туристичні, бальнеологічні та лікувальні природні ресурси, що формують потужний потенціал соціально-економічного розвитку прилеглих до нього територій [1].

За своїми властивостями лікувальні ропа та грязі (пелоїди) Куяльницького лиману визнані еталонними у світі та не поступаються ропі та грязям Мертвого моря. За різними економічними розрахунками вартість усіх запасів лікувальних грязей Куяльницького лиману в сукупності зі вмістом солей в його ропі складає мільярди доларів США [2].

Унікальний природний ресурсно-рекреаційний потенціал Куяльницького лиману використовується в лікувальній практиці курорту «Куяльник» вже понад 170 років. Курорт «Куяльник» – один з найстаріших природних курортів Північного Причорномор'я і перший курорт м. Одеси, заснований в 1833 р. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. № 1499 Куяльницький лиман включено до переліку водних об'єктів, що належить до категорії лікувальних.

З метою збереження, відтворення, ефективного використання природних комплексів та об'єктів у басейні Куяльницького лиману, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність у 2022 р. указом президента України №3/2022 було створено на території Березівського та Одеського районів Одеської області національний природний парк «Куяльницький».

Проте, зміни клімату, інтенсивна експлуатація земельних ресурсів басейну, значне антропогенне навантаження на басейн р. Великий Куяльник, невиконання вимог з охорони водних ресурсів та збереження курортних зон обумовило кризову екологічну ситуацію на водозборі лиману. На сьогодні відбувається обміління Куяльницького лиману, що є загрозою втрати запасів унікальних природних лікувальних ресурсів регіону. Також, великою проблемою є скидання стічних неочищених вод у водотоки водозбору Куяльницького лиману. Очисні споруди знаходяться у незадовільному технічному стані. Через фінансові труднощі не здійснюється реконструкція каналізаційних мереж та очисних споруд.

Сьогоднішній критичний стан Куяльницького лиману, який помітно погіршився, виник через недостатнє надходження води з річковим стоком та збільшення випаровування.

За минулі десятиліття спостерігається інтенсивне пересихання річок Суха Журівка, Кошківка та інших річок водозбору Куяльницького лиману. Зафіксовано повне пересихання р. Великий Куяльник на території Березівського району довжиною 61,5 км, що становить 80 % від загальної довжини річки на території даного району. В Березівському районі також зафіксоване повне пересихання 34 ставків. На території Подільського району повністю пересохло 11 ставків. Поверхневі води не задовольняють потреби господарства та населення як за кількістю, так і за якістю [2].

Рівні води на посту лиман Куяльник – м. Одеса осереднені для кожного місяця за період з 2001-2022 рр. протягом року коливаються в широких межах: середньобагаторічні рівні води (норми) коливаються від 75 см у вересні та жовтні до 106 см у квітні; мінімальні рівні води (маловодні роки) коливаються від 32 см у серпні до 55 см у березні; максимальні рівні води (багатоводні роки) коливаються від 173 см у грудні-лютому до 231 см у квітні (рис. 1).

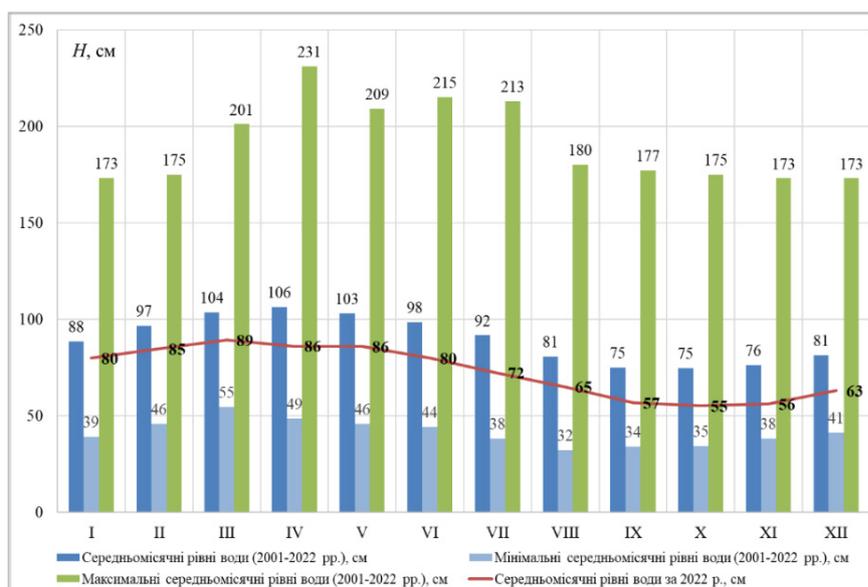

Рисунок 1. Середньобагаторічні, мінімальні та максимальні рівні води осереднені для кожного місяця на посту лиман Куяльник – м. Одеса (за період з 2001 по 2022 рр.)

При цьому середньомісячні рівні води за 2022 рік знаходяться нижче середньобагаторічних їх значень і коливаються від 55 см у жовтні та жовтні до 89 см у березні (рис. 1).

В науковому дослідженні також розраховано та осереднено за два розрахункові періоди (1980-1999 рр. та 2000-2020 рр.) середньомісячні значення атмосферних опадів (рис. 2) та температури повітря (рис. 3).

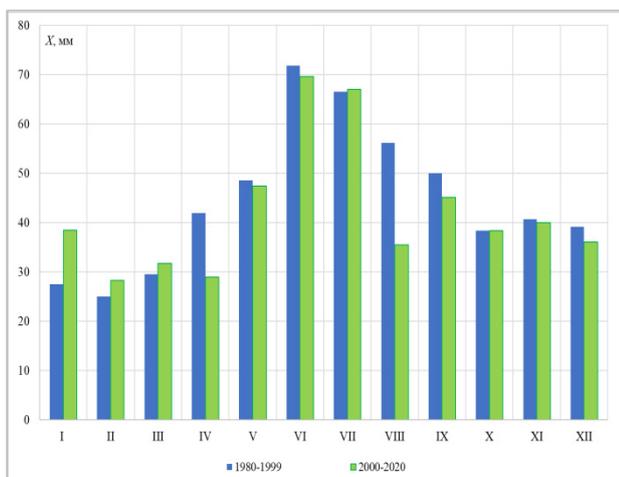

Рисунок 2. Середньомісячні значення атмосферних опадів за два розрахункові періоди (1980-2000 рр. та 2001-2020 рр.) на метеостанції Любашівка

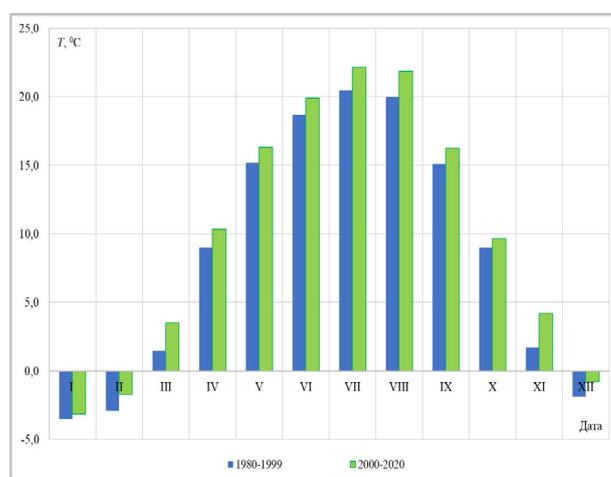

Рисунок 3. Середньомісячні значення температури повітря за два розрахункові періоди (1980-2000 рр. та 2001-2020 рр.) на метеостанції Любашівка

Аналіз результатів показав, що у другому двадцятиріччі (2000-2020 рр.) у порівнянні з першим (1980-1999 рр.) спостерігається переважно зменшення кількості опадів, особливо в квітні (в період формування весняного водопілля) та у найтепліший місяць року – серпень. У січні, лютому та березні спостерігається збільшення кількості атмосферних опадів, проте суттєве підвищення температури повітря, що сприяє збільшенню випаровування. Виявлені тенденції ходу рівнів води у Куяльницькому лимані (рис. 4) вказують на перспективи подальшого їх зниження, обміління та недопустиме зростання мінералізації, що

погіршить умови функціонування лиману, як бальнеологічного об'єкта. Поповнення лиману морською водою (з грудня 2014 р.) було лише тимчасовою мірою та більше не може розглядатись як основний спосіб компенсації дефіциту водного балансу лиману, оскільки з морською водою до лиману потрапляє велика кількість солей, що негативно впливає на бальнеологічні властивості лікувальних грязей. Відкритим питанням також залишається стан якості морської води після підриву Каховської ГЕС у червні 2023 року.

Зменшення кількості атмосферних опадів та збільшення втрат води на випаровування, в умовах змін клімату та антропогенна діяльність, негативно відобразилась на об'ємах стоку р. Великий Куяльник та інших річок в басейні лиману, а відповідно і на наповненні самого лиману. Підтвердженням цьому можуть бути сухі (останні декілька років) Северинівське та Силівське водосховища на річках Кошкова та Силівська, відповідно [2].

Як наслідок, зменшення прихідної частини природного водного балансу Куяльницького лиману, збільшення температури повітря (що стимулює збільшення випаровування з водного дзеркала лиману та поверхні водозбору) та зменшення вологості повітря призводить до від'ємного водного балансу лиману.

Прогнози кліматичних змін, які очікуються на водозборі Куяльницького лиману у майбутньому (до 2050 р., кліматичний сценарій RCP 4.5) показують, що середні річні температури повітря будуть продовжувати зростати, а суми річних опадів не зміняться. Статистично значущими також будуть додатні тренди у коливаннях температур повітря теплого та холодного періодів [2].

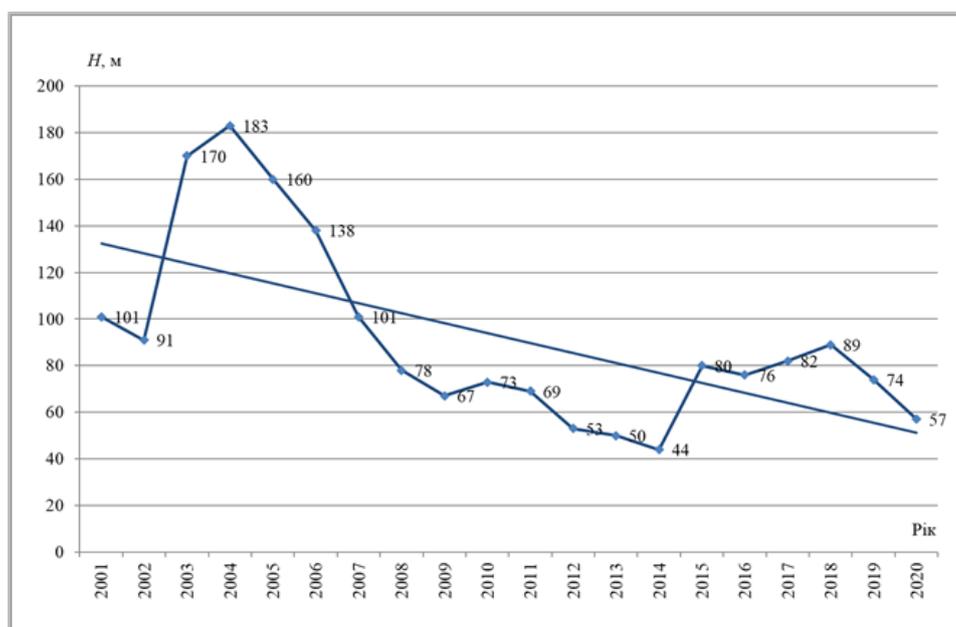

Рисунок 4. Хронологічний хід значень річних рівнів води посту лиману Куяльник – м. Одеса, 2001-2020 рр.

Такий розподіл кліматичних чинників формування стоку призведе до зменшення водних ресурсів водозбору Куяльницького лиману на 25,5 % у порівнянні із їх станом до 1989 р., що означає також зменшення ефективності від проведення заходів з відновлення природного стоку річок, які живлять лиман. Тож, нагальною потребою є наповнення Куяльницького лиману додатковими (альтернативними) джерелами прісної води «доброї» якості з метою збереження унікального природного ресурсно-рекреаційного потенціалу.

Література

1. Куяльницький лиман: реалії та перспективи рекреаційного використання: монографія / Буркинський Б.В., Бабов К.Д., Нікіпелова О.М. та ін. Ін-т пробл. Ринку та екон.-екол.

дослідж. НАН України, ДУ «УкрНДІ мед. Реабілітації та курортології МОЗ України». Одеса, 2019. 314 с.

2. Водний режим та гідроекологічні характеристики Куяльницького лиману: Монографія / за ред. Н.С. Лободи, Є.Д. Гопченка. Одеський державний екологічний університет. Одеса, ТЕС, 2016. 332 с.

ШЛЯХИ І ПРОПОЗИЦІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ

Валерій БОГУШЕВИЧ,

Олександр ВОРОНІН,

Зоя ЧЕХОВИЧ,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса

Природні території Куяльницького лиману, який містить хлористий натрій, хлористий і сірчастий кальцій, сірчаноокислий магній, йодні речовини, мулові грязі, а також мінеральні хлорно-натрієві води та ропу, які є цінними лікувальними продуктами й застосовуються для лікування багатьох захворювань, мають унікальну цінність, входять до національного парку «Куяльницький».

В останнє десятиріччя, виникла загроза повного зникнення лиману та втрати запасів унікальних лікувальних грязей та ропи, а також своєрідної флори і фауни водойми. Це обумовлено катастрофічним обмілінням лиману, спричиненим зменшенням стоку річок, зменшенням стоку з прибережних ярів, обумовленим господарською діяльністю, зменшенням кількості атмосферних опадів, збільшенням температури повітря та збільшенням випаровування з поверхні лиману [1] зменшенням як площі так і об'єму вод, і як наслідок, збільшенням солоності ропи і припиненням процесу утворення лікувальних грязей. Слід зазначити, що дані про водний баланс Куяльницького лиману є досить суперечливими [2].

Коливання солоності визначаються коливаннями рівня лиману – чим більше рівень, тим менша солоність. Але існують і інші причини, які впливають на рівень солоності. Так солоність пов'язана з випадінням солей в осад і розчиненням солей. При солоності більше ніж 150 г/л відбувається осідання солі (гіпс). Осідання солі стримує підвищення солоності при зменшенні рівня води у лимані. У свою чергу при збільшенні цього рівня осадова сіль розчиняється і стримує стрімке зменшення солоності. Донні мулові відкладення також поглинають і віддають сіль [3].

Така відмінність щільності (сольова а також температурна – шар стрибка) створила майже нездоланну перешкоду для термоконвективного і вертикального турбулентного обміну [4]. У таких випадках треба говорити не про солоність взагалі, а про поля солоності у її вертикальному та горизонтальному розподілах. При цьому слід додати, що найбільша солоність буде біля дна, саме там, де знаходяться пелоїди.

Запуск до лиману морської води уявлявся найбільш реальним і дешевим варіантом його поповнення. Позитивним наслідком від надходження морської води до лиману стала присутність у ній сульфатредукуючих бактерій. Ці бактерії здатні вилучати кисень із сульфатів, при відновленні яких в осад випадає кальцій (CaCO_3) і виділяється сірководень. Життєдіяльність бактерій сприятиме відновленню бальнеологічних властивостей Куяльницької грязі, яка зараз їх втрачає через надвисоку солоність та зниження біологічної активності флори та фауни, що беруть участь в утворенні пелоїдів. Позитивним моментом запуску морської води також є привнесення до лиману сульфатів та іонів магнію, необхідних для пелоїдогенезу, оскільки опади і стоки привносять тільки карбонати, гідрокарбонати і іони кальцію. Крім того, морська вода споріднена метаморфізований (перетвореній) ропі лиману і не погіршуватиме процесів пелоїдогенезу. Негативним моментом при поповненні лиману морськими водами може стати осідання солі (гіпсу), кристали якого погіршують фізико-механічні властивості пелоїдів [3] у зимово-весняний період, коли температура води не перевищує 8°C , тобто при відсутності цвітіння води, її мінімальному бактеріальному забрудненні і низькій концентрації завислих речовин [3], до позначки -5,5 м БС. Наповнення лиману до такого рівня обумовлено вказаними вище умовами – забезпечення режиму функціонування лиману, при якому рівні води, а відповідно і солоності, будуть сприятливими для лікувальних цілей ($S=128\text{‰}$), існування специфічних організмів лиману

та створення лікувальної грязі ($S = 40 - 200 \text{ ‰}$), недопущення осідання солі ($S < 165 \text{ ‰}$), забезпечення активності гідробіологічних процесів в ропі та пелоїдах ($S < 170 \text{ ‰}$).

Залежно від тривалості щорічного поповнення, термінів заповнення (1 – 5 років) та досягнення необхідного рівня (- 5,5 м БС) можуть розглядатися два можливі варіанти наповнення лиману – з припливом $3,0 \text{ м}^3/\text{с}$ та $1,0 \text{ м}^3/\text{с}$. У НДР «Оцінка можливого альтернативного наповнення Куяльницького лиману водами Чорного моря, річки Дністер й інших лиманів і водних об'єктів» [6] наповнювати лиман пропонувалося до рівня – 5,5 м БС. За цей час у лиман потрапило майже 1 млн. т. солі і його солоність збільшилася на 10 % порівняно з моментом запуску води у грудні 2014 р. [10]. Збільшення солоності вод лиману, як і зменшення їх рівня, має катастрофічні наслідки. Тому для порятунку лиману, підтримки необхідних рівня та солоності вод, треба почати його поповнювати прісною водою [1; 7; 8; 13].

Вибір варіантів поповнення лиману водою значною мірою визначається необхідною швидкістю її припливу. При цьому треба враховувати, що надходження прісної води може здійснюватися протягом усього року (у разі морської води – чотири місяці на рік) і швидкість наповнення може бути меншою, не $2,34$, а $0,8$ або $1,6 \text{ м}^3/\text{с}$. [7].

Варіантів поповнення лиману прісною водою ще є багато, але потрібними є раціональні способи, які забезпечать необхідні обсяги поповнення без шкоди для екосистеми. У середньому обсяги поповнення $1,14 \text{ м}^3$.

Поповнювати лиман можна і за рахунок використання підземних вод [2], розчищення ярових стоків, стоків малих річок і струмків, упорядкування ярових схилів [8]. Але в такий спосіб надходження води буде дуже малим, а вартість таких робіт – дуже високою.

Збільшувати поповнення лиману водою можна було б і за рахунок будівництва каналу із непроникними стінками (обвалований) від гирла річки В. Куяльник до середньої частини лиману (для прискорення проходження стоку річки) [9], а також за рахунок спорудження розділової дамби поперек лиману в районі с. Ковалівка. Але будівництво дамби не дає суттєвого результату, середньорічний стік річки В. Куяльник останніми роками був невеликим і становив $1,1 \text{ млн. м}^3$ на рік і за такого обсягу стоку будівництво дорогого обвалованого каналу буде невиправданим. Однак водний баланс покращується лише на $1,5 - 2,0 \text{ млн. м}^3$ [2].

Збільшити поповнення лиману прісною водою можна було б за рахунок розчищення стоку річки В. Куяльник та її реконструкції [8; 10; 11]. Однак цей варіант поповнення не є ефективним (річка маловодна і нестабільна, у деякі роки при малому рівні опадів вона пересихає [4; 13]; через розорювання земель, сільськогосподарські і меліоративні роботи за останні 20 років надходження води у річку з площі водозбору зменшилося і зменшуватиметься надалі; складнощі практичної реалізації і велика вартість виконання робіт [11]). Поповнювати Куяльницький лиман прісною водою можна і після опріснення морської води.

Поповнення лиману може здійснюватися прісною водою, яка надходить з р. Дністер [7; 2; 11; 12], шляхом побудови окремого водогону, що при відстані 40-50 км від річки Дністер до Куяльницького лиману збільшить вартість трубопроводу. Крім цього, річкові води містять значно більшу, ніж морські води, кількість забруднюючих речовин [6.].

Іншими варіантами поповнення лиману можуть бути його наповнення очищеними водами станції біологічного очищення (СБО) «Північна», або очищеними водами Хаджибейського лиману [7; 5; 8; 6]. Питання якісної очистки вод СБО більш складні, ці води більш забруднені. У рік із СБО надходить до 85 млн. м^3 води [14]. Зараз ця вода скидається до Хаджибейського лиману. Але її використання для поповнення Куяльницького лиману можливе лише за умови очищення відповідно до найвищих стандартів країн ЄС, де застосовуються сучасні технології.

Поповнення лиману морською та прісною водою забезпечить: підйом рівня води у лимані, зниження загальної солоності. Локальне подання опрісненої води лиману від малопотужних опріснювальних установок, встановлених у гирлах річок, що впадають у лиман, еквівалентно його збільшенню, буде сприяти генерації нових лікувальних грязей.

Викладені вище заходи відродять курортно-лікувальні характеристики Куяльницького лиману, що зрештою забезпечить поповнення бюджету міста та країни.

Література

1. Гончаров О.Ю., Карпенко А.А. Поповнення Куяльницького лиману водою р. Дністер за допомогою системи зрошення. *Євроінтеграція екологічної політики України Попередні обґрунтування: 2020 рік*: матеріали другої Всеукр. наук.-практ. конф., 22 жовтня 2020 р., Одеський державний екологічний університет, Одеса, 2020. С. 22 – 25
2. Куяльницький лиман – проблеми і можливі шляхи їх вирішення: аналітична записка / Лайко О. І., Богушевич В. К., Воронін О. Ю., ДУ «Ін-т ринку і екон.-екол. досліджень НАН України». Одеса, 2023. 36 с.
3. Адобовський В.В., Богатова Ю.І. Особливості сучасного гідролого-гідрохімічного режиму Куяльницького лиману та прогнозна оцінка його складових в умовах можливого поповнення водоймища морськими та прісними водами. МОНУ, ОДЕКУ, *Український гідрометеорологічний журнал*. 2013. №13.
4. М. Ш. Розенгурт Гідрологія та перспективи реконструкції природних ресурсів Одеських лиманів. Київ: Наукова думка, 1974.
5. Довідка про результати експертної оцінки додаткових джерел поповнення водою Куяльницького лиману: договір №01/11 від 03.11.2020 г. SKAN 0007. Одеський Державний екологічний університет.
6. Оцінка можливого альтернативного наповнення Куяльницького лиману водами Чорного моря, річки Дністер й інших лиманів і водних об'єктів. Звіт про науково-дослідну роботу (Заклучний). Керівник НДР Ю.С. Тучковенко, 20.12.2012. ОДЕКУ.
7. Обґрунтування необхідності пошуку додаткових (альтернативних) джерел поповнення чистою прісною водою Куяльницького лиману. Договір №01/11 від 03.11.2020 р. з ТОВ «ЕКОБЕРЕГ». ОДЕКУ.
8. Тучковенко Ю. С., Гаркуша О. П., Гриб О. М., Гуца С. Г. та ін. Результати гідрологічного, гідрохімічного, гідробіологічного та медико-біологічного обстеження Куяльницького лиману. МОНУ, ОДЕКУ: *Український гідрометеорологічний журнал*, 2022. № 30.
9. Науково-дослідні роботи з гідрологічного обстеження стану Куяльницького лиману та морської води з Одеської затоки у 2018 р. Звіт про науково-дослідну роботу за договором № 22 від 29.08.2018р. (остаточний), від 05.12.2018 р. МОНУ, ОДЕКУ
10. Звіт (остаточний) про науково-дослідні роботи «З гідрологічного, гідрохімічного, гідробіологічного та медико-біологічного обстеження стану Куяльницького лиману та морської води з Одеської затоки (медико-біологічне обстеження вересень – грудень 2018 р.), МОЗ «Український науково-дослідний інститут мед. реабілітації та курортології», 19 лютого 2019р.
11. Розчистка русла річки Великий Куяльник з реконструкцією (ліквідацією) частини гідротехнічних споруд в районах Одеської області. Загальна пояснювальна записка, 16-01.01-ПЗ. Київ 2020. ТОВ. «Екоберег», ТЕО
12. Оцінка якості ґрунтів Куяльницького лиману при моделюванні змін умов їх природнього стану після заповнення морською водою. Звіт(заклучний) НДІ Курортології за 2013 р., г/д 00.0239.10.
13. Заклучний звіт про НДР з гідрологічного, гідрохімічного, гідробіологічного та медико-біологічного обстеження стану Куяльницького лиману та морської води з Одеської затоки (гідрохімічне обстеження), 2018 р. Міністерство екології та природних ресурсів України, НДУ «Український науковий центр Екології моря» (УкрНЦЕМ)
14. Богатова Ю. І., Секундяк Л. Ю., Кірсанова Є. В. Якість водного середовища Хаджибейського лиману влітку 2016 року. *Вісник Одеського державного університету*, 2017. №21. С. 78-85.

СУЧАСНИЙ СТАН ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ В РОЗРІЗІ ПРИМОРСЬКИХ ТА НЕПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Олександра ВОРОБИЙОВА, к.е.н., с.н.с.,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса

Наразі в Світі на самому високому рівні визнано, що роль природно-заповідних територій (ПЗТ) із переходом до сталого розвитку є фундаментальною і ключовою. Ці світові тенденції визнано і Україною і затверджено в національному законодавстві серед найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики. А в умовах сьогодення цей пріоритет набуває особливої значущості, і в ньому виокремлюється цільова установка на збільшення площ ПЗТ в прибережних регіонах.

В цілому в останні роки в Україні простежується загальна державна тенденція до збільшення площ територій природно-заповідного фонду (ПЗФ). Але темпи розвитку територій ПЗФ в країні відстають від задекларованих у програмних документах орієнтирів. Крім того, мають місце певні протиріччя часових орієнтирів в відповідних законодавчих актах. Відносно малий досвід землекористування ПЗФ України призвів до того, що відсоток заповідності в Україні втричі менше, ніж в європейських країнах, де в середньому він дорівнює 21% [1]. Так, за даними Департаменту природнозаповідного фонду Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України [2], показник заповідності в Україні станом на 01.01.2021 р. становив лише 6,8%, а показник заповідності акваторій (в межах акваторії Чорного моря) взагалі менше 1 відсотка (0,67%).

Щодо Одеської області, то розташована у сприятливих природно-географічних і кліматичних умовах, вона має потужний природно-ресурсний потенціал та значний потенціал розвитку ПЗФ. До ПЗФ регіону входять важливі природно-заповідні території та об'єкти різного ієрархічного рівня. І за категоріями ці території та об'єкти станом на 01.01.2023 р. в Одеській області розподіляються так: національні природні парки – 34,2%, біосферні заповідники – 29,4%, заказники – 18,4%, регіональні ландшафтні парки – 9%, заповідні урочища – 8%, та разом пам'ятки природи, ботанічні сади, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 1%.

Аналіз показників стану природно-заповідної сфери регіону показав, що основний приріст площ ПЗФ в області (майже половина від всього приросту за 12 років) відбувся в останні 2 роки. На наш погляд, це можна пов'язати із затвердженням Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки, прийнятої у 2020 р., де одним з основних завдань в рамках стратегічного пріоритету «екологічна та техногенна безпека» було визначено «збереження, розвиток та створення об'єктів природно-заповідного фонду» [3]. Але ж для Одеського регіону ці показники та темпи їх приросту не тільки замалі, а навіть не відповідають запланованим індикаторам, визначеним у вищезазначеній Стратегії.

Щодо такого показника, як «площа ПЗФ загальнодержавного значення» (у % від загальної території адміністративно-територіальної одиниці), можна констатувати, що загальне співвідношення територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного та місцевого значення в Одеському регіоні в останні роки значно не змінювалося. І станом на 01.01.2023р. воно досягло значень: 72% - території та об'єкти ПЗФ Одеської області загальнодержавного значення і 28% – місцевого. При цьому можна відмітити, що кількість та площа територій ПЗФ Одеської області загальнодержавного та місцевого значення збільшились за останні роки. І загальний зріст територій ПЗФ регіону відбувався переважно за рахунок збільшення територій загальнодержавного значення (+13%). Це досить важливо, оскільки саме такі території можуть в подальшому набути міжнародного статусу та вийти до складу міжнародної мережі територій особливого природоохоронного значення.

Разом з тим, особливістю ПЗФ Одеського регіону є мала кількість територій та об'єктів, мала частка заповідності, значна частка екологічно нестійких об'єктів (44,2 % поза межами обласного центра), нерівномірне розміщення територій та об'єктів (об'єкти вищих

категорій та найбільшої площі зосереджені на півдні у дельтах великих річок та системі лиманів), що не відображає загальних особливостей степової зони [4].

Отже, можна констатувати, що в Одеському регіоні в останні 2 роки намітився певний зсув в напрямку збільшення територій та об'єктів ПЗФ. Але при цьому, за даними Департаменту природно-заповідного фонду Міндовкілля України [2], в рейтингу адміністративно-територіальних одиниць за величиною територій ПЗФ (у відсотках від їхньої загальної площі), Одеська область займає аж 19 місце, а за зміною фактичних площ територій ПЗФ - 9 місце. На наш погляд, для Одеського регіону, з його потенціалом, це вкрай низькі позиції. І це підкреслює, що можливості регіону в цій сфері використовуються не в повному обсязі.

Також слід зазначити, що в Одеській області простежується значна диференціація у територіальному розподілі об'єктів ПЗФ. Так, фактична площа територій ПЗФ в приморських районах втричі більша ніж в неприморських. А за відсотком заповідності приморські райони випереджають неприморські в 5 разів.

Крім того, можна констатувати, що за рівнем заповідності регіон не відповідає науково обгрунтованим рекомендаціям щодо відсотку заповідності для степової зони (10%) [5]. Так, в приморських районах високий рівень заповідності (9,48%), а в неприморських – дуже низький (1,82%). І поряд із середнім рівнем заповідності по області (4,63%), що майже в 1,5 рази менше за середньоукраїнський показник (6,80%), треба відзначити необхідність подальшого розвитку мережі територій та об'єктів ПЗФ на Одещині.

Відмітимо, що в приморських районах, які мають територію майже вдвічі менше, а щільність населення в 5 разів більшу, ніж неприморські райони, забезпеченість населення територіями ПЗФ тут майже така ж, як і в неприморських районах та взагалі в області (близько 65 га/тис.чол), але ж майже в 1,5 рази менша ніж в середньому по країні (майже 99 га/тис.чол).

Разом з тим, приморські та неприморські райони повинні мати різні цільові орієнтири розвитку ПЗФ. Так, наприклад, в приморських районах доцільно більше розвивати багатофункціональні території ПЗФ, з можливістю рекреації, а в неприморських - переважно суто заповідні території, а також території для резервування.

Зрозуміло, що приморські райони більш перспективні для розвитку рекреації на територіях ПЗФ, оскільки вони взагалі більш привабливі для туризму і в тому числі є. Так, більшість об'єктів області, на територіях яких можлива рекреація розташовані саме в приморських районах.

Структура територій та об'єктів ПЗФ в Одеській області за ступенем доступності рекреації станом на 01.01.2023р. виглядає так: 27% територій та об'єктів - рекреація заборонена; 29% - рекреація обмежена (дозволена у відповідних зонах); 44% - рекреація є цільовою (тобто вказана в меті та/або завданнях функціонування об'єкту ПЗФ).

Але відзначимо, що наведені дані щодо площ територій та об'єктів ПЗФ, де можлива рекреація, не є достатньо інформативними та носять більш довідковий характер. Тобто тут не виокремлені суто рекреаційно-туристичні території, а пораховані тільки загальні площі територій та об'єктів ПЗФ, лише на частці яких можлива рекреація (згідно із цілями, завданнями та зонуванням).

Слід зауважити, що обгрунтований спосіб стійкого розвитку рекреації та туризму на територіях ПЗФ міг би сприяти охороні природи шляхом отримання доходів, частину яких можна було б використати на природоохоронні роботи. Станом же на сьогоднішній день, заповідні території та об'єкти розглядаються виключно з точки зору консервативного підходу, як власне природоохоронні території, однак еколого-економічні перетворення у суспільстві вимагають формування інноваційних підходів до розвитку об'єктів природно-заповідного фонду України, які враховуватимуть потреби місцевого населення, місцевих громад, інтереси представників приватного сектору економіки, які мають намір долучитись до світових тенденцій розвитку послуг екосистемного характеру, в тому числі туристичного та рекреаційно-оздоровчого векторів [6]. Разом з тим, зрозуміло, що без належного

облаштування на територіях заповідного фонду або суміжних територіях соціально-інфраструктурних об'єктів такі види відпочинку можуть привабити занадто вузьке коло осіб, тому не матимуть економічної привабливості для суб'єктів господарських відносин [7]. Отже, питання розвитку рекреації та туризму на ПЗТ складне, комплексне, тягнуче за собою багато питань суміжних сфер економіки. Тому воно потребує подальших уважних досліджень, оскільки саме рекреаційні території можна прийняти як територіальний природний актив заповідного фонду.

І це особливо актуально зараз і буде дуже затребуване в післявоєнний період, оскільки неможливо переоцінити рекреаційну роль ПЗТ - як духовного притулку, джерела відновлення та зміцнення здоров'я. Тому актуальними завданнями сьогодення є: збільшення ПЗТ - цих «сховищ природи», ефективна реалізація їх рекреаційного потенціалу, а також забезпечення максимально справедливого та ефективного управління ними.

Отже, не дивлячись на те, що за останні десятиріччя в Україні зроблено відповідні кроки в напрямку розвитку ПЗТ, у післявоєнний період робота має бути продовжена та посилена, з опорою на залучення можливих джерел інвестицій для відновлення втраченого та розвитку наявного потенціалу, в тому числі рекреаційного, розширення мережі ПЗТ до необхідних, закріплених законодавством, масштабів.

Для забезпечення стійкого довготривалого функціонування об'єктів ПЗФ необхідно вжити ряд заходів і дотримуватись певних вимог щодо: розширення мережі наявних територій та об'єктів ПЗФ; наукового обґрунтування утворення нових об'єктів ПЗФ; розвитку рекреаційної спроможності ПЗТ; інформування місцевого населення про цінність об'єктів ПЗФ тощо.

Відповідно, за наведеними напрямками і мають проводитися заходи щодо оптимізації природно-заповідного фонду регіону, тому залишаються актуальними подальші подібні дослідження.

Література

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII від 28.02.2019 р. (2019) [електронний ресурс]. - режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
2. Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік (2021) [електронний ресурс]. - режим доступу: <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-NRF-2020-V3.0-.pdf>
3. Рішення Одеської обласної ради №1228-VII від 03.03.2020 р. «Про затвердження Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки» (2020) [електронний ресурс]. - режим доступу: https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/1pro-vnesennya-zmin-dorishennya-oblasnoyi-rady-vid-03.03_compressed.pdf
4. Попова О. М. Природно-заповідний фонд Одеської області в системі фізико-географічного районування України і шляхи його оптимізації (2017) [електронний ресурс]. - режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12473/1/29-47.pdf>
5. Яворська В.В., Сич В.А., Коломієць К.В. Особливості формування екомережі регіону Українського Причорномор'я (2015) [електронний ресурс]. - режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8427/1/129-143.pdf>
6. Ніколайчук Тетяна Об'єкти природно-заповідного фонду як комплексні «зони вражень»: основні теоретичні аспекти (2020) [електронний ресурс]. - режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/31147/1/gt_2010_6_23.pdf#page=263
7. Хумарова Н.І., Ніколайчук Т.О. Методологічні засади розвитку підприємницької діяльності соціально-природоохоронного напрямку на основі інклюзивного підходу (2019) [електронний ресурс]. - режим доступу: <https://ei-journal.com/index.php/journal/article/view/724/287>

СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КУРОРТНІЙ ЕКОНОМІЦІ НА ЗАСАДАХ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ

*Катерина КОСТЕЦЬКА, к.е.н., ст.дослідник,
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса*

Останні зрушення в галузі курортної економіки доводять необхідність розвитку так напрямів підприємницької діяльності, що забезпечать гармонію між психічним, фізичним та емоційним здоров'ям. В аналітичному звіті, складеним консалтинговою фірмою Grand View Research [1], очікується, що до 2026 року розмір підприємництва в галузі курортної економіки досягне 33,9 млрд. доларів США, а сукупний річний темп зростання складе 13,8 %. Звертаючись до міжнародних аналітичних документів щодо розвитку та інвестування в курортну економіку [2] зазначимо, що обсяг світового ринку курортної економіки у 2021 році оцінювався в 524,1 мільярда доларів США, і очікується, що з 2022 по 2030 рік він зростатиме на 17,4% на рік. Курортну економіку в міжнародному регіональному вимірі можна характеризувати наступними показниками. Лідером являється Азіатсько-Тихоокеанський регіон з прогнозним зростанням CAGR до 18,0% у 2030 році. Зростанню курортної економіки в регіоні сприяють зростання інвестицій з боку регіонального уряду. Друге місце в рейтингу належить північній Америці з найбільшій часткою ринку понад 35% у 2021 році та, за прогнозами зросте ще на 17,8%. Одним із факторів зростання виділяють високий наявний дохід споживачів.

Основними законодавчо регламентуючим підґрунтям про розвиток курортної економіки є Закон України «Про курорти» [3], Концепція розвитку санаторно-курортної галузі [4], Закон України «Про туризм» [5] Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [6] в яких визначається регулювання, господарських, соціальних та суспільних економічних відносин у сфері формування належного інфраструктурного забезпечення територій курортів та надання сприятливих умов ведення бізнесу з надання послуг із використанням природних лікувальних активів з метою створення резильєнтних інвестиційних умов. В загальному розумінні курортна економіка має своє відображення на курортних територіях, але в більш ширшому розумінні ніж визначено в законодавстві, а саме як автономна територія з наявними комерційними закладами для задоволення потреб відпочиваючих та природними лікувальними факторами. У той же час, галузь курортної економіки України, за даними статистичної служби у 2021 році становила 441,1 млн. доларів США та складає 27% від загальних доходів підприємств в країні [7]. Щодо інвестицій в курортну економіку з державного рівня то вони складають лише 0,18 % від загальних інвестицій держави. Така державна політика пов'язана з тим, що підприємницька діяльність в курортній економіці здійснюється на 80 % недержавними суб'єктами, що ще більше виявляє диспропорційність та несталість програмних та управлінських рішень (рис. 1.,2).

Аналіз наведених даних доводить, що сьогодні найбільшим попитом користується підприємницька діяльність, яка надає послуги з реабілітації та косметології. Також, як ми бачимо з рис. 1 вона має найбільшу рентабельність. У звіті Банкінг на природоохоронних територіях (2021) «Банкінг на природоохоронних територіях: просування сталого природного туризму на користь місцевих громад» Світовий банк, Вашингтон, округ Колумбія [8] було проведено оцінку стану курортної економіки в чотирьох країнах та виявлено наступне, що коефіцієнт прибутку від прямих державних інвестицій в курортну економіку складає від 8 до 18 одиниць на рік. Це дало змогу створити від 5000 до 25000 нових робочих місць. Така інвестиційна державна політика була спрямована на: захист природних лікувальних активів, а саме збільшення державних інвестицій в їх належний видобуток та використання; зростання та диверсифікація підприємництва в курортній економіці як підвищення спроможності управлінських рішень на територіях з курортною

економікою; обмін вигодами з місцевими громадами тобто офіційне оформлення домовленостей про розподіл вигід з місцевими громадами.

Рисунок 1. Капітальні інвестиції та рентабельність підприємств сфери курортної економіки

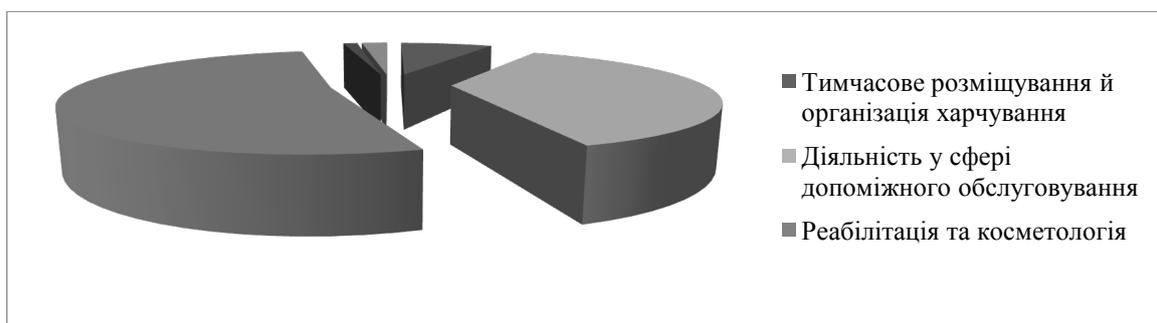

Рисунок 2. Об'єм продажу продукції підприємствами курортної економіки (тис.грн.)

Орієнтуючись на вищевикладене, вважаємо за необхідне узагальнити розвиток сфери підприємництва у курортній економіці та управлінські рішення до наступного. Припускаючи, що інвестування в розвиток підприємництва в курортній економіці впливає на параметри загальної рівноваги на засадах рандомізації. Такий підхід засновано на тому, що на сьогодні та в повоєнній перспективі не виявляється можливим здійснення чітких розрахунків (відсутність статистики, неподання звітності підприємствами, зруйнована інфраструктура, незазначена міграція робочої сили та інше.) Тому, на засадах рандомізації ми отримуємо середній ефект, який в умовах агресії РФ на Україну буде показовим. Такий підхід надає нам змогу побудувати алгоритм економічного впливу на підприємництво в курортній економіці для того щоб описати способи стимулювання підприємництва, розрахувати державні доходи від інвестиційної діяльності, оцінити наслідки програмних рішень галузі.

Література

1. Global Medical Spa Market Size, Share, Trends & Industry Growth 2030 (2023). Medical Spa Market Size, Share & Trends. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/global-medical-spa-market-size-share-trends-industry-growth-haa>
2. Grand View Research (2021). *Market Analysis Report*. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/hotels-resorts-cruise-lines-market-report>
3. Закон України «Про курорти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>
4. Концепція розвитку санаторно-курортної галузі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231-2003-%D1%80#Text>
5. Закон України «Про туризм» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=31f9c075-3504-4113-b42d->
7. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

8. World Bank (2021). Банкінг на природоохоронних територіях: просування сталого природного туризму на користь місцевих громад. URL:<http://hdl.handle.net/10986/35737>
9. United Nation (2014). Local Economy – wide Impact Evaluation. URL:<https://www.fao.org/3/i4115e/i4115e.pdf>

Секція 7

**Ризики та конкурентні стратегії розвитку водного транспорту в умовах глобалізації
світової та національної економіки**

ВНУТРІШНІЙ ВОДНИЙ ТРАНСПОРТ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

*Галина АЛЕКСЕЄВСЬКА,
доктор філософії, старший науковий співробітник відділу ринку транспортних послуг,
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
старший викладач кафедри світового господарства і МЕВ ОНУ імені І.І. Мечникова,
м. Одеса*

Сьогодні внутрішній водний транспорт відіграє важливу роль у перевезенні вантажів у всьому світі. Потенціал збільшення частки внутрішнього водного транспорту у різних видах транспорту дуже значний. Розвинені країни світу прагнуть просувати та зміцнювати конкурентоспроможність внутрішніх водних шляхів у транспортній системі та сприяти їх інтеграції до інтермодальних логістичних ланцюгів. Виходячи з цього потенціал внутрішнього водного транспорту України потребує всебічного дослідження для забезпечення сталого розвитку країни.

Внутрішній водний транспорт є одним із факторів стимулювання соціо-економіко-екологічного розвитку країни. Сьогодні дуже значна увага приділяється високим показникам забруднення навколишнього середовища. Загальновідомо, що транспорт є одним із найбільших джерел забруднення у світі. Водночас автомобільне забруднення повітря становить основну частину викидів — близько 2/3 транспортних забруднень [1; 2]. Також, наприклад, у баржі найнижчий рівень викидів вуглецю (17 грм/тон-км) порівняно з іншими видами транспорту (автомобільний 71 грм/тон-км, залізничний 19 грм/тон-км) [3].

Розвинутий ринок послуг з перевезення вантажів ВВТ може доповнити залізничне і автомобільне транспортування та розвантажити дороги. І ВВТ як найкраще підходить для перевезення негабаритного вантажу. Використання великих суден дозволяє бути більш економічними з точки зору витрат на екіпаж

Необхідність розвитку ВВТ також обумовлена тим що Україна активно рухається в сторону інтеграції в Європейський союз. А в ЄС прагнуть зменшити частку вантажів, що перевозяться автомобільним транспортом, з метою звільнення доріг, зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферу і знизити енергозалежність транспортного сектору. Для досягнення цих цілей Європейська Комісія підготувала дорожню карту, в плани якої до 2030 року переорієнтувати перевезення більше 30% вантажів з автомобільного транспорту, на річковий і залізничний. До 2050 року планується перемістити 50% вантажів і більшу частину на ВВТ [4].

Також слід відмітити, що внутрішній водний транспорт сприяє зайнятості населення. А його розвиток буде сприяти збільшенню робочих місць. В сфері внутрішнього водного транспорту працює 0,03% усієї кількості зайнятих працівників, аде не дивлячись на це кожне одне додаткове місце у цій сфері створює додаткові робочі місця у суміжних сферах. Але нажалі кількість зайнятих у сфері внутрішнього водного транспорту щороку стрімко зменшується [5].

Економічна діяльність водного транспорту впливає не тільки на рівень зайнятості та добробуту окремих осіб, а й безпосередньо на розвиток регіону де розташовані підприємства ВВТ. Вони беруть участь у формуванні бюджету регіону і розвивають його інфраструктуру та збільшуючи інвестиційну привабливість. Будучи важливими складовими у торгівельних відносинах, підприємства водного транспорту підтримують партнерство територіальних громад з регіональним і міжнародним співтовариством в сфері торгівлі, тим самим забезпечуючи зовнішньоекономічні зв'язки і інтеграційні процеси.

Потенціал ВВТ також демонструє і те, що лише один буксир і дві баржі NSP здатні замінити 250 повністю завантажених вантажівок або два локомотиви, що перевозять 100 залізничних вагонів [6]. Згідно з розрахунками, зробленими для проекту Державної програми розвитку внутрішнього водного транспорту, транспортування річковим транспортом в 5

разів економніше, ніж залізничним транспортом, і в десятки разів дешевше, ніж автомобільним [7]. Узагальнюючи можна сказати, що собівартість внутрішніх перевезень водним транспортом в перерахунку на 1 умовну тонну вантажу є найнижчою. Отже, значний економічний ефект від використання річкового транспорту - там, де це технічно можливо.

Внутрішні водні шляхи України складають більше 4000 км судноплавних річок, серед яких найбільшим є Дніпро, що протікає на території країни майже 1000 км. Українська частина річок Дунай (більше 160 км), Буг (близько 110 км) та Дністер (близько 900 км) також відіграють важливу роль у внутрішніх водних шляхах країни [6].

Інфраструктура внутрішніх водних шляхів на р. Дніпро включає 6 шлюзів та 16 річкових портів та порто-пунктів, що забезпечують внутрішнє та транзитне судноплавство по річці.

Відповідно до Європейської угоди про основні водні шляхи міжнародного значення, Дунай відноситься до річкових судноплавних маршрутів найвищої категорії Е. (водний шлях категорії Е 80-09). На р. Дунай розташовано три порти міжнародного значення, це Рені, Ізмаїл та Усть-Дунайськ.

Маючи такий значний кілометраж потенційних внутрішніх вод України використовує незначну частину своїх потужностей вантажних перевезень, при цьому на внутрішні водні шляхи припадає менше 1% в порівнянні з середнім показником країн ЄС що дорівнює 7% [8].

Завдяки своєму геополітичному розташуванню Україна є учасником більшості чинних міжнародних договорів, що регулюють перевезення внутрішнім водним транспортом. До них належать Європейська угода про головні внутрішні водні шляхи міжнародного значення (AGN або Женевська угода) та Будапештська конвенція про договір перевезення вантажів внутрішніми водними шляхами (CMNI).

Обсяги перевезень вантажів ВВТ України впали із 60 млн. тон у 1990 році до 12 млн. тон у 2006 році, а потім – до 5 млн. тон в 2011-му і у 2021 році склали лише 2 млн. тон. За останні роки перевезення внутрішнім водним транспортом становлять близько 0,8% від усіх перевезень. Аналіз динаміки обсягів перевезень вантажів ВВТ України за видами перевезень свідчить, що більшу частку становлять саме каботажні перевезення, хоча протягом 15 останніх років спостерігається їх зниження. Аналогічна ситуація також склалася з закордонними перевезеннями [7].

Сьогодні в Україні річками перевозиться лише незначна кількість товарів, в основному це вугілля, будівельні матеріали, добрива, метали, руда та зернові [7]. Існує можливість перевезення ВВТ і інших вантажів, таких як контейнери та рухомий склад (автомобілі, вантажні автомобілі, сільськогосподарські машини), оскільки подібні товари транспортуються річками в багатьох країнах ЄС.

Також слід зазначити, що сьогодні лише 60% внутрішніх водних шляхів мають гарантовані глибини [9]. Це призводить до зниження швидкості перевезень і навіть унеможливорює на деяких ділянках. Для підвищення потенціалу комерційного судноплавства необхідним є проведення днопоглиблювальних робіт

В наслідок невідповідності інфраструктури на річках України необхідним умовам ринок вантажоперевезень використовується не ефективно. Наприклад, максимальний термін служби багатьох шлюзів становить 70 років. А через хронічне недофінансування утримання шлюзів, яке в останні роки не перевищує 50% необхідної потреби, склалася ситуація, коли на водному транспорті існує реальна загроза техногенної катастрофи і підвищені ризики аварій [10].

Також спостерігається значний рівень зношеності всіх видів річкових суден, як самохідних, так і буксируваних. У розпорядженні внутрішнього водного транспорту технічно та етично застарілі судна становлять 81% флоту із середнім віком експлуатації від 21 до 25 років.

Внутрішні водні шляхи України відіграють сьогодні другорядну роль у транспортній системі країни. Річки України недостатньо використовується як водні шляхи і мають

потенціал для розвитку, оскільки це дозволить не лише використовувати річки для перевезення вантажів, але й значно сприятиме сталому розвитку транспорту.

Ефективне використання внутрішнього водного транспорту стимулює економічне зростання регіонів країни, підприємницьку активність і конкуренцію на ринку, а також приплив інвестицій, що сприяють розвитку інноваційних технологій, стримування міграційних процесів та збереженню кваліфікованих кадрів. І посилення потенціалу внутрішнього водного транспорту в перспективі сприятиме зменшенню соціальної напруги та поліпшенню умов життя населення, гармонійному розвитку та консолідації суспільства і сприянню сталого економічного розвитку країни.

Література

1. Havinga, H. (2020). Towards sustainable river management of the Dutch Rhine river. *Water*, 12, 1827 DOI: <https://doi.org/10.3390/w12061827>
2. Delhaye, E., De Ceuster, G., Vanhove, F., & Maerivoet, S. (2017). Internalisation of external costs of transport in Flanders. *Reflets et Perspectives de La Vie Économique*, Tome LVI(2), 55–74. <https://doi.org/10.3917/rpve.562.0055>
3. Сліпенко А.К., Манаєнко І.М. (2019) Розвиток річкового транспорту України в умовах світових тенденцій енергоефективності. *Вісник економіки транспорту і промисловості* .№ 68. с. 1-9
4. European Commission (2020). Handbook on the External Costs of Transport; Version 2019—1.1; *Publications Office of the European Union*. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9781f65f-8448-11ea-bf12-01aa75ed71a1>
5. Державна служба статистики України 2023 Available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 04.08.2023).
6. Molchanov A. (2022) Ukrainian inland waterway reform: stakeholders brace as new opportunities arise. Available at: <https://www.ibanet.org/Ukrainian-inland-waterway> (дата звернення 06.08.2023).
7. По Дніпру, по Бугу: проблеми і перспективи розвитку водного транспорту (2016). Available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/po-dnipru-po-bugu-problemi-i-perspektivi-rozvitku-vodnogo-transportu> (дата звернення 08.06.2023).
8. EU4Business (2017). Ukraine: River Transport could triple by 2020 if proper regulation in place. Available at: <https://eu4business.eu/news/ukraine-river-transport-could-triple-by-2020-if-proper-regulation-in-place> (дата звернення 04.08.2023).
9. National Institute for Strategic Studies (2018). Development of river transport in the context of implementation of European integration plans of Ukraine. available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1763>. (дата звернення 26.07.2023).
10. Касич А.О. Водні ресурси України як основа забезпечення стійкого розвитку транспортного комплексу. *Ефективна економіка* №8. 2018. С.1-19

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОРСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЕННОГО СТАНУ

Дмитро ЛЕВІН, пров. інженер,

Олена АНІСКОВА, інженер I кат.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса

Морська інфраструктура нашої країни має високе значення для економічного та соціального розвитку та процвітання нації, яка намагається вступити в лави ЄС, тому розвиток та відновлення морської інфраструктури в наслідок зруйнування під час агресії Росії має найважчий пріоритет.

Стратегічні перспективи розвитку економіки України багато в чому визначаються її статусом морської держави. В умовах занепаду морської інфраструктури під час воєнного часу, основою морського транспортного комплексу країни становлять морські порти. Україна мала потужний портовий потенціал, утворений двадцятьма державними морськими торговельними портами, розташованими по узбережжю Чорного та Азовського морів. В українській економіці специфіка морської транспортної інфраструктури - як частина сільськогосподарського, промислового, комунікаційного та транспортно-логістичного напрямку, що сприяють раціональній організації вантажопотоків та покликана забезпечити розвиток транспортного ринку, на якому гарантовано задовольняється попит на якісне та комплексне транспортне обслуговування як самої України так і країн Євросоюзу, так і їхніх регіональних об'єднань.

Нині Україна демонструє ознаки кризового стану основних галузей реального сектору економіки, що дає підстави сподіватися на подальші позитивні зрушення у її розвитку. Перехід України до нової фази соціально-економічного зростання, курс на європейську інтеграцію потребує повного відновлення та розвитку всієї транспортної системи країни та її безпеки. При цьому, оцінюючи варіанти розвитку транспортної системи України, не можна нехтувати вимогами ринкового середовища та розвитку суспільства [1, с.1].

Морська інфраструктура має суттєві переваги у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, такі як велика транспортна спроможність, відносно низькі транспортні витрати, велика вантажопідйомність, низькі транспортні витрати, можливість перевезення великої кількості вантажів. Великий потенціал інтеграції України у світовий економічний простір та розвиток морського транзитного транспорту зумовлює необхідність покращення якості морської інфраструктури та збільшення вантажопотоку. Основними завданнями морської інфраструктури повинні бути: забезпечення безпеки перевезень вантажів, залучення транзитних і каботажних потоків вантажів, прискорення надання послуг, зниження цін і вартості транспортних послуг. Також варто враховувати і те, що екологічності роботи транспорту та системна реалізація заходів з підвищення безпеки зазвичай приводить і до зростання ефективності роботи в загалом всієї транспортної системи.

Відновлення та розвиток морської інфраструктури в умовах післявоєнного стану є стратегічно важливим завданням для України. Цей процес вимагає цілеспрямованого регуляторного впливу з боку держави на різних етапах. Цей вплив має сприяти переходу до прогресивної фази розвитку та підтримувати позитивну тенденцію.

Поєднання національного регулювання та ринкової самодисципліни забезпечує ефективний розвиток морської інфраструктури та її основи – морського транспорту. Для забезпечення розвитку портового господарства необхідно поєднати та узгодити регульовану державою інфраструктуру з напрямком землі для формування відповідної та ефективної економічної політики.

За поточної ситуації, щоб сприяти відновленню та розвитку судноплавної галузі, необхідно переглянути принципи національного нагляду:

- забезпечення вимог екологічної безпеки;

– економічні вигоди від діяльності морських перевезень відображаються в покращенні якості обслуговування та оптимізованому поєднанні економічного використання ресурсів;

– відповідність стратегічним завданням розвитку національної та регіональної економічної системи;

– забезпечити здійснення діяльності лише в правовому полі;

– оптимізація інтересів портів, транспортної системи з суміжною інфраструктурою.

Правові методи регулювання відновлення та розвитку морського транспорту мають забезпечувати:

– стимулювання збільшення вантажопотоків шляхом стимулювання збільшення транзитних вантажопотоків, встановлення сприятливих режимів діяльності для судновласників та вантажовласників;

– встановлення безпеки транспортних шляхів;

– відновлення морських портів зруйнованих під час воєнного стану.

Для забезпечення відновлення та інноваційного розвитку морської інфраструктури запропоновано положення управління інвестиційними програмами, котрі, презентують напрямки створення повномасштабної морської держави, параметри вантажних терміналів та флоту, що зумовлено стратегічними завданнями екологічної, економічної та соціальної безпеки. Особливого значення набуває моніторинг ефективності виконання інвестиційного плану.

За результатами аналізу сучасних тенденцій розвитку морської інфраструктури в Україні спостерігається системна криза цієї галузі, яка характеризується: порушенням міжгалузевих співвідношень і пропорцій, структурною деформацією, технологічною деградацією, слабкою економічною економікою. обґрунтування майбутнього розвитку тощо. Доведено необхідність вимірювання стабільності вантажопотоків, рівня конкуренції в сегментах ринку та характеристик вантажних циклів. Визначення При вирішенні завдання вибору виходу на ринковий сегмент ринку транспортних послуг відправною точкою є аналіз можливостей діяльності операторів. Розрахунок експлуатаційних показників діючого парку сформує необхідну інформаційну базу для формування відповідних нормативів інвестиційного плану, що особливо важливо в умовах обмежених фінансових ресурсів [2. с.4].

Напрямок діяльності та розвитку морського транспорту у післявоєнний період:

Мінімізація збитків: Розвиток додаткових транспортних коридорів для ввезення гуманітарної допомоги та вивезення українського експорту до країн Євро союзу. Підтримка існуючого парку транспортних засобів та заміна на нові з принципом вартість, корисність, енергоефективність, в майбутньому екологічний транспорт.

Інтенсивне відновлення інфраструктури: Швидка робота з відновленням та ремонтом портів. Збільшення пропускної здатності енергоносіїв Україна – Країни Євро Союзу для покриття потреб України минаючи Російський ринок газу та нафти. Повернення майна на місця дислокації до воєнного стану.

Закладення основи для майбутнього розвитку та модернізації: Спрямування експорту з України до ЄС або їх транспортних хабів. Використання спільних підприємств або концесій з транспортними компаніями ЄС. Пріоритетне використання новітніх технології в процесі розвитку та модернізації морської інфраструктури(більш екологічний транспорт, більш модернізовані портові очисні споруди тощо).

Існує багато проблем у розвитку інфраструктури морських портів, обмеженість коштів, необхідність врахування різних інтересів, які визначають механізм вибору пріоритету інвестиційної діяльності. У таких випадках плани розвитку морських терміналів повинні диктувати порядок вирішення питань на основі їх важливості для досягнення макроекономічних, регіональних і місцевих цілей. Форми та методи стимулювання комерційної діяльності в комерційних структурах мають бути покладені в основу

механізмів управління стабільністю українського воднотранспортного портового сегменту на регіональному ринку транспортних послуг:

- забезпечення державної підтримки розвитку портів;
- впровадження державних і приватних або колективне володіння портами розвиває економічну та правову рівність. Одним із основних шляхів забезпечення економічної стійкості морських портів України має бути раціональне управління розвитком і підтриманням у безпечному стані гідротехнічних споруд, територій, акваторії та навігаційного середовища.

Крім того, функція портового нагляду та функція контролю відповідності торгових суден мають бути реалізовані у формі національного адміністративного управління. Сучасні економічні умови та технічний стан портової інфраструктури, а також рівень розвитку інформаційних технологій створюють додаткові вимоги до системи управління та використовуваних методів. Конкуренція та супутні чинники на ринку транспортних послуг диктують необхідність використання адаптивного підходу в управлінні, що дозволяє системі управління транспортною системою приймати та реалізовувати рішення в умовах обмежених часових ресурсів.

Базуючись на дослідженнях та впровадженні світового досвіду, використовуючи найсучасніший організаційний дизайн та інструменти для підготовки та формулювання управлінських рішень, інноваційне переосмислення та перепроєктування, без винятку, з урахуванням 3 типів (економічних, екологічних та соціальних наслідків), необхідні для всього бізнесу процеси суб'єктів морської інфраструктури. Тільки на цій основі ми можемо забезпечити якісний розвиток судноплавної галузі (збалансувати попит і пропозицію, оптимізувати розподіл ресурсів для підвищення ефективності, гнучко змінювати потужності та продукцію, розробляти та впроваджувати інноваційні технології), розвиток фундаментальних сучасних галузей та забезпечити його міжнародну конкурентоспроможність.

Для забезпечення успішної роботи цих методів потрібна відповідна інформаційна технологія. Це особливо важливо в системах управління виробництвом, де діяльність значно динамічна і робота пов'язана з впливом зовнішніх імовірнісних факторів (погодні умови, соціальні та політичні хвилювання, ціни на нафту на міжнародних ринках). Транспорт відноситься до системи управління з розподілом праці та умов праці, які постійно та швидко змінюються. Враховуючи рівень розвитку систем зв'язку та передачі даних, комп'ютерних мереж та інформаційних технологій (Інтернет, космічні системи зв'язку, мікрокомп'ютери та системи мобільного зв'язку тощо), використовуйте інноваційні інформаційні технології, такі як експертні системи та нейронні мережі за певних умов.

Література:

1. Сенько О.В. Стратегія забезпечення стійкого розвитку морського транспорту України: автореф., 2019. 38 с.
2. Глушко Г.М. Механізми регулювання портової діяльності (в умовах кризи): автореф, 2017. 27 с.
3. Петров І.М. Теоретичні основи експлуатації засобів морського транспорту у сервісних ергатичних системах: автореф., 2021. 50 с.
4. Інформація про водний транспорт України. URL : <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html>
5. Сотниченко Л., Табенський С. Сучасні економічні умови розвитку морської портової інфраструктури. автореф., 2023. 4 с.
6. Danube storm (2021)/ Ports of Ukraine

ОБГРУНТУВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ МОРСЬКИМИ ПОРТАМИ «ПОРТ-ЛЕНДЛОРД» В УКРАЇНІ

Ольга КАЛУЯН, інженер I кат.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса

Морські порти можуть мати величезний вплив на економіку портового регіону та навколишнє середовище, в якому він знаходиться. Вони є не лише основним засобом експорту сільськогосподарської продукції, який у 2021 році склав 27,9 млрд доларів США, а й джерелом експорту металургійної продукції (16 млрд доларів США), хімічної продукції (2,7 млрд доларів США) та мінеральних добрив (8,42 млрд доларів США) [1].

Військове вторгнення Російської Федерації серйозно вплинуло на функціонування транспортного сектору. Після 24 лютого 2022 року морські порти на південному узбережжі України були практично відрізані, що призвело до обмеженої діяльності морського сектору загалом. Ці дії завдали шкоди українській економіці, оскільки приблизно 70% українського експорту (а це близько 47 млрд доларів США) і значна частина імпорту перевозилися морським транспортом. За наявними оцінками, Україна зазнає щоденних збитків у розмірі 170 мільйонів доларів США через блокаду портів [1;2]. Таким чином, виникла суттєва втрата експортних можливостей в Україні.

У сучасних умовах господарювання процес удосконалення функціонування управління морськими портами, які є частиною транспортної інфраструктури національної економіки, набуває все більшого значення, морським портам приділяється пильна увага з боку органів державної влади, а їх ефективне функціонування є предметом наукових досліджень як в Україні, так і в усьому світі.

Дослідження показують, що згідно з міжнародною практикою, порти розглядаються як один з найбільш ефективних інструментів розвитку національної економіки. Узагальнюючи досвід управління морськими портами у різних країнах світу, можна виділити такі типи управління згідно з визначенням Світового банку, як державні порти або Public Service Port (мають державну приналежність та управління), порти інструменти або Tool Port (управління портом здійснюється спільно державою та приватною компанією), порти лендлорди або Landlord Port (держава є власником землі порту, але здає її в оренду приватним операторам через концесії або за договором оренди) та приватні порти або Fully Privatized Ports (повністю приватні порти, обслуговують тільки акціонерів, не включають загальнодоступні та публічні функції). Нижче наведено моделі управління морськими портами на рисунку 1.

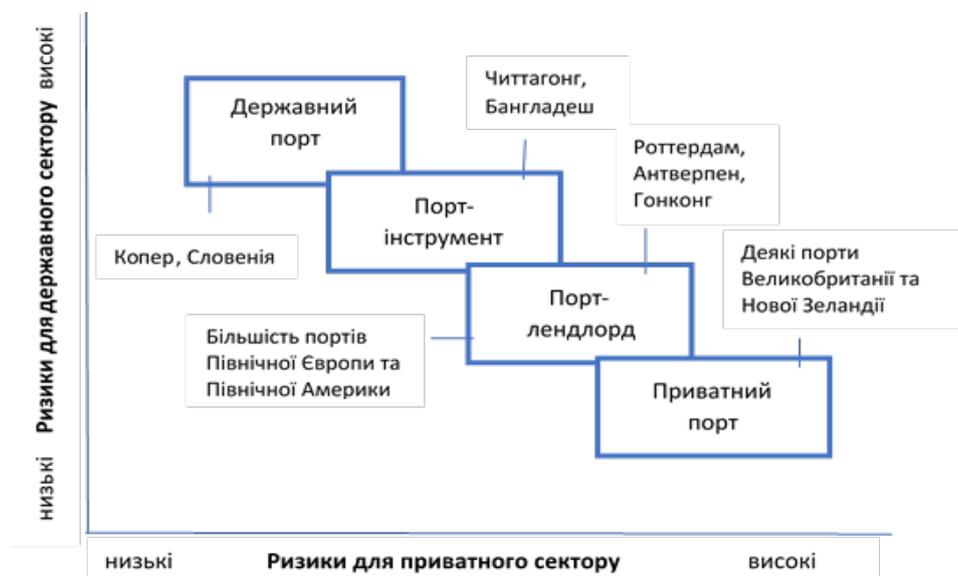

Рисунок 1 - Моделі управління морськими портами

Джерело: побудовано автором на основі [3, с.13]

Модель порт-лендлорд є, мабуть, найкращою і найпоширенішою формою управління, оскільки вона ефективно збалансовує суспільні інтереси громадськості та приватні інтереси акціонерів. Також, модель порт-лендлорд зменшує фінансовий тягар для уряду, оскільки оператори терміналів несуть відповідальність як за розвиток інфраструктури, так і за щорічні концесійні платежі у формі плати за оренду та плати за пропускну здатність.

Наближення до моделі порт лендлорд є логічним продовженням реформи портової галузі, яка розпочата ще в 2013 році. З початком портової реформи в Україні була змінена модель управління портовим сектором та створена Адміністрація морських портів України (далі – АМПУ), яка була наділена адміністративними функціями, функціями охорони та безпеки на морі. Суто комерційна діяльність залишилася за державними та приватними стивідорними компаніями та морськими терміналами. Досвід роботи портів північно-західної частини Європи в Україні має вже достатньо прикладів участі приватних суб'єктів портової діяльності, адже на сьогодні більшість портових потужностей знаходиться у приватному секторі. Наприклад, на території порту Південний функціонує приватний суховантажний порт (група терміналів - ТІС), який володіє землею та іншими стратегічними активами, такими як причальні стінки та під'їзні канали. Приватні стивідорні компанії можна знайти, зокрема, в портах Одеси та Миколаєва, які взяли в оренду земельні ділянки із зобов'язаннями зробити невід'ємні поліпшення орендованого майна державних стивідорів. У порту Іллічівськ працюють державні стивідорні компанії, які досить успішно конкурують з приватними стивідорними компаніями [4].

Такий розподіл функціональних можливостей у морських портах наблизив вітчизняну модель управління до добре відомої в Північній Америці та Північно-Західній Європі моделі лендлорд-порт. Однак в цьому контексті Україна відстає. Це пов'язано з тим, що Україна ще не прийняла успішну модель портового орендодавця, оскільки не має інституційних механізмів подолати існуючі бар'єри у вигляді обмеженого контролю портів як суспільних благ, через наявність декількох типів землевласників – державних, місцевих та приватних суб'єктів. Крім того, наразі АМПУ відповідає тільки за ту частину порту, яка їй належить – причальна стінка й окремі території ближче до середини портів.

Уряд має намір перейти на лендлордську модель управління портом за західноєвропейськими стандартами. Це означає, що земля та базова інфраструктура завжди будуть у власності уряду, а термінал буде передано назад після закінчення терміну концесії. Приватний оператор матиме лише тимчасове право на (розробку, будівництво) експлуатацію та обслуговування терміналу.

Також, зазначимо, що перехід до моделі порт-лендлорд полягає не в отриманні АМПУ права власності на землю, а в трансформації АМПУ у портовий орган з повномасштабними повноваженнями та інструментами для підвищення конкурентноспроможності української портової системи. Розвивати портову територію зможуть всі учасники, але саме АМПУ врешті решт вирішуватиме, чи надавати дозвіл тому чи іншому стивідору на побудову активу в межах всього порту. Для реалізації цієї моделі доцільно буде залучати й експертів, і міжнародні організації, зокрема ЄБРР, який є кредитором багатьох компаній, що працюють в українських портах. Впроваджена модель управління покращить умови для залучення приватних інвестицій, що, в свою чергу, посилить позиції України як країни-експортера продовольчих товарів і продукції на світовому ринку. Це також привабить найуспішніших світових трейдерів, яким буде зрозуміла ця модель і вони зможуть планувати розширення потужностей разом з адміністрацією порту. Портовий орган зможе надати кожному інвестору план, який дозволить йому реалізувати свої довгострокові плани [5].

Підсумовуючи вище визначене, зазначимо, що для успішної реалізації реформи найближчим часом, варто зосередити увагу (використовуючи кращі світові практики у портової галузі) на таких цілях:

- Внесення змін до Земельного кодексу з метою раціоналізації (упорядкування) земельних відносин, тобто уточнення статусу, характеристик та умов використання припортових територій;

- Визначення меж усіх портів, створення банку потенційно вільних зон для розвитку портових потужностей та проведення інвентаризації портових територій. Потенційна кластеризація стратегічно важливих портів;

- Створити законодавчі умови для поступової передачі державних стивідорних компаній у морських портах України у концесію, оренду чи приватизацію;

- Сприяння розвитку інтермодальних перевезень шляхом співпраці місцевими органами влади з Укравтодором та ПАТ «Укрзалізниця» у питаннях розвитку під'їзних шляхів сполучення в напрямку портів;

- Сприяння участі приватного сектору в розвитку портової інфраструктури шляхом впровадження механізму компенсації суб'єктам господарювання їхніх інвестицій у стратегічні об'єкти портової інфраструктури АМПУ. Це дозволить, наприклад, залучити днопоглиблювальні компанії світового рівня до реалізації проектів в Україні;

- Налагодження діалогу із зацікавленими сторонами. Розробка політики взаємодії зі стейкхолдерами та спрощення чинного законодавства з метою обмеження бюрократії і покращення інвестиційного клімату.

Література

1. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури», 2022. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62dea11135d7fa2d9a7aa158_Відновлення%20та%20розбудова%20інфраструктури.pdf

2. Мільярди доларів у порти. Які перспективипортової галузі України. *Економічна правда*: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/5/700830/>.

3. Вдосконалення управління портовою галуззю України консолідація контролю за користуванням портовими територіями та наближення до моделі управління "порт лендлорд": світовий досвід і перспективи реформування в українському контексті. Світовий банк. 2020. 76 с. URL: <http://www.uspa.gov.ua/>

4. Шемаєв В. Від Антверпена до Роттердама: європейський досвід управління розвитком портової інфраструктури для морегосподарського комплексу України. Стратегічні пріоритети. 2020. № 43(2). С. 120-128.

5. Чернишова Л.І., Яковенко О.І. Впровадження нової моделі управління «порт-лендлорд» та інноваційних заходів як основних важелів розвитку портової інфраструктури. Наукові перспективи. 2022. №5 (23). С. 294-307. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1653/1651>

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Вадим ГРИЩЕНКО, к.е.н., доцент,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса

Збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до знищення критично важливої інфраструктури, припинення портових операцій в Україні, порушення регіональної логістики, зростання цін на паливо, збільшення витрат на страхування суден та вантажів та сприяла обмеженню торгівлі у Чорноморському регіоні. Збройна агресія Російської Федерації проти України перешкоджає торгівлі та змінює логістику як в Україні так і в усьому Чорноморському регіоні. Пошук альтернативних торгових маршрутів для українських товарів швидко збільшив вимоги до наземної та морської транспортної інфраструктури та послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При дослідженні питань, пов'язаних з розвитком ринку транспортних послуг в галузі перевезення вантажів морськими шляхами, нами було проаналізовано наукові результати, викладені в працях провідних вчених, які присвячені дослідженню конкурентних переваг морського транспорту (Burkynskiy B. [1], Pchenko S. [1; 2; 3], Laiko, O. [2], Khumarova, N. [2], Theocharis D. [4]), розгляду безпекових питань у галузі морських вантажних перевезень (Gkonis K. G., Psaraftis H. N. [5]), дослідженню факторів, які впливають на коливання фрахтових ставок на ринку морських вантажних перевезень, аналізу попиту, пропозиції та підходів до управління ризиками на ринку судноплавства (Park S., Kim H., Kwon, J. [6]). Разом з тим, подальших досліджень потребують питання, що стосуються аналізу тенденцій розвитку основних сегментів українського ринку морських вантажних перевезень.

Результати проведеного дослідження дали змогу зробити висновки про те, що збройна агресія Російської Федерації проти України та пандемія COVID-19 викликали низку потрясінь та хвиль, які у свою чергу спричинили побічні наслідки. Однак масштаби та наслідки цих порушень суттєво відрізнялися у різних регіонах, секторах економіки та сегментах ринку морських перевезень. Дезорганізація, викликана збройною агресією Російської Федерації проти України та пандемією COVID-19, також прискорила розвиток геополітичних, технологічних та екологічних мегатенденцій, що вже існували. Ці тенденції почали формуватися впродовж минулого десятиліття, але під час пандемії COVID-19 та збройної агресії Російської Федерації проти України їхній розвиток прискорився. Вони продовжують трансформувати ринок морських вантажних перевезень. У сукупності ці тенденції призведуть до зміни відстаней та маршрутів, збільшуючи потребу у більш гнучких перевезеннях. Вони також не обійдуться без наслідків для типів та розмірів суден, портів заходу та протяжності маршрутів. Судноплавна галузь України потребує модернізації. Її поточні потужності значно обмежені через нерозвиненість систем інформаційного та технологічного забезпечення, а також застарілий флот суден, відсутність найсучасніших портових терміналів. На жаль, у повоєнний час водний транспорт України потребуватиме комплексного підходу до його відновлення.

Збільшення витрат на морські вантажоперевезення в Україні у повоєнний період можна стримувати за рахунок: оптимізації та модернізації потужностей судноплавних компаній відповідно до попиту на морські вантажні перевезення, підвищення ефективності функціонування портів, поліпшення якості прогнозування та планування, а також розроблення і впровадження заходів щодо подальшого спрощення процедур торгівлі у повоєнний період, забезпечення прозорості ведення бізнесу у галузі морських вантажних перевезень. Ринок морських вантажних перевезень в Україні також має бути конкурентним, справедливим та прозорим. Різні ланки ланцюжка морських вантажних перевезень, включаючи органи державної влади, судноплавні компанії, порти, портових операторів, вантажовідправників та вантажоодержувачів, повинні об'єднувати свої зусилля щодо обміну

актуальною інформацією з метою підвищення ефективності діяльності морського транспорту в Україні. Це дозволить забезпечити співпрацю між українськими та іноземними судноплавними компаніями для продовження надання усіх необхідних послуг щодо перевезення вантажів морськими шляхами.

В управлінні морським транспортом України слід враховувати можливі зміни військово-політичної ситуації у Чорноморському регіоні та готуватися адаптуватися до них, досягаючи повного розуміння потенційних факторів ризику та нарощуючи адаптаційний конкурентний потенціал усіх ланок морських перевезень. Для України, відновлення галузі морського транспорту у повоєнний період за принципом «краще, ніж було» передбачатиме значне збільшення обсягів інвестицій та нарощування адаптивного конкурентного потенціалу морського транспорту України у тому числі з урахуванням його екологічності.

Збільшити обсяги інвестицій в розвиток морського транспорту, портової інфраструктури, а також у сприяння збільшенню обсягів транзиту ще більше, ніж у довоєнні часи. Тобто, у повоєнний час, Україна та її торгові партнери повинні зосередитися на таких ключових факторах розвитку морського транспорту, як сприяння розвитку міжнародної торгівлі, цифровізація морського транспорту, модернізація портової інфраструктури, економія від масштабу, ліквідація існуючих дисбалансів та забезпечення вільної конкуренції.

Ефективність морського транспорту в період післявоєнного відновлення економіки України буде залежати від реального спрощення процедур міжнародної торгівлі та морських перевезень. Це дозволить скоротити час та витрати на здійснення митних та інших торгових процедур та впровадити нові технології для виконання адміністративних формальностей. Спрощення процедур торгівлі та перевезень підвищить ефективність всього логістичного ланцюжка, здійснюючи позитивний вплив на морський транспорт.

Повоєнний розвиток водного транспорту в Україні може знизити енергоємність народного господарства за рахунок зменшення використання обсягів викопного палива на перевезення однієї тони вантажу, що відповідає міжнародним зусиллям щодо стримування глобального потепління. Крім того, забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності у галузі водного транспорту у період повоєнного відновлення економіки України покликане сприяти безперервності процесу виявлення критично важливих, в умовах інноваційного розвитку, активів і можливих загроз цим активам, а також зменшення кількості будь-яких вразливих місць шляхом ретельного аналізу та впровадження ефективних контрзаходів для досягнення оптимального рівня захисту критичних активів.

Управління забезпеченням економічної безпеки за умови гарантування захищеності усіх систем суб'єкта господарювання від деструктивного впливу, як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, попередження та усунення економічних загроз і небезпек, з метою сприяння безперервності інноваційного розвитку водного транспорту України нами пропонується здійснювати у чотири основні етапи.

Першим етапом є ідентифікація критичних активів суб'єкта господарювання. Незалежно від типу організації або того, чи забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності у галузі водного транспорту пов'язане з фізичною безпекою чи безпекою інформаційних технологій, в оцінці наявних загроз і небезпек інноваційному розвитку водного транспорту України повинно бути зазначено, які саме критично важливі активи суб'єкта господарювання потребують захисту, який тип інформації потрібен для захисту кожного активу.

Другий етап – це аналіз можливих наслідків деструктивного впливу на критичні активи з боку зовнішніх та внутрішніх чинників. На цьому етапі визначається як втрата, пошкодження або знищення критичного активу вплине на інноваційний розвиток суб'єкта підприємницької діяльності у галузі водного транспорту та його місію.

На третьому етапі здійснюється «інвентаризація» поточних заходів економічної безпеки та розроблення коригувальних заходів. Цей етап забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності у галузі водного транспорту передбачає оцінку загроз і небезпек інноваційному розвитку водного транспорту України, оцінку вразливості та оцінку ризиків,

що дозволяють особам, які приймають рішення щодо забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності у галузі водного транспорту, надавати пріоритети протоколам захисту активів. Оцінки рівня безпеки є дуже специфічними в умовах інноваційного розвитку для кожного суб'єкта підприємницької діяльності у галузі водного транспорту чи окремого об'єкта, що оцінюється. Аналогічно, використовувана для забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності у галузі водного транспорту методологія, в умовах інноваційного розвитку, також повинна бути специфічною для кожного окремого суб'єкта господарювання. Методології забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності у галузі водного транспорту також розроблені для застосування лише у певних сферах безпеки. В даний час поділ є подвійним: фізична безпека та безпека інформаційних технологій. Незважаючи на те, що в умовах інноваційного розвитку водного транспорту України подібний розрив скорочується, ці два напрямки все ще стоять окремо один від одного і потребують різних підходів до свого застосування.

Завершальним етапом повинен бути аналіз витрат та вигод від корегувальних заходів, надання конкретних рекомендацій щодо того, як заблокувати можливості для нападу супротивників та як захистити критичні активи суб'єкта господарювання в умовах інноваційного розвитку.

Підбиваючи підсумки, ми можемо зауважити, що в умовах інноваційного розвитку управління забезпеченням економічної безпеки виступає запорукою довгострокового функціонування суб'єктів господарювання і формування конкурентних переваг їх продукції на ринку товарів та послуг у галузі водного транспорту. Такий підхід допомагає нівелювати додаткові загрози та небезпеки, з якими може бути пов'язаний інноваційний розвиток водного транспорту України. Отже, лише ефективне управління забезпеченням економічної безпеки може гарантувати захищеність усіх систем суб'єкта господарювання від деструктивного впливу, як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, попереджати та усувати загрози, сприяючи безперервності інноваційного розвитку водного транспорту України.

Література

1. Burkynskiy B. V., Ilchenko S. V., Gryshchenko V. F., Gryshchenko I. V. The competitive strategy profile of Ukrainian inland water transport: economic justification. *Scientific Bulletin of National Mining University*. 2023. №1. P. 169–173. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/169>
2. Laiko O., Khumarova N., Ilchenko S., Gryshchenko V., Gryshchenko I. Conceptual Model of Utilizing the Competitive Ability of Maritime Transport in the Economic Security System. *Science and Innovation*. 2023. №19(2). P. 31–43. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine19.02.031>
3. Ільченко С.В., Грищенко В.Ф., Грищенко І.В. Тенденції розвитку основних сегментів ринку морських вантажних перевезень в Україні. *Економічний простір*. 2023. №184. С. 36–42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-6>
4. Theocharis D. Approaches of the profitability of Arctic shipping in the literature 1. *Arctic Shipping*. Routledge, 2019. P. 23–39. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781351037464-4/approaches-profitability-arctic-shipping-literature-1-dimitrios-theocharis>
5. Gkonis K. G., Psaraftis H. N. Container transportation as an interdependent security problem. *Journal of Transportation Security*. 2010. Vol.3. P. 197–211. <https://doi.org/10.1007/s12198-010-0047-y>
6. Park S., Kim H., Kwon, J. The impacts of demand and supply shocks in the dry bulk shipping market. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*. 2023. №39(1). P. 13–22. <https://doi.org/10.1016/j.ajsl.2022.10.004>

УРЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ ШЛЯХОМ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ В РОЗРІЗІ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ірина ПАВЛОВА, пров. інженер,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Глобальна безпека несе в собі поняття декількох складових: економічна, фінансова, інформаційна, продовольча, екологічна, соціальна, енергетична, військова глобальна безпека. Тобто, глобальна безпека має тісний взаємозв'язок із національною безпекою кожної із світових держав.

Порушення національної безпеки України, з початком військових дій, призвели до розірвання важливого морського логістичного шляху між Україною та міжнародною спільнотою.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, морський транспорт України виявився абсолютно неспроможним до виконання своїх прямих функцій, а саме до вантажних перевезень морськими шляхами. Взаємозалежними від блокування всього морського узбережжя України, виявилися країни-експортери українського продовольства.

Блокада всіх морських портів призвела до зниження експорту з 6-7 млн. тонн на місяць до 1,5 млн. тонн [1].

До 22 липня 2022 року (день підписання «Зернової угоди»), експорт сільськогосподарської продукції відбувався виключно за допомогою залізничного транспорту, Дунайських портів та автоперевезень через пункти пропуску західного кордону. Нажаль, висвітлені шляхи експортування аграрної продукції не в змозі були охопити необхідну кількість пшениці, для подолання кризової ситуації, яка наблизилася залежні від українського експорту країни до голоду, а глобальний ринок до зросту цін на продукти харчування та нелегальну міграцію, особливо в країнах Близького сходу та в Африці[2].

Таким чином, можна констатувати той факт, що російська агресія проти української нації, зашкодила всьому світові порушуючи глобальну продовольчу безпеку.

Задля урегулювання гострої проблеми, було прийнято рішення щодо створення Спільного координаційного центру, який базується у місті Стамбул та налічує, як цивільних, так і військових представників від України, Туреччини, ООН та росії. Мета даного координаційного центру – спостереження за безпечним вивезенням аграрної продукції водами Чорного моря.

Проаналізував дані переміщення суден Чорноморської зернової ініціативи[3], за рік існування «Зернової угоди» до країн Африки, Азії та Європи з портів Великої Одеси вийшло 1006 суден, а саме:

- «Одеса» - 324 судна (загальною тоннажністю 9,7 млн. тонн агропродукції);
- «Південний» - 272 судна (загальною тоннажністю 10,6 млн. тонн агропродукції);
- «Чорноморськ» - 410 суден (загальною тоннажністю 12,5 млн. тонн агропродукції).

Загальна кількість продовольства, яку вдалось експортувати до країн Азії, Африки та Європи – 32,8 млн. тонн, замість 51 млн. тонн. Все через те, що росія неодноразово блокує роботу зернової ініціативи, а саме:

- з 29 жовтня по 02 листопада росія достроково припинила брати участь в інспекції суден, що призвело до формування «корку» у протоці Босфор, зменшенню кількості суден, які проходили інспекцію (з 20 суден до 10 в день), збільшенню фрахтової частки;

- з 29 квітня повна блокада порту «Південний»;

- з 06 по 18 травня росія відмовилась від реєстрації суден на вхід та проведення відповідних інспекцій;

- 18 липня 2023 року росія знову заблокувала свою участь у роботі «Зернової угоди»;

- 18 та 19 липня, здійснила цілеспрямовану повітряну атаку на зернові термінали в портах. Пошкоджень зазнала зернова інфраструктура міжнародних та українських трейдерів та перевізників Kernel, Viteira, CMA CGM Group[4];

- 24 липня 2023 року росія атакувала портову інфраструктуру у м. Рені пошкодивши зернові резервуари в яких зберігалась агропродукція;

- 27 липня 2023 року росія знову завдала шкоди портовій інфраструктурі в Одеській області.

Такі дії зі сторони країни-агресора, впливають не тільки на українську національну безпеку порушуючи її продовольчу, економічну, фінансову та територіальну цілісність, такі дії мають загальний вплив на міжнародну економіку та міжнародний транспортний сектор.

Було проаналізовано найбільш країни-експортери українських агрокультур (рисунок 1), серед них спостерігаються найактивніші: Китай (8,0 млн. тонн), Іспанія (6,0 млн. тонн), Турція (3,2 млн. тонн), Нідерланди (2,0 млн. тонн), Італія (2,1 млн. тонн), Єгипет (1,6 млн. тонн) та Бангладеш (1,1 млн. тонн).

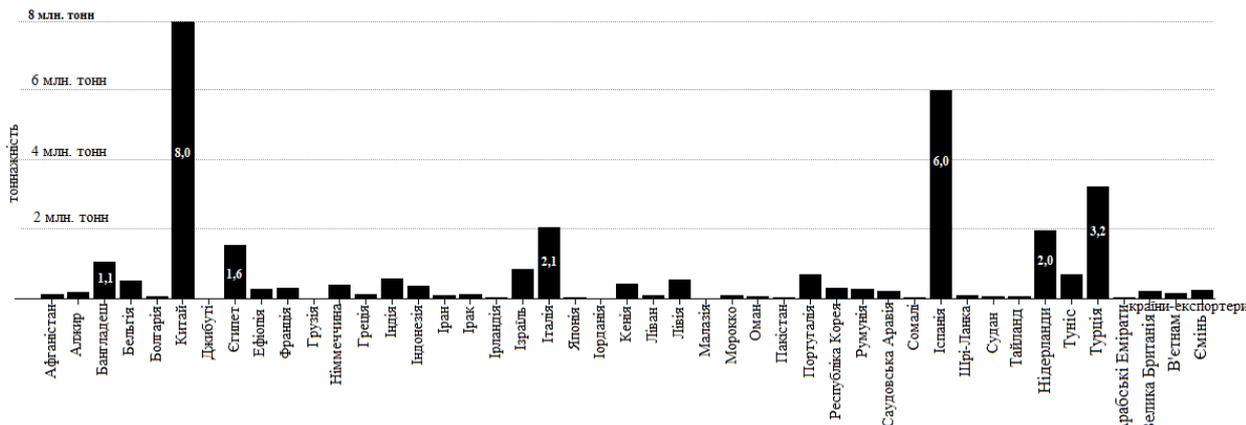

Рисунок 1 – Країни-експортери сільськогосподарської продукції з України

Джерело: розроблено автором на основі даних [3]

На рисунку 2 представлені обсяги вивезеної агропродукції у розрізі портів Великої Одеси: «Одеса», «Південний», «Чорноморськ».

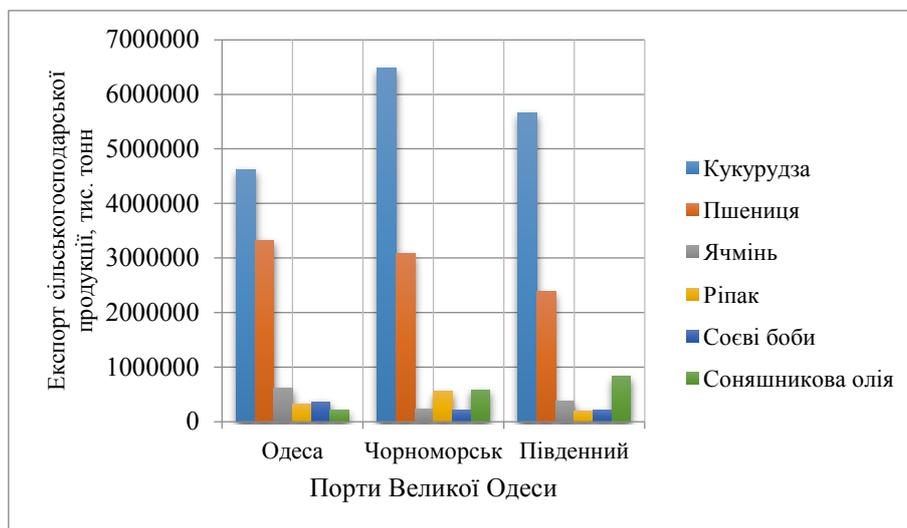

Рисунок 3 – Обсяги вивезеної агропродукції у розрізі портів Великої Одеси

Джерело: побудовано автором на основі даних [3]

Найбільшою вивантаженою агрокультурою є кукурудза, з порту «Чорноморськ» 6,47 млн. тонн, з порту «Чорноморськ» - 5,65 млн. тонн, а з порту «Одеса» 4,61 млн. тонн. Наступне місце в експорті займає пшениця, а саме з порту «Одеса» було вивантажено 3,3 млн. тонн пшениці, з порту «Чорноморськ» - 3,0 млн. тонн, з порту «Південний» - 2,38 млн.

тонн. Таке активне вивантаження кукурудзи та пшениці з портів Великої Одеси, говорить про те, що необхідно було звільнити місце для агрокультур з літнього врожаю.

Аграрні підприємства стоять у кінці ланцюгу ціноутворення, тож під час навмисного блокування «зернового коридору», є шанси до збільшення фрахту, що скажеться на частці, яку отримають аграрії. До війни вона складала близько 80% експортної ціни, наразі – близько 35%.

Нижче представимо динаміку зміни головного показника на який спираються при розрахунку транспортних витрат – Baltic Dry Index (рисунок 3), за період з липня 2022 року по липень 2023 року.

Рисунок 3 – Динаміка зміни Baltic Dry Index

Джерело: взято автором з офіційного сайту Baltic Dry Index[5]

Отже, проаналізувавши динаміку зміни Baltic Dry Index можна сказати, що основний індекс морських перевезень Балтійської біржі, який вимірює вартість доставки товарів у всьому світі, у вівторок впав на 3,4% до тижневого мінімуму в 1037 пунктів. Найбільше зменшення яке спостерігалось за розглядає мий період – 527 пунктів (16 лютого 2023 року).

Більш цікавий для нас індекс рапатах, знизився на 3% до 1052 пунктів, порівняно із травнем 2023 року.

Через приведені вище дії російської федерації, до морських портів «Одеса», «Південний» та «Чорноморськ» зменшилась вхідна кількість суден під загрузку агрокультурами. Міністерством інфраструктури було вирішено, задля усунення даної ситуації, збільшити тоннажність суден, щоб уникнути довгого часу простою. Саме для зернових культур тоннажність повинна складати з 20 до 25 тисяч тонн, а для олії – з 6 тисяч до 10 тисяч тонн.

Література

1. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Нова аграрна політика», 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>
2. Павлова І.Ю. Теоретико-аналітичний огляд продовольчої безпеки та роль портів Великої Одеси у вирішенні кризової ситуації. *Території інновацій: стратегії, цінності та пріоритети*. Міжн. наук.-практ. конф. (TISVP-2022), м. Суми. 20 жовтня 2022 р. Суми, 2022. С. 92-96.
3. Black Sea Grain Initiative Vessel Movements. URL: <https://data.humdata.org/dataset/black-sea-grain-initiative-vessel-movements>
4. Міністерство інфраструктури: новини URL: <https://mtu.gov.ua/news/34522.html>
5. Baltic Exchange Dry Index. URL: <https://tradingeconomics.com/commodity/baltic>

Секція 8-9

Домінанти відновлення та розвитку людського капіталу в Україні. Міжнародне співробітництво як домінанта трансформації соціально-економічного розвитку України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ РИНКУ ПРАЦІ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ САМОЗАЙНЯТОСТІ З УРАХУВАННЯМ ВОЄННИХ ТА ПОВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Лариса ЧЕРЧИК, д.е.н., професор,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» м.Одеса

Для працездатного населення України завжди були характерні наявність високої загальної та професійної освіти, задовільні фізичні, фізіологічні та психофізіологічні характеристики. Однак воєнні дії з 2014 року призвели до масштабних демографічних втрат і деформації демографічної структури. Це очевидні нині причини, пов'язані з високим рівнем передчасної смерті чоловічого населення на війні, вилучення значної частини чоловіків з сімей, економічної активності, потужна міграція жінок з дітьми за кордон. Наслідки – зниження рівня народжуваності зараз і в майбутньому, різке зменшення чисельності працездатного населення, негативні зміни вікової структури населення України. Тривалі періоди незайнятості економічною діяльністю як через участь у воєнних діях, так і через міграцію призведуть до втрати навичок і практичного досвіду, можливості розвитку та отримання актуальних компетентностей.

З іншого боку, багато підприємств і організацій припинили або значно скоротили свою діяльність, тому в регіонах, де немає активних бойових дій, працевлаштуватись важко не лише внутрішньо переміщеним особам, а й місцевому населенню.

Необхідність вивчення сучасних тенденцій на ринку праці, пошуку форм і моделей його розвитку, визначення пріоритетів державної політики щодо активізації економічної активності та зайнятості, запровадження в практику державного регулювання нових соціально-економічних, інноваційних та інвестиційних механізмів, спрямованих на підвищення інклюзивності ринку праці вкрай актуальні проблеми, які потребують вирішення.

Ринок праці можна розглядати як складне, динамічне, дуже лабільне, чутливе до змін середовище. Характер цих змін формують взаємодія об'єктивних та суб'єктивних чинників соціального, економічного та демографічного характеру з урахуванням особливостей геополітичного та культурно-історичного розвитку. До об'єктивних чинників належать ті, які не можна змінити у короткостроковій перспективі або дія яких постійна: демографічна ситуація, яка впливає на кількісні та якісні характеристики робочої сили, природні умови, геополітичне розташування, відносини власності та виробничі відносини, етнопсихологічні особливості тощо. До суб'єктивних чинників належать, в основному, соціально-економічні: розвиток освіти, професійності, кваліфікаційного та культурного рівня, рівня організації праці, технічного рівня розвитку економіки, особливості технологічних процесів, використання досягнень НТП. Серед суб'єктивних чинників базова роль відводиться освіті, оскільки саме освіта визначає якість робочої сили. Водночас необхідно врахувати зовнішні чинники: посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів в світову економічну систему; формування єдиного світового інформаційного простору [1].

Доцільність та правомірність використання інклюзивного підходу для формування сучасного ринку праці визначено домінантами інклюзивного розвитку.

Зокрема, основні імперативи Концепції інклюзивного розвитку за версією Світового банку є: рівність можливостей у доступі до ринку праці та ресурсів як важливої умови зниження рівня бідності та нерівності; рівні можливості для реалізації людського потенціалу незалежно від місця проживання і соціально-економічних умов, статі і віку; розвиток людини, підвищення її добробуту; збільшення участі усіх громадян у процесі економічного зростання і справедливий розподіл його результатів [2]. Rockefeller Foundation робить такі акценти: участь (доступ до ринку праці, споживачів та бізнес-сектору); прозорість, якість знань та норм дозволяють людям починати власний бізнес та знайти роботу; справедливість (рівні можливості, доступ до суспільних благ, інфраструктури, освіти, води тощо);

зростання; стабільність як достатня ступінь упевненості у майбутньому та підвищення спроможності прогнозувати результати своїх економічних рішень; сталий розвиток як поступове накопичення суспільного багатства для підтримки добробуту поколінь [3].

Тобто основні імперативи інклюзивного розвитку (рівні можливості у доступі до усіх видів ресурсів; рівні можливості зайнятості; рівні можливості для реалізації права у використанні суспільних благ та доходів; рівні можливості для реалізації людського потенціалу; рівні можливості для забезпечення гармонійного розвитку особистості (фізичного, емоційного, культурного, когнітивного); підвищення добробуту та якості життя людей завдяки доступності суспільних благ; забезпечення справедливого розподілу результатів діяльності; рівні можливості для забезпечення здорового життя; збільшення участі усіх громадян у процесі економічного зростання і справедливий розподіл його результатів; стабільність розвитку як достатня ступінь упевненості у майбутньому; поступове накопичення суспільного багатства для підтримки добробуту поколінь; залученість і рівність між поколіннями) прямо чи опосередковано стосуються ринку праці [4].

Теж саме модно стверджувати щодо рекреаційної сфери, що обумовлено абсолютною цінністю в ній людини з її потребами у відпочинку, відновленні психофізичних кондицій, фізичному та культурно-інтелектуальному розвитку. Сучасні реалії в Україні вимагають адаптації рекреаційної сфери до нових потреб післявоєнного відновлення з урахуванням соціальних, економічних та екологічних чинників. Це зумовлює необхідність подальшого розвитку та формування альтернативних підходів до забезпечення потреб у реабілітації, оздоровленні, відпочинку та розвитку.

Забезпечення інклюзивності ринку праці в цій сфері передбачають урахування таких основних чинників: зростання потреб на соціальні види і форми відновлення, реабілітації, відпочинку громадян України, найперше – учасників бойових дій, їх сімей, населення регіонів, які були окуповані; зниження рекреаційного потенціалу в багатьох регіонах України, які не були окуповані, і його знищення у регіонах, що зазнали окупації; суттєве зниження рівня матеріального забезпечення значної частини населення України, що робить недоступними рекреаційні послуги.

Тому завданнями розвитку регіонів, які нині можуть надавати рекреаційні послуги, є:

- розробка та реалізація активної регіональної політики розвитку місцевого підприємництва для забезпечення рекреаційних потреб, сформованих викликами воєнного та повоєнного часу;
- забезпечення доступності для використання рекреаційного потенціалу цих регіонів;
- підготовка персоналу з урахуванням специфіки сучасної рекреаційної діяльності;
- формування ефективної інвестиційної політики для розвитку рекреаційного підприємництва;
- формування системи публічного управління у сфері рекреації та туризму.

Останнє передбачає використання можливостей для реалізації стартап-проектів, які надаються міжнародними фондами, програмами, грантами. Зокрема такими як: проект МОП «Інклюзивний ринок праці для створення робочих місць в Україні» (передбачає три напрямки взаємодії: управління ринком праці та активна політика на ринку праці, тристороннє партнерство і соціальний діалог, створення сприятливих умов для сталого розвитку підприємств та підтримка підприємництва); програма SEED французької неурядової організації АСТЕД при підтримці Міністерства зовнішньої політики Канади конкурсі грантів, націлених на підтримку самозайнятості та мікропідприємництва в Україні.

Крім цього, є державна підтримка реалізації стартап-проектів загалом, окремо – для жінок, вразливих груп населення. Державний центр зайнятості розробив умови участі в проектах за програмою «Робота», публікуються дайджести грантів і бізнес-можливостей для підприємців.

Ці пропозиції актуальні для рекреаційної та супутніх сфер діяльності, які надають послуги гостинності. Тому ринок праці в регіонах з пріоритетом розвитку рекреації вже значною мірою відповідав би вимогам інклюзивності.

Оскільки рекреаційна сфера пов'язана з суміжними та обслуговуваними сферами діяльності, справляє безпосередній вплив на розвиток економічних та соціальних процесів, виступає чинником оптимізації структури регіональної економіки. На одній території зосереджуються підприємства різного профілю, об'єднані комплексним використанням рекреаційних ресурсів та наданням рекреаційних послуг. Рекреаційні підприємства безпосередньо пов'язані з ресторанним господарством, готелями та іншими місцями тимчасового проживання. Функціонування санаторно-курортних і оздоровчих закладів впливає на діяльність туристичних операторів та агентів, екскурсійних закладів, транспортної інфраструктури, завданням якої є перевезення рекреантів до місця відпочинку, екскурсійних об'єктів тощо. Тобто, економічна функція рекреаційного природокористування полягає також у розширенні сфери прикладання праці, прискоренні розвитку соціальної та виробничої інфраструктури на територіях інтенсивного рекреаційного природокористування.

Усі названі види діяльності дозволяють створювати «дешеві» робочі місця, частина з яких не вимагає складних компетентностей, а навпаки, є можливість достатньо швидко освоїти професію [1].

Тобто, на основі використання наявного рекреаційного потенціалу території, в громаді можуть бути реалізовані кілька різнопланових стартап-проектів, які забезпечать формування комплексного рекреаційного продукту і попит на нього.

Найбільшою мірою реалізують принципи інклюзивного розвитку ринку праці оздоровча, пізнавальна, відпочинкова рекреація і такі види туризму як сільський зелений, агротуризм, екологічний, подієвий, оскільки в процесі надання послуг можуть бути задіяні усі представники громади, навіть ті, які в силу своїх фізичних можливостей не можуть повною мірою працювати, або не знаходять роботи.

Для реалізації зазначеного важливе залучення всіх груп стейкхолдерів, що передбачає:

1) спільне розроблення місцевої політики, визначення пріоритетів, встановлення стратегічних, поточних цілей і завдань, що є більш прозорим і демократичним процесом;

2) прийняття рішень спільно, узгоджено, у процесі діалогу та конструктивної дискусії багатьма зацікавленими сторонами, що ґрунтуються на більшому обсязі знань, умінь, досвіду та інтуїції;

3) досягнення консенсусу серед зацікавлених сторін, використання моделі співпраці, що покращує рівень якості та ефективності місцевої політики сталого розвитку;

4) причетність різних зацікавлених сторін до процесу стратегічного управління, що забезпечує життєздатність та реалістичність, досягнення стратегій і окремих заходів щодо забезпечення інклюзивного ринку праці.

Література

1. Черчик Л.М. Сільський туризм як ефективна форма самостійної зайнятості у трудонадлишкових регіонах. *Регіональна економіка*. 2009. № 1 (51). С. 178-183.

2. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2015. 240 p. URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/global-monitoring-report>

3. Pacetti-Garr E. (2016) The Five Characteristics of an Inclusive Economy: Getting Beyond the EquityGrowth Dichotomy, Rockfeller Foundation URL: <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/fivecharacteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equity-growth-dichotomy/>

4. Черчик Л.М., Хумарова Н.І. Інклюзивний розвиток рекреаційного природокористування: монографія. Одеса : ДУ«ІРЕЕД НАНУ», 2022. 160 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Андрій ГАЛАЦАН, аспірант,

Наталія ЯКИМОВА, д.е.н.,

Донецький національний університет імені Василя Стуса. м.Вінниця

У сучасних умовах соціальна відповідальність є не тільки основою суспільного розвитку, конкурентною перевагою підприємства, а й ресурсом особистісного зростання людини. Саме тому формування та розвиток соціально відповідальної поведінки персоналу обумовлене не тільки запитом суспільства та суспільними потребами, а й соціальними та економічними перевагами, що отримує конкретний індивід в стратегічній перспективі. Втім, рішення про формування певної моделі соціально відповідальної поведінки персоналу, формує певні виклики не тільки перед кожним індивідом, але й висуває перед менеджментом підприємства нові завдання, де одним з ключових слід вважати трансляцію соціальної відповідальності від менеджменту до персоналу.

Сучасна економічна ситуація в Україні ставить перед підприємствами нові виклики, зокрема у контексті післявоєнного відновлення. У таких умовах особливо важливо звернути увагу на формування та розвиток соціально відповідальної поведінки персоналу. За таких умов варто дослідити ключові аспекти цього процесу та запропонувати напрями покращення соціальної відповідальності на підприємствах в умовах післявоєнного відновлення економіки в Україні.

Соціальна відповідальність підприємства передбачає врахування соціальних та екологічних аспектів своєї діяльності, а також максимізацію соціально-економічних користей для всіх зацікавлених сторін [1]. У контексті післявоєнного відновлення економіки, підприємства мають важливу роль у соціальному та економічному відродженні країни. Формування соціально відповідальної поведінки персоналу є стратегічним інструментом, який допомагає досягти цілей сталого розвитку та підвищити конкурентоспроможність підприємств.

Умови післявоєнного відновлення економіки в Україні можуть впливати на формування соціально відповідальної поведінки персоналу. Одним із ключових факторів зазначеного процесу є культура організації. Культура, що спрямована на відповідальне ставлення до співробітників та суспільства, сприяє розвитку соціально відповідальної поведінки персоналу. Крім того, роль у формуванні соціальної відповідальності відводиться керівництву, яке повинно виконувати прикладну функцію та стимулювати співробітників до соціально відповідальних дій.

Для формування та розвитку соціально відповідальної поведінки персоналу в умовах післявоєнного відновлення економіки в Україні слід використовувати певні інструменти. По-перше, це освіта та навчання. Працівники повинні мати доступ до інформації про соціальну відповідальність, її значення та вплив. Також варто враховувати ціннісні орієнтації персоналу при відборі та підборі кадрів. По-друге, підприємства повинні створити механізми мотивації для соціально відповідальної поведінки. Це можуть бути стимулюючі програми, нагороди, можливість участі в соціальних проектах та інші форми позитивного визнання. Крім того, важливо забезпечити налагодження системи зворотного зв'язку та співпрацю зі спільнотою, що сприятиме активному залученню персоналу до соціальних ініціатив.

Підприємства, що діють в умовах післявоєнного відновлення економіки в Україні, стикаються з рядом викликів щодо формування та розвитку соціально відповідальної поведінки персоналу. Одним із них є недостатнє розуміння та усвідомлення важливості соціальної відповідальності серед працівників. Викликом також є нестача ресурсів та фінансових можливостей для впровадження соціальних програм.

Однак, формування соціально відповідальної поведінки персоналу також відкриває нові перспективи для підприємств. Сталість та соціальна відповідальність стають ключовими факторами конкурентоспроможності та успішності підприємств. Підприємства, які проявляють високий рівень соціальної відповідальності, можуть отримувати підтримку споживачів, інвесторів та держави, що сприяє їхньому стабільному розвитку.

Отже, соціальна відповідальність у бізнесі стає все більш актуальною темою, і розробка відповідних моделей поведінки персоналу допомагає підприємствам стати більш стійкими та етичними. Запропонуємо такі напрями, що сприятимуть формуванню соціально відповідальної поведінки персоналу:

формування цінностей підприємства, які сприятимуть розвитку соціально відповідальної культури. Ці цінності повинні відображати прагнення підприємства забезпечувати добробут співробітників, клієнтів, громади та навколишнього середовища;

створення кодексу етики та стандартів поведінки. Варто сформувати детальний кодекс етики, який включатиме принципи, що визначають соціально відповідальну поведінку. Кодекс варто підкріпити конкретними прикладами, які допоможуть персоналу розуміти, як діяти в різних ситуаціях;

залучення персонал до процесу формування соціально відповідальної культури. Потрібно залучати його до обговорення цінностей, розробки кодексу етики та інших аспектів. Чим більше співробітники відчують зв'язок із цими ініціативами, тим більше шансів на їхню успішну імплементацію;

створення умов для навчання персоналу та проходження тренінгів з питань соціальної відповідальності та етики [2]. Це може бути як частина вступного навчання, так і постійні програми навчання для підтримки та поглиблення знань;

формування системи заохочення та винагород за соціально відповідальну поведінку. Це може включати винагороди, визнання чи можливості для участі у проектах з позитивним соціальним впливом;

забезпечення прозорості та звітності. Потрібно регулярно інформувати персонал про досягнення підприємства в галузі соціальної відповідальності. Це може бути частиною щомісячних або річних звітів;

забезпечення соціально відповідальної поведінки керівництва, що повинно слугувати прикладом для персоналу [3]. Якщо керівництво демонструє відданість цінностям підприємства, це надихне інших співробітників на наслідування.

Загалом, формування соціально відповідальної поведінки персоналу – це постійний процес, який вимагає відданості та підтримки на всіх рівнях управління підприємством. Це допоможе побудувати його позитивний імідж, збільшити лояльність клієнтів та покращити взаємодію з громадськістю.

Таким чином, в умовах післявоєнного відновлення економіки в Україні формування та розвиток соціально відповідальної поведінки персоналу стають важливими завданнями для підприємств. Культура організації, навчання та мотивація персоналу, співпраця зі спільнотою – це лише деякі з інструментів, які можуть бути використані для досягнення цих цілей. Незважаючи на виклики, формування соціально відповідальної поведінки персоналу відкриває нові перспективи для підприємств та сприяє їхньому сталому розвитку.

Література

1. Ушкальов В. В. Формування соціальної відповідальності персоналу. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 6. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/6_2017_ukr/.
2. Олійник О. О. Розвиток персоналу як складова корпоративної соціальної відповідальності. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2016. №1 (11). С. 183–192.
3. Христенко О. В., Жартовська В. О. Соціальна відповідальність в управлінні персоналом підприємства: реалії часу. *Економіка і регіон*. 2019. С. 113-120.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

*Тетяна НЕБОГА, к.е.н., старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса*

Важливою складовою економічного потенціалу регіону та країни є кадровий потенціал. Оскільки саме люди є рушійною силою продуктивних сил, а у системі виробничих відносин саме їм належить вирішальна роль, проблеми формування та розвитку кадрового потенціалу як необхідної умови прискорення науково-технічного прогресу, модернізації регіональної інноваційної екосистеми, стають першочерговими. Зазначене посилюється тим фактом, що в умовах соціально-економічної нестабільності, обумовленої військовим положенням в Україні, за кордон від'їжджають кваліфіковані спеціалісти, при цьому регіон та держава втрачають частину професійного кадрового потенціалу.

Як зазначає [1], в умовах війни значна кількість активного конкурентоспроможного населення України виїждить із країни, і такий міграційний чинник, як низька оцінка ситуації в країні, є більш небезпечним за бажання реалізації індивідуальних можливостей на глобальному ринку праці. Комбінація планів по самореалізації із втратою віри у перспективи такої реалізації в українському суспільстві обумовлює вектор на еміграцію та/або транзитну трудову міграцію [1, с. 279]. У зв'язку з наведеним потребує вирішення питання формування кадрового потенціалу регіону в умовах повоєнного відновлення.

Дослідженню проблем формування, розвитку, оцінювання та використання кадрового потенціалу присвячено роботи таких науковців, як О. Федонін, І. Рєпіна, О. Олексюк [2], О. Морозов, О. Гончар [3] та ін. Вивченню трудового потенціалу, структури та сутнісних підходів до його розвитку приділяється увага в роботах таких науковців, як В. Бугас, О. Науменко [4], Я. Гавриленко [5], Г. Дуда [6] та ін.

Ефективний кадровий потенціал стане основним рушієм для відбудови України в повоєнний час. Під кадровим потенціалом регіону ми розуміємо сукупність інтелектуальних та трудових ресурсів, використання яких забезпечує досягнення стратегічних цілей сталого розвитку регіону. Своєю чергою, трудові ресурси визначаються їх якісним складом, а саме – віковою структурою, професійними та кваліфікаційними характеристиками.

Відтворення кадрового потенціалу є необхідною умовою функціонування економічної системи і може розглядатися як елемент саморозвитку продуктивних сил та виробничих відносин. Процес відтворення кадрового потенціалу включає, окрім відтворення носія робочої сили (кваліфікованих кадрів), відтворення відносин, які виникають в процесі його відтворення – відносини з приводу наймання, ринку праці, зайнятості тощо. У процесі відтворення кадрового потенціалу відбувається відтворення фізичних та розумових здібностей кваліфікованих кадрів, процеси розподілу кадрів за галузями регіону, обмін як форма взаємодії носія робочої сили та роботодавця та безпосереднє споживання робочої сили (кваліфікованих кадрів) у процесі суспільного відтворення.

Формування кадрового потенціалу, виступаючи першочерговим завданням на шляху повоєнного відновлення в Україні, безпосередньо залежить від якості та обсягу освітніх послуг, які надають заклади вищої освіти. Як визначено Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр., метою вищої освіти в країні є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудову ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя [7]. Враховуючи стан країни в умовах війни, та необхідність повоєнного відновлення, досягнення поставленої мети можливе за умови відповідності підготовки кадрів закладами вищої освіти вимогам економічного відновлення та стратегії розвитку того чи іншого регіону. Згідно положень розділу IV «Бачення України: реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери у перспективі 2030 року»,

розвиток освіти і науки виступає важливою передумовою успішного відновлення та прискореного соціально-економічного розвитку України як успішної європейської держави. При цьому такий розвиток залежить від успішного розвитку інших сфер – економіки, права та ін. Крім того, мають бути налагоджені ефективні зворотні зв'язки для забезпечення взаємовпливу суспільства і ринку робочої сили на зміст освітнього процесу та кінцевий результат навчання у вигляді набуття затребуваних професійних кваліфікацій. В свою чергу, умовою забезпечення якості освіти всіх рівнів, конкурентоспроможності і корисності для соціально-економічного розвитку України є належне фінансове і матеріально-технічне забезпечення [8].

У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки, в основу якої покладені прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти, а визначені нею стратегічні та операційні цілі відповідають зобов'язанням України згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, відзначається про існуючий розрив між системою вищої освіти та ринком праці, дисбаланс попиту і пропозиції інноваційних спеціальностей, відсутність механізмів зворотного зв'язку між роботодавцями і закладами вищої освіти [7].

В Україні наразі проводиться реформа ринку праці, метою якої є налагодження ефективного механізму, спрямованого на пришвидшеного працевлаштування безробітних з числа вразливих категорій, повернення їх до трудового життя. Реформою передбачається запуск у повній мірі компенсацій роботодавцям за працевлаштування учасників бойових дій (УБД), молоді, осіб з інвалідністю, вимушено переміщених осіб (ВПО), інших категорій. Необхідною умовою успішної реалізації реформи є надання якісних послуг зареєстрованим безробітним, пошукачам роботи та роботодавцям адміністраторами центрів зайнятості, кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками.

Вирішення проблем формування кадрового потенціалу регіону в умовах повоєнного відновлення лежить у площині реалізації таких заходів:

- концентрація зусиль на відбудові реального сектору економіки з формування конкурентних робочих місць та соціальним захистом;
- відновлення наукової-освітньої інфраструктури через інвестиції в науково-дослідні роботи;
- підготовка кадрів закладами вищої освіти у відповідності до потреб регіону з обов'язковим працевлаштуванням випускників, які навчалися на умовах державного замовлення;
- підвищення якості викладання у закладах освіти;
- відновлення системи професійно-технічної підготовки;
- підтримка малого бізнесу через кредитну систему країни з використанням пільгових умов кредитування (у випадку зруйнованого підприємства – допомога з боку держави, безвідсоткові кредити);
- залучення міжнародних інвестицій (особливо – прямих) та фінансової допомоги міжнародної спільноти.

Реалізація таких заходів на рівні регіонів та держави створить сприятливі соціально-економічні умови для повернення вітчизняних кваліфікованих спеціалістів із-за кордону.

За даними [9], серед факторів, які здійснюють вплив на повернення трудових ресурсів в Україну, першочерговими є – остаточне закінчення війни, відсутність бойових дій та повітряних обстрілів, достатній рівень заробітної плати, загальний рівень життя в Україні, відновлення інфраструктури регіону та фінансова допомога з боку України. Таким чином, серед економічних факторів вирішальним для повернення є можливість реалізації кадрового потенціалу та фінансова винагорода за прикладену працю.

Процес повоєнного відновлення має ґрунтуватися на принципах консолідації зусиль усіх членів суспільства – представників науки, освіти, бізнесу та влади, а економічне відновлення можливе лише на основі узгодження економічних інтересів суб'єктів трудових відносин. Цю функцію виконує ринок праці.

Необхідними умовами ефективного функціонування ринку праці є:

- організація загальної на території країни ефективно діючої системи бірж праці;
- широкомасштабна система професійного навчання, підвищення кваліфікації і перепідготовки;
- активна діяльність місцевих органів виконавчої влади у напрямі організації ефективної системи працевлаштування відповідно до потреб регіонального розвитку.

Виходячи із сутнісних характеристик ринку праці, а саме – створення конкурентного середовища для кожного суб'єкта ринкової взаємодії, забезпечення пропорційного розподілу робочої сили у відповідності до потреб соціально-економічного розвитку регіону, підтримка рівноваги між попитом та пропозицією робочої сили, виникає необхідність відповідності системи підготовки кадрів закладами вищої освіти потребам повоєнного відновлення та стратегіям регіонального розвитку України. Зазначене буде сприяти формуванню ефективного кадрового потенціалу регіону та країни.

Перспективами подальших робіт в напрямку вирішення проблеми формування кадрового потенціалу регіону є створення механізму регулювання трудового потенціалу в післявоєнний період і план повернення мігрантів в Україну.

Література:

1. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : монографія. Умань : Видавець “Сочінський М. М.”, 2020. 456 с
2. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. 2-ге вид., без змін. Київ: КНЕУ, 2006. 316 с.
3. Морозов О.Ф., Гончар О.В. Система управління розвитком персоналу підприємства. Ефективна економіка. 2017. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5372>
4. Бугас В.В., Науменко О.М. Трудовий потенціал підприємства: сутність та структура. Ефективна економіка. 2018. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
5. Гавриленко Я.В. Сутність та підходи до розвитку трудового потенціалу підприємства. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». 2019. № 52. С. 30-38. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Znpchdtu_2019_52_6
6. Дуда Г.Б. Формування, використання та розвиток трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств в системі інноваційної економіки: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Подільський держ. агр.-техн. ун-т Кам'янець- Подільський. 2018. 263 с.
7. Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 року №286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
8. «Бачення України: реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери у перспективі 2030 року» URL: https://uareforms.org/reforms/Vision-of-Ukraine-2030?fbclid=IwAR2bA2jTRsOktWBALiUrMAIZHa24DEBAaT_iOvacctY8unmWJmBXLOOuTd
9. Офіційний сайт Info Sapiens. URL: <https://www.sapiens.com.ua/>

СТИМУЛЮВАННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ АКТИВІЗАЦІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ

*Інна УХАНОВА, к.е.н., доц., в.о. завкафедрою міжнародних економічних відносин,
Костянтин МЕЛЬНИК, викладач кафедри Міжнародних економічних відносин,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса*

Іноземний капітал є важливим фінансовим ресурсом, який може бути використаний для вкладення у довгострокові проекти. Він формується завдяки накопиченню фінансових ресурсів господарюючими суб'єктами. Іноземний капітал може бути отриманий лише зі створених заощаджень. Заощадження виникають, коли прибутки корпорацій, підприємств, урядів та окремих громадян перевищують їх витрати. Це означає, що частина отриманого доходу не витрачається на поточні потреби, а відкладається для майбутніх цілей, зокрема для інвестування. Значний приплив інвестицій в країну сприяє економічному зростанню та модернізації, забезпечує переваги, включаючи приплив додаткового капіталу в країну, розвиток промисловості та сільського господарства, сприяє екологічному та соціальному покращенню, новим технологіям та інноваціям [1, с. 433].

Найважливішим джерелом іноземного капіталу для економіки країни є прямі іноземні інвестиції (ПІІ), які відіграють важливу роль в економіці більшості країн, особливо країн, що розвиваються. Ці інвестиції забезпечують не тільки значний капітал, але й нові технології та знання у сфері виробництва та управління [2, с. 11-21]. Крім того, для здійснення ПІІ потрібно більше часу, що підвищує стабільність економіки країни-реципієнта. Прямими інвесторами зазвичай є великі транснаціональні компанії з добре розвиненими ринками збуту продукції, і під їх спонсорством легше вийти на міжнародний ринок.

Для максимального стимулювання іноземних інвестицій потрібно поліпшити бюрократичні умови, перш за все, відносно процедур ліцензування, реєстрації підприємств та сертифікації продукції. Для цього часто вдаються до практики створення одного агентства для роботи з іноземними інвесторами, до якого відносяться всі функції, пов'язані із взаємодією з іноземним інвестором в процесі проходження процедури реєстрації. Це дозволяє виключити дублювання в діяльності державних органів і створити ефективно діючий інститут роботи з іноземними інвесторами, що діє за принципом «єдиного вікна». Сама агентство при вирішенні проблем, пов'язаних з регулюванням іноземних інвестицій, взаємодіє з широким колом інших державних органів, до компетенції яких належить вирішення відповідних питань. Такий підхід дозволить скоротити витрати іноземних інвесторів, пов'язаних з відкриттям і веденням інвестиційної діяльності в Україні; забезпечити прозорість процесу видачі дозволів та ліцензій; краще орієнтуватися в нормативно-регулятивному середовищі України; сфокусувати увагу уряду на «вузьких місцях» інвестиційного режиму України; прискорити інституційні реформи [3, с. 119-165].

На увагу заслуговують ті кроки, які вже були здійснено для активізації залучення іноземного капіталу. Наприклад, ініціатива «Advantage Ukraine», запущена з вересня 2022 року демонструє, що уряд знаходиться в пошуку інвесторів, розуміючи, що відновлення України має розпочатися вже зараз. Ініціатива спрямована на залучення майбутніх інвестицій в країну шляхом демонстрації можливостей в ключових секторах, що буде особливо важливо для післявоєнної економіки. Ініціатива охоплює інноваційні технології, оборонну промисловість, металургію та металообробку, сільське господарство, енергетику, фармацевтику, природні ресурси, логістику та інфраструктуру, меблеву та деревообробну промисловість [4].

Безумовно, для повноцінного відновлення потужностей національної економіки та для підвищення інвестиційної привабливості доцільно розробити заходи з реєміграції робочої сили. Саме робоча сила є одним з ключових чинників привабливості економіки України для іноземних інвесторів. Основою цих програм є працевлаштування реємігранта, з врахуванням того досвіду та можливо освіти яку він отримав на території іншої держави. Також, в контексті інвестиційного співробітництва заходом повернення робочої сили може бути

підписання взаємних угод про інвестування державних коштів в країну експортера робочої сили для створення підприємств, які стають місцем роботи для реемігранта з країни інвестора. Наприклад такі домовленості допомогли створити робочі місця та призупинили імміграцію в Німеччину громадян Туреччини [5, с. 674].

Залучення іноземних інвестицій можна розглядати як один із основних заходів підтримки національної економіки в умовах масової агресії Російської Федерації в Україні та руйнування її промисловості та інфраструктури. З початком війни в Україні багато логістичних ланцюгів було повністю розірвано, багато підприємств зруйновано, бюджетні витрати були величезними, а доходи різко впали. Згідно з наявними даними, у 2023 році надходження іноземних інвестицій в Україну залишатимуться на низькому рівні та не зможуть відігравати істотної ролі в підтримці чи стимулюванні економічної діяльності. Водночас вважалося за необхідне розробити інструменти, які були б включені в стратегію залучення іноземних інвестицій після війни. Основні сфери, які слід розглянути, включають:

- використання податкових пільг для досягнення інвестиційних цілей (дозвіл інвесторам переносити (або відшкодувати) збитки протягом певної кількості років для цілей оподаткування, прискорена амортизація, податкові канікули, інвестиційні субсидії;

- поліпшення бюрократичних умов, наприклад, шляхом створення єдиного агентства для співпраці з іноземними інвесторами, щоб зменшити витрати для іноземних інвесторів, забезпечити прозорість видачі дозволів та ліцензій, а також зрозуміти нормативно-правове середовище в Україні;

- залучення майбутніх інвестицій в країну, демонструючи можливості в ключових секторах (інноваційні технології, оборонна промисловість, металургія та металообробка, сільське господарство, енергетика, фармацевтика, природні ресурси, логістика та інфраструктура, меблева та деревообробна промисловість);

- заходи трудової реімміграції як один із ключових факторів привабливості української економіки для іноземних інвесторів.

У перспективі інтеграція України у світовий інвестиційний простір є одним із основних напрямків соціально-економічної політики країни. Це й активне залучення зовнішнього капіталу та створення сприятливих умов для розвитку підприємства. Інтеграція у світовий фінансовий простір дозволить Україні отримати доступ до нових ринків, технологій та можливостей залучення іноземних інвестицій, що сприятиме сталому економічному зростанню та відновленню економіки.

Література

1. Mustafakulov, S. (2017). Investment Attractiveness of Regions: Methodic Aspects of the Definition and Classification of Impacting Factors. *European Scientific Journal*, ESJ, 13(10), 433.
2. Artman M. and Cherniavska T.(2020). The Key Factors Affecting the Polish Investment Attractiveness for Foreign Investors. *VUZF Review*, vol. 5, no. 2, pp. 11-21, doi:10.38188/2534-9228.20.2.02
3. Movchan, V and K Rogoff. (2022). International Trade and Foreign Direct Investment. in Y Gorodnichenko, I Sologoub and B Weder di Mauro (eds), *Rebuilding Ukraine: Principle and Policies*, CEPR Press. 119–165.
4. Advantage Ukraine 2022. Retrieved from: <https://advantageukraine.com/ua/>.
5. Pereira S. (2019). Immigrant workers' (im)mobilities and their re-emigration strategies. University of Lisbon. p. 674.

ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЯПОНІЄЮ: АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ

ФЕДОРОВА Н.С., к.е.н., доцент,

*ЛЕТЮК Д.О., бакалавр спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,
Херсонський національний технічний університет, м.Херсон*

Двостороння торгівля між Україною та Японією є важливим економічним партнерством між двома країнами, яке засноване на спільних інтересах, взаємній користі та розвитку. Україна та Японія встановили дипломатичні відносини у 1992 році, що відкрило шлях до співпраці в різних сферах, включаючи торгівлю та економічну взаємодію [1].

Україна та Японія активно співпрацюють у енергетичній галузі, машинобудуванні, хімічній промисловості, інформаційних технологіях, сільському господарстві тощо. Динаміка імпорту між країнами у грошовому еквіваленті представлена на рис. 1.

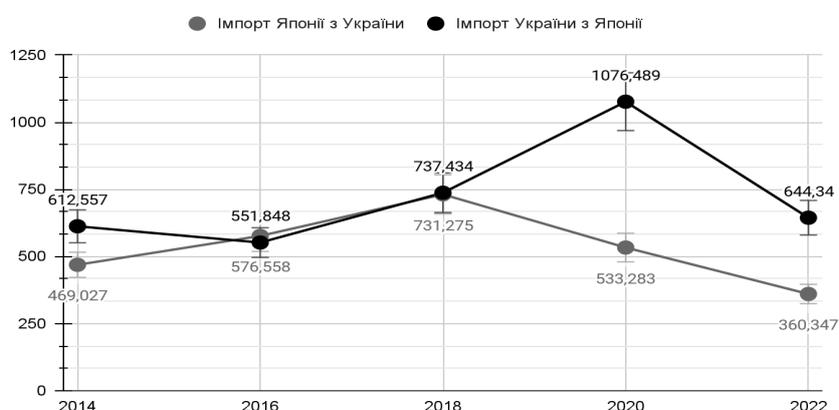

Рис. 1. Динаміка імпорту між Україною та Японією (тис. дол. США).

Джерело: побудовано авторами на основі [2].

Сталій динаміці щодо взаємної торгівлі у 2014-2022 рр. не простежується. У 2014-2020 рр. відбувалось поступове нарощування темпів економічної співпраці, проте пандемія внесла корективи: за два останні роки країни скоротили обсяги імпорту. Товарна структура імпорту Японії з України представлена у табл. 1.

Таблиця 1

Товарна структура імпорту Японії з України у 2014-2022 рр. (тис. дол. США)

Найменування\Рік	2014	2016	2018	2020	2022
Тютюн	0	362	470,5	422,6	138,7
Руди, шлаки і золи	172,9	109,6	137,8	47,2	95,9
Злаки	207,7	35,9	46,5	156	32,1
Неорг. хім. речовини	11	12,2	3,3	1,4	19,7
Деревина та вироби	52	81	897	5,7	18,3
Всього	469	576,5	731,2	533,2	360,3

Джерело: побудовано авторами за даними [2].

Дані табл. 1 ілюструють, що найбільший відсоток імпорту Японії з України становлять сировинні продукти. Проте, експорт готової продукції більш вигідний для країни, адже збільшує додану вартість, створену на території України, підвищує зайнятість, а з нею і платоспроможний попит всередині країни, розвиває мережу додаткових сфер економічної діяльності, інфраструктуру тощо. Тому для диверсифікації двосторонньої торгівлі доцільно запропонувати готову продукцію. Зважаючи на потенціал української економіки в цілому та Херсонського регіону, зокрема, на аналітичні дані щодо потреб Японії від Офісу з розвитку підприємництва та експорту України [3], а також Експортну стратегію України на 2017-2021 рр. [4], запропоновано до експорту готову харчову продукцію.

Для конкретизації даної категорії представлено рис.2, який ілюструє розподіл витрат на харчову продукцію в Японії.

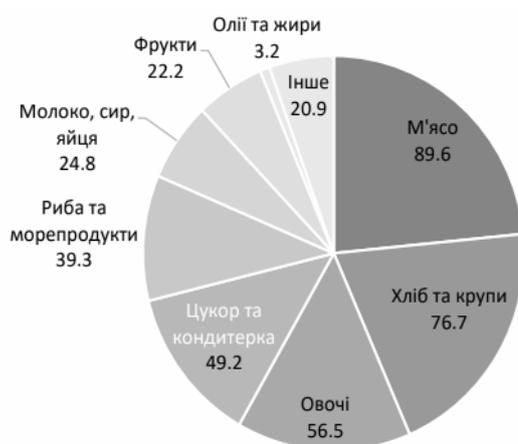

Рис. 2. Витрати на харчову продукцію в Японії за категоріями, млн. дол. США
Джерело [3].

Співставлення даних рис. 2 та Експортної стратегії України [4], можна сказати, що оптимальним варіантом є категорія “Хліб та крупи”, оскільки саме цим відома Україна в світі. Враховуючи актуальну тенденцію серед японців до здорового харчування, оптимально буде обрати конкретну групу товарів “Зернові сніданки”.

На рис. 3 видно, що найпопулярнішою категорією сніданків у Японії на даний момент є мюслі та гранола. Однак ця категорія, як і інші готові зернові сніданки, буде зростати нешвидкими темпами, на рівні 1,4% щорічно до 2026 року. В свою чергу гарячі зернові сніданки показали бум в зростанні з 0,9 тис. тон в 2019 до 2,5 тис. тон в 2020 та 5,8 тис. тон в 2021. За прогнозами, до 2026, ця категорія зростатиме на 15,5% щорічно. Однак, ця категорія в той самий час є доволі ризикованою. Все через те, що її стрімкий зріст пов'язують з пандемією COVID-19. А вже більшість країн зняли обмеження та карантинні умови, і можливо це вплине на темпи росту даної продукції. Тому це як потенційно прибуткова категорія, так і великий ризик. Також варто звернути увагу, що все більше споживачів починають віддавати перевагу зручним упаковкам. А також зростає важливість вмісту вітамінів та відсутності добавок та консервантів. Продажі зернових сніданків будуть зростати через важливість фокусу на здоров'ї та зручності використання дома [3].

Оцінивши усі категорії, можна зрозуміти, що кращим варіантом для диверсифікації експорту буде саме категорія “Мюслі та гранола” через свою стабільність та постійне зростання. Це дозволить проводити успішну торгівлю з мінімальними потенційними ризиками.

Також із категорії “Хліб та крупи” варто виділити “Кондитерські вироби”. Товари цієї групи є доволі популярними серед японської молоді. За 11 місяців 2021 року обсяг імпорту кондитерських виробів з України склав 0,72 млн дол. США. За аналогічний період 2020 року - 0,56 млн дол. США. Зростання відбулось на 0,16 млн дол. США. (+29,7%). Середнє щорічне

зростання експорту українських кондитерських виробів до Японії за останні 3 роки складає 913,7%. Це пов'язано зі значним зростанням обсягів експорту у 2018 році [3].

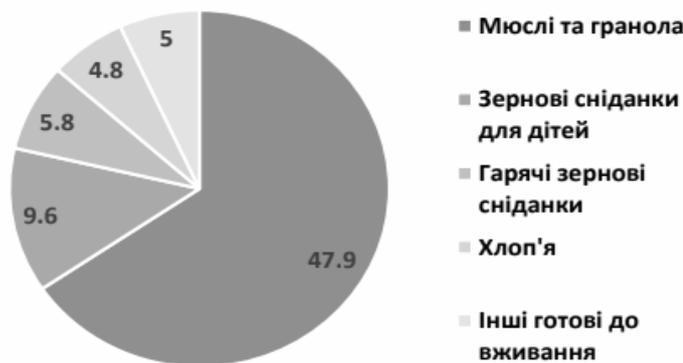

Рис. 3. Продажі зернових сніданків в Японії, тис. тон

Джерело [3].

Для виокремлення конкретних товарів для експорту з усієї кондитерської продукції, необхідно звернутись до даних імпорту Японії усіх категорій в цій групі товарів (рис. 4).

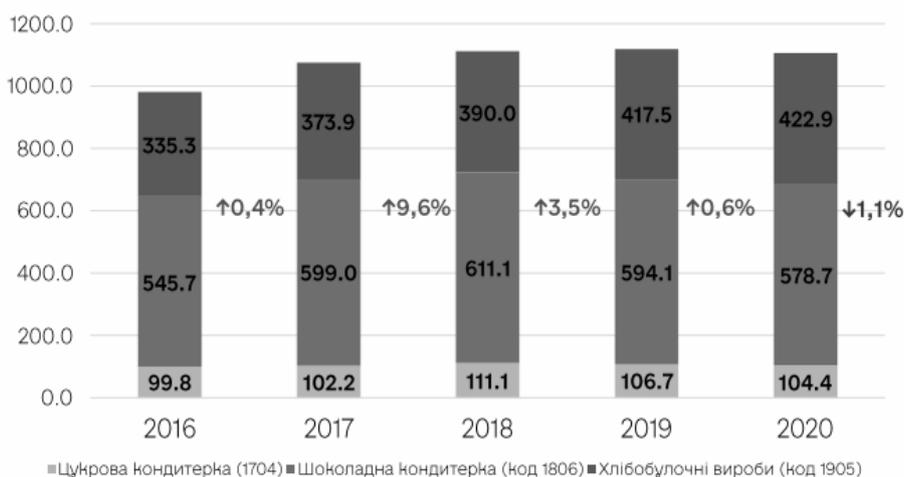

Рис. 4. Імпорт Японією кондитерської продукції за останні 5 років, тис. дол. США

Джерело [3].

Оцінивши перспективність усіх видів кондитерської продукції, що імпортує Японія, можна дійти висновку, що найкращим вибором для диверсифікації експорту з України до Японії буде саме категорія “Хлібобулочні вироби”, адже ця категорія товарів стабільно зростає, незважаючи навіть на пандемію covid-19, а також те одна з найпопулярніших структур українського експорту, що дозволить легко знайти постачальників, а також через конкуренцію ціна виробів буде доволі дешевою.

Таким чином, українська економіка має значний потенціал щодо диверсифікації товарної структури експорту до Японії. Проведене дослідження дозволяє запропонувати для цього такі групи товарів: “Хліб та крупи”, зокрема “Зернові сніданки” (мюслі та гранола), а також “Кондитерські вироби”, зокрема “Хлібобулочні вироби”.

Література

1. Ханова, О. В., Журавльов, О. В. (2012). Тенденції та перспективи розвитку зовнішньоекономічних відносин між Україною та Японією. *Науковий вісник національного авіаційного університету*. Том 1 № 1-2. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/index>
2. Trade Map - Trade statistics for international business development. URL: <https://www.trademap.org/>.
3. Офіс з розвитку підприємництва та експорту. (б. д.). URL: <https://business.dii.gov.ua/eero>
4. Експортна стратегія України на 2017-2021 роки. (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-p#n13>

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНИ

*Віра ФОМІШИНА, д.е.н., професор,
Руслан ОГОРОДНИК, ст. викладач
Херсонський національний технічний університет, м.Херсон*

Основним ресурсом розвитку сучасних економічних систем, поряд із фізичним і природним, є людський капітал. За визначенням українського інституту майбутнього, людський капітал держави – це сукупність знань, навичок та досвіду людей, їх економічна цінність, перспективність та відповідність як нинішнім потребам суспільства, так і майбутнім. Ефективний розвиток людського капіталу – це своєрідна гра на випередження, за якої людина набуває знання і навички, які не просто відповідають сучасним потребам суспільства та економіки, але й випереджають їх. Лише за такої умови можливий як інтелектуальний чи технічний прогрес у суспільстві, так і збереження конкурентоздатності країни у світі [1].

Людський капітал створює основу сучасних економічних систем і їх багатства. За даними 2018 року від Світового Банку і Програми розвитку ООН, в структурі національного багатства світу природні ресурси становлять 20%, накопичені матеріальні блага – 16%, а людський капітал – 60-70% [2].

В Україні, за даними Інституту економіки і прогнозування, структура національного багатства на початок 2000-х років наступна: людський капітал 48,9 (46,7), реальний капітал 14,5%, природний 36,6% [2]. За останні десятиліття більшість кількісних показників людського капіталу суттєво погіршувалися. За даними Інституту майбутнього, станом на травень 2023 року постійне населення України становить 29 млн осіб. Працюють лише 9,1-9,5 млн українців [3]. Народжуваність, природній приріст населення та кількість працездатного населення скорочувалися, а повномасштабне вторгнення спричинило руйнації людського капіталу через демографічні, медичні, освітні, соціальні і міграційні втрати. Понад 8,25 мільйона українців загалом стали біженцями з моменту повномасштабного вторгнення Росії. В ООН зазначили, що понад 5,14 мільйона з українських біженців подали заяви на отримання статусу тимчасового резидента в сусідніх західноєвропейських країнах [3]. При цьому 87% мігрантів – жінки з дітьми, 65% жінок – працездатного віку, від 18 до 59 років. Близько 70% мігрантів мають вищу освіту [4]. Беспрецедентні міграційні процеси спричиняють значні виклики соціально-економічного розвитку як для приймаючих країн, так і для України.

Міграційна політика урядів країн, в яких зараз перебувають наші громадяни, дещо різна, але загалом підкоряється вектору гуманітарної підтримки тимчасових переселенців з України і інвестуванню в людський капітал українців. Витрати урядів на житло, харчування, медичне страхування, освіту українських дітей і перекваліфікацію дорослих є інвестуванням в людський капітал з метою його формування і розвитку. Адже, за визначенням авторів теорії людського капіталу, людський капітал формується за рахунок інвестицій в людину, серед яких можна назвати навчання, підготовку на виробництві, витрати на охорону здоров'я, міграцію і пошук інформації про ціни і доходи [5]. Інвестор, вкладаючи кошти, розглядає можливості їх повернення у зростаючому розмірі. Це стосується і міграційної політики щодо підтримки наших громадян, залучення їх на ринок праці і постійне проживання.

Уряди європейських держав до літа 2023 року витратили на українських біженців понад 43 млрд.євро. Серед європейських країн, які приймають українців, найбільшу суму коштів витратила Польща, що складає понад 12 млрд євро. На другому місці за цим показником опинилася Німеччина. Її витрати на українських шукачів притулку сягнули майже 11 млрд євро. Значні кошти на прихисток для українців витратили Чехія (2,94 млрд євро), Іспанія (2,24 млрд євро), Франція (2,04 млрд євро), Румунія (1,26 млрд євро), Швейцарія (1,16 млрд євро) та Італія (1,15 млрд євро) [6]. За розрахунками економістів,

держави ЄС залежно від країни витрачають від 9 тис євро до 25 тис євро на рік на кожного українського мігранта [7].

Ці витрати беззаперечно впливають на державні фінанси. За розрахунками ЕІВ (2022), Литва може витратити понад 9% ВВП для адаптації мігрантів, Естонія – понад 7% ВВП, а Угорщина, Польща і Чехія – від 4% до 6% ВВП [4]. Водночас очікується, що з наступного року гуманітарна допомога в деяких країнах виплачуватись не буде, а переселенці з України стануть частиною соціальної системи певних країн ЄС.

Найбільшими статтями витрат були соціальні виплати і витрати, пов'язані із житловим розміщенням; медичне страхування біженців; освіта для дітей; підтримка у працевлаштуванні і перекваліфікація через центри зайнятості, визнання кваліфікацій на європейському ринку праці; допомога у вивченні мови, допомога у пошуку більш кваліфікованої і високооплачуваної оплачуваної роботи. Зокрема, Польща несе витрати на освіту та медицину для українців. Орієнтовні видатки на початкову і середню освіту в Польщі для майже 560 тис. українських дітей зі статусом тимчасового захисту становлять 2,2 млрд євро, або 0,34% ВВП (3 932 євро на рік на одного учня). Оплата медичних послуг може потребувати додатково 1,5 млрд євро (0,23% ВВП) у Польщі [4]. Перераховане дозволить приймаючим країнам з плином часу з користю використовувати потенціал освіти, здоров'я та здібностей українських біженців і їх підростаючих дітей.

Уже зараз міжнародне інвестування в людський капітал України приносить перші результати для європейських економік.

1. Фіскальний внесок. З лютого 2022 року працевлаштовані українці заплатили у Польщі \$2,4 млрд податків, що перевищує обсяги наданої допомоги [4]. До чеського бюджету українські біженці перерахували та внесли у системи медстрахування та соцзабезпечення близько 8 млрд крон або 329 млн євро. Цю суму сплатили близько 100 тис. громадян України, які рятуються від війни та знайшли роботу в Чехії [8].

2. Внесок у споживчий ринок ЄС. Кожен українець вкладає в економіку європейських країн по \$400 на місяць [9]. За даними НБУ, із березня до жовтня (за вісім місяців) українці витратили за кордоном понад \$15 млрд [4]. Водночас від'їзд мільйонів українців (переважно жінок з неповнолітніми дітьми) суттєво зменшив внутрішній споживчий попит.

3. Витрати українських мігрантів в ЄС стали додатковим чинником високої інфляції в ЄС. На тлі значного зростання цін на енергоносії у 2022 році вона досягла рекордних за десятиліття значень, зокрема в Литві, Естонії, Латвії та Угорщині – понад 20% р/р, у Чехії і Польщі – близько 18% р/р, а у Єврозоні – до майже 10% р/р. Крім того, присутність українських мігрантів також вплинула на ринки нерухомості країн їхнього перебування [4].

4. Внесок в економічне зростання. Згідно з розрахунками НБУ на основі оцінок з дослідження МВФ (2020), опитувань ООН та Центру Разумкова за інших незмінних умов завдяки внеску українських мігрантів випуск товарів та послуг в Естонії, Польщі та Чехії у 2026 році буде на 2,2–2,3% більшим, ніж у базовому сценарії без міграції, у Німеччині – на 0,6–0,65% [4]. У довгостроковій перспективі цей внесок буде більшим, зважаючи на демографічну структуру біженців і кількість дітей, що переббувають у країнах ЄС. За даними МОН України, станом на 12.09.2022 за кордоном перебувало 488 045 дітей шкільного віку, а станом на 1 вересня їх було 492 077. За даними Європейського союзу (статистика надходить із 26 країн ЄС), станом на 4 жовтня до шкільних систем країн ЄС інтегровано 517 123 українських дітей [10].

5. Ринок праці. За розрахунками ОЕСР, робоча сила всіх країн ЄС зросте на 0.5% до кінця 2022 року, що вдвічі більше, ніж протягом попередньої хвилі мігрантів у 2014–2017 роках. Найбільший вплив очікується в Чехії (2.2%), Польщі (2.1%), Естонії (1.9%) та ще кількох країнах (Угорщині, Латвії, Словаччині, Литві, Румунії) – від 1% до 1.5%. Зі свого боку зростання зайнятості в ЄС загалом може становити 0.4%. Робоча сила ЄС зросте на 0.2–0.8%, або на 0.3–1.3 мільйона осіб [4]. Очікуються також середньостроковий і довгостроковий вплив присутності українських мігрантів на окремі сегменти на ринку праці,

зважаючи на демографічну структуру мігрантів (переважна кількість мігрантів - це молоді жінки і вищою освітою і з дітьми).

Таким чином, міжнародне інвестування в людський капітал України в середньо- і довгостроковій перспективі надає додаткових викликів можливостям повоєнного відновлення. Ризики неповернення біженців прямо пропорційні обсягам і тривалості інвестування освіти дітей, мовні навички, професійне становлення, охорону здоров'я і адаптацію до місцевих ринків праці. Скорочення чисельності населення, погіршення його демографічної структури, освіти і кваліфікації обумовить необхідність розроблення активної міграційної політики держави, спрямованої на повернення українських біженців і можливо, залучення робочої сили з інших регіонів світу. Країни світу несуть витрати на економічну і соціальну інтеграцію українців не тільки з огляду на воєнні і політичні ризики воєнні ризики, але і приймаючи до уваги власні економічні інтереси. Очікується, що інвестування в людський капітал українців, які залишаються в країнах ЄС, є тягарем для приймаючих країн в короткостроковому періоді, але в середньо- і довгостроковій перспективі в майбутньому позитивно відобразиться на економіках ЄС.

Література

1. Якою має бути стратегія України. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/>

2. Осецький В.Л., Кириченко Є.М. Людський капітал в структурі національного багатства країни. *Економічна теорія*. 2019. № 3. URL: <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/publication/human-capital/>

3. Не буде кому створювати ВВП: В Україні підрахували кількість населення. URL: <https://susplne.media/497833-ne-bude-komu-stvoruvati-vvp-v-ukraini-pidrahuvati-kilkist-naselenna/>

4. Актив чи тягар: як українські мігранти впливають на економіку ЄС. URL: <https://biz.censor.net/resonance/3388577>.

5. Gary S. Becker. The Economic Approach to Human Behavior University of Chicago Press, 1976 - 314.

6. Катерина Жирій. Країни Європи витратили понад 43 мільярда євро на українських біженців: хто в лідерах. URL: <https://www.unian.ua/world/krajini-yevropi-vitratili-ponad-43-milyarda-yevro-na-prihistok-dlya-ukrajinciv-hto-v-liderah-12316920.html>.

7. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з українською. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/#:~:text=%D0%97%D0%B0%20>.

8. Працюючі українські біженці в Чехії за 2022 рік сплатили 8 млрд крон податків <https://gromada.cz/2023/03/01/pracujuchi-ukrainski-bizhenci-v-chehii-za-2022-rik-zaplatili-8-mlrd-kron-podatki/>.

9. Українські переселенці щомісяця витрачають за кордоном \$2 мільярди. URL: <https://www.unian.ua/world/bizhenci-z-ukrajini-shchomisyasya-vitrachayut-za-kordonom-2-milyardi-forbes-novini-svitu-11839353.html>

10. Чи повернуться в Україну діти, які навчаються за кордоном? URL: <https://eo.gov.ua/chy-povernutsia-v-ukrainu-dity-iaki-navchajutsia-za-kordonom/2022/10/07/>

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Ольга ЧАЙКА, аспірантка,

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України», м.Одеса

Дуже прості та правильні тези: «Без людей в країні не буде заводів, магазинів, медицини та взагалі держави у цілому».

У відповідь на запит Громадянської мережі ОПОРА, МЗС повідомило, що станом на 21 червня 2023 року за кордоном перебували 8 млн 177 тис. українців. Порівняно з даними на 1 лютого 2023 року, тобто за неповні 5 місяців, ця кількість зросла майже на 188 тис. осіб. Така інформація свідчить, що нині за кордоном через війну перебуває близько 20 % наявного населення України, яке було до 24 лютого 2022 року [1].

Людський капітал — це нематеріальні цінності людей, такі як інтелект, здоров'я, знання, якісна і продуктивна праця і якість життя. Так, С. Фішер дав таке визначення людського капіталу: «Людський капітал є міра втіленої у людині здатності приносити дохід. Людський капітал включає вроджені здібності і талант, а також освіту й набуту кваліфікацію».

Людський капітал - це основний чинник розвитку держави у цілому та основний потенціал для розвитку нашої держави. На теперешній час особливо в умовах війни, вкрай необхідно приділити увагу відновленню людського капіталу та його розвитку. Держава та роботодавці можуть поліпшити якість цього капіталу, інвестуючи в людей, їх освіту, досвід та здібності. Ці якості працівників мають економічну цінність як для роботодавців, так і для економіки в цілому.

Людський капітал важливий, оскільки його розвиток сприяє підвищенню продуктивності праці, а отже, і рентабельності, і конкурентоздатності. Чим більше інвестовано бізнесом у розвиток людського капіталу, тим більш продуктивною та вигідною є людська праця, доходи людини, її потреби як споживача. Позитивний розвиток людського капіталу, це запорука підвищення економічного зростання усієї країни.

На формування людського капіталу впливають наступні чинники: здоров'я, відтворення населення, тривалість працездатного життя, психологічне здоров'я людини у суспільстві, стабільність і благополуччя в родині, захищеність дитинства, захищеність майна і власності, матеріальне благополуччя, професійний успіх і самореалізація, впевненість у завтрашньому дні.

Дуже важливим чинником розвитку людського капіталу, це вплив бізнесу, завдяки якому людський капітал може зміцнюватися та розвиватися.

Соціальна відповідальність бізнесу — відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів; активна соціальна позиція компанії, що полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у розв'язанні соціальних проблем.

Бізнес повинен розуміти, що його, наприклад, неякісний продукт може впливати на здоров'я нації, а також, недооцінений трудовий ресурс, низькі заробітні платні, незадовільні умови роботи та багато інших чинників впливають на становлення та розвиток людського капіталу. Дійсно, розвиток людського капіталу в розрізі впливу чинника соціальної відповідальності бізнесу дуже тісно залежать від успішності бізнесу, його прибутковості та впливає на рівень соціальної відповідальності суб'єкта господарювання.

Можна виділити основні соціальні функції підприємництва, що впливають на людський капітал: створення нових робочих місць, досконала та ефективна організація праці, справедлива оплата праці, надання послуг та виробництво продукції якісного рівня, внесок у навчальні процеси щодо підготовки кадрів та підвищення їх професійних здібностей, організація відпочинку та культурного життя працівників, соціально активна поведінка бізнесу у суспільстві.

Так, невисокий рівень інвестування українських підприємств у людський капітал зумовлений наступними причинами: низька прибутковість та нестача вільних коштів підприємств, нестабільна економічна ситуація у державі, не усвідомлення важливості вкладення коштів у людський капітал, наявність інституціональних, в тому числі податкових, регуляторних, перепон для здійснення капіталовкладень в науково-освітню сферу.

О. Грішнова [2], робить ґрунтовний аналіз інвестування у людський капітал та визначає такі його вигоди:

- інвестиції в напрямку зростання трудового потенціалу повертаються в декілька разів більшою віддачою, ніж вкладення в основний та оборотний капітал, адже в процесі формування та використання людський потенціал не зношується, а вдосконалюється за рахунок набуття людиною професійного досвіду;

- незалежно від суб'єкта інвестування дохід від вкладень у людський капітал має тристоронній ефект: для працівника – зростання доходів, якості життя, задоволення від роботи та самоповага; для власника підприємства – підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності виробництва, скорочення втрат робочого часу та економія витрат; для держави – зростання ВВП, підвищення добробуту громадян, їхньої економічної активності;

- кумулятивна (суспільна) вигода від інвестицій у вдосконалення трудового потенціалу перевищує суму тих вигод, які отримує кожен учасник окремо.

Широке впровадження практики ведення соціально відповідального бізнесу українськими компаніями сприятиме розвитку існуючих та створенню нових ринків в Україні, вирішенню соціальних та екологічних проблем, розширенню доступу українських компаній до міжнародних ринків та підвищенню їх капіталізації, сприянню сталого розвитку країни в цілому та, відповідно, розвитку людського капіталу. Інвестиції бізнесу у контексті корпоративної соціальної відповідальності є компонентом інвестицій у людський капітал, а інвестиції в людський капітал, своєю чергою, – компонентами соціальних інвестицій загалом.

Дуже велике значення має діяльність держави, законодавчі механізми, які впливають на відновлення та розвиток людського капіталу. Так, створення сприятливих умов для ведення бізнесу, підтримка бізнесу у вигляді державних програм, мінімізація податкового навантаження призводить до розвитку бізнесу, його рентабельності, відповідно впливає на соціальну складову та можливість здійснення витрат на розвиток та зміцнення людського капіталу.

Людський капітал є однією із головних цінностей суб'єкта господарювання, є пріоритетним, невичерпним капіталом бізнесу.

Література

1. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html> 01.08.2023)

2. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: монографія. Київ: Знання, 2001. 254 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ КОНСАЛТИНГОВИХ ПОСЛУГ

Лілія ЧАЙКА-ПЕТЕГИРИЧ, к.е.н., доцент, кафедра зовнішньоекономічної діяльності, Херсонський національний технічний університет, м. Херсон

За останні кілька десятиліть міжнародний ринок консалтингу перетворився на багатомільярдну індустрію. Галузь не лише зростає у розмірах, статусі, а й глобальному охопленні. Саме тому, під глобальними консалтинговими фірмами сьогодні розуміють компанії, які здатні надавати міжнародну консультативну підтримку корпораціям, всесвітнім некомерційним організаціям і навіть урядам з міжнародними холдингами. Точна форма цього консультування охоплює весь спектр послуг і функцій, які потрібні більшості організацій для роботи. Глобальна консалтингова фірма може спеціалізуватися на обмеженому діапазоні консалтингових варіантів або пропонувати консультації майже щодо кожного аспекту діяльності.

Пропозицію ринку консалтингових послуг формують консалтингові транснаціональні корпорації (глобальні гравці: Accenture, Deloitte Touche Tohmatsu Limited, Total SA, PwC, Ernst & Young, KPMG, Aon P.L.C, Aon Hewitt, McKinsey & Company та Boston Consulting Group Inc), що мають розгалужену мережу регіональних представництв, багатофункціональні фірми з чисельністю штату професійних консультантів не менше ста осіб, вузькоспеціалізовані фірми, які працюють на запити малого й середнього бізнесу, навчальні центри та окремі консультанти. Якщо нещодавно більшість з них суттєво відрізнялась від жорстко інтегрованих пірамід класичних транснаціональних корпорацій, то останнім часом ключові рішення приймаються у штаб-квартирах та центральних офісах і реалізуються по всій міжнародній мережі, практично не залишаючи прав автономним місцевим філіям [1].

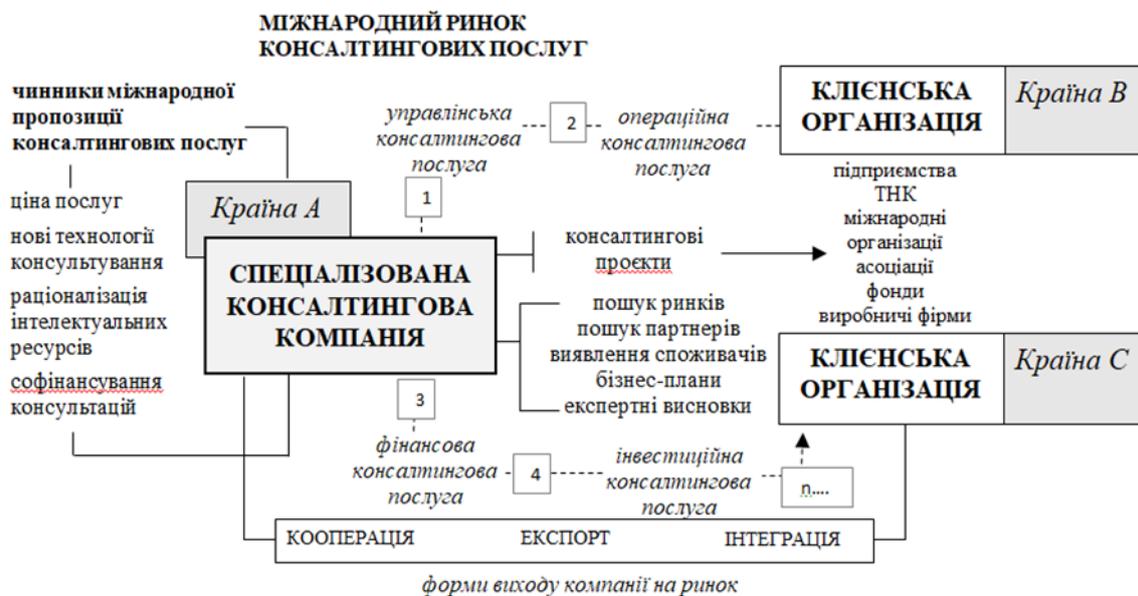

Рис. 1. Структура міжнародного ринку консалтингових послуг*

*складено автором

Міжнародні бізнес-консалтингові фірми проводять дослідження ринку, щоб визначити рівень перспективності іноземних країн для клієнтів, рішень або послуг. Після обрання перспективних ніш, починається попереднє відкриття бізнесу, визначаються надійні та

зацікавлені дистриб'ютори, клієнти й постачальники на конкретних цільових ринках (рис. 1). Єдиного шляху виходу на зовнішній ринок немає. Підприємство має обрати з професійною допомогою структуру, яка відповідає рівню його ресурсів, ринковому потенціалу, логістичним цілям та досвіду роботи в міжнародному середовищі вдаючись до управлінських, операційних та фінансово-інвестиційних консалтингових послуг. Поряд з перевагами, які міжнародні компанії отримують вдаючись до послуг консалтингу виокремлюють ряд перешкод, що стримують розвиток даної галузі в окремих країнах (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та перешкоди розвитку міжнародного ринку консалтингових послуг

ПЕРЕВАГИ	ПЕРЕШКОДИ
- диверсифікація ризиків;	- зниження ділової підприємницької активності;
- покращення якості послуг, що надаються;	- низька платоспроможність клієнтів;
- використання передових технологій;	- високий рівень тінізації економіки;
- підтримка виходу компаній на іноземні ринки;	- відсутність культури роботи з незалежними експертами;
- налагодження вигідних комерційних контактів;	- низькі оцінки корисності консалтингових послуг;
- створення фірм локальної спеціалізації;	- складність отримання об'єктивної інформації про діяльність консалтингових підприємств та їхні можливості;
- послаблення конкуренції між галузевими товаровиробниками;	- відсутність гарантій конкретних результатів та позитивного ефекту від консалтингу;
- інтелектуальна капіталізація;	- труднощі у проведенні маркетингових досліджень та впровадженні інновацій;
- стратегічний аналіз міжнародних ринків;	- обмеженість споживчого сегменту;
- орієнтація на нові можливості;	- відсутність нормативного порядку ліцензування та сертифікації консалтингової діяльності
- пошук нових способів захисту торгівельних марок та інтелектуальної власності	

Протягом останніх років міжнародний ринок консалтингових послуг щорічно зростає, хоча темпи зростання відрізняються між розвиненими ринками та економіками, що розвиваються. Глобальний консалтинговий сектор із загальною вартістю близько 973 мільярдів доларів США [2] є одним із найбільших і найрозвиненіших ринків у галузі професійних послуг. Розвиток даної галузі напряму пов'язаний із розвитком світової економіки та поповнення дохідної частини бюджетів. У 2002 році сектор вперше за десятиліття зіткнувся зі скороченням, а потім ще більшим спадом між 2009 і 2011 роками внаслідок глобальної фінансової кризи.

У період 2021-2022 рр. глобалізація відкрила шлях для більшої кількості спільних підприємств, іноземних інвестицій, глобальної експансії та створення потужностей міжнародними компаніями в регіонах із високим темпом розвитку. Цьому сприяли також швидке зростання Інтернету, автоматизація консультаційних процесів, використання переваг штучного інтелекту і розвиток безпеки даних. Поступово міжнародні підприємства почали реорганізовувати свою діяльність і відновилися від наслідків COVID-19, які раніше призвели до обмежувальних заходів, включаючи соціальне дистанціювання, віддалену роботу та закриття комерційної діяльності. Як наслідок, компанії все частіше почали створювати спільні підприємства з фірмами в інших країнах, щоб апробувати нові ринки. Сьогодні понад 80% лівової частки ринку припадає на Північну Америку та Європу, слідом за ними ідуть країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону та Близького Сходу.

Очікується, що в перспективі результатом глобалізації стане утворення більшої кількості спільних підприємств, транснаціональних корпорацій у регіонах, що швидко розвиваються, які потребуватимуть нового партнерства з міжнародними компаніями з надання консалтингових послуг.

Література

1. Вергуненко Н. (2013). Трансформація ринку консалтингових послуг. Вісник КНТЕУ, 2013, 4. С. 15 – 24.
2. Global Management Consulting Services Market Report 2022 – Market Forecast, Trends And Strategies [Electronic resource] / 3 Feb, 2022.
<https://www.thebusinessresearchcompany.com/press-release/global-management-consulting-services-market-2022->

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

СУЧАСНІ ДОМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ З УРАХУВАННЯМ ПОВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Одеса, 14-15 вересня 2023 року)

Упорядники:

ЩОКІН Юрій Васильович, інж. I кат. відділу ринкових механізмів та структур, ДУ
«Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

ГОЛІКОВА Ольга Сергіївна, доктор філософії, учений секретар, ДУ «Інститут ринку і
економіко-екологічних досліджень НАН України»

ЧЕХОВИЧ Зоя Віталіївна, провідний інженер відділу розвитку регіональних
економічних систем, ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН
України»

ДРОБОТЕНКО Анна Валеріївна, старший лаборант, Херсонський національний
технічний університет Міністерства освіти і науки України

Видавець

Державна установа «Інститут ринку і
економіко-екологічних досліджень НАН України»
Французький бульвар 29, м. Одеса, 65044, Україна
Тел.: (048) 722-29-05
e-mail: oss_iprei@ukr.net
сайт: <http://impeer.org.ua>